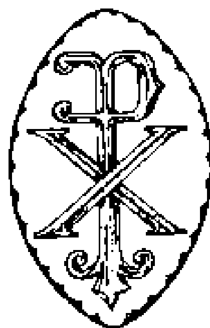
DIALOG TEOLOGIC
Revista Institutului Teologic Romano-Catolic
Iaşi
Anul V, nr. 8, 2001

FAMILIA CREŞTINĂ, ÎNCOTRO?

Sapientia
Iaşi – 2001

Revista apare de două ori pe an

ISSN 1453 - 8075

Redacţia şi administraţia
INSTITUTUL TEOLOGIC ROMANO-CATOLIC
Str. Văscăuţeanu, nr. 6, RO - 6600 - IAŞI
Tel.: 0232 - 225228; Fax: 0232 - 211476
e-mail: slupu@itrc.tuiasi.ro

CUPRINS

Ţinând cont de schimbările survenite în ultimii ani în viaţa familiilor creştine din Dieceza de Iaşi, schimbări cauzate în principal de sărăcia mijloacelor de întreţinere a familiei, episcopul Petru Gherghel susţine că familiile trebuie sprijinite mai mult, atât material (Statul), cât şi spiritual (Biserica). Din cauza problemelor sociale, spirituale, economice şi politice, astăzi se pierde din vedere grija faţă de unitatea familiei şi faţă de indisolubilitatea căsătoriei, de aceea, este necesară promovarea unei mentalităţi şi a unui comportament „pro christian family".

Studiul susţine că imaginea familiei în România a fost deteriorată de interpretările reducţioniste despre om şi despre familie, pe care le propaga regimul comunist bazat pe ideologia marxist-leninistă. Pentru o înţelegere corectă a familiei, trebuie să apelăm la izvorul inepuizabil pe care îl reprezintă Sfânta Scriptură. De aici aflăm faptul că familia este creată de Dumnezeu (nu de om), că familia înseamnă viaţă împărtăşită altora (copii, fraţi, surori etc.), că fiii trebuie să-şi respecte părinţii, că viaţa este un dar sacru şi trebuie acceptată ca atare, că modelul relaţiilor din interiorul familiei este familia sfântă din Nazaret, că iubirea dintre soţi îşi află modelul exemplar în iubirea dintre Cristos şi Biserică. În concluzie, articolul pledează pentru respectarea planului divin cu privire la familie.

Eseul analizează raportul dintre sexualitate şi procreare văzut din perspectiva credinţei creştine transmise de magisteriul Bisericii Catolice. Destinatarii acestei conferinţe sunt creştinii din Biserica de Răsărit şi din Biserica de Apus, care nesocotesc învăţătura Bisericii asupra acestui subiect. Ideea călăuzitoare este următoarea: sexualitatea nu este un mijloc egocentric de a dobândi o plăcere, ci un

aspect al vieţii umane, care implică cel mai înalt grad de responsabilitate, fiind legată indisolubil de exigenţa naşterii şi creşterii pruncilor în cadrul familiei.

MIHAI PATRAŞCU
Desfacerea legăturii matrimoniale în legislaţia civilă şi canonică a imperiului bizantin din secolele VI - X. . . . .

Studiul scoate în evidenţă evoluţia istorică a concepţiei despre indisolubilitate şi a principiului de desfacere a legăturii matrimoniale, precum şi a diferitelor cauze de divorţ care se întâlnesc în secolele VI-X, atât în legislaţia statală bizantină, cât şi în disciplina canonică orientală. Tratarea acestor probleme se face în două momente: 1) analiza conceptului roman de căsătorie în secolele IV-V şi 2) analiza influenţei gândirii creştine asupra dreptului bizantin. Caracterul lucrării este istorico-juridic.

ALOIS BIŞOC
Identitatea teologică şi spirituală a familiei în magisteriul papei Paul al VI-lea. . . . .

Studiul analizează ontologia divino-umană a familiei din învăţătura papei Paul al VI-lea, adică ce este familia în planul iniţial al lui Dumnezeu, cum a fost sfinţită de către Cristos, esenţa sa de „Biserică familială”. De asemenea, sunt subliniate îndemnurile şi hotărârile acestui Suveran Pontif cu referire la actualizarea şi promovarea identităţii familiei. Paul al VI-lea este profund convins că idealul familiei creştine este posibil, dar trebuie promovat printr-o pastoraţie bine concepută şi organizată.

WILHELM DANCĂ
Familia ca formă de rezistenţă la ideologii. Introducere în operele de tinereţe ale papei Ioan Paul al II-lea . . . .

Învăţătura papei Ioan Paul al II-lea despre rolul de neînlocuit al familiei în creşterea şi formarea omului adevărat, care este omul educat, are rădăcini în activitatea sa pastorală desfăşurată în Biserica poloneză de sub regimul totalitar comunist, precum şi în lucrările sale literare şi filozofice publicate înainte de a fi ales ca episcop al Romei. Lecţia despre familie învăţată de Karol Wojtyla în Polonia cuprinde capitole interesante şi fascinante; două dintre ele interesează studiul de faţă: 1) activitatea preotului catolic (celib) în mijlocul şi în favoarea familiilor se bazează pe evanghelie şi pe experienţa mijlocită cu problemele acestora şi 2) familia unită se hrăneşte din iubire responsabilă şi deschisă transmiterii vieţii. Studiul susţine că înţelegerea corectă a învăţăturii papei Ioan Paul al II-lea despre familie trebuie să valorifice deopotrivă doctrina şi gesturile sale concrete prin care acest papă curajos îşi manifestă iubirea faţă de familia umană.

WILHELM DANCĂ (coord.)

Papa Ioan Paul al II-lea a vorbit despre familie în foarte multe împrejurări – pastoraţia familiei fiind una dintre coordonatele fundamentale ale pontificatului său. S-a ales structura îndemnului apostolic *Familiaris consortio* (1981) ca bază de orientare în selectarea celor mai semnificative din magisteriul Sfântului Părinte în legătură cu tema familiei, pe care s-a clădit un edificiu de învăţătură rânduit în patru părţi principale: familia astăzi, lumini şi umbre; planul lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie; datoriile familiei creştine, persoanele şi rolul lor; slujirea vieţii. În aceste texte selectate se găsesc principii de înţelegere şi de rezolvare a problemelor pe care familiile le găsesc în drumul lor de viaţă. Antologia de faţă se adresează tinerilor, cateheţilor, preoţilor care îi pregătesc pe tineri la căsătorie şi, într-un chip deosebit, familiilor formate sau care au nevoie de formare umană şi spirituală.

CONTENTS

EDITORIAL

Taking into account the happened changes within the last years in the life of Christian families in the Iaşi diocese, changes that were caused mainly by the poverty of family maintenance resources, the bishop Petru Gherghel affirms that the families must be supported and helped more, both materially (by the State/society) and spiritually (by the Church). Due to social, spiritual, economical and political problems, nowadays there is a loss from sight of the care towards the unity of the family and for the indisolubility of the marriage; thus, the promotion of a „pro Christian family" mentality and behaviour is necessary.

COMMUNICATIONS

This study affirms that the family's image in Romania has been deteriorated by the reductional interpretations concerning man and family, that the comunist regime, based on the marxist-leninist ideology, propagated. For a correct understanding of the family, we must invoke the inexhaustible source represented by the Holy Scripture. Within it, we find out that the family is created by God (not by man), that family means life shared to others (children: brothers and sisters; etc.), that sons must respect their parents, that life is a sacred gift and must be accepted accordingly, that the model of inside family relations is the saint family from Nazareth, that the love between husband and wife finds its exemplary model in the love between Jesus Christ and His Church. In conclusion, the article pleeds for the respect of the divine plan concerning the family.

The essay analyses the relation between sexuality and procreation as seen in the perspective of the Christian faith that is transmitted by the Magisterium of the Catholic Church. The recipients of this conference are some of the Christians from both East and West Church, that disregard the teachings of the Church on this subject.

The guiding idea is this: the sexuality isn't an egocentrical way of obtaining a pleasure, but an aspect of human life, that involves the highest degree of responsability, being chained in a indisoluble way to the exigence of birth and development of children inside the familial environment.

The study shows the historic evolution of the conception concerning the indisolubility and the principle of matrimonial bond dissolvement, the different causes of divorce that are encountered in the VI-X centuries, both in the Byzantine statal legislation and in the oriental canonic discipline. The treating of these problems is made in two moments: 1) the analysis of the roman concept of marriage in the IV-V centuries; 2) the analysis of the influence of the Christian consideration on the byzantine right. The work's character is historical and juridical.

The study analyses the divine-human ontology of the family in the teachings of pope Paul VI: what is the family in God's initial plan? how was the family sanctified by Christ? and about the family's essence as a „familial Church". The impulses and decisions of this Sovereign Pontiff refering to the actualisation and promotion of the family's identitiy are also underlined. Paul VI is profoundly convinced that the goal of the Christian family is possible, but must be promoted by a well conceived and organised pastoral activity.

The teaching of pope John Paul II on the ireplaceble role of the family in the development and formation of the true man, the educated man, has roots in his pastoral activity carried on in the Polish Church under the totalitary comunist regime, as in his literary and filosophical works published before he was elected as bishop of Rome. The lesson about family learned by Karol Wojtyla in Polland contains interesting and fascinating chapters; two of them have interest to this study: 1) the activity of the catholic priest (bachelor, single man) in the middle and to the favour of the families is based on the gospel and on the experience mediated with their problems; 2) the united family feeds on the responsable (and opened to transmiting life) love. The study affirms that the correct understanding of John Paul II's teaching

on family must revaluate both his doctrine and real gestures by which this courageous pope manifests his love towards the human family.

Pope John Paul II talked about family with many occasions - the pastoral of the family being one of the fundamental coordinates of his pontificate. The structure of the apostolic advice *Familiaris consortio* (1981) as an orientative base in the selection of the most signifing in the magisterium of Saint Father concerning the family theme, on which an teaching edifice was built, arranged in four main parts: family today, lights and shadows; God's plan on marriage and family; Christian family duties, the persons and their role; the serving of life. In these selected texts one can find principles of understanding and resolving of the problems that the families encounter in their path in life. The present anthology is adressed to the youth, the catechists, the priests that prepare the youth to marriage and, in a special way, to the formed families or to the families that need human and spiritual formation.

DOCUMENTS

EDITORIAL

FAMILIA CREŞTINĂ ŞI CĂSĂTORIA

PS Petru Gherghel,
episcop de Iaşi

Familia este una dintre cele mai mari valori care a fost încredinţată oamenilor de către Dumnezeu, chiar de la începutul creaţiei, când a fost creat omul bărbat şi femeie. Citim în cartea *Genezei*: „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu: bărbat şi femeie i-a făcut. Dumnezeu i-a binecuvântat şi le-a zis: creşteţi, înmulţiţi-vă, umpleţi pământul şi supuneţi-l" (*Gen* 1,27). Un adevăr fundamental, o instituţie divină asupra căreia se îndreaptă şi atenţia lui Isus, atunci când spune: „Nu aţi citit cum Creatorul i-a creat dintru început bărbat şi femeie şi a zis: pentru aceea omul va părăsi tată şi mamă şi se va alipi de femeia sa, iar amândoi vor deveni un singur trup. Aşa că nu mai sunt doi, ci un singur trup. Prin urmare, ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă" (*Mt* 19,4-6). Decizia lui Dumnezeu Tatăl rămâne în faţa lui Isus un lucru sacru de care nimeni nu are voie să se atingă cu gândul de a-l distruge.

Familia este sfinţită de către Isus, care se naşte şi creşte într-o atmosferă de familie la Nazaret. Împlinind voinţa Părintelui ceresc şi punând în practică învăţătura lui Cristos transmisă de apostoli, Biserica a văzut mereu în sacramentul Căsătoriei o valoare umană fundamentală, o instituţie umană de bază înscrisă în planul veşnic al lui Dumnezeu. În legătură cu acest aspect, iată ce spune *Catehismul Bisericii Catolice*:

> Căsătoria, comunitate intimă de viaţă şi de iubire conjugală, a fost întemeiată de Creator şi înzestrată de el cu legi proprii. Dumnezeu însuşi este autorul căsătoriei (*GS* 41). Vocaţia la căsătorie este înscrisă în însăşi natura bărbatului şi a femeii, aşa cum a ieşit din mâna Creatorului. Căsătoria nu este o instituţie pur omenească, în ciuda numeroaselor variaţii pe care le-a putut suferi în cursul veacurilor în diferite culturi, structuri sociale şi atitudini spirituale" (*CBC*, 1603).

Aşadar, căsătoria intră în orânduirea divină ca o piatră de căpătâi a creaţiei, ca un climat fericit al iubirii, ca un leagăn al vieţii şi ca o şcoală a armoniei şi a societăţii fericite.

Deoarece exprimă cel mai bine sensul şi rolul familiei, căsătoria este cadrul natural în ordinea creaţiei prin care întreaga familie umană creşte şi se

desăvârşeşte, făcând ca iubirea pe care Dumnezeu a sădit-o în inima omului să fie rodnică şi motiv de adevărată fericire.

Legislaţia civilă vede în familie celula societăţii, de aceea, ca să-şi păstreze locul şi rolul firesc în construcţia societăţii, ea trebuie ocrotită şi ajutată de către toţi factorii de decizie publică.

În această ordine a lucrurilor se înscrie şi Biserica, care a înţeles mereu că trebuie să ia apărarea familiei întemeiată pe căsătorie.

Dar astăzi familiile creştine trăiesc într-un context dominat de o mentalitate individualistă şi secularizantă, care minimalizează rolul primordial al familiei şi îl subordonează intereselor efemere şi materialiste ale omului şi societăţii. Mulţi compară şi tratează astăzi căsătoria ca un simplu contract între două persoane – care este supus legislaţiei total liberale. Divorţurile şi separările nu mai reprezintă decât o simplă formalitate la îndemâna oricui şi fără mari eforturi şi cheltuieli; avortul şi toate mijloacele anticoncepţionale nu sunt doar eliberate de orice control, ci uneori chiar impuse de către parlamente şi constituţii; dezechilibrul economic şi financiar care macină şi distruge coeziunea şi unitatea, precum şi climatul familial pentru separările determinate de lipsuri şi condiţii mizere de trai; mass-media care tratează cu atâta uşurinţă problemele contrare educaţiei, scandaloase şi mizerabile, ca violenţa, pornografia, drogurile şi spectacolele de prost gust, toate acestea ne obligă să tragem un semnal de alarmă şi să ne întrebăm: ce-i de făcut?

Nu putem rămâne pasivi în faţa atâtor încercări ce se abat asupra familiei noastre tradiţionale, adevăratul tezaur pentru Biserica noastră, pentru vocaţiile şi pentru poporul nostru. Nu trebuie să lăsăm să fie atacată această instituţie divină atât de scumpă pentru Creator şi atât de importantă pentru Biserică. Ne îngrijorează veştile din toate părţile şi suferinţele ce se abat peste familie şi căsătorie: fragilitatea cuplurilor care emigrează în ţările occidentale, separarea temporară sau mai îndelungată a soţilor în căutare de lucru, practica răspândită a avortului, controlul naşterilor prin metode ce ştirbesc demnitatea persoanei umane etc.

În scrisoarea apostolică *Novo millennio ineunte*, Sfântul Părinte ne îndeamnă să facem în aşa fel încât, „printr-o educaţie evanghelică tot mai completă, familiile creştine să ofere un exemplu convingător despre posibilitatea unei căsătorii trăite în mod deplin, conform planului lui Dumnezeu şi adevăratelor exigenţe ale persoanei umane – cea a soţilor, şi, mai ales, cea mai fragilă, a fiilor. Familiile trebuie să fie tot mai conştiente de atenţia datorată fiilor şi să se facă subiecţi activi ai unei eficiente prezenţe ecleziale şi sociale în apărarea drepturilor lor” (*NMI*, 47).

Pe linia acestui îndemn al papei Ioan Paul al II-lea, am cerut comisiei care pregăteşte şi coordonează desfăşurarea Sinodului diecezan să acorde o atenţie deosebită familiei şi căsătoriei, pentru ca toţi credincioşii şi păstorii sufleteşti din Dieceza de Iaşi să ajungă să conştientizeze pericolele ce se abat asupra familiei şi, după o reflecţie binecuvântată, să ia hotărârile cerute de fiecare caz în parte.

În aceeaşi ordine de idei se înscrie şi numărul de faţă al revistei *Dialog teologic*, care oferă spre meditaţie gândurile lui Dumnezeu despre familie, pe care le găsim oglindite în Sfânta Scriptură (conferinţa regretatului părinte Anton Budău), valoarea unităţii şi indisolubilităţii căsătoriei, reflectată în legislaţia civilă şi canonică bizantină dintre secolele VI-X (pr. prof. dr. Mihai Patraşcu), câteva chestiuni legate de demnitatea relaţiilor sexuale din cadrul familiei prezentate de Robert Lazu (tată tânăr cu patru copii), unele elemente din magisteriul papei Paul al VI-lea despre familie (pr. prof. dr. Alois Bişoc) şi o antologie de texte din învăţătura bogată a papei Ioan Paul al II-lea despre familia creştină, precedată de o introducere în acest domeniu magisterial, deopotrivă vast şi important, făcută de pr. prof. dr. Wilhelm Dancă.

În concluzie, mă adresez tuturor şi fiecărui credincios în parte din Dieceza de Iaşi, de asemenea, tuturor şi fiecărei persoane consacrate, tuturor şi fiecărui preot din dieceza noastră şi îi îndemn să sprijine familia nu numai din punct de vedere spiritual, ci şi material. Motivele acestei lucrări cu adevărat sfinte le preiau din documentul *Familiaris consortio*, un îndemn apostolic post-sinodal al papei Ioan Paul al II-lea din 1981 despre pastoraţia familiei creştine.

1. Familia este o „capodoperă a lui Dumnezeu”, denumită în termeni mai noi „arhitectura lui Dumnezeu”. El este cel ce a conceput-o şi care i-a stabilit frumuseţea, valoarea şi legile ce o conduc. Omul poate să contribuie, şi e chemat să o facă mereu, la înfrumuseţarea acestei capodopere, încercând să o ocrotească, să o cureţe mereu de praful şi mizeria ce se poate aşeza peste ea de-a lungul veacurilor, învrednicindu-se astfel să fie considerat şi el colaborator şi co-arhitect la această operă divină.

2. Familia, după planul veşnic al lui Dumnezeu, este o „comunitate de persoane” care contribuie la desăvârşirea iubirii conjugale şi la transmiterea vieţii. Părinţii sunt angajaţi astfel la slujirea vieţii dând naştere la copii, astfel încât ei realizează acea fericită combinaţie şi conlucrare între iubirea şi binele propriu cu misiunea procreatoare care asigură continuitatea vieţii.

3. Familia este constituită şi gândită de Creator ca o „celulă” fundamentală a societăţii. Prin faptul că ea asigură şi slujeşte viaţa, că îi formează pe cetăţenii de mai târziu, că le comunică mereu copiilor valorile umane care sunt capitale

pentru o naţiune, că îi introduce pe copii în societate, familia joacă un rol esenţial în lume şi este astfel *patrimoniul* comun al omenirii, fiind, aşa cum o numeşte Conciliul al II-lea din Vatican, „prima şi celula vitală” a societăţii (*Familiaris consortio*, 9).

4. Familia, după afirmaţia Conciliul al II-lea din Vatican şi a Sfântului Părinte în *Familiaris consortio* la numărul 49, este pe drept considerată şi numită o „Biserică în miniatură – Ecclesia domestica”, unde se proclamă încă din primele zile evanghelia, se măreşte necontenit credinţa, se îmbogăţeşte şi se desăvârşeşte cateheza prin trăirea în comun a adevărurilor de credinţă, prin exemplul părinţilor şi al fraţilor mai mari şi prin rugăciunea comună.

5. Familia este o comoară de mare preţ care, odată descoperită, trebuie oferit totul pentru a o deţine, pentru a o ocroti şi, în felul acesta, pentru a fi fericiţi.

În fine, pentru a trăi toate aceste valori, îndrept spre fiecare preot, suflet consacrat, tânăr şi tânără, dar mai ales spre fiecare familie, un îndemn părintesc şi o chemare sfântă: ceea ce Dumnezeu a creat şi a realizat, omul să nu uite niciodată! Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă!

Să rămână Dumnezeu cu iubirea sa în fiecare familie şi în fiecare casă, să rămână printre şi în noi climatul fericit din sânul Sfintei Treimi, pentru ca familia creştină din Biserica noastră să fie un adevărat climat de iubire şi de pace, leagăn al vieţii şi oază de fericire.

Implorăm ocrotirea Familiei din Nazaret, a Mariei şi a sfântului Iosif, pentru ca, prin harul şi lucrarea Duhului Sfânt, toate familiile creştine din lume şi din Dieceza de Iaşi să fie binecuvântate lăcaşuri de fericire.

IMAGINEA BIBLICĂ A FAMILIEI[1]

Pr. Anton Budău (†)

1. De ce o imagine biblică?

Într-o problemă atât de complexă cum este familia, consultarea Bibliei nu este o soluţie anacronică sau anormală, ci, din contră, este un gest firesc. Aşa cum specialistul, pentru a cunoaşte un aparat, consultă planul tehnic al producătorului, aşa un creştin, pentru a înţelege istoria şi familia, consultă planul lui Dumnezeu: şi acesta se află în Sfânta Scriptură. Iată de ce e actuală imaginea biblică a familiei.

Nu o dată am auzit sunându-ne în urechi o bandă semnată de o ideologie, sperăm apusă, că familia este o instituţie potrivită timpurilor antice, contrară demnităţii omului.

La ipotezele lui Engels că familia ar fi evoluat dintr-o promiscuitate sexuală, apoi din căsătorii de grup de tip matriarhal, pentru a ajunge în sfârşit la familia patriarhală, în care femeia devine sclava bărbatului, studiul sistematic arată că, de la început, familia israelită, cea descrisă în Biblie, este de tip patriarhal, dovadă cuvântul folosit pentru a desemna termenul de familie „bet-ab". La fel expresia „a-şi construi o casă" pentru a spune „a crea o familie".

2. Familia creată de Dumnezeu

În primul capitol din *Geneză* citim: „[27]Şi l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut: a făcut bărbat şi femeie. [28]Şi Dumnezeu i-a binecuvântat..."

Nucleul fundamental apare deci ca un „chip şi o asemănare cu Dumnezeu". Şi trebuie notat că asemănarea cu Dumnezeu se referă la această uniune dintre bărbat şi femeie pe care textul sfânt o numeşte *adam*. Ca bărbat şi femeie, omul este, deci, într-o legătură specială cu Creatorul: *chipul* e ca un fel de copie de autor, iar *asemănarea* introduce o limitare: e o copie, şi nu originalul; şi la original omul nu va putea ajunge.

---

[1] Textul acestei conferinţe a fost rostit de părintele profesor Anton Budău în 10 iulie 1994 în faţa studenţilor de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi.

Aceasta este, deci, demnitatea cuplului şi textul sfânt vrea să ne transmită tocmai intenţia dumnezeiască cu privire la familie.

În capitolul al II-lea al *Genezei*, v. 18, omul *adam* este prezentat ca un bărbat izolat, cu conştiinţa totuşi că nu e bine să fie singur. Dumnezeu creează animalele pentru a-l sluji pe om. Pedagogia lui Dumnezeu vrea să-i demonstreze omului că animalul nu poate intra în comuniune cu omul. Şi atunci Dumnezeu creează femeia. O face într-un mod diferit de cum crease animalele. Rezultatul este o surpriză pentru om, care exclamă: „[23]Iată, acesta-i os din oasele mele şi carne din carnea mea". Capitolul se încheie cu aceste cuvinte: „[24]De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amândoi un singur trup".

Ne sunt prezentate în aceste versete din capitolul al II-lea unele elemente fundamentale ale familiei în tradiţia ebraică şi cea creştină:

– noul cuplu va părăsi nucleul familial original pentru a constitui un nou nucleu familial autonom;

– nucleul familial se bazează pe relaţia conjugală: „vor fi amândoi un singur trup".

Este clar, deci, că pentru Biblie, nucleul fundamental al societăţii, al oricărei societăţi, familia, se bazează pe instituirea dumnezeiască ce face parte chiar din creaţie: aşa cum a fost creat cerul şi pământul şi tot ce se află pe el, aşa au fost creaţi bărbatul şi femeia ca să constituie nucleul fundamental al societăţii.

Dar între crearea primului cuplu şi evenimentele succesive din familie se află păcatul. În ce constă acest păcat? Cu siguranţă nu în convieţuirea lor, deoarece în v. 24 se spune că „vor fi un singur trup". În capitolul al III-lea, v. 5, citim că ispititorul îi spune femeii: „Dumnezeu ştie că în ziua în care veţi mânca din el [pomul oprit] vi se vor deschide ochii şi veţi fi ca Dumnezeu, cunoscând binele şi răul".

Deci a dori să fie ca Dumnezeu, a aspira la o condiţie inaccesibilă pentru un om, iată în ce constă păcatul. Şi nu e vorba de o imaturitate pe plan moral sau intelectual. Omul dorea să fie atotputernic, atotştiutor, prerogative specific divine, dovadă interdicţia de a mânca din pomul cunoaşterii binelui şi răului, ca şi pedeapsa.

Dar ceea ce ne interesează mai mult în studiul acesta este consecinţa pe care căderea primului cuplu a avut-o pentru familie. Şi e vorba de efecte negative: ruperea raporturilor omului cu Dumnezeu duce imediat la ruptura comuniunii şi solidarităţii cuplului. Astfel, bărbatul îşi acuză soţia; acuză cu efect dublu, căci în acelaşi timp este acuzat şi Creatorul: „Femeia pe care mi-ai dat-o ca să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom şi am mâncat" (v. 12). Femeia, a cărei

creaţie fusese salutată puţin mai înainte cu un chiot de bucurie, devine acum vinovată, după părerea lui *adam*, şi apoi ultimul vinovat e Dumnezeu. Relatarea Bibliei ne prezintă de fapt ceea ce oricine cunoaşte: ruptura solidarităţii din familie, cu acuze de tot felul, deseori lipsite de fundament.

Caracteristic Bibliei este interogatoriul pe care îl face Dumnezeu, unde nu-l înfierează pe om, ci vrea să-l convingă de răutatea acţiunii sale şi să-i trezească astfel căinţa. Dumnezeu nu-l surprinde pe om gol, în propriul ascunziş, ci îl strigă, îl întreabă unde este, lăsându-i astfel posibilitatea de a-şi mărturisi greşeala. Dar răspunsul omului arată mai degrabă agresivitate şi dorinţa de a se justifica decât părere de rău: caută un vinovat în loc să-şi facă autocritica. La fel procedează şi femeia: încearcă şi ea să dea vina pe şarpe şi, în ultimă instanţă – ca şi bărbatul – îl acuză pe Creator care a creat şarpele şi l-a făcut dăunător. Şi acum vă rog să observaţi: Dumnezeu nu interoghează şarpele. Singurii responsabili sunt bărbatul şi femeia, nu animalul. Şi vedeţi: ruptă relaţia cu Dumnezeu, rupte relaţiile în familie, se rup relaţiile şi cu natura.

Urmează pedeapsa:

– şarpele se va târî şi va mânca pământ: o viaţă blestemată, dar, pe de altă parte, firească;

– foarte grea apare pedeapsa femeii: dorinţa de a se căsători şi de a forma o familie va fi urmată de frustrări în viaţa de familie: bărbat autoritar, dacă nu chiar violent, care promite lucruri pe care nici măcar în somn nu le crede realizabile, apoi durerile şi pericolele sarcinii;

– bărbatul, care până acum era îngrijitorul paradisului, devine, după cădere şi după blestem, un muncitor ce asudă ca să-şi câştige bucata de pâine;

– blestemul se extinde şi asupra naturii, care nu va mai da rod, şi munca ostenitoare va fi aproape zadarnică în faţa secetei, degradării terenului, lăcustelor, cutremurelor, dar şi a relelor provocate de om: furturi, războaie, nedreptate.

Toate acestea vor face viaţa de familie şi mai grea. Singurul element pozitiv este titlul pe care îl primeşte femeia: ea este *mama celor vii*.

Dar ceea ce s-a întâmplat este ireversibil şi lui Dumnezeu nu-i rămâne altceva de făcut decât să-l accepte pe om aşa cum este el: păcătos şi mincinos. De aceea, este alungat din rai ca să nu mai provoace şi alte necazuri.

Iată, deci, ce ne spune Biblia cu privire la primul cuplu: Dumnezeu i-a creat ca să fie fericiţi. Dar păcatul a făcut ca în locul fericirii să apară suferinţa şi lupta.

Tema înrăutăţirii raporturilor între oameni continuă în cartea *Genezei*, în capitolul al IV-lea. Odată rupte relaţiile cu Dumnezeu, răul creşte. Aşa cum

fuseseră rupte relaţiile între soţi, acum dezbinarea intră între fraţi: Cain şi Abel. Este cunoscut episodul, astfel că mă opresc doar la câteva aspecte:

– Eva (*mama celor vii*) are doi fii: Cain este agricultor, Abel este păstor;

– ocazia disputei se iveşte la oferirea jertfei: fiecare aduce jertfă lui Dumnezeu din produsele muncii sale;

– Dumnezeu acceptă jertfa lui Abel şi o refuză pe cea a lui Cain, fără să ni se spună de ce (menţiunea din *Evr* 11,4 este tardivă);

– conflictul ajunge până la fratricid;

– Dumnezeu intervine abia la sfârşit, „auzind glasul sângelui”, şi îl blestemă pe criminal.

În a doua parte a capitolului al IV-lea continuă răul: asistăm la o societate în care predomină violenţa, o violenţă extinsă şi asupra familiei. Dacă nu a fost pace între fraţi, acum nu va mai fi nici între urmaşii lui Cain, creatori de cetăţi, dar cu acest aspect al violenţei. Tot un aspect al violenţei este poligamia. Apare legea talionului (aspectul de dreptate totuşi). Decadenţa şi violenţa nu mai poate fi oprită decât prin potop.

Din cele analizate ce învăţături să tragem?

a) Nu există familie armonioasă şi care să dureze în timp dacă nu reflectă în propriile raporturi iubirea lui Dumnezeu pentru omenire.

b) Un raport pozitiv cu Dumnezeu este condiţia raportului pozitiv dintre soţi şi dintre fiii lor. Cine spune că „nu există Dumnezeu” nu este emancipat, cum cred mulţi azi, ci doar un nebun, aşa cum zice *Ps* 52,1 „Zis-a nebunul în inima sa: «Nu este Dumnezeu»”.

c) În criza prin care trece azi familia, trebuie înţeles că ea nu are nevoie de interdicţii sau de noi legi, ci de regăsirea credinţei şi restabilirea raporturilor cu Dumnezeu. Iată de ce problema familiei este o problemă de credinţă.

3. Relaţia dintre fraţi

Cartea *Genezei* oferă un şir de exemple de relaţii dintre fraţi şi, în acelaşi timp, de fiecare dată ne prezintă judecata pe care Dumnezeu o face asupra acestora. Şi sunt toate relaţii care implică familia. M-aş opri să analizez două fragmente:

– primul, un exemplu de amestec greşit al părinţilor în *jocul* fraţilor, fie ei vitregi, cazul lui Ismael şi Isaac;

– al doilea, un exemplu cum fraţii pot găsi o soluţie la problemele lor şi să salveze comuniunea, cazul lui Iosif, fiul lui Iacob.

3.1. Isaac şi Ismael

Cunoaştem întâmplarea din viaţa lui Abraham cu cei doi fii ai lui născuţi din două femei diferite (cap. 16 şi 21). Sara, soţia lui Abraham, era sterilă şi în vârstă şi nu mai putea aştepta nimic. Dar exista o lege care prevedea că soţia o poate da pe sclava ei soţului care să aibă un copil cu ea. Din punct de vedere juridic, fiul era moştenitor. Aşa a făcut Sara cu sclava ei Agar şi Abraham a avut un fiu, pe Ismael. Deşi lui Abraham i se promisese din partea lui Dumnezeu că va avea un fiu, el cedează la insistenţele soţiei. Graba Sarei în a rezolva problema va crea însă noi probleme. La scurt timp de la naşterea lui Ismael, Sara are un fiu şi Abraham îi pune numele Isaac. La înţărcarea lui Isaac, Abraham face mare sărbătoare la care participă toată familia; Abraham era mulţumit: avea un fiu care îl va moşteni, sânge din sângele lui. Dar chiar în ziua aceea începe dezbinarea. Ismael şi Isaac se jucau. Jocul paşnic şi liniştit al copiilor trezeşte gelozia şi ura Sarei. Pentru ea, care acum avea un fiu, Ismael devenise un străin, fiul unei sclave egiptene. Distanţa socială era enormă. Egalitatea pe care jocul o aducea între copii o tulbura pe Sara. Înainte ca să fie prea târziu, Ismael trebuia alungat. Isaac era singurul moştenitor, nu mai era loc pentru intrus.

Acolo unde copiii găsesc un mod de a trăi ca fraţi, prin joc, depăşind orice barieră socială, adulţii văd (poate şi azi) un pericol pentru privilegii. De aceea, interzic jocul, desfiinţează înţelegerea şi unitatea chiar şi în familie. Astfel, relaţia dintre fraţi este ameninţată de interesele adulţilor, de calcule egoiste, de diferenţe sociale şi rasiale. Rupând relaţia dintre fraţi, omenirea de azi asistă la crearea unei prăpăstii din ce în ce mai mari între Est şi Vest, între Nord şi Sud, între ţări bogate şi ţări subdezvoltate.

3.2. Iosif vândut de fraţii săi

Peripeţiile lui Iosif şi ale fraţilor săi ocupă în cartea *Genezei* douăsprezece capitole (37-49) şi constituie un fel de pereche simetrică cu cele relatate despre Cain şi Abel. Acolo, un frate îşi urăşte fratele şi îl ucide; aici, zece fraţi îl urăsc pe ultimul şi vor să-l ucidă, dar se mulţumesc până la urmă să-l vândă ca sclav. Dar fratele sclav, ajungând într-o poziţie înaltă, în loc să se răzbune, le salvează viaţa şi restabileşte unitatea familiei.

La începutul povestirii, Iosif are 17 ani. Este păstor împreună cu fraţii săi. Dar între ei începe neînţelegerea. Motivele sunt trei: a) Iosif aducea tatălui veşti despre purtările rele ale fraţilor săi (turnător); b) este preferatul tatălui; c) visurile ambiţioase în care îi vede pe fraţii săi slujindu-l.

Astfel, abia se iveşte ocazia că cei zece şi pun la cale uciderea lui. Tatălui îi trimit doar haina pătată de sânge, spunându-i că a fost sfâşiat de fiare sălbatice. Ura lor mare este potolită de Ruben, care le propune să-l vândă ca sclav la o caravană de egipteni.

Pentru Iacob, ştirea că ar fi fost sfâşiat de fiare este groaznică. Nu numai că o pierduse pe femeia pe care o iubise cel mai mult, acum îl pierde şi pe fiul ei. Toţi ceilalţi fii nu sunt destul pentru a-l consola. Peste clanul lui Iacob cade noaptea tristeţii şi fraţii ştiu că e din cauza lor.

În Egipt, Iosif face carieră, nu fără obstacole. În timpul secetei, care lovise întreaga Asie Mică şi Egiptul, Iosif este administratorul faraonului. Se căsătoreşte cu fiica unui preot egiptean şi ajunge cel mai puternic după faraon.

Şi pentru Iacob vin zile grele. Seceta este atât de mare încât sunt nevoiţi să caute hrană în Egipt. Vin cei zece fraţi să cumpere grâne. Iosif îi recunoaşte, dar nu li se descoperă. Le cere doar ca a doua oară să nu vină fără fratele mai mic, Beniamin. Cu greu îl va lăsa Iacob pe fiul cel mai mic, dar lipsa de hrană este prea mare. Se pare că încercările la care Iosif îi pune pe fraţii săi ar putea fi începutul unei răzbunări, dar nu e aşa. Vrea doar să-i facă pe fraţii săi să-şi regrete păcatul. La sfârşit se descoperă, plânge şi trimite după tatăl său ca să fie adus în Egipt. Familia lui Iosif este primită cu toate onorurile de însuşi faraonul Egiptului. Acum toată familia se află din nou împreună. Se face pace. Dumnezeu transformă orice rău în bine. Familia a depăşit acum vechile dezbinări şi iubirea este reclădită pe iertare. Iarăşi familia este întreagă. În ţara sclaviei, Iosif reface clanul lui Iacob în pacea şi bucuria fraternităţii regăsite.

După cum se observă, aspectele desprinse din aceste relatări biblice nu se opresc doar la domeniul familial. Pentru un oriental, este frate orice rudă. Astfel, Lot, nepotul lui Abraham, este numit frate. Într-un sens mai larg, termenul de *frate* are sensul de prieten, coleg. În acest sens, întrebarea „Unde este fratele tău?” se adresează fiecărui om pentru a da seamă de fratele său, de viaţa lui. Dezinteresul sau ruperea relaţiilor de solidaritate, care fac din toţi oamenii fraţi, înseamnă a-şi ucide fratele în inimă chiar dacă nu se ridică mâna împotriva lui.

În istoria lui Iosif se pare că Dumnezeu este absent. Nu intervine direct şi nici nu este chemat, cel nevinovat nu se lamentează şi nu strigă spre Dumnezeu.

Totuşi, Cartea sfântă ne arată cum Dumnezeu este prezent: „Domnul era cu Iosif... şi toate câte făcea el, Domnul le sporea în mâna lui” (*Gen* 39,2-3). Dumnezeu este, deci, cu cel nevinovat. Din condiţia de sclav, calomniat în casa lui Putifar şi apoi aruncat în închisoare, Dumnezeu îl scoate şi-l ridică pe tron

lângă faraon. Dar în cazul lui Iosif, Dumnezeu este şi cel care transformă păcatul fraţilor, care căutau să-l ucidă sau să-i şteargă amintirea din familie, în ocazie şi instrument al salvării lor. De altfel, însuşi Iosif sintetizează această intervenţie a lui Dumnezeu atunci când le vorbeşte fraţilor săi: „Nu vă întristaţi, nici să nu vă pară rău că m-aţi vândut aici, căci Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieţii voastre. Deci, nu voi m-aţi trimis aici, ci Dumnezeu care... m-a pus peste toată casa lui faraon şi stăpân peste tot Egiptul" (*Gen* 45,5.8).

Într-adevăr, Dumnezeu este cel care „face ca cineva să moară sau să trăiască, îl coboară în infern sau îl ridică" (*1Sam* 2,6). El este acela care „îi dă jos de pe tron pe cei puternici şi-i înalţă pe cei smeriţi" (*Lc* 1,52). Numai Dumnezeu garantează drepturile fraţilor şi, prin ei, ale familiei.

4. Respectul faţă de părinţi

Adresându-se tânărului bogat, Isus i-a spus: „Dacă vrei să intri în viaţă, păzeşte poruncile" şi citează, printre altele, şi porunca a patra (*Mt* 19,17-19). Altădată le citează fariseilor aceeaşi poruncă, precizând că era formulată de însuşi Dumnezeu (*Mt* 15,4).

Avem două texte paralele:

– *Ex* 20,12: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, ca să-ţi fie bine şi să trăieşti ani mulţi pe pământul pe care Domnul Dumnezeu ţi-l va da ţie".

– *Dt* 5,16: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta, cum ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău, ca să trăieşti ani mulţi şi să-ţi fie bine în pământul acela pe care Domnul Dumnezeul tău ţi-l dă ţie".

Să analizăm cum s-a înţeles şi aplicat această poruncă.

Ca şi azi, şi-n antichitate, porunca a patra, care se adresa, în primul rând, adulţilor, şi nu copiilor, nu era observată de toţi. Profetul Ezechiel (22,7) acuză Ierusalimul: „În tine sunt dispreţuiţi tatăl şi mama". Dispreţul faţă de părinţi era pedepsit cu mare severitate: „Cine va grăi rău despre tatăl său sau despre mama sa, să fie omorât" (*Ex* 21,17). Şi legea din Sihem era foarte dură: „Blestemat cel care-şi dispreţuieşte tatăl sau mama!" (*Dt* 27,16). Aceeaşi pedeapsă era dată celui care „va bate pe tată sau pe mamă; să fie omorât" (*Ex* 21,15). La fel: „Cel ce va grăi rău de tatăl sau de mama sa să fie dat morţii... şi sângele său este asupra sa" (*Lev* 20,9).

Condamnarea la moarte, deşi atât de severă, se explică prin aceea că cine ştirbeşte cinstea părinţilor rupe, de fapt, unitatea care ar trebui să existe între cei care dau viaţa şi cel care o primeşte. În *Deuteronom* 21,18-21 se specifică:

De va avea cineva un fiu rău şi nesupus, care nu ascultă de vorba tatălui său şi de vorba mamei sale şi aceştia l-au pedepsit, dar el tot nu ascultă, să-l ia tatăl lui şi mama lui şi să-l ducă la bătrânii cetăţii şi la poarta cetăţii şi către preoţii cetăţii să zică: „Acest fiu al nostru este rău şi neascultător, nu ascultă de cuvântul nostru şi este lacom şi beţiv". Atunci toţi oamenii cetăţii să-l ucidă cu pietre şi să-l omoare. Aşa să stârpeşti răul din mijlocul tău.

Acest caz ne arată că părinţii nu puteau dispune după bunul plac de viaţa copiilor lor, societatea este aceea care judecă şi condamnă. Pe de altă parte, recursul la puterea publică se face numai în cazul extrem. Şi totuşi, ce deosebire enormă între acest text şi cel din *Lc* 15,11-32, unde se vorbeşte despre tatăl care îl aşteaptă şi-l iartă pe fiul risipitor!

În cartea *Proverbelor* găsim apoi tratat pe larg raportul dintre fii şi părinţi: „Cel ce blestemă pe tatăl său şi pe mama sa stinge sfeşnicul în mijlocul întunericului" (*Prov* 20,20). Furtul sau distrugerea familiei părinţilor sunt la fel de dur condamnate: „Cel ce se poartă rău cu tatăl său şi o alungă din casă pe mama sa este un fiu de ocară şi de ruşine" (*Prov* 19,26). „Cine îl pradă pe tatăl său şi pe mama sa şi zice «Nu-i păcat!» este tovarăş cu făcătorul de rele" (*Prov* 28,24). Alte texte se referă la bătrâneţea părinţilor: „Ascultă-l pe tatăl tău şi nu o dispreţui pe mama ta când a ajuns bătrână" (*Prov* 23,22). „Ochiul care îşi bate joc de părintele său şi nu ia în seamă ascultarea datorată mamei sale să-l scoată corbii care sălăşluiesc lângă un curs de apă, şi puii de vultur să-l mănânce" (*Prov* 30,17).

Sigur că porunca a patra este valabilă şi pentru copiii mai mici. Isus Cristos a copilărit la Nazaret fiind supus lui Iosif şi Mariei (*Lc* 2,51). Sfântul Paul, în *Scrisoarea către Efeseni*, se adresează copiilor cu aceste cuvinte: „Copii, ascultaţi de părinţii voştri, în Domnul, căci aşa este drept. «Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta», aceasta este cea dintâi poruncă însoţită de o promisiune: «ca să-ţi fie bine şi să trăieşti mult timp pe pământ» (*Ef* 6,1-4). La fel, în *Scrisoarea către Coloseni* scrie: „Copii, ascultaţi-i pe părinţii în toate, căci lucrul acesta este plăcut Domnului" (*Col* 3,20). Trebuie să recunoaştem, deci, că această poruncă e valabilă pentru toţi cei care mai au părinţi în viaţă.

A-i cinsti pe părinţi azi nu este un lucru mai uşor decât în trecut. Conflictul dintre generaţii riscă să pună între părinţi şi fii un zid tot mai mare, îndurerând atâtea suflete. Cine va restabili comuniunea? Uneori bunicii au mai multă înţelepciune şi mai mult simţ creştin, reuşind să îi împace pe părinţi cu copiii lor. Dar ce s-ar putea spune despre părinţii despărţiţi? Va reuşi un fiu respectuos să îi împace pe cei care i-au dat viaţa?

Răbdarea şi iubirea sunt virtuţi mereu necesare, dar în special azi, când bătrânii par să fie nişte încurcă-lume şi buni să umple doar azilurile, care nu pot fi în nici un caz un loc de cinstire a părinţilor. Şi apoi, care e raportul dintre cuplu şi părinţii-socri? Dar oare ar mai fi atâtea semne de întrebare dacă ar şti părinţii, cum ştiau odată, să-şi binecuvânteze copiii în fiecare seară, făcând pe fruntea lor acel semn care uneşte cerul cu pământul, cerând împreună binecuvântarea Domnului?

În lumea noastră, atât de puţin respectuoasă faţă de părinţi, faţă de cei în vârstă, încă mai răsună un cuvânt din partea lui Dumnezeu.

5. Un imn al fecundităţii

Psalmul 126

Psalmii au fost numiţi *autobiografia noastră umană şi spirituală*. Desigur, imaginea familiei din psalmul 126 nu este completă, dar unele aspecte pot îmbogăţi analiza noastră.

1 Dacă Domnul n-ar zidi casa, în zadar ar trudi cei care o zidesc.
Dacă Domul n-ar păzi cetatea, în zadar ar veghea cel care o păzeşte.
2 În zadar vă sculaţi dis-de-dimineaţă şi vă culcaţi târziu
mâncându-vă pâinea în oboseală, pe când Domnul o dă
preaiubitului său în timpul somnului.
3 Iată, moştenire de la Domnul sunt fiii,
rodul sânului este răsplată de la el.
4 Ca săgeţile în mâna celui viteaz,
aşa sunt fiii tinereţilor.
5 Fericit bărbatul care-şi umple tolba cu ei;
nu se va face de ruşine când va vorbi cu duşmanii săi la poartă.

Aşa cum am văzut deja, *casă* în ebraica biblică are şi sensul de familie. Din punct de vedere stilistic, este interesat de observat ritmul acestui psalm în trepte, ca şi tehnica de ecou:

Dacă Domnul n-ar zidi Domnul... în zadar...
Dacă Domnul n-ar păzi... în zadar... în zadar,
în zadar...
Dacă Domnul n-ar da...

Zidarul care şi clădeşte casa este omul care vrea să-şi creeze o familie. Omul aparţine familiei şi cetăţii. Dar găsim şi un termen mediu: poarta, poarta cetăţii unde aveau loc procesele, dar şi întâlnirea obişnuită dintre concetăţeni. Aşadar,

familiile despre care ne vorbeşte psalmul 127 nu sunt închise în sine. Îşi împărtăşesc bucuriile şi necazurile. Sunt familii care lucrează din zori şi până seara târziu, iar pâinea este câştigată „în sudoarea frunţii”, devenind astfel „pâinea durerii”. Totuşi, psalmul nu vrea să descrie suferinţele. Cel care îşi pune încrederea în Domnul este binecuvântat. Orice efort devine zadarnic fără Dumnezeu.

Omul de azi trebuie să mediteze acest psalm, altfel devine sclavul muncii. Se zbate fără rost. Cine e cu Dumnezeu, chiar odihnindu-se, are succes. Cine e fără Dumnezeu aleargă în zadar.

Partea a doua a psalmului, v. 3-5, prezintă fericirea căminului bucurat de mulţimea copiilor. Copiii, se spune în psalm, sunt moştenirea, deci darul Domnului şi binecuvântarea sa; sunt o răsplată pentru cei care şi-au construit familia cu Dumnezeu. Cu o imagine din viaţa militară, copiii sunt asemănaţi săgeţilor, care, în mâna unui războinic viteaz, pot înspăimânta duşmanul şi să asigure viitorul casei şi al cetăţii. Familia numeroasă constituia cea mai mare fericire, o binecuvântare a lui Dumnezeu şi era şi o adevărată bogăţie pentru o familie de tip tribal, pentru care era important să fie numeroasă, pentru a fi puternică. Cine are în jurul său mulţi fii nu se teme când discuţiile de la poarta cetăţii devin mai dure.

În lumea noastră, însă, a da viaţă, a avea o familie numeroasă, a coopera la opera creatoare a lui Dumnezeu sunt sinonime cu ignoranţa. Dar să nu uităm că numai darul lui Dumnezeu asigură reuşita în viaţă. Iată imaginea familiei din psalmul 126:

Dacă temelia unei familii nu este iubirea,
zadarnic se construieşte o vilă frumoasă.
Dacă temelia unei comunităţi nu este credinţa,
sunt zadarnice proiectele şi iniţiativele.
Dacă temelia unei societăţi nu este dreptatea,
sunt zadarnice legile şi poliţia.
Chiar dacă ar munci cineva cât doi
şi-ar pierde somnul şi liniştea sufletească,
în zadar ar alerga după câştig.
Adevăratul sens al vieţii îl dă numai Dumnezeu.

Iubirea, înţelegerea, dialogul şi încrederea între soţi şi cu copiii este izvor de siguranţă. Fericit cine înţelege acestea şi trăieşte astfel. Nu se va teme de viitor.

6. Isus şi familia sa

Naşterea lui Isus Cristos prin puterea Duhului Sfânt în familia din Nazaret are loc după o istorie îndelungată de păcat şi har. Dumnezeu îşi continuă planul de mântuire fără să fie împiedicat de păcatul omului. Isus se naşte într-o familie a cărei viaţă se scurge în sărăcie, în simplitatea muncilor mărunte de fiecare zi, în iubire şi solidaritate, în suferinţă şi bucurie.

Evangheliştii Matei şi Luca redau cadrul familial în care a avut loc naşterea lui Cristos pe fondul unui trecut mai general. Lăsând la o parte listele genealogice, ne interesează să cunoaştem mai de aproape familia lui Isus.

Familia sfântă este compusă din persoane deschise total acţiunii lui Dumnezeu, aşa se explică, de fapt, cum au reuşit să-l primească între ei pe Cristos şi să continue drumul spre Dumnezeu. În familia din Nazaret vedem persoane care au făcut voinţa lui Dumnezeu.

Maria şi Iosif au vegheat asupra lui în peştera din Betleem şi l-au salvat de la masacrul poruncit de Irod. Gingăşia şi zâmbetul mamei l-au deschis pentru relaţii umane şi pentru limbaj. Iosif îşi îndeplineşte rolul de tată pe care Dumnezeu i l-a încredinţat. Învăţându-l pe Isus meseria lui de lemnar, Iosif i-a dat lui Isus o poziţie socială în comunitate.

Deci, Isus are părinţi şi acceptă autoritatea lor: „le era supus" (*Lc* 2,51).

Prin Iosif, Isus face parte dintr-un popor, are o genealogie (*Mt* 1,1-25) şi e un fapt important pentru că acest popor fusese ales de Dumnezeu şi primise Legea prin Moise. Prin Iosif, „fiul lui David", Isus se află în inima speranţei acestui popor care „aştepta mângâierea lui Israel". Născându-se într-o familie, Fiul lui Dumnezeu împlineşte această speranţă.

Familia este prima comunitate în care apare încrederea, iubirea, comunicarea între persoane, simţul răspunderii, solidaritatea grupului, care sunt dimensiuni fundamentale umane.

Totuşi familia, ca orice comunitate privată, are tendinţa de a se închide în sine, de a se organiza într-un *egoism colectiv*. Devine un clan, un grup de presiune. Asistăm la acest proces şi în familia de la Nazaret. Predicând împărăţia lui Dumnezeu, vindecând bolnavii în sate şi în Cafarnaum, Isus întâlneşte duşmănia clanului de la Nazaret (cf. *Mt* 13,53).

În faţa ostilităţii clanului de la Nazaret, Isus vorbeşte de chemarea profeţilor. Adevărata familie a lui Isus, după ce şi-a început viaţa publică, este o familie spirituală: „Mama mea şi fraţii mei sunt cei care ascultă cuvântul lui Dumnezeu şi-l pun în practică" (*Lc* 8,21). Cristos a venit să reunească marea familie a tuturor acelora care sunt cu adevărat fraţii săi, fiii lui Dumnezeu, pentru că fac voinţa Tatălui din ceruri. Această familie nouă va fi Biserica, o familie universală.

Un caz special este cel al aşa-zişilor „fraţi ai lui Isus” (*Mt* 12,46-48; 13,55; *Mc* 3,31-35; 6,3; *In* 2,12; *Fap* 1,14). Isus avea într-adevăr fraţi şi surori? Sau cu alte cuvinte: Maria a avut şi alţi fii? E o problemă mult disputată între catolici şi protestanţi.

Expresia „fraţii lui Isus” a fost interpretată încă din primele secole creştine în trei feluri:

A. „Fraţii lui Isus” ar fi fraţi de sânge ai lui Isus, el fiind „primul născut”. Dar:

a) în familia ebraică, femeia nu are autoritate: ea este supusă tatălui sau soţului său, iar după moartea acestuia, fiilor adulţi. Totuşi, aici, Maria este menţionată ca reprezentantă a familei;

b) când sfânta familie merge în pelerinaj la templu, nu sunt menţionaţi alţi copii; dacă ar fi avut alţii, aceştia ar fi rămas împreună cu Maria acasă;

c) niciodată în Noul Testament nu se vorbeşte despre alţi fii ai Mariei. Faptul că Isus este numit primul născut nu înseamnă că Maria ar mai fi avut fii: termenul mai este folosit în *Col* 1,15, unde Isus este numit „primul născut al Tatălui”. Dar Dumnezeu Tatăl nu are alţii fii; oamenii sunt doar creaţi de el, nu născuţi.

B. „Fraţii lui Isus” ar fi fost fraţi vitregi ai lui Isus, copii ai lui Iosif dintr-o căsătorie anterioară. Dar:

a) această interpretare nu are o bază istorică: ea se inspiră din literatura apocrifă (Protoevanghelia lui Iacob);

b) aceşti „fraţi” nu sunt menţionaţi în relatarea pelerinajului la templu;

c) genealogiile (*Mt* 1,1-16; *Lc* 3,23-38) îl prezintă pe Isus ca moştenitor al promisiunilor mesianice, prin Iosif; dacă Iosif ar fi avut alţi fii dintr-o căsătorie anterioară, unul dintre ei ar fi trebuit să fie moştenitorul liniei mesianice.

C. În vocabularul ebraic şi aramaic nu există un cuvânt pentru a descrie rudenia apropiată (văr, cumnat), folosindu-se cuvântul „frate”: Abraham îl numeşte pe nepotul său Lot „frate” (*Gen* 13,8; 14,14.16); Laban, unchiul lui Iacob, îl numeşte pe acesta frate (*Gen* 29,12.15). Vechiul Testament conţine atât în textul ebraic, cât şi în traducerea greacă a Septuagintei multe astfel de exemple. Pentru a specifica gradul de rudenie, într-un document juridic, de exemplu, pentru noţiunea de văr se scrie „fiul fratelui tatălui” (*Lev* 10,4).

7. Familia în scrisorile pauline

Problema familiei nu este marginală în sfântul Paul, deşi el se ocupă cu probleme mult mai profunde care privesc credinţa.

În *1Cor* 7,1-9, sfântul Paul răspunde la un caz de conştiinţă pe care creştinii din Corint îl puseseră. Poate că prea impresionaţi de exemplul lui Cristos, care a trăit într-o totală feciorie, ca şi de învăţătura lui, unii creştini din Corint dispreţuiau căsătoria. Alţii, care proveneau din mediul păgân, nu puteau înţelege măreţia fecioriei pe care şi Paul o trăise între ei. De aceea, ei îl întreabă pe Apostol ce sens are căsătoria? Ce este mai plăcut lui Dumnezeu: căsătoria sau fecioria?

Este evident că problema nu era numai teoretică, ci, mai ales, practică: de răspunsul Apostolului depindea alegerea creştinilor. Ştim că sfântul Paul, propunând ca ideal suprem fecioria, scoate în evidenţă măreţia căsătoriei creştine, insistând foarte mult asupra indisolubilităţii acesteia. Dar să citim textul:

> 1 Referitor la cele ce mi le-aţi scris, este bine ca omul să nu se atingă de femeie. 2
> Totuşi, pentru a evita desfrânările, fiecare [bărbat] să-şi aibă femeia lui şi fiecare
> [femeie] să-şi aibă bărbatul ei. 3 Bărbatul să-şi împlinească datoria faţă de soţie, la
> fel şi soţia faţă de bărbat. 4 Femeia nu este stăpână pe trupul ei, ci bărbatul; la fel,
> nici bărbatul nu este stăpân pe propriul trup, ci femeia. 5 Să nu vă lipsiţi unul de
> celălalt decât cu consimţământ, pentru un anumit timp, ca să vă dedicaţi rugăciunii
> şi iarăşi să fiţi împreună ca să nu vă ispitească Satana din cauza nestăpânirii
> voastre. 6 Vă spun lucrul acesta ca o îngăduinţă, nu ca o poruncă. 7 Eu aş vrea ca
> toţi oamenii să fie ca mine, însă fiecare îşi are carisma proprie de la Dumnezeu,
> unul într-un fel, altul în alt fel. 8 Celor necăsătoriţi şi văduvelor le spun că este bine
> pentru ei dacă rămân ca mine. 9 Dar dacă nu se pot stăpâni, să se căsătorească,
> pentru că este mai bine să se căsătorească decât să ardă.

Aşa cum se vede, Apostolul nu este un visător. Cunoaşte firea omenească şi o înţelege. Dacă sexul exprimă demnitate şi măreţie, poate exprima şi fragilitate, lipsă de stăpânire, dorinţă. Determinant este, însă, întotdeauna raportul cu Cristos: creştinul trebuie să aleagă acea stare de viaţă în care îl poate întâlni mai uşor, după *darul* pe care i l-a dat Dumnezeu. În rest, sfântul Paul nu face altceva decât să reia învăţătura lui Cristos. Familia trebuie să fie o *epifanie* a lui Dumnezeu. Căsătoria este măreaţă numai când se lasă purificată de *cruce*: iubirea, ca să fie adevărată, trebuie să fie *răstignită*.

Într-o altă scrisoare, cea către Efeseni (5,21-33), sfântul Paul îi încurajează pe creştini să trăiască „viaţa cea nouă în Cristos” şi se opreşte îndelung asupra vieţii de familie:

> 21 Fiţi supuşi unii altora în frica lui Cristos. 22 Femeile să se supună bărbaţilor lor
> ca Domnului, 23 pentru că bărbatul este capul femeii aşa cum şi Cristos este capul

> Bisericii, trupul său, al cărui mântuitor şi este. [24] Şi cum Biserica se supune lui
> Cristos, tot aşa şi femeile [să fie supuse] bărbaţilor lor în toate.
> [25] Bărbaţilor, iubiţi-vă soţiile aşa cum Cristos a iubit Biserica şi s-a dat pe sine
> pentru ea [26] pentru a o sfinţi, purificând-o prin baia apei în cuvânt, [27] ca să şi-o
> prezinte sieşi ca o Biserică glorioasă, fără să aibă vreo pată sau rid sau ceva
> asemănător, ci să fie sfântă şi neprihănită. [28] Tot aşa şi bărbaţii trebuie să-şi
> iubească soţiile ca pe trupul propriu. Cine îşi iubeşte soţia se iubeşte pe sine. [29]
> Căci nimeni nu şi-a urât vreodată propriul trup, dimpotrivă, îl hrăneşte şi îl
> îngrijeşte aşa cum [face] Cristos pentru Biserică. [30] Căci toţi suntem mădulare ale
> trupului său. [31] *De aceea îşi va lăsa omul tatăl şi mama şi se va uni cu soţia sa şi*
> *cei doi vor fi un singur trup*. [32] Misterul acesta este mare: eu o spun cu privire la
> Cristos şi la Biserică, [33] dar şi cu privire la voi: fiecare să-şi iubească soţia ca pe
> sine însuşi, iar soţia să aibă respect faţă de bărbat.

Să reţinem ideile principale din text, care ne vor permite să înţelegem concepţia sfântului Paul despre familie:

Originalitatea sfântului Paul constă tocmai în fundamentarea cristologică şi ecleziologică dată căsătoriei creştine. Imaginea care domină tot textul este cea a unirii dintre Cristos şi Biserică, ea revenind ca un laitmotiv.

Se pare că Paul atribuie bărbatului rolul lui Cristos, în timp ce femeia ar avea rolul Bisericii. Dar nu e decât o aparenţă, căci Apostolul arată atât bărbatului, cât şi femeii că iubirea lor trebuie să-şi aibă exemplul în iubirea dezinteresată a lui Cristos faţă de Biserică. Prin această imagine, Apostolul vrea să spună că, în căsătoria creştină, soţii trebuie să arate unul faţă de celălalt aceeaşi iubire pe care Cristos a arătat-o Bisericii. Şi este clar că acolo unde este iubire nu mai comandă nimeni, ci fiecare ascultă din iubire şi se simte liber. Cristos, de altfel, îşi arată domnia prin aceea că devine slujitorul tuturor, în aceea că nu este primul, ci ultimul, aşa cum zice cu puţin timp înainte de moarte: „Eu sunt în mijlocul vostru ca unul care slujeşte" (*Lc* 22-27). De aceea, Apostolul, vorbind despre diferitele datorii familiale, începe cu îndemnul: „Fiţi supuşi unii altora în frica lui Cristos". Dincolo de obiceiurile şi cultura diferitelor popoare, rămâne clar că sensul cel mai profund al căsătoriei se arată într-o iubire reciprocă între bărbat şi femeie, care să fie după chipul iubirii lui Cristos faţă de Biserica sa.

Specificul unei asemenea iubiri, considerată între Cristos şi Biserică, s-ar putea rezuma astfel:

a) iubirea conjugală trebuie să fie total gratuită, ca aceea a lui Cristos care se dăruieşte fără să ceară altceva decât să fie, la rândul său, iubit;

b) tocmai de aceea, iubirea tinde la unirea cu celălalt până la identificare, pentru ca celălalt să se simtă preţuit;

c) pentru aceasta, este întotdeauna o iubire gata de jertfă. Cristos a arătat cea mai mare iubire oferindu-se pe cruce, din iubire pentru Biserica sa.

d) este apoi o iubire care creşte mereu;

c) e necesar un efort continuu de purificare.

Căsătoria creştină se reîmprospătează astfel încât nu apar ridurile vârstei şi nici semnele oboselii. De fapt, în iubire nu poate exista „îmbătrânire”, pentru că ea întinereşte prin copii, care nu sunt un rod natural al căsătoriei, ci semnul capacităţii de reînnoire şi dăruire. Prezenţa copiilor este semnul vieţii: arborele este viu, dă roade, dă noi vlăstare, e plin de o viaţă care nu se va termina după ce el dispare.

Tocmai de aceea, după ce a vorbit despre semnificaţia căsătoriei creştine, Apostolul vorbeşte despre copii (*Ef* 6,1-4):

> 1 Copii, ascultaţi de părinţii voştri, în Domnul, căci aşa este drept. 2 *Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta*, aceasta este cea dintâi poruncă însoţită de o promisiune:
> 3 *ca să-ţi fie bine şi să trăieşti mult timp pe pământ*.
> 4 Iar voi, părinţilor, să nu-i provocaţi pe copiii voştri la mânie, ci creşteţi-i în disciplina şi învăţătura Domnului.

Pentru apostolul Paul, o familie fără copii este un nonsens: ar fi semnul unei închideri egoiste, şi nu al deschiderii cristologice şi ecleziale, aşa cum i-ar cere iubirea dintre Cristos şi Biserică. Iubirea dintre Cristos şi Biserică este mereu rodnică; din ea se nasc mereu noi fii prin puterea Duhului Sfânt. Deci, pentru soţii creştini există un motiv în plus pentru o rodnicie plină de bucurie, în nici un fel împiedicată.

În ultimul verset, Apostolul îi îndeamnă pe părinţi la misiunea lor de educatori: a-i educa pe copii înseamnă a-i naşte a doua oară. Educarea să se facă cu blândeţe, fără spirit de dominare sau violenţă, care nu ar face decât să-i întărâte, adică să-i facă închişi pentru orice sfat.

Concluzie

Am analizat diferite relatări din Biblie, care vorbesc despre familie. Încă de la primul cuplu uman, vedem iubirea protectoare a lui Dumnezeu faţă de familie. Între rândurile greşite pe care le-au scris oamenii de-a lungul istoriei pe tema familiei, observăm scrisul drept şi clar al lui Dumnezeu. El rămâne fidel, în ciuda infidelităţilor noastre. Planul său rămâne o lumină ce poate

conduce şi astăzi familia spre scopul ei, acela visat de Dumnezeu când l-a creat pe om: o familie unită şi fericită, în care sălăşluieşte încrederea, deschiderea, rodnicia.

Cunoscând acest plan al Creatorului, fie ca şi-n familiile noastre să înflorească virtutea şi iubirea prin forţa ce ne vine din cuvântul său.

DESFACEREA LEGĂTURII MATRIMONIALE ÎN LEGISLAŢIA CIVILĂ ŞI CANONICĂ A IMPERIULUI BIZANTIN DIN SECOLELE VI-X[1]

Pr. prof. dr. Mihai Patraşcu (Iaşi)

Scopul principal al studiului nostru este de a scoate în evidenţă evoluţia istorică a principiului de desfacere a legăturii matrimoniale şi diferitele cauze de divorţ care se întâlnesc într-o perioadă istorică cuprinsă între secolele VI-X, atât în legislaţia statală bizantină, cât şi în disciplina canonică orientală.

În primul capitol al lucrării de doctorat am analizat conceptul roman de căsătorie care era în secolele IV şi V, tratând pe scurt punctul de vedere al dreptului roman post-clasic, pe care l-am confruntat cu învăţătura conciliară şi patristică orientală a Bisericii, a cărei învăţătură constantă este bazată pe indisolubilitatea legăturii, chiar dacă admite în practică excepţia care provine din *pornéia* soţiei. Apoi, am trecut la examinarea importanţei pe care a avut-o influenţa gândirii creştine asupra dreptului bizantin, imperceptibilă la început şi tot mai relevantă în viitor, încât în legislaţia lui Iustinian s-a interzis în mod absolut divorţul *mutuo consensu*, chiar dacă natura juridică a societăţii conjugale va rămâne mereu aceeaşi în învăţătura acestui împărat, ajungând la dominarea necontrastată a Bisericii în aplicarea normelor canonice în ceea priveşte forma substanţială a căsătoriei.

Aspectul principal al lucrării este istorico-juridic, de aceea, am folosit izvoarele juridice, pentru a demonstra care este învăţătura Bisericii şi care a fost poziţia ei faţă de dreptul statal bizantin, examinând, în primul rând, cauzele de desfacere a căsătoriei, pentru a înţelege circumstanţele şi învăţăturile disparate împotriva cărora a trebuit să lupte gândirea creştină mai ales în Imperiul Roman de Răsărit, unde suveranii creştini au primit normele dreptului roman fără nici o modificare sau cu puţine modificări.

---

[1] Lucrarea reprezintă un extras (cap. II) din teza de doctorat în drept canonic pe care părintele Mihai Patraşcu a susţinut-o la Universitatea Pontificală din Lateran (Roma) în ziua de 28 iunie 2 000. Titlul tezei în italiană: „Lo scioglimento del vincolo matrimoniale nella legislazione civile e canonica dell'impero bizantino: sec. VI-X".

Nu a fost în intenţia noastră să examinăm chestiunile referitoare la privilegiul paulin şi la căsătoria a doua, deşi au o strânsă legătură cu argumentul nostru.

1. Noţiunea de divorţ şi importanţa chestiunii în viaţa socială la lumina orânduirii juridice greco-romane

Legătura matrimonială romană din perioada constantiniană este considerată ca o punere în comun a tuturor manifestărilor vieţii soţilor în timpul existenţei lor. În calitate de *consortium* presupune unirea de voinţă: *consensus* dat de cei doi. În felul acesta, dacă unul dintre ei constată că nu-i mai convine cealaltă parte, sau că voinţa sa de a continua viaţa conjugală încetează, numai din cauza acestui fapt, căsătoria este ruptă, deoarece îşi pierde motivaţia de a fi.

Problema divorţului, o problemă spinoasă, s-a prezentat întotdeauna ca o *vexata quaestio*, care angajează întreaga societate în obiceiurile sale şi în religia sa. Deci a fost o neînţelegere profundă între puterea publică, pe de o parte, care vedea în practica despărţirii nu un drept folosit în mod corect pentru a dezlega unirile care nu mai merg, ci un libertinaj crescând, care era în detrimentul instituţiei familiale şi a imperiului, şi cetăţenii imperiului, pe de altă parte, care vedeau în divorţ expresia maximă a dreptului de libertate individuală.

Dreptul post-clasic s-a arătat destul de defavorabil divorţului pe care l-a limitat numai la două tipuri: *divortium bona gratia*, care se făcea din cauza imposibilităţii dobândirii scopurilor căsătoriei, şi *divortium ex iusta causa*, adică justificat de motive grave şi punctuale aduse de unul sau de amândoi.

Contrară a fost mai ales Biserica, deoarece vedea în căsătorie nu doar un simplu act privat, ci o valoare socială şi spirituală, deoarece soţii, prin unirea lor, sunt puşi în faţa unei puteri superioare care imprimă acestei legături un caracter instituţional şi nu o lasă la îndemâna puterii despotice a celor ce încheie căsătoria. Aşadar, pentru Biserică, desfacerea liberă a legăturii, în afară de faptul că era o profanare a caracterului sacru al căsătoriei, era o posibilitate de anihilare a unirii conjugale realizate şi o incitare la dezbinarea unităţii societăţii domestice, pe care ea avea dreptul/îndatorirea de a o garanta şi întări. Însă tendinţa generală era cea de a lupta în favoarea concepţiei romane vechi despre căsătorie, bazată pe libertatea celor două părţi în ceea ce priveşte durata sa, cu o elocvenţă ce nu are nimic care să invidieze forţa puternică a polemicii scrierilor apologeţilor creştini. Constantin a făcut ceea ce i-a stat în putere şi s-a străduit, ca nici un alt împărat, să apropie dreptul roman de noţiunea creştină a indisolubilităţii matrimoniale.

Legea nu a fost constantă şi succesorii lui Constantin nu au mers pe urmele marelui împărat. Chiar dacă s-ar voi căutarea motivului acestei direcţii în societatea care până la sfârşitul secolului al V-lea era majoritar păgână şi imobilă din punct de vedere moral, totuşi nu este mai puţin adevărat că legislatorii, geloşi de prerogativele lor şi vigilenţi asupra dreptului lor, au privit instituţia matrimonială ca un raport juridic ce îşi are izvorul în întâlnirea voinţei celor două părţi contractante.

Examinând învăţătura Bisericii referitoare la divorţ în primele cinci secole, se deduce că sfinţii părinţi şi conciliile se prezintă mai mult ca păstori de suflete decât ca teologi: 1) cu toţii sunt unanimi din punct de vedere moral în apărarea unităţii şi indisolubilităţii legăturii matrimoniale; 2) argumentând din textele Scripturii, ei resping delăsarea obiceiurilor şi legislaţia civilă care lasă căsătoria la liberul arbitru al părţilor; 3) două fapte pun în discuţie căsătoria: moartea unuia dintre soţi şi infidelitatea exprimată de Evanghelie cu termenul *porneia*. În afară de această atenuare menţionată de textul sacru, nu este admisă nici o altă concesie, nici măcar cea legitimată de legea civilă.

Pe de altă parte, Biserica se găsea în faţa unor dificultăţi grele, deoarece romanii aveau o concepţie despre căsătorie diametral opusă învăţăturii evanghelice. A schimba în mod definitiv concepţia privată romană despre legătura conjugală, din disolubilă în indisolubilă, însemna pentru Biserică a lupta împotriva cutumelor înrădăcinate în sufletul cetăţenilor romani şi garantate de sigiliul autorităţii civile: sfinţii părinţi şi conciliile reflectă această stare de lucruri. Însă dacă era lipsită de o jurisdicţie şi de puterea de a da legi cu privire la această materie, recunoscute şi ratificate de stat, aceasta nu înseamnă că Biserica a rămas inertă, deoarece, pe măsură ce apăreau chestiuni care trebuiau decise, ea nu le lăsa suspendate, ci, cu înţelepciunea cu care a fost dotată, le dădea o soluţionare.

2. Legislaţia lui Iustinian despre divorţ

Începând din anul 528 apar o serie de legi referitoare la căsătorie. Iustinian menţine într-un prim moment reformele stabilite de Teodosiu al II-lea, cum este divorţul *communi consensu*, însuşindu-şi principiul obligaţiei absolute de respectare a formelor pentru desfacerea oricărei căsătorii, acela al denunţării formale a voinţei celor doi soţi de a desface legătura lor şi, în sfârşit, principiul distincţiei între cauzele juste şi ne-juste de divorţ, stabilit în *Saluberrima lex* din anul 449, cu pedeapsa de a nu ratifica şi a nu convalida desfacerea căsătoriei acelor soţi care nu au respectat normele prevăzute. Din această

blândeţe se inspiră constituţiile lui Iustinian inserate în cod. Însă, alături de *iustae causae* din constituţia teodosiană din 449, el a adăugat altele nu numai prin constituţii noi, ci modificând şi în *Digesta* unele fragmente ale operelor jurisconsultorilor clasici. În felul acesta, a recunoscut ca *iustae causae* de divorţ nebunia periculoasă şi nevindecabilă a unuia dintre soţi şi prizonieratul de război.

Aproape imediat după compilarea acelui *Corpus Juris*, în anul 536, Iustinian reordonează întreaga materie – în parte corectând şi în parte reconfirmând, repetând adesea literal normele în *Novella* 22, cu privire la divorţ, la cauzele juste şi la pedepsele patrimoniale, legislaţia teodosiană precedentă şi legislaţia sa – cuprinzând în această lege un întreg cod matrimonial. Totuşi, Iustinian, în această iniţiativă, nu a adus nimic nou în dreptul matrimonial care să nu fi existat deja în legislaţia teodosiană, ba chiar a înmulţit cauzele de divorţ, care erau deja multe. Dar dacă trebuie să i se dea un merit, este acela de a fi determinat mai bine aceste cauze şi de a fi stabilit noi pedepse pentru desfacerile nelegitime.

Dându-şi ulterior seama de inconvenientele grave şi de daunele apărute chiar în mod involuntar din legile date până atunci în această materie, Iustinian, cu *Novella* 117 din anul 542, a luat o poziţie mai ostilă şi mai bătăioasă decât în dispoziţiile legislative precedente, reordonând întreaga materie. Legislatorul nu numai că a diminuat numărul cauzelor legitime stabilite de predecesorii săi şi de el însuşi, dar lupta a ajuns până acolo că a negat soţilor puterea de a desface o căsătorie prin acord reciproc, exceptând cazul în care aceasta se făcea pentru un scop superior, adică alegerea stării călugăreşti. În această lege el nu mai foloseşte termenul *bona gratia*, ci divorţul unilateral *sine poena*, reducând cazurile la trei, adică: 1) în caz de impotenţă a bărbatului, după trei ani de convieţuire; 2) alegerea vieţii călugăreşti şi depunerea jurământului de castitate; 3) în sfârşit, prizonieratul de război, după cinci ani. Numai pentru aceste trei cazuri, şi numai pentru acestea, sunt reconfirmate dispoziţiile legilor precedente. Prin urmare, dispare orice altă cauză de desfacere a căsătoriei, făcută *bona gratia*.

S-a putut observa că disciplina matrimonială a lui Iustinian nu este stabilă, ci mai curând oscilantă; cauza acestei instabilităţi trebuie căutată în neîncetata luptă spirituală a acestui suveran între concepţia romană încă destul de dominantă în timpul domniei sale şi influenţa învăţăturii creştine. Scopul principal al lui Iustinian era acela de a reconcilia cele două concepţii, rămânând, în acelaşi timp, un roman ca legislator şi un credincios al Bisericii în calitate de creştin. Cât priveşte legislaţia matrimonială, îndeosebi instituţia

divorţului, se pare că nu a reuşit în mod deplin. În urma rezultatelor în acest sens, dând preponderenţă uneia sau alteia, se spune că nu a reuşit pentru că nu avea idei clare şi nici nu era decis să realizeze ideile pe care le avea şi, mai ales, pentru că cele două concepţii matrimoniale se contraziceau.

3. Legile despre divorţ ale împăraţilor bizantini după Iustinian până la dinastia isaurică

Deşi au marcat o îndepărtare de dreptul roman, dispoziţiile lui Iustinian nu s-au dovedit suficient de justificate de practica ambientală – aşa era de înrădăcinată în sufletul poporului folosirea divorţului prin acord reciproc – încât au provocat o deplasare dăunătoare între orânduiala juridică pozitivă şi conştiinţa socială. Astfel, Iustin al II-lea a început să se gândească să repare această greşeală. Acest împărat, prin constituţia din 14 septembrie 566, încheie această *vexata quaestio*. Esenţa normei lui Iustin al II-lea constă în reconfirmarea instituţiei divorţului *mutuo consensu* şi, mai ales, de a-l readuce la principiile juridice care stăteau la bază în dreptul clasic: permisiune, validitate şi, în primul rând, libertate. Iustin repropune maxima: *coniugalis affectio* şi voinţa de convieţuire creează căsătoria; încetarea ei şi consimţământul părţilor determină desfacerea, în afara oricărei intervenţii externe. Ca şi în încheierea căsătoriei, şi în faţa divorţului, soţii recapătă independenţa lor şi facultatea lor deplină de decizie.

Cu privire la legislaţia despre familie, în general, şi despre căsătorie, în special, producţia normativă după Iustin al II-lea încetează, pentru a fi reluată abia în prima jumătate a secolului al VIII-lea. Cât priveşte tăcerea în dreptul familiei şi în dreptul matrimonial, trebuie ţinut cont de următoarele elemente. În primul rând, puterea şi personalitatea lui Iustinian, care se reflectă în grija ce s-a avut de a înconjura compilarea sa cu un ansamblu de norme pentru a o feri de contaminări nepotrivite şi dăunătoare. Un alt motiv al sterilităţii legislative a împăraţilor bizantini până la dinastia isaurică trebuie văzut în zbuciumata viaţă politică, atât internă, cât şi externă, a Imperiului Roman de Răsărit. În acea perioadă zbuciumată, cuprinsă între Iustin al II-lea şi venirea casei isaurice, situaţia politică era deosebit de grea.

4. Desfacerea căsătoriei în *Ecloga* lui Leon al III-lea şi Constantin al V-lea

În *Ecloga* legilor găsim o concepţie despre căsătorie cu totul diferită, din punct de vedere teoretic, de concepţia matrimonială a legislaţiei romano-

iustiniană, deoarece în culegerea isaurică începe să prevaleze caracterul instituţional al căsătoriei în dauna învăţăturii contractualiste şi individualiste, dominantă în conceptul romano-iustinianian despre căsătorie. *Ecloga* demonstrează această caracteristică instituţională a căsătoriei în două moduri, adică, pe de o parte, prescriind în mod punctual acele formalităţi necesare pentru a o încheia şi, pe de altă parte, dispunând o reglementare minuţioasă a divorţului. Există tendinţa generală de a menţine în viaţă din punct de vedere juridic legătura matrimonială, deşi nu mai există consimţământul soţilor, în timp ce pentru dreptul roman ar fi fost desfăcută; mai există tendinţa de a nu considera orice divorţ legitim: divorţul nu mai este un act liber ca în concepţia juridică romană. Împăraţii isaurici, inspirându-se din principiile evanghelice şi arătând în legislaţia lor un caracter creştin, pentru prima dată, pun într-un text legislativ principiul că o căsătorie este indisolubilă. Desigur, legislatorul isauric ar fi voit să interzică divorţul în mod absolut, pentru a fi în linie cu principiile învăţăturii creştine şi, mai ales, cu acea concepţie pe care o avea Biserica despre căsătorie; apoi, o nouă precizare a disciplinei divorţului, contrar dispoziţiei legislative a lui Iustin al II-lea. Însă, dat fiind faptul că în sufletul omenesc este răutate, aşa cum le plăcea isaurilor să spună, legislatorul isauric este constrâns să recunoască excepţii de la norma divină, care impunea indisolubilitatea legăturii conjugale. Astfel, legislatorii au decis şi definit cauzele pentru care soţii puteau să desfacă legătura lor conjugală. Unele dintre aceste motive de desfacere a căsătoriei, conform preceptului legislativ din *Ecloga*, sunt comune soţilor; altele, însă, se referă în mod particular la fiecare dintre părţi. Însă trebuie recunoscut meritul legislatorului isauric că, deşi nu a putut să împiedice în mod absolut divorţul de comun acord, adică atunci când soţii doreau şi voiau, totuşi a constituit cu *Ecloga* legilor un obstacol pentru orice dizolvare matrimonială arbitrară.

5. Disciplina divorţului la împăraţii macedoneni

Pentru a repune în folosinţă vechiul instrument legislativ, *Corpus Iuris Civilis*, a intervenit Vasile I, numit Macedon, care, pentru a aduce imperiului un ajutor serios, nu s-a mulţumit numai cu măsuri trecătoare, chiar dacă erau bune, însă incapabile să dea societăţii bizantine o bază solidă de sprijin, dar a pus capăt acelei rutine a legilor şi a fixat o tradiţie, voind să dea imperiului un nou cod unic general de drept, folosindu-se de vechiul text legislativ al lui Iustinian, modificându-l şi completându-l cu ajutorul legislaţiei posterioare. Însă din cauza vastităţii operei şi ca urmare a morţii lui Vasile I, acest plan s-a

împlinit cu publicarea *Vasilicalelor*, între anii 886-911, de către Leon al VI-lea Înţeleptul (901-911).

Deoarece această vastă muncă de purificare cerea mult timp înainte de a se termina, Vasile I a inaugurat opera, pentru moment, cu publicarea unui manual de legi, numit *Procheiros nomos* (870-879), în care pune în vigoare anumite dispoziţii din dreptul iustinian, din *Instituţii* şi din *Novelle*, care au fost modificate de *Ecloga*, şi folosind destul de mult, atât în formă, cât şi în substanţă, culegerea împăraţilor iconoclaşti. Însă schimbările continue ale comportamentului social au făcut să fie insuficient *Procheiros nomos* pentru scopul la care era destinat, de aceea, după moartea tânărului fiu Constantin, Vasile I a văzut necesitatea de a publica, în jurul anilor 884-886, o a doua culegere de texte legislative cu titlul *Epanagogé*.

Mai târziu, Leon al VI-lea Înţeleptul a încercat să reevalueze puţin dreptul provincial sau cutumiar şi, pentru acest motiv, a publicat multe legi cu care dreptul cutumiar câştigă teren.

Dacă pe de o parte am observat că legislatorul macedon, repunând în vigoare dispoziţiile lui Iustinian în ce priveşte desfacerea căsătoriei, nu a reuşit acea corespundere a legii civile cu principiile creştine, făcută de isauri, pe de altă parte, poate că nu este hazardat să privim legile lui Leon al VI-lea despre divorţ ca o extindere a dreptului din *Ecloga* isaură. Însuşi Leon al VI-lea, tratând despre o anumită normă din *Ecloga*, spune că trebuie să fie numărată printre acele norme ordonate în mod înţelept în ce priveşte instituţia matrimonială, amintind probabil de acel suflu creştin care a inspirat *Ecloga* în materie de divorţ. Un suflu creştin care are o manifestare clară în definirea o dată pentru totdeauna a formei matrimoniale – prin recunoaşterea de către Leon al VI-lea a competenţei ecleziastice exclusive în materie matrimonială – impunând supuşilor imperiului bizantin „binecuvântarea sacră" ca singura formă de celebrare a căsătoriei. Cu această nouă sistematizare, legislaţia lui Leon al VI-lea marchează linia de demarcaţie dintre concepţia clasică romană despre căsătorie, care apune, şi concepţia canonică, care, pornind de la dreptul din legile lui Iustinian, reuşeşte să se afirme.

Acesta ar fi în sinteză conţinutul primului capitol al lucrării mele de doctorat. Prezint în continuare capitolul referitor la concepţia despre indisolubilitate şi cauzele de desfacere a căsătoriei în disciplina canonică bizantină după promulgarea dreptului lui Iustinian.

2. Concepţia despre indisolubilitatea şi cauzele de desfacere a căsătoriei

în disciplina canonică bizantină după promulgarea dreptului lui Iustinian

2.1. Consideraţii generale

Nu se poate ignora că Biserica a apărut şi s-a dezvoltat între graniţele unei societăţi conduse de o singură rânduială juridică, cea romană, conform căreia trebuiau să fie reglementate toate instituţiile juridice, chiar dacă o înţelegere tactică a exigenţelor fiecărui popor supus imperiului roman ar sfătui respectarea în parte a cutumelor particulare. De asemenea, nu poate fi ignorat faptul că înşişi creştinii supuşi imperiului, timp de multe secole, în reglementarea instituţiei matrimoniale, s-au folosit de dreptul roman şi îndeosebi de opera legislativă a lui Iustinian[2]. De aceea, în istoria Bisericii nu lipsesc mărturii directe şi indirecte, cum sunt scrisorile papilor şi scrierile juriştilor iluştri, prin intermediul cărora se vede că legile statale romane şi normele şi dispoziţiile canonice concordă în mod minunat[3], aşa încât s-a putut proclama fără nici o uimire până în anul 1000 că *Ecclesia vivit de lege romana*[4]. Motivul acestei realităţi trebuie căutat nu atât în armonia perfectă dintre legile imperiului şi învăţătura Bisericii în general, ci, mai ales, într-o reflecţie a concepţiei teocratice care a fost schimbată de vechiul drept al romanilor, care, deşi nu mai atribuiau onoruri şi cult idolatric împăraţilor începând de la Constantin cel Mare, mai recunoşteau ca sacru tot ceea ce era promovat de ei, conform ideii că suveranul are de la Dumnezeu puterea asupra tuturor grupurilor sociale şi asupra a tot ceea ce caracteriza aceste grupuri, inclusiv aspectul religios. De aceea, fără a gândi la cine ştie ce apariţii obscure, împăratul, creştin încă, nu a

---

[2] Cf. A. HERMAN, „Jus justinianum qua ratione conservatum sit in iure ecclesiastico orientali", în *Acta Congressus iuridici internationalis*, II, 145-155; C. SCHWARZENBERG, „Intorno alla benedizione degli sponsali in diritto bizantino", *Byzantinische Zeitschrift* 59 (1966) 95; F. DELPINI, *Divorzio e separazione dei coniugi nel diritto romano e nella dottrina della Chiesa fino al secolo V*, 99.

[3] Papa Gelaziu spune că este necesar să se respecte legile romane „multo magis circa reverentiam beati Petri apostoli pro suae felicitatis augmento" (D. 10, c. 12); cf. GRIGORE CEL MARE, *Epistola* 45: PL 77, 1294 ş.u.; cf. Ioan Scolasticul în: J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta a saec. I ad IX*, II, 385 şi 390; cf. şi B. BIONDI, *Giustiniano primo principe e legislatore cattolico*, 95-97 şi 103; IDEM, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civilis* e nella Tradizione giuridica orientale", în *Accademia Nazionale dei Lincei*, Quaderno 62, 283.

[4] Cf. B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civilis*...", 284; A. HERMAN, „Jus justinianum...", 147.

încetat să exercite asupra tuturor supuşilor o putere supremă şi nelimitată, calificând legile sale ca fiind sacre[5]; aşadar, el era *numen*, *aeternitas*[6] pentru toţi supuşii, împărat-preot pentru Biserică[7]; el convoca aproape toate conciliile, îi condamna în mod public pe eretici, prezida sinoadele Bisericii constantinopolitane şi, după ce era stabilită materia de discuţie, el confirma decretele şi aproba statutele date de acestea[8]. El era cel care se interesa de înfiinţarea diecezelor, de desemnarea şi ratificarea episcopilor. Suveranul bizantin, considerându-se cap extern al Bisericii, exercita asupra tuturor autorităţilor sale tradiţionale o protecţie care în multe aspecte se putea asemăna cu o adevărată tutelă, impunând directivele sale, implicându-se în multe atribuţii, influenţând profund asupra conducerii Bisericii: totuşi, o influenţă care nu se simţea în mod direct, ci prin intermediul acelor organe ecleziastice, printre care cel mai important în Orient era cel constantinopolitan. Patriarhii pentru *Basileus* erau conducători ai administraţiei, agenţi de transmitere şi de executare a voinţei sale[9].

Acest sistem, chiar dacă este calificat de unul sau altul „ingerinţă nepotrivită a puterii temporare într-un domeniu rezervat Bisericii”[10], constituia în practică o subordonare foarte sensibilă a organelor ecleziastice faţă de suveran. Fără a desemna acest sistem cu termenul de cezaropapism, cum obişnuiesc istoricii să afirme, şi fără a-l înţelege ca un servilism necondiţionat, pe de o parte, şi uzurpare, pe de altă parte, el este un *modus agendi*, *habitus* al unei societăţi care nu a simţit în mod continuu acţiunea unei puteri conducătoare strict ecleziastice, aşa cum simţise în mod efectiv din partea suveranului care era la cârma imperiului. Această realitate era înţeleasă mai mult sau mai puţin clar de clerul bizantin şi oriental, în general, care, inspirându-se din aceste sentimente în raporturile cu statul, nu credea că sacrifică ceva din demnitatea sa atunci

---

[5] Cf. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 267; B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civile*...”, 281.

[6] Cf. *Epanagogé*, II; B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civile*...”, 281.

[7] Aşa a fost salutat Teodosiu al II-lea de părinţii sinodali reuniţi în anul 448 la Constantinopol.

[8] Cf. *Nov. 18* a lui Manuel Comnenul din mai 1166.

[9] Cf. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 261-264.

[10] Profesorul Biondi vede în acest mod de a acţiona rezultatul armoniei dintre *leges* şi *canones*, cf. B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civile*..., 283; IDEM, *Giustiniano primo principe e legislatore cattolico*, 95.

când, în conflictele cu caracter dogmatic, prefera să se supună deciziilor imperiale[11].

Consecinţele acestei direcţii erau clare. *Basileus*, legiferând în materia supusă forului ecleziastic, nu numai că depăşea limitele competenţei sale, chiar dacă nu se neagă că din multe legi a rezultat o adevărată utilitate pentru Biserică, însă în faţa diferenţei opiniilor şi a varietăţii practicii ecleziastice, chiar în cadrul Bisericii, uneori, urmând mai mult un curent decât altul sau în fervoarea discuţiei teologice, destul de vie pe atunci, în lupta pentru afirmarea credinţei, împăratul s-a aflat în contrast cu învăţătura profesată de Biserică[12]. Nu se poate accepta sentinţa unuia care, în dorinţa sa de a apăra acţiunea suveranului, în eventualitatea unei erori a legislatorului, dă vina pe consilierii săi care, în formularea legilor în materie ecleziastică, nu erau jurişti laici, ci „episcopi şi preoţi umili sau foarte cunoscuţi, cum ar fi patriarhii de Constantinopol”[13], care făceau parte din anturajul suveranului, pentru că a cere sfatul şi acţiunea ecleziasticilor era un semn de respect care nu-l scutea pe suveran să facă în aşa fel încât să-şi impună până la urmă voinţa sa politică[14]. Pe de altă parte, dacă se vrea să se susţină că legislaţia complexă în materie ecleziastică a legislatorului din Bizanţ nu este creaţia împăratului, ci rezultatul unei atente selecţii, recunoaşteri şi precizări ale vechilor canoane[15], cu aceasta nu se poate exclude că vechile canoane erau puţine, iar conciliile, în marea parte a cazurilor, nu-şi permiteau să emită canoane contrare voinţei principelui, care interpreta şi stabilea în mod autentic[16].

Ce utilitate de fapt putea să aibă Biserica din aplicarea acelor principii care stabilesc că legile statale nu au vigoare atunci când sunt în contradicţie netă cu normele canonice şi că toate canoanele au aceeaşi *vis iuridica* asemenea

---

[11] Cf. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 268-269; B. BIONDI, *Giustiniano primo principe e legislatore cattolico*, 94; J. PARGOIRE, *L'Eglise byzantine de 527 a 847*, 78 ş.u. Culmea puterii principilor bizantini asupra Bisericii orientale a fost atinsă în secolul al XIII-lea, atunci când arhiepiscopul bulgar Demetrius Chomatenus le-a atribuit orice putere în afară de jertfa Liturghiei.

[12] Cf. B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civilis*...”, 280 şi 284; A. HERMAN, „Jus justinianum...”, 147.

[13] Cf. B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civilis*...”, 284; L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 266.

[14] Cf. J. ZHISHMANN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 25-26.

[15] Cf. C. I, 3, 45 (46), 13; *Nov. 6 pr.*; B. BIONDI, „Il cristianesimo nel *Corpus Iuris Civilis*...”, 284.

[16] Cf. J. PARGOIRE, *L'Eglise byzantine de 527 a 847*, 78.

celorlalte legi ale statului (în caz de discordanţă, prevalează canoanele) şi că în lipsa canoanelor trebuie să se urmeze normele civile care nu sunt contrare dispoziţiilor Bisericii, atunci când se ştie că activitatea conciliară din perioada aceea era destul de scăzută şi că acele puţine dispoziţii se refereau la situaţii trecătoare modificate după atâta timp şi că dreptul canonic din Orient încă nu era constituit în formă sistematică şi însăşi exercitarea puterii legislative a papei era ceva care se afirma în mod treptat până în anul 1000, cu Grigore al VII-lea? Între timp, oricât s-ar voi armonia dintre *leges* şi *canones*, nici o normă nu putea să aibă valabilitate în cadrul statului dacă nu a fost emanată sau recunoscută de stat[17].

Dar dacă nu se poate găsi în Biserica din Orient acea coordonare a celor două puteri sau superioritatea puterii sacre asupra puterii temporare, a cărei exigenţă doctrinară este aşa de caracteristică în Biserica romană, pe de altă parte, nu se poate admite că a fost o capitulare absolută şi generală a Bisericii în faţa autorităţii imperiale, deoarece nu au lipsit personalităţi marcante, care au reprezentat cu vrednicie tradiţia ortodoxă a Bisericii oficiale (citâm un sfânt Ioan Crisostom, un Eutichie, un Ioan al III-lea Scolasticul, un Sergiu de Constantinopol, un Nicolae I numit Misticul, printre diferiţii patriarhi care au fost la înălţimea demnităţii lor şi care s-au remarcat prin ştiinţa lor şi prin virtuţile lor eminente), care, în circumstanţele necesare, şi-au făcut auzit glasul împotriva ingerinţelor nepotrivite ale puterii civile[18].

De fapt, nu se poate releva faptul că în colecţiile sistematice de drept canonic, care s-au format treptat în primele secole după codificarea lui Iustinian, au fost primite legi romane referitoare la desfacerea căsătoriei contrare hotărârilor Bisericii. În felul acesta, se poate vedea că *Novellele* 22 şi 117 ale lui Iustinian, în special *Novella* 22, nu au fost primite de *Collectio LXXXVII capitulorum,* nici de *Collectio XXV capitulorum* şi nici de *Collectio constitutionum ecclesiasticarum*, tocmai din cauza faptului că nu s-a voit introducerea în sistemul juridic canonic ce era în curs de a constitui legi civile

---

[17] Cf. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 266-267; J. ZHISHMANN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*., 27, nota 1; B. BIONDI, *Giustiniano primo principe e legislatore cattolico*, 101.

[18] Cf. L. DUCHESNE, *L'Eglise au VI siècle*, 265; A. HERMAN, „Le mete ed i compiti delle ricerche sulla storia del diritto ecclesiastico bizantino", *Orientalia christiana periodica* 17 (1951) 255-264.

care ar admite divorţul propriu-zis, pentru că lucrul acesta era contra învăţăturii canonice[19]. Şi Conciliul Trulan s-a abţinut să trateze chestiunea divorţului.

Trebuie să ajungem la compilaţia *Nomocanon XIV Titulorum*[20], unde constituţiile imperiale ocupă un loc cu autoritate egală canoanelor patristice şi deliberărilor sinodale, pentru a vedea admis ceea ce alte culegeri, însuşi Ioan Scolasticul şi Conciliul Trulan, nu au voit să accepte. De asemenea, trebuie notat că nici prima variantă a acestui *Nomocanon XIV Titulorum*, într-un prim moment, nu s-a bucurat de o mare favoare în Biserică tocmai pentru că una dintre adunările cele mai autoritare şi acreditate în Orient, Conciliul Trulan, a ignorat existenţa acestui *Nomocanon*, aprobând în locul său, în can. 2, o altă culegere ecleziastică[21]. În sfârşit, nici într-o etapă ulterioară, adică în secolul al X-lea, colecţia *Nomocanon XIV Titulorum,* sau aşa-numită a lui Foţie, nu a avut o soartă mai bună, deoarece, în Conciliul de unire celebrat în anul 920, nu i s-a dat nici o ungere de oficialitate din partea Bisericii[22].

---

[19] Cf. J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta a saec. I ad IX*, II, 385 ş.u., 407-410; A. HERMAN, „Jus justinianum...", 154.

[20] Nu este scopul nostru să tratăm despre *Collectiones* şi *Nomocanoni*, originea, compunerea şi importanţa lor şi trimitem la opere care se ocupă special de acestea şi recunoscute de cercetătorii de drept canonic, fără a neglija opera răbdătoare a lui R. DANYLAK, *De Collectione XIV Titulorum eiusque versione historica (saec. VI-IX)*; cf. Ch. DE CLERCQ, *Byzantin (Droit canonique)*: DDC, II, 1170-1177; Ch. MUNIER, *Les sources patristiques du droit de l'Eglise du VIII au XIII siècle*, 7; J. MONTREUIL, *Histoire de droit byzantin ou du droit romain dans l'empire d'Orient depuis la mort de Justinien jusqu'à la prise de Constantinople en 1453*, II, 493 şi I, 199; N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/1, 66-82.

[21] Cf. CJCO, Fonti, fasc. IX, *Discipline generale antique*, I/1. *Les canons de conciles oecuméniques*, 120; A. HERMAN, „Jus justinianum...", 148.

[22] Mulţi canonişti afirmă, printr-o considerare comună că *Nomocanonul* lui Foţie a fost acceptat, ca o colecţie canonică oficială a întregii Biserici din Orient, prin promulgarea sa făcută de părinţii conciliari de la Sinodul de unire care a avut loc la Constantinopol în anul 920; aşa sunt printre alţii: A. HERMAN, „Jus justinianum...", 149; Ch. DE CLERCQ, *Byzantin (Droit canonique)*, 1177; Ch. MUNIER, *Les sources patristiques du droit de l'Eglise du VIII au XIII siècle*, 79. În schimb, este adevărat contrariul, că acel Conciliu de unire nu a promulgat nici un *Nomocanon* particular, ci a tratat numai despre chestiunea căsătoririi a patra oară. Totuşi, *Nomocanonul*, deşi neavând o recunoaştere oficială, constituie fundamentul din care provine întreaga doctrină canonistă în Orient, de la Ioan Scolasticul la Todor Balsamon; pentru că ţinut cont de faptul că, conform mentalităţii timpului, chiar şi o colecţie privată avea în practică aceeaşi valoare ca o lege, cu condiţia ca textul să fie precis şi fidelitatea faţă de canoane să fie perfectă. În aceasta se afla toată autoritatea şi eficacitatea sa, şi nu în autoritatea principelui sau a persoanei private care a făcut culegerea; datorită dispoziţiei sale considerată în sine şi pentru sine şi datorită provenienţei sale îndepărtate, ea este folosită în practică de Biserică. Cf. B. BIONDI, *Giustiniano primo principe e legislatore cattolico*, 95-104; IDEM, „Il cristianesimo nel

Însă, fiind admise aceste excepţii, în general Biserica bizantină a fost docilă faţă de ordinele imperiale cu rezultatul că, în timp ce, în Occident, Biserica romană extirpa cu răbdare divorţul moştenit din sistemul juridic roman, introducând în locul său despărţirea *tori et mensae*, afirmând net caracterul indisolubil al căsătoriei *ratum et consummatum*[23], în Orient, Biserica din Bizanţ, afirmând că în mod excepţional căsătoria poate să fie desfăcută din cauza infidelităţii conjugale a femeii, în practică, ea, de fapt, a aplicat toate acele principii de desfacere a legăturii, pe măsură ce acestea erau admise de autoritatea bizantină[24].

Pontifii romani au încercat toate mijloacele pentru a face să triumfe principiul indisolubilităţii conjugale, cerând respectarea ei de către credincioşi, aşa cum o demonstrează clar documentele pontificale în acest sens. Papa Siriciu interzice în mod absolut ca o femeie deja unită în căsătorie să devină soţia altuia: „Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus"[25]. Şi Inocenţiu I insistă asupra conceptului de indisolubilitate. Astfel, întrebat fiind de episcopul de Toulouse, Essuperiu, el răspunde: „De his... qui interveniente repudio, aliis se matrimonio copularunt. Quos in utraque parte adulteros esse manifestum est"[26]; iar lui Victoriciu de Rouen, acelaşi papă îl declară în mod expres că singura cauză de dezlegare a legăturii matrimoniale este moartea: „nec ei agendae poenitentiae licentia concedatur, nici unus ex eis defunctus fuerit"[27]. De aceeaşi părere sunt alţi papi ca Leon I, Grigore cel Mare şi Grigore al II-lea: „sicut masculum et feminam Deus in ipso exordio mundi praecepit coniugi, ut sint

---

Corpus Iuris Civilis...", 283; A. ALBERTONI, *Per una esposizione del diritto bizantino*, 62 ş.u.; J. PARGOIRE, *L'Eglise byzantine de 527 a 847*, 78.

[23] Cf. E. INSADOWSKI, „Quid momentum habuerit christianismus ad ius romanum matrimoniale evolvendum", în *Acta Congressus iuridici internationalis*, II, 83; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 124; J. ZHISHMANN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 98 ş.u.. şi 104 ş.u.; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 84; A. ESMEIN, *Le mariage en droit canonique*, II, 53; M. JUGIE, *Theologia dogmatica christianorum orientalium*, III, 459.

[24] Cf. A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 85; E. INSADOWSKI, „Quid momentum habuerit christianismus...", 83; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique et l'Eglise orthodoxe", *Echos d'Orient* XIV, 169; A. COUSSA, *Epitome praelectiones de jure Ecclesiastice orientali*, III. *De matrimonio*, 252.

[25] Este un răspuns dat unui anume Imeriu, episcop de Tarragona, cf. PL 13, 1136-1137.

[26] INOCENŢIU I, *Epistola* 6: PL 20, 500; J. GAUDEMET, *L'Eglise dans l'empire romain (IV-V siècle)*, 545; A. ESMEIN, *Le mariage en droit canonique*, II, 66.

[27] INOCENTIU I, *Epistola* II, 15: PL 20, 479.

duo in carne una, ita iuxta doctrinam apostolicam «unumquisque vir suam uxorem habent» (*1Cor* 7)... «alligatus es uxori, noli quaerere solutionem» (*Ibidem*), id est, superstite coniuge ad alterius feminae concubitum non velle transire"[28]. În general, nu se găseşte nici un text creştin în care să se poată vedea o aluzie la divorţ, nici canoane conciliare ecumenice interpretate cu seriozitate care să înveţe ceva împotriva principiului de indisolubilitate a legăturii conjugale[29]. În sfârşit, nici cărţile penitenţiale cele mai vechi nu ne autorizează să susţinem contrariul.

În Orient, îndeosebi în Bizanţ, împăraţii revendicau întreaga reglementare a instituţiei căsătoriei, deci şi puterea de a stabili impedimentele, validitatea sau invaliditatea legăturii. Biserica a recunoscut abia la sfârşitul secolului al IX-lea şi începutul secolului al X-lea binecuvântarea nupţială ca singura formă a căsătoriei şi, din acest moment, căsătoria a căpătat caracterul de instituţie ecleziastică[30]. Totodată, deşi profesa principiul general conform căruia nu este permis să se rupă în mod arbitrar o legătură matrimonială încheiată în mod legitim şi sacru şi stabilea în acest sens pedepse împotriva celui care îndrăznea să dizolve în mod voluntar *bonum coniugale* şi trecea la altă căsătorie şi declara inexistentă această a doua căsătorie, deoarece numai moartea sau o altă cauză asemănătoare morţii, care depăşeşte concepţia esenţială a indisolubilităţii legăturii şi care distruge fundamentul moral şi religios al legăturii, poate să desfacă legătura[31], Biserica nu a putut să se impună în mod absolut în practică pentru a face să triumfe motivaţia creştină a indisolubilităţii matrimoniale[32].

---

[28] GRIGORE AL II-LEA, *Capitulare* VI: PL 89, 533; cf. LEON CEL MARE, *Epistola 159*: PL 54, 1137; A. ESMEIN, *Le mariage en droit canonique*, II, 66; J. GAUDEMET, *L'Eglise dans l'empire romain (IV-V siècle)*, 545; A. VILLIEN, „Divorce", în *DTC*, IV, 1466.

[29] Cf. H. LECLERCQ, „Divorce", în *Dictionnaire d'Archeologie Chrétienne et de Liturgie*, IV/1, 1220. Într-un papirus descoperit se află menţionat un divorţ făcut în anul 689 în prezenţa ecleziasticilor. Steinwenter consideră că este vorba de un divorţ *in facie Ecclesiae,* care se poate asemăna cu acea „manumissio in Ecclesia", cf. J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 84-95; B. BIONDI, *Il diritto romano-cristiano*, III, 70.

[30] Cf. *Nov. 89*: PG 107, 602-604 („Itaque quemadmodum adhibitis sacris deprecationibus adoptionem perfici praecipimus, sic sane etiam sacrae benedictionis testimonio matrimonia confirmari iubemus. Adeo ut si qui citra hanc matrimonium ineant, id ne ab initio quidem ita dici, neque illos in vitae illa consuetudine matrimonii iure potiri velimus"); J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 156; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 124.

[31] Cf. can. 87 al Conciliului Trulan: *Fonti*, fasc. IX, t. I, 222-224; N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 464-470.

[32] Trebuie notat că, în Occident, acolo unde concepţia creştină a perpetuităţii şi indisolubilităţii căsătoriei este aplicată, dreptul capitularilor franci ezită să se debaraseze de

Acest lucru pentru că, dată fiind situaţia Imperiului bizantin, ori de câte ori Biserica bizantină lua iniţiativa de a da norme cu caracter religios cu privire la căsătorie, trebuia să acţioneze mereu în aşa fel încât aceste norme stabilite de ea să aibă aprobarea puterii temporare, aşa cum se întâmpla de fapt. Acestea nu erau altceva decât norme luate din legislaţia lui Iustinian, mai ales din *Novella* 117[33], aşa cum ne demonstrează diferitele ediţii ale culegerii *Nomocanon XIV Titulorum*, apărute până în secolul al X-lea.

Aşadar, inspirându-se din dreptul civil, şi pentru dreptul canonic oriental căsătoria poate să fie desfăcută fie prin moartea uneia dintre părţi, fie printr-un act judecătoresc prin care se demonstrează că s-a întâmplat ceva care modifică însăşi natura legăturii, un *quid* care în sine se poate asemăna cu moartea[34]. Aceste afirmaţii au fost acceptate de toţi până în secolul al IX-lea[35].

Ca şi pentru dreptul civil, şi pentru dreptul canonic oriental, căsătoria se desface fie *bona gratia* fie *ex iusta et rationabili causa*, însă *cum damno*.

2.2. Divorţul ex iusta et rationabili causa cum damno

A) Adulterul

---

folosinţele vechi şi se arată mult mai puţin intransigent decât putea să determine o aplicare rigidă a cuvintelor din *Mt* 19,9: Carol cel Mare a procedat la divorţuri repetate, cf. A. ESMEIN, *Le mariage en droit canonique*, II, 70-85; A. VILLIEN, „Divorce”, 1464-1465, referitor la capitularul din Soissons din 744, şi la sinoadele din Verberie şi Compiegne din anul 758 şi 757; F. BRANDILONE, *Note ad alcuni canoni del Concilio Forojuliano dell'anno 796*, 257; A. MARONGIU, „Divorzio”, în *Enciclopedia del diritto*, XIII, 489.

[33] Conform lui N. MILAS (*Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 468-469) această Novelă a fost dată de piosul Iustinian cu consimţământul şi după insistenţa patriarhului de Constantinopol Mina (536-552); cf. D. LUCACIU, *De divortio in Ecclesia romena dissidenti*, 24.

[34] Cf. *Nov.* 22, 5; 22, 9; 22, 20 a lui Iustinian; C. I, 3, 53, 3; D. 24, 2, 1; BT 28, 7, 4; 28, 7, 8 şi 28, 7, 21; can. 93 al Conciliului Trulan: *Fonti*, fasc. IX, t. I, 228-229; *Nomocanone* XI, 1: PG 104, 1149-1152.

[35] Au vorbit în mare parte despre argumentul nostru cu multă competenţă Zachariae von Lingenthal şi J. Zhishman, a căror operă este de mare importanţă şi fundamentală pentru dreptul canonic bizantin. Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 96-119 şi 729-730.

Pentru Biserica orientală, motivul unic şi fundamental de desfacere a unei legături matrimoniale consumate, *iusta et rationabiliter*, a fost adulterul, care constituie în practică punctul de plecare pentru celelalte motive[36].

Adulterul, aşa cum este înţeles în mod obişnuit în tradiţia civilă şi ecleziastică, constă în actul material ca atare, voit în mod liber şi conştient, împotriva datoriilor de fidelitate conjugală: deci se exclud violenţa şi privarea de libertate[37].

Ca să se poată invoca, atât în favoarea bărbatului, cât şi a femeii, motivul adulterului, este necesar ca acesta să fie dovedit prin acţiune judecătorească şi partea vătămată va putea să-şi atingă scopul după un proces normal şi o sentinţă judecătorească. Totuşi, în cazul unei greşeli din partea femeii, numai soţului i se dă dreptul la acţiune acuzatoare, mai ales când bărbatul are dovezi clare cu privire la greşeala soţiei, prin intermediul stării de graviditate cauzate de o terţă persoană[38].

Deoarece logodna cu binecuvântare era aproape sinonimă cu căsătoria, Biserica vede o cauză de rupere nu numai a logodnei, ci şi a căsătoriei şi în cazul lipsei de fidelitate care a avut loc în această perioadă.

Deci, procedând în ordine, ca să se poată invoca divorţul pentru motiv de *moicheia*:

1) Partea vătămată nu trebuie să fi făcut aceeaşi greşeală de care o acuză pe cealaltă[39]; nu trebuie să fie responsabilă de adulterul soţului (soţiei) instigând,

---

[36] Cf. A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 124; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 84-85; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 96-97 şi 734-735; *Nov. 20* a lui Leon al VI-lea.

[37] Cf. can. 4 al sfântului Grigore de Nissa: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 212-213; *Nomocanone* XIII, 4: PG 104, 1189-1193; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 734-735; can. 49 al sfântului Vasile: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 139 („Les violations subies de force sont sans culpabilité, par conséquent, l'esclave aussi, violée par son maître, n'est pas coupable").

[38] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 388-392; 587-597; C. IX, 9, 7.

[39] Cf. D. 24, 3, 39 şi 47; BT 28, 8, 37 şi 45.

ducând sau permiţând greşeala[40], sau suportând desfrânarea ei[41]; nu a iertat în mod expres sau tacit, prin folosirea normală a căsătoriei, pe cel vinovat[42]; nu a lăsat să treacă termenii stabiliţi pentru acuzare[43].

2) Eroarea stării feciorelnice a femeii nu dă dreptul la desfacerea căsătoriei, exceptând cazul în care relaţia trupească a avut loc în timpul perioadei de logodnă; totuşi, se poate avea acţiune de desfacere a căsătoriei în cazul stării de graviditate a logodnicei care a avut origine în timpul logodnei. Atunci bărbatul, după ce a descoperit această stare a femeii, nu trebuie numai să înceteze cu ea actele conjugale, ci, îndepărtându-se de femeie, trebuie să-i informeze pe părinţii ei de această stare, deoarece, tolerând aceasta, el pierde dreptul la despărţire. În afară de aceasta, soţul trebuie să fi avut cunoaşterea acestei dovezi clare de infidelitate după încheierea căsătoriei, pentru că, dacă ştia aceasta înainte de căsătorie sau se poate demonstra că el a avut raporturi cu soţia înainte de a se căsători într-o perioadă cuprinsă între şase şi zece luni înainte de a naşte, el nu poate să invoce dreptul la divorţ, şi, în sfârşit, dacă este vorba de o văduvă sau de o divorţată, nu trebuie să se fi căsătorit cu ea înainte de termenii legali[44]. Considerând că femeia a comis fapta înainte de căsătorie, nu se dă loc la aplicarea pedepselor ca în divorţul vinovat[45], decât dacă există dovezi sigure.

3) Nu lipsesc circumstanţele ajutătoare care pot induce la o suspiciune sigură cu privire la consumarea adulterului, circumstanţe care pentru dreptul civil bizantin sunt cauze de divorţ. Deci, bărbatul poate să obţină desfacerea căsătoriei în virtutea adulterului soţiei atunci când aceasta, împotriva voinţei soţului, frecventează persoane străine de sex masculin în mod prea familiar şi în localuri publice şi în locuri frecventate numai de bărbaţi, sau când nu stă

---

[40] Cf. D. 48, 5, 13, 5: „Iudex adulterii ante oculos habere debet, et inquirere, an maritus pudice vivens mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit; periniquum enim videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat”. Un scholion din *Vasilicale* 60, 37, 16 spune: „Si iudex comperiat, maritum turpiter viventem occasionem impudicae vitae praebuisse uxori, potest eum condemnare. Hoc tamen accusatione uxorem non eximit”.

[41] Cf. C. IV, 7, 5; BT 24, 2, 14; *Nomocanone* XIII, 21: „Qui uxorem suam fornicari sciens tacet, lenocinium facit”.

[42] Cf. D. 48, 5, 13, 9; BT 60, 37, 15: „Si repudiatam uxorem meam reduxero, non quasi renovans idem matrimonium, sed secundum contrahens, aboleo praecedentia delicta, et neque adulterii nec stupri possum accusare”.

[43] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 593, 736.

[44] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 677, 680, 722 şi 738 ş.u.

[45] Cf. D. 48, 5, 13, 5; BT 24, 2, 14.

acasă *nolente viro*, înnoptează în afara casei sau a plecat fără motiv şi, în sfârşit, dacă frecventează spectacole publice, teatrul, cursele de cai, fără ştirea soţului: aceste motive pot trezi în soţ suspiciunea unei trădări a fidelităţii conjugale[46]. Însă nu este admisă îndepărtarea soţiei din antipatie sau cu consimţământul lui, cu scopul de divorţa de ea şi a se recăsători, pentru că numai adulterul, comis în mod conştient, şi absenţa femeii cu scopul principal de a comite adulter dau dreptul la desfacerea legăturii[47].

La rândul său, femeia poate să aibă suspiciuni cu privire la fidelitatea soţului şi poate să ceară desfacerea căsătoriei, atunci când bărbatul s-a făcut vinovat de seducţie, s-a folosit de căsătorie în mod ne-natural, a acuzat-o de adulter în mod fals, fără dovezi, a avut raporturi trupeşti în mod obişnuit cu alte femei sau a plecat de acasă pentru o perioadă de cinci ani[48].

Cât priveşte pedeapsa, Biserica, neputând exercita o jurisdicţie civilă asupra credincioşilor, se limita să aplice pedepse spirituale sau disciplinare, cum sunt excomunicarea, care în general a mers până la durata de şapte ani, şi pocăinţele, pe care le-a dus până la închiderea în mănăstire. Dreptul ecleziastic bizantin a recunoscut, de asemenea, răzbunarea bărbatului care a surprins-o pe soţie, în casa sa, în adulter flagrant. Totuşi, pe măsură ce puterea civilă suprima acest tip de pedeapsă, şi Biserica îşi modifica modul de pedeapsă[49].

---

[46] Cf. *Nomocanon* XIII, 4: PG 104, 1189-1193; *Nov. 117*, 8, 4-6 lui Iustinian; BT 28, 7, 1; *Prochiron Bas.*, XI, 9-11; *Epanagogé*, XXI, 5; *Nov. 30* a lui Leon al VI-lea; can. 9 şi 21 ale sfântului Vasile: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 108 ş.u. şi 123 ş.u.; can. 87 al Conciliului Trullan: *Fonti* fasc. IX, t. I/1, 222; can. 77 al Conciliului Trullan: *Ibidem*, 214; can. 30 al Conciliul din Laodicea: *Ibidem*, 143.

[47] Cf. can. 35 al sfântului Vasile: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 132 („A propos de celui qui a été abandonée par sa femme, il faut rechercher la cause d'abandon; s'il résulte qu'elle est partie sans raison, il est, lui, digne d'excuse, elle, de pénitence"); can. 87 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 222-223 („Si ita praeter rationem a marito secessisse visa est, ille quidem venia dignus est, haec vero poena"); *Nov.* 117, 8, 7 a lui Iustinian („Si ergo contigerit aliquem citra unam praedictarum causarum suam uxorem domo propria expellere, ut illa non habens parentes apud quos possit manere ex necessitate foris habitet nocte, iubemus nulla esse marito licentiam propter hanc causam repudium mittere uxori, eo quod ipse huius rei auctor exsistit"); J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 743-747.

[48] Cf. *Nomocanon*, XIII, 4: PG 104, 1189-1193; BT 28, 7, 1; *Prochiron Bas.*, XI, 16-18; *Epanagogé*, XXI, 6; *Nov.*, 117, 9, 3-5 lui Iustinian; D. 48, 5, 2, 2; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 747-753.

[49] Cf. *Nomocanon*, XIII, 5 şi 6: PG 104, 1193-1197; *Nomocanonul* lui Ioan Scolasticul L, tit. 41: J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia...*, II, 384; *Nomocanon*, XI, 1: PG 104, 1149-1152; *Nov.* 134, 10 a lui Iustinian; BT 28, 7, 1; can. 54 al sfântului Vasile şi can. 87 şi 98 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 143; t. I, 222-224 şi 235.

La aceste pedepse trebuie adăugate altele pentru cel care are un *status* deosebit, aşa că nu putea să aibă acces la starea clericală cel care a fost incriminat de adulter şi, chiar dacă acesta a primit ordinele sacre, era degradat şi îndepărtat din viaţa ecleziastică şi, împreună cu el, acel episcop care, fiind conştient de piedica la ordinele sacre, l-a hirotonit; în afară de cazul în care episcopul a acţionat în bună credinţă şi a aflat de vinovăţia celui hirotonit după consacrare; în cazul acesta, pentru superiorul ierarhic ecleziastic nu este degradare din funcţiile sale episcopale şi preoţeşti, ci suspendare. Nici acel bărbat care a avut o soţie adulteră nu poate să fie primit la slujirea preoţească, chiar dacă a divorţat de ea[50]. În afară de aceasta, soţia persoanei ecleziastice care a comis adulter trebuie să fie îndepărtată definitiv, pentru că, în caz contrar, este suspendat soţul de la exercitarea slujirii pastorale, şi aceasta pentru motivul clar că o convieţuire cu o femeie adulteră înseamnă a dăuna curăţiei slujirii preoţeşti[51].

Conform unei interpretări largi a versetului evanghelic din *Mt* 19,9 şi 5,32 şi, prin analogie, orice act de natură gravă cum ar fi adulterul este motiv suficient de valabil pentru a desface căsătoria: adulterul nu este pentru dreptul canonic oriental motiv exclusiv, ci un motiv exemplar de divorţ[52].

B) Alte motive de divorţ *cum damno*

Legătura matrimonială se desface *cum damno*:

a) Din cauza unui complot împotriva suveranului, care este pedepsit cu moartea pentru conspiratori, sau exilul atunci când şi soţul, şi soţia ar iscodi ceva împotriva împăratului sau, fiind conştienţi că alţii pregătesc un atentat împotriva şefului statului, nu au anunţat autorităţile competente, femeia prin

---

[50] Cf. can. 61 apostolic: *Fonti*, fasc. IX, t. I/2, 39-40 („Si qua fuerit accusatio contra fidelem fornicationis vel adulterii vel in alio quodam actu prohibito, et convictus fuerit, minime provehetur in clerum"); J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 741-743.

[51] Cf. can. 8 al Conciliului din Neocesarea: *Fonti*, fasc. IX, t. I/2, 78-79; *Nomocanon*, I, 32 şi XIII, 6: PG 104, 1017 şi 1197; *Nomocanonul* lui Ioan Scolasticul L, tit. 41: J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia...*, II, 384 ş.u.; V. GRUMMEL, *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, I/2, nr. 531, 2 şi 539, 4; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 423 şi 741-743.

[52] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 119; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; J. DAUVILIIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 85; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125.

intermediul bărbatului sau altor persoane, bărbatul în mod direct sau printr-o terţă persoană[53].

b) Din cauza atentatelor la viaţa soţului (soţiei), în cazul în care, în orice fel şi cu orice mijloc, unul ar atenta la viaţa celuilalt, fie direct şi chiar sub presiunea urii, cât şi indirect, neavertizând victima de pericolul ce apasă asupra ei, sau atunci când soţul nu ia cuvenita apărare a femeii şi nu o răzbună. Această cauză este de o gravitate mai mare decât adulterul, deoarece nu priveşte numai legătura conjugală, ci însuşi dreptul la viaţă şi, deci, săvârşirea crimei presupune în sine o convieţuire, o înţelegere cu o terţă persoană cu care să trăiască după moartea soţului (soţiei); tot infidelitatea soţului (soţiei) este motivul delictului[54]. Sfântul Vasile vede un ucigaş în acel soţ care, stăpânit de ură, s-a folosit de o secure împotriva soţiei, iar această sentinţă provoacă printre autori o interpretare diferită[55]. Totuşi, este opinie comună că e suficient atentatul pentru a provoca divorţul. Maltratările în sine nu constituie o cauză valabilă de desfacere a căsătoriei, chiar dacă dreptul civil tutelează apărarea cetăţeanului[56].

c) Din cauza avortului făcut din ură faţă de soţ. O astfel de crimă, considerată de dreptul bizantin ca ucidere, putea să fie pedepsită cu pedeapsa capitală sau cu orice altă pedeapsă corporală sau cu închisoarea, pedepse aplicate nu numai pentru femeie, ci şi pentru cei care au colaborat la comiterea delictului[57]. Dreptul canonic, fără a face deosebire dacă femeia este sau nu căsătorită, stabileşte pedeapsa excomunicării, chiar şi împotriva acelor persoane care au colaborat la avort, o perioadă de zece ani, în timp ce o normă mai veche a Bisericii prevedea un timp mai îndelungat, pe viaţă[58]. Acest delict,

---

[53] Cf. *Nomocanon*, XIII, 4: PG 104, 1189-1193; *Nov.*, 22, 15, 1 şi 2; *Nov.*, 117, 8, 1 şi 117, 9, 1 ale lui Iustinian; BT 28, 7, 1; *Prochiron Bas.*, XI, 6; *Epanagogé*, XXI, 5 şi 6; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169 ş.u.

[54] Cf. *Nomocanon*, XIII, 4 şi IX, 25: PG 104, 1189-1195 şi 1107-1118; *Nov.*, 22, 15, 1 şi 2; *Nov.*, 117, 8, 3 şi 117, 9, 2 ale lui Iustinian; *Ecloga*, II, 13; *Prochiron Bas.*, XI, 8 şi 15; *Epanagogé*, XXI, 5 şi 6; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169 ş.u.

[55] Cf. can. 8 al sfântului Vasile: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 104.

[56] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 733; *Nov.*, 117, 14 a lui Iustinian; *Nomocanone*, XIII, 4: PG 104, 1189-1190.

[57] Cf. *Nomocanon*, XIII, 10: PG 104, 1199; D. 48, 8, 1; 48, 8, 8; 48, 19, 38, 5; 48, 19, 39; can. 91 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 227 („Eas quae abortionem cientia medicamenta dant, et eas quae venena foetus necantiam accipiunt, homicidae poenis subiicimus").

[58] Cf. can. 21 al Conciliului din Ancyra: *Fonti*, fasc. IX, t. I/2, 71 („De mulieribus quae fornicantur et partus suos necant vel quae agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua

constituind un motiv valid de divorţ pentru legislaţia civilă, disciplina ecleziastică l-a primit între normele sale, dându-i şi ea vigoare legislativă[59].

d) Un alt motiv de desfacere, chiar dacă era aplicat rar prin măsuri care în mod obişnuit erau luate pentru a împiedica abuzurile uşoare, era rudenia spirituală ce deriva din faptul de a ţine propriul copil la izvorul baptismal. Deşi nu sunt documente care să dovedească desfacerea căsătoriei în Biserică pentru un motiv de felul acesta, deoarece un caz asemănător era pedepsit cu severitate de legile civile[60], totuşi se poate vedea atitudinea pe care a luat-o Biserica orientală faţă de acest impediment, din diferite documente ecleziastice. De fapt, a ţine la botez un copil constituie impediment matrimonial dirimant între naş şi mama copilului, aşa încât, conform can. 53 al Conciliului Trullan, este interzisă cu severitate o căsătorie în acest caz, care este numită ilegitimă şi nedreaptă, şi dacă s-a încheiat, nu trebuie să fie considerată căsătorie; cei care continuă o asemenea relaţie sunt supuşi pedepselor care se aplică împotriva desfrânaţilor, iar consecinţa este desfacerea căsătoriei[61].

C) Divorţul *bona gratia*

---

quidem definitio usque ad exitum vitae eas ab ecclesia removet"); can. 2 şi 8 ale sfântului Vasile: *Ibidem*, t. II, 99-100 şi 107.

[59] Cf. C. V, 17, 11; *Nov.*, 22, 16, 1 a lui Iustinian; *Novela 31* a lui Leon al VI-lea: PG 107, 495-498; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 96-97. În *Novela 117* a lui Iustinian nu a fost menţionată această cauză. Cf. şi A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169 ş.u.; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 90; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 753-754.

[60] Cf. *Novela 26* a lui Leon al IV-lea Kazar şi Costantin al VI-lea din anul 776-780: J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 41.

[61] Cf. can. 53 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 189-190 („Quoniam spiritalis affinitas corporum coniunctione maior est, in nonnulis autem locis cognovimus quosdam sancto et salutari baptismate infante suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere, statuimus, ut posterum nihil fiat eiusmodi. Si qui autem post praesentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde et fornicatorum poenis subiiciantur"); *Ecloga*, II, 2; BT 28, 5, 4; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 126; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; R. SOUARN, „La parenté spirituelle empechement canonique du mariage chez le Grecs", *Echos d'Orient* IV, 129-130; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 268 şi 757.

Disciplina ecleziastică orientală ia în vedere şi acele motive care, *sine damno, bona gratia*, desfac legătura matrimonială atunci când lipsesc sau dispar posibilităţile de a atinge scopurile căsătoriei.

1) Imposibilitatea fizică de a realiza raportul conjugal, atunci când este perpetuă şi anterioară căsătoriei, constituie motiv valid pentru o declaraţie de desfacere a legăturii[62]. Nu se bucură de acest drept atunci când incapacitatea constituţională de a da naştere este după căsătorie, fie că este sau nu cauzată de boli. Izvoarele ecleziastice nu ne spun dacă sterilitatea femeii sau alt defect de acest fel poate duce la divorţ, chiar dacă, referitor la logodnă, impotenţa de felul acesta, adică sterilitatea femeii, provoacă desfacerea logodnei[63]. Însuşindu-şi norma civilă, dreptul canonic a stabilit trei ani de probă începând de la încheierea căsătoriei, ca să se poată intenta acţiune de desfacere a căsătoriei[64]; după ce s-a dovedit impotenţa conform normelor judecătoreşti de procedură, fie că cei doi sunt sau nu în cunoştinţă de cauză înainte de celebrarea căsătoriei, căsătoria era declarată nulă din cauza defectului său esenţial: numai acelei *praesumptio iuris* a femeii nu i se acordă acţiune[65], totuşi nu i se neagă cererea atunci când soţul neagă că este incapabil să realizeze actul conjugal. În cazul de impotenţă, este recomandabil pentru femeie să se abţină de la raporturi sexuale în locul recăsătoririi, totuşi, nu este condamnabilă căsătoria pe care femeia vrea cu tot dinadinsul să o încheie[66].

2) Absenţa soţului fără a da veşti despre sine. Inspirându-se din legislaţia civilă bizantină, care reglementează căsătoria militarului absent din cazarmă[67], disciplina ecleziastică a voit şi ea să trateze această materie, extinzând-o la orice persoană care lipseşte dintr-un motiv just. Baza juridică a acestui motiv

---

[62] Cf. *Nomocanone*, XIII, 4: PG 104, 1189-1194: BT 28, 7, 4; *Ecloga*, II, 13; *Prochiron Bas.*, XI, 2; *Epanagogé*, XXI, 2; *Novela 98* a lui Leon al VI-lea: PG 107, 617-622; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 165-167.

[63] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 664 şi 760; BT 30, 1, 17; D. 24, 1, 60, 1.

[64] Cf. *Novela* 22, 6 şi *Novela 117*, 12 ale lui Iustinian; C. V, 17, 10.

[65] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 207-210.

[66] Cf. FOZIO, *Epistola 19. Epistolae canonicae ad episcopos*: PG 102, 785; V. GRUMEL, *Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople*, I, nr. 539, 4; A. VILLIEN, „Divorce”, 1465-1466; A. ESMEIN, *Le mariage en droit canonique*, II, 67; cf. D. 48, 5, 11, 12; C. V, 17, 7; *Novela 22*, 14 pr. şi *Novela 117*, 11 ale lui Iustinian; BT 28, 7, 3; *Prochiron Bas.*, XI, 19; *Epanagogé*, XIX, 7.

[67] Cf. D. 48, 5, 11, 12; C. V, 17, 7; *Novela 22*, 14 pr. şi *Novela 117*, 11 ale lui Iustinian; BT 28, 7, 3; *Prochiron Bas.*, XI, 19; *Epanagogé*, XIX, 7.

de divorţ *bona gratia* este mereu moartea prezumtivă a celui absent şi posibilitatea ca cel absent să se poată întoarce acasă, oricare ar fi timpul absenţei şi chiar dacă a îndepărtat-o pe soţie în mod inconştient. Spune can. 93 al Conciliului Trullan că femeia comite adulter dacă se căsătoreşte fără a se asigura mai înainte de moartea soţului[68]. De aceea, se cere o cercetare scrupuloasă şi severă cu privire la întoarcerea sau neîntoarcerea celui absent, înainte de a proceda la desfacerea căsătoriei şi a da părţii rămase acasă dreptul de a trece la o altă căsătorie[69].

Cât priveşte soţul militar absent din cazarmă, chiar dacă baza juridică este tot moartea, aceasta are o probabilitate de certitudine mai mare decât aceea pe care ar putea-o avea un bărbat civil care s-a îndepărtat de acasă, de aceea, Conciliul Trullan şi sfântul Vasile sunt mai blânzi faţă de acea femeie care a voit să se recăsătorească fără a aştepta întoarcerea soţului[70].

Fiind împlinite acestea, dreptul canonic bizantin dispune ca:

a) în prezumţia morţii soţului absent, soţia putea să încheie o nouă căsătorie, însă dacă primul soţ, deşi nu a dat mult timp veşti despre sine, se întoarce, era valabilă prima căsătorie, nu a doua, şi deci, dacă vrea, soldatul poate să restabilească viaţa comună împreună cu soţia[71];

b) este necesar să se cunoască puterea convingerii pe care o are femeia cu privire la moartea soţului, dacă a urmat dispoziţiile stabilite de dreptul bizantin, dacă a avut sau nu posibilitatea de a cerceta dacă autorităţile militare superioare ale soţului au acceptat sau au respins cererea femeii; după aceasta, Biserica, după ce a făcut cercetarea cu privire la circumstanţa morţii sau cu privire la data dispariţiei, poate să procedeze la examinarea cererii femeii[72];

---

[68] Cf. can. 93 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 228 („Uxor viri qui secessit et non apparet, antequam de eius morte certior facta sit, alteri cohabitans, adulteratur"); can. 31 al sfântului Vasile: *Ibidem*, t. II, 131.

[69] Aşa comentează Balsamon can. 93 al Conciliului Trullan; cf. N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 473-474.

[70] Cf. can. 93 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 228-229; can. 36 al sfântului Vasile: *Ibidem*, t. II, 133.

[71] Cf. can. 93 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 229; *Nomocanon*, XIII, 3: PG 104, 1189; IOAN SCOLASTICUL, *Nomocanon* L, tit. XLI: J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia*..., II, 384; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 90; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 762-767.

[72] Cf. *Nomocanon*, XIII, 3: PG 104, 1189; *Novela 117*, 11 a lui Iustinian; BT 28, 7, 3.

c) referitor la spaţiul de timp care trebuie să treacă de la ziua dispariţiei soţului şi cererea de a se recăsători nu este stabilit nimic, însă practica urmată până atunci era cea de zece ani[73];

d) dacă se respectă dispoziţiile de mai sus, prima căsătorie este declarată desfăcută şi i se permite femeii să se recăsătorească. Dar deşi este validă această căsătorie, valoarea sa poate să fie contestată de întoarcerea soţului absent, caz în care depinde de acesta dacă o reia sau o respinge pe femeie, în funcţie de cum este considerat comportamentul femeii, adulter sau nu, şi de aici rezultă că femeia respinsă de soţ nu are dreptul să continue să convieţuiască împreună cu al doilea soţ şi, dacă ar face aceasta, ar fi pasibilă de pedeapsa stabilită pentru o adulteră[74]. Însă nu se poate imputa soţiei sau celui de-al doilea soţ nici o vină dacă au fost informaţi în mod fals despre moartea celui absent.

3) Prizonieratul *ab hostibus*. Ca şi pentru soţul absent, mai ales dacă este militar, şi pentru prizonier, conform învăţăturii vechi a pontifilor romani, este valabil principiul că legătura matrimonială nu se desface o dată cu prizonieratul soţului, chiar dacă, devenind sclav al duşmanului, condiţia socială a soţilor suferea o disparitate. De fapt, se citeşte într-o scrisoare a lui Inocenţiu I către un anume Probus că „fide catholica suffragante illud esse coniugium, quod erat primitus, conventumque secundae mulieris, priore superstite nec divortio ejecta, nullo pacto posse esse legitimum”[75], unde, lăsând la o parte interpretarea ne-uniformă a textului din cauza unui anumit termen cu o semnificaţie obscură, cum este „nec divortio”[76], gândirea pontifului este, ca în alte texte amintite, foarte clară cu privire la indisolubilitate. De aceeaşi părere este Leon cel Mare atunci când îi scrie lui Niceta de Aquileia[77].

Principiul învăţat de pontifii romani a avut o aplicare practică în disciplina orientală mai târziu, cu *Novella* 33 a lui Leon al VI-lea Înţeleptul, prin care împăratul, abrogând legislaţia iustiniană, a stabilit validitatea primei căsătorii

---

[73] Cf. IOAN SCOLASTICUL, *Nomocanon* L, tit. XLI: J. B. PITRA, *Iuris ecclesiastici graecorum historia*, II, 384.

[74] Cf. can. 9, 21, 36 ale sfântului Vasile: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 108 ş.u., 123 ş.u., 133; can. 93 al Conciliul Trullan: *Ibidem*, t. I/1, 228-229; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 582.

[75] INOCENŢIU I, *Epistola* 36: PL 20, 601-602. Este cazul unui bărbat care, după ce soţia a fost luată prizonieră de barbari, dar care s-a întors acasă, aceasta a cerut restabilirea căsătoriei.

[76] Cf. A. ESMEIN, *o.c.*, vol. II, p. 66-67; J. GAUDEMET, *L'Eglise dans l'Empire romain (IV-V siècle)*, p. 542.

[77] Cf. *Epistola* 159: PL 54,1136 şi 1137; A. ESMEIN,*Le mariage en droit canonique*, II, 66-67; J. GAUDEMET, *L'Eglise dans l'empire romain (IV-V siècle)*, 542-545.

până când nu se are ştirea sigură a morţii soţului prizonier[78]. De fapt, după ce a fost aplicată legislaţia iustiniană aşa cum se vede în constituţiile ecleziastice şi în legislaţia bizantină anterioară constituţiilor lui Leon al VI-lea[79], dreptul ecleziastic oriental s-a orientat pe linia instaurată de Leon al VI-lea, primind normele acestui legislator, cu acea abrogare a dreptului lui Iustinian în ce priveşte această materie[80]: atunci când prizonierul se întoarce acasă, dacă vrea, poate sau nu să-şi continue viaţa conjugală, în afară de cazul în care vrea să divorţeze dacă femeia a comis adulter[81].

4) Nebunia, deşi constituie un impediment la căsătorie, aşa cum am putut vedea într-un capitol precedent al lucrării de faţă, atunci când am examinat dreptul din *Vasilicale*, totuşi ea, când există după încheierea căsătoriei, nu desface o căsătorie încheiată în mod valid, pentru că o căsătorie încheiată în mod legitim comportă între cei doi drepturi şi îndatoriri care nu pot fi anulate cu uşurinţă. Iată de ce Timotei din Alexandria îl consideră adulter pe cel care îndrăzneşte să rupă legătura conjugală din cauza nebuniei celeilalte părţi[82].

Această boală, nefiind considerată un motiv de divorţ în *Novella* 117 a lui Iustinian, nici *Nomocanon XIV Titulorum* nu a voit să o recunoască drept cauză de desfacere a căsătoriei[83]. Cu toate acestea, canoniştii nu se îndoiesc de faptul că Biserica din Orient, ca urmare a reglementării *nebuniei* ca motiv de divorţ de către Leon al VI-lea, prin constituţiile 111 şi 112, nu şi-a schimbat

---

[78] Cf. *Novela 33* a lui Leon al VI-lea: PG 107, 499-504; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 98-100.

[79] Cf. *Nomocanon*, XIV, 2; BT 28, 7, 4; *Prochiron Bas.*, XI, 3; *Epanagogé*, XXI, 3; *Novela 22*, 7 şi *Novela 117*, 12 ale lui Iustinian.

[80] Cf. A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125; A. COUSSA, *Epitome praelectiones de jure Ecclesiastice orientali*, 252; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 91.

[81] Cf. can. 1 al sfântului Grigore de Neocesarea: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 20-21.

[82] Cf. can. 15 al lui Timotei din Alexandria: *Fonti*, fasc. IX, t. II, 250 („Question. Si l'épouse de quelqu'un est terriblement possédée au point d'être mise aux fers, et que le mari dise: je ne puis garder la continence, et qu'il veuille en prendre une autre, peut-il prendre un'autre épouse, ou non? Réponse. L'adultère se mele à cette histoire et je ne trouve aucune réponse à y donner"); J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 206, 769 ş.u.; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 91; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125.

[83] Cf. *Nomocanon*, XIII, 30 la sfârşit: PG 104, 1214 şi 965. Trebuie spus că isaurii au exclus în mod expres nebunia drept cauză de divorţ, cf. *Ecloga*, II, 13: J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, II, 26; A. SPULBER, *L'Eclogue des Isauriens*, 23.

atitudinea[84]. Deci se aminteşte ceea ce s-a spus în altă parte a lucrării de faţă, examinând constituţiile lui Leon al VI-lea Înţeleptul cu privire la această cauză, şi anume: nebunia ne-violentă şi periodică, ce nu constituie un pericol pentru cealaltă parte convieţuind cu partea bolnavă, nu este motiv suficient pentru a divorţa, ci, dimpotrivă, partea sănătoasă este obligată să se îngrijească de partea bolnavă[85]. Însă când ea este insuportabilă şi incurabilă şi constituie un serios pericol permanent pentru viaţa celeilalte părţi, se dă dreptul la divorţ, mai ales când partea sănătoasă doreşte să aibă urmaşi; totuşi, partea sănătoasă nu trebuie să fie responsabilă de nebunia celui bolnav, pentru că, dacă ar fi aşa, ar fi pedepsită, şi, în cazul în care partea bolnavă se vindecă, i se dă facultatea de a desface căsătoria din cauză că a atentat la viaţa sa[86]. De asemenea, sunt valabile celelalte dispoziţii ale lui Leon al VI-lea în ce priveşte recuperarea celui bolnav, acţiunea judecătorească pentru a obţine desfacerea căsătoriei, termenii şi condiţiile care trebuie respectate[87].

5) Viaţa monastică este un *status* care, în dreptul lui Iustinian, este asemănată cu moartea fizică în tot ceea ce se referă la manifestările şi activităţile vieţii omului în societatea civilă[88].

Care sunt condiţiile necesare pentru alegerea vieţii monastice de către cei doi? În primul rând, libertatea celui care cere, cu excluderea absolută a oricărei constrângeri atât directe, cât şi indirecte. În acest sens, se aminteşte opoziţia patriarhului de Constantinopol, Tarasiu, împotriva divorţului împăratului Constantin al VI-lea de Maria de Armenia, constrânsă de soţ să îmbrăţişeze

---

[84] De această părere sunt comentatorii Balsamon şi Blastares, cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 772.

[85] Cf. *Novela* 111 şi 112 ale lui Leon al VI-lea: PG 107, 643-652; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 81-182; 183-185; D. 24, 3, 22, 7; BT 28, 8, 22; *Nomocanon*, XIII, 30: PG 104, 1214; BS 28, 8, 22 nr. 23.

[86] Cf. *Novela* 111 şi 112 ale lui Leon al VI-lea: PG 107, 643-652; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 181-182; 183-185; *Nomocanon*, XIII, 30: PG 104, 1214; D. 24, 3, 22, 7; BT 28, 8, 22.

[87] Cf. *Novela* 111 şi 112 ale lui Leon al VI-lea: PG 107, 643-652; J. P. ZEPOS, *Ius greco romanum*, I, 181-182; 183-185; cf. A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125; A. CATOIRE, „Le divorce d'aprés l'Eglise catholique...", 169; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 91. Unii sunt de părere că alte boli ale părţii vindecate de nebunia periculoasă şi incurabilă, cum ar fi lepra, pot fi cauze de divorţ, însă despre aceasta nu sunt izvoare. Cf. *Ecloga*, II, 13; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 772-773.

[88] Cf. C. I, 3, 52(53), 15; I, 13, 53(54), 4; *Novela* 22, 5 a lui Iustinian; BT 28, 7, 4; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 165 ş.u.

viaţa monastică, şi împotriva recăsătoririi aceluiaşi împărat cu Teodota, verişoara sfântului Teodor Studitul[89]. Este apoi facultatea mintală deplină a celui care cere; consimţământul din partea celuilalt, dat în faţa martorilor[90]; dacă lipseşte acest consimţământ, căsătoria trebuie să continue. În acest caz, spune sfântul Vasile, viaţa de mănăstire va putea să fie înlocuită cu continenţa şi rugăciunea[91]. De asemenea, se adaugă emiterea profesiunii călugăreşti valide, după intrarea în mănăstire, şi tonzura conform dispoziţiilor ecleziastice[92]. Îndeplinite toate acestea, contrar învăţăturii lui Grigore cel Mare, care nu admitea disciplina iustiniană cu privire la alegerea stării călugăreşti numai de către unul dintre soţi, lăsându-l pe celălalt să trăiască viaţa de laic cu toate drepturile şi îndatoririle proprii, „etsi hoc lex humana concessit", deoarece aceasta constituia o violare clară a preceptului divin, „erunt duo in carne una", deoarece „una... ex parte transit ad continentiam et ex parte remanet in pollutione", ci, dimpotrivă, era favorabil pentru intrarea în mănăstire a amândurora: „si vero continentiam quam vir appetit uxor non sequitur antequam uxor appetit vir recusat dividi coniugium non licet"[93], dreptul canonic oriental, urmând izvoarele legislaţiei bizantine, considera desfăcută căsătoria dacă numai una dintre părţi, cu consimţământul celeilalte, a ales starea călugărească[94]. Cel care a dat consimţământul, neadmiţându-se în acest

---

[89] Căsătoria a fost binecuvântată de preotul de la Sfânta Sofia, Iosif, care a fost depus şi excomunicat de Tarasiu. Însă împăratul bizantin a ameninţat că va relua iconoclasmul împotriva lui Tarasiu; cf., despre acest argument, L. BREHIER, *Vie et mort de Bysance*, 92; V. GRUMEL, *Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople*, I/2, nr. 368, 21; J. PARGOIRE, *L'Eglise byzantine de 527 a 847*, 273; de asemenea, *Vita di Tarasio*, VII: PG 98, 1405-1410; *Vita di S. Teodoro Studita*, XVIII, XIX, XXV: PG 99, 136-137, 141; *Oratio XII*, V: PG 99, 830-833.

[90] Pentru a evita ca alegerea vieţii de mănăstire să fie produsul unui momentan sentiment trecător, împăratul Manuel I Comnenul a confirmat întreaga materie care a fost reglementată de o cutumă şi de dispoziţii fragmentare printr-o lege specială. Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 492 şi 775, nota 1.

[91] Cf. sfântul VASILE, *De instit. monach.*; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 484, 489, 499 e 775, nota 2 şi 3.

[92] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 492 şi 776.

[93] Cf. Grigore cel Mare, scrisoare de răspuns adesată lui Theotista Patriciae, sora împăratului de Constantinopol, februarie 601: L. M. HARTMAN, *Mon. Germ. Hist. Ep.*, 294 ş.u.

[94] Cf. *Nomocanon*, XI, 1: PG 104, 1149; IOAN SCOLASTICUL, *Nomocanone L*, tit. 34; *Novela* 123, 40: „Si vero constante adhuc matrimonio, aut vir solus, aut uxor sola intraverit in monasterium, solvatur matrimonium, et citra repudium, postquam tamen persona pergens ad monasterium Schema perceperit".

sens limitele dreptului bizantin, se putea recăsători; ca urmare a unui divorţ pentru acest scop, soţii nu sufereau pierderi patrimoniale[95].

6) În sfârşit, se poate desface legătura matrimonială pentru un scop evlavios, adică atunci când un preot este numit, ales şi hirotonit episcop, pentru că este o datorie sacră a episcopului de a respecta continenţa. Acest motiv de divorţ, având în secolul al XII-lea, la 22 septembrie 1187[96], o normalizare specială de către Isaac al II-lea, *basileus* de Bizanţ, nu constituie obiectul lucrării noastre, de aceea, vom da numai câteva indicaţii pe care ni le prezintă izvoarele canonice:

a) episcopatul poate să fie acceptat numai atunci când soţii s-au pus de acord[97];

b) soţia celui preconizat a fi episcop trebuie să promită că nu se va recăsători şi să se închidă în mănăstire; există îndoieli cu privire la faptul dacă femeia trebuie cu adevărat să facă profesiunea călugărească sau trebuie numai să intre în mănăstire. Balsamon este de părere că soţia candidatului la episcopat trebuie să facă voturile dintr-un motiv dublu, adică făcând voturile s-ar îndepărta de pericolul unei hotărâri a femeii şi, deci, a unei întoarceri la viaţa conjugală, şi apoi pentru a evita ca femeia, îmbrăcând o haină diferită de cea a călugăriţelor, să poată fi considerată ca una închisă în mănăstire din cauza vreunei greşeli[98];

c) noul ales trebuie să o întreţină, dacă aceasta nu are mijloace proprii pentru a trăi; în orice caz, episcopul nu se poate folosi de bunurile Bisericii; nu lipsea posibilitatea ca femeia să poată deveni diaconiţă[99].

Dacă soţia refuză să se despartă, episcopul preconizat nu va putea primi nici hirotonirea, nici nu poate exercita slujirea episcopală. De aceea, se dă un termen în care femeia să poată decide, cu clauza că tăcerea femeii constituie un răspuns negativ în privinţa noului ales; nici mitropolitul nu poate să ignore

---

[95] Cf. *Nomocanon*, XIII, 4: PG 104, 1189; *Novela* 22, 5.

[96] Cf. J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 731; P. TOCANEL, *Diritto bizantino* (pro manuscripto), 65-66; A. D'EMILIA, *Lezioni di diritto bizantino. Il matrimonio*, 125.

[97] Cf. can. 48 al Conciliului Trullan: *Fonti*, fasc. IX, t. I/1, 186 („Uxor eius qui ad episcopalem dignitatem promotus est, ex communi consensu a viro suo prius separata, postquam hic episcopum est consecratus"); J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 90; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 464.

[98] Cf. N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 415-418.

[99] Cf. N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 415-418.

aceste dispoziţii, pedeapsa fiind suspendarea din slujirea sa. Călugărul, însă, va putea mereu să fie consacrat episcop[100].

Nu avem intenţia să tratăm cauza de apostazie sau de erezie a unuia dintre soţi, amintită de Leon al VI-lea în *Novella*-constituţie 112, deoarece face parte din problema privilegiului paulin şi care cere o examinare mai atentă şi mai vastă, nici nu am voit să tratăm despre a doua căsătorie, deşi aceste chestiuni au o strânsă relaţie cu argumentul nostru; totuşi, trebuie să ne întrebăm: autorul, propunând în *Nomocanon XIV Titulorum* legislaţia bizantină cu aceeaşi *vis juridica* pe care o au dispoziţiile canonice, a avut intenţia să admită divorţul *mutuo consensu*? Examinând dreptul canonic în *Nomocanon XIV Titulorum* aşa de legat de legislaţia bizantină civilă şi văzând că în titlul XIII, 4 adaugă *Novella* 140 a lui Iustin al II-lea care a restabilit *Novella* 22,4 a lui Iustinian, cu privire la divorţul prin acord reciproc, trebuie admis că Foţie a intenţionat să insereze această cauză, chiar dacă, referitor la acest lucru, Balsamon s-a îndoit, argumentând că *Vasilicalele* au acceptat numai *Novella* 123,11 a lui Iustinian, deoarece *Nomocanonul* nu a constituit izvorul de drept pentru *Vasilicale*, ci legislaţia lui Iustinian, şi dacă în secolul al IX-lea divorţul *mutuo consensu* nu a avut vigoare legală, acest lucru nu se datorează desigur autorităţii lui Foţie, ci orânduielii civile[101].

Se datorează învăţăturii acestui patriarh faptul că în Biserica orientală ortodoxă căsătoria poate să fie desfăcută din diferite motive[102].

---

[100] Cf. N. MILAS, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, I/2, 415-418; J. ZHISHMAN, *Das Eherecht der orientalischen Kirche*, 462-463 şi 780-781; J. DAUVILLIER – Ch. DE CLERCQ, *Le mariage en droit canonique oriental*, 181.

[101] Cf. V. GRUMEL, *Les regestes des actes du patriarcat de Constantinople*, II, 116, nr. 539, 4.

[102] Se pot aminti între multele lucrări despre disciplina ecleziastică referitoare la divorţul în Bisericile ortodoxe: D. LUCACIU, *De divortio in Ecclesia romena dissidenti*, pentru Biserica Ortodoxă din România; M. SARUGA, *De notione et de dissolutione necnon de fine matrimonii in Ecclesia orientali serbica* pentru Biserica Ortodoxă din Serbia.

SEXUALITATE ŞI PROCREARE

Robert Lazu (Timişoara)

1. Punerea problemei

Chestiunea de care ne vom ocupa în eseul de faţă este cât se poate de bine determinată: raportul dintre sexualitate şi procreare văzut din perspectiva credinţei creştine transmise de magisteriul Bisericii Catolice. Ceea ce poate surprinde este însă publicul pe care l-am avut în vedere atunci când am gândit, elaborat şi scris acest articol. Cei cărora le destinăm rândurile de faţă sunt, *în primul rând*, anumiţi credincioşi creştini, membrii fie ai Bisericii de Răsărit, fie ai celei de Apus, credincioşi care, aşa cum am constatat cu întristare din proprie experienţă, nesocotesc (aproape) întru totul învăţătura Bisericii asupra acestui subiect.

Beneficiind de o „educaţie" sexuală preponderent pornografică, dobândită prin intermediul revistelor şi filmelor, sau, în ultimul deceniu, prin intermediul imaginilor *softcore* sau *hardcore* ce inundă Internetul, majoritatea adolescenţilor se află în situaţia tragică de a trăi o viaţă sexuală dezordonată, dominată de perversiuni, homosexualitate, lesbianism şi excese nenumărate. Conducând în multe cazuri la pruncuciderea săvârşită prin avort, toate aceste fenomene negative au la bază „o idee coruptă a sensului şi experienţei libertăţii, concepută nu ca o capacitate de realizare a adevărului planului lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie, ci ca o forţă de afirmare autonomă, nu rareori împotriva altora, pentru propria bunăstare egoistă"[1].

Atunci când, mai devreme sau mai târziu, convertirea unor astfel de tineri (mai) are loc, ei sunt puşi în situaţia de a-şi reconsidera complet perspectiva asupra raporturilor dintre sexe. În asemenea momente de cumpănă apar o serie de probleme, care, nerezolvate corect, pot duce la grave devieri în evoluţia spirituală a multor suflete. Toate dificultăţile sunt cauzate de uriaşa deosebire dintre o viaţă des- sau ne-înfrânată şi viaţa de asceză, de înfrânare, de mortificare pe care o presupune trăirea credinţei.

---

[1] IOAN PAUL AL II-LEA, Exortaţia apostolică despre obligaţiile familiei creştine în lumea de astăzi *Familiaris Consortio*, Editura Presa Bună, Iaşi 1994 (1981).

Învăţătura Mântuitorului Isus Cristos ridică în faţa noastră exigenţe care, atunci când nu par ridicole văzute din perspectiva „lumii acesteia”, pur şi simplu, apar ca fiind imposibil de îndeplinit. Din această ultimă categorie fac parte toate recomandările de natură morală şi etică referitoare la sexualitate, mai cu seamă interdicţia asupra utilizării oricăror mijloace prin care procrearea poate fi împiedicată.

Spre a numi scurt şi cuprinzător diferenţa esenţială dintre „morala” lumească şi cea creştină privitoare la sexualitate, vom spune că: *în timp ce pentru lumea de azi sexualitatea este un mijloc egocentric de a dobândi plăcere, pentru credinciosul creştin, sexualitatea este unul dintre acele aspecte ale vieţii umane care implică cel mai înalt grad de responsabilitate („iubire* şi *responsabilitate”*, spune papa Ioan Paul al II-lea*), fiind indisolubil legată de exigenţa naşterii şi creşterii pruncilor în cadrul familiei*.

Deşi clară şi neechivocă, această învăţătură fundamentală a Bisericii este cu greu asimilată, atunci când ea nu este respinsă categoric. Nenumărate dovezi în acest sens ne-au menţinut atenţia trează, provocându-ne să aprofundăm, după puteri, teologia morală în căutare de noi şi noi răspunsuri. Şi cum am putea rămâne indiferenţi atunci când am întâlnit: 1) credincioşi creştini (de cele mai multe ori ortodocşi, dar şi protestanţi sau catolici) care afirmau că folosirea diverselor mijloace contraceptive e licită, iar sexul premarital trebuie îngăduit deoarece este benefic; 2) preoţi duhovnici (ortodocşi) ce recomandau folosirea prezervativelor; 3) credincioşi (neoprotestanţi) care susţineau procedeul sterilizării soţului sau a soţiei în vederea evitării naşterii de noi prunci? Toţi aceştia sunt – atenţie! – persoane din imediata noastră apropiere, creştini *declaraţi* şi *practicanţi*, care au reuşit să ne surprindă prin uşurinţa cu care susţineau practici contrare învăţăturii Bisericii întemeiate de Isus Cristos. Lor le dedicăm textul de faţă, cu speranţa că le va oferi prilejul de a regândi câteva probleme cu adevărat importante, despre viaţă, credinţă şi sexualitate.

2. Învăţătura magisterială

Nicicând în Biserica lui Cristos nu au existat dubii în ceea ce priveşte normele morale care circumscriu viaţa sexuală. Acceptată exclusiv în viaţa familiei binecuvântate prin sfântul sacrament al Căsătoriei, sexualitatea a constituit, începând cu Conciliul al II-lea din Vatican, obiectul unei adevărate avalanşe de documente magisteriale, vădindu-se şi prin acest aspect, al

cantităţii textelor normative[2], grava criză morală ce afectează modernitatea târzie. Cu referire strictă la subiectul articolului nostru – raportul dintre sexualitate şi procreare – învăţătura magisterială, expusă cu claritate de diferiţi papi sau în varii documente cu caracter oficial, este următoarea:

> Biserica, chemând oamenii la observarea legii naturale, interpretată prin doctrina sa constantă, învaţă că fiecare act matrimonial trebuie să rămână deschis transmiterii vieţii (papa Paul al VI-lea, *Humanae Vitae* [1968], II, 11[3]);
> Această doctrină, de mai multe ori prezentată de magisteriu, e bazată pe legătura indisolubilă pe care a voit-o Dumnezeu şi pe care omul nu o poate rupe din iniţiativa sa, între cele două semnificaţii ale actului conjugal: unire şi procreare (*Ibidem*, II, 12);
> După planul lui Dumnezeu, căsătoria este fundamentul celei mai ample comunităţi a familiei, pentru că instituţia însăşi a căsătoriei şi iubirea conjugală sunt rânduite pentru procrearea şi educarea copiilor, care sunt cununa căsătoriei (papa Ioan Paul al II-lea, *Familiaris consortio* [1981], II, 14);

---

[2] Dacă situaţia ar fi cât de cât normală, nu ar mai fi nevoie de atâtea şi atâtea documente, care nu fac decât să repete, în toate formele, sub toate aspectele, câteva învăţături simple şi clare. Deşi au existat şi înainte de Conciliul al II-lea din Vatican texte semnificative dedicate sexualităţii (în special enciclica *Casti connubii* din 1930 a papei Pius al XI-lea), textele post-conciliare sunt cu mult mai numeroase. Iată-le (în ordine cronologică): papa PAUL AL VI-LEA, Enciclica *Humanae Vitae* despre reglementarea naşterilor, Roma 1968 (ediţia românească: Iaşi 1994); SFÂNTA CONGREGAŢIE PENTRU DOCTRINA CREDINŢEI, Declaraţia *Persona Humana* referitoare la anumite chestiuni privind etica sexuală, Roma 1975; papa IOAN PAUL AL II-LEA, Exortaţia apostolică despre obligaţiile familiei creştine în lumea de astăzi *Familiaris Consortio*, Roma 1981 (ediţia românească: Iaşi 1994); papa IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, Roma 1994 (ediţia românească: Bucureşti 1994); papa IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică despre valoarea şi inviolabilitatea vieţii umane *Evangelium Vitae*, Roma 1995 (ediţia românească: Bucureşti 1995); CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU FAMILIE, *Sexualitatea umană: adevăr şi semnificaţie. Orientări pentru educaţia în familie*, Roma 1995 (ediţia românească: Bucureşti 2001); CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU FAMILIE, *Vademecum pentru confesori privind anumite aspecte ale moralităţii vieţii conjugale*, Roma 1997. La toate aceste texte trebuie adăugate documentele conciliare (în special capitolul I din cea de a doua parte a Constituţiei pastorale despre Biserica în lumea contemporană *Gaudium et Spes*, Roma 1965) şi, mai ales, monumentala operă care este *Catehismul Bisericii Catolice*, Roma 1992 (ediţia românească: Bucureşti, 1993). Ar mai putea fi menţionate şi alte texte, tangente problematicii noastre, cum ar fi acea *Scrisoare către femei* a papei Ioan Paul al II-lea, sau recentul document al Consiliului Pontifical pentru Comunicaţiile Sociale: *Pornografia şi violenţa în mijloacele de comunicare*. Nu în ultimul rând, pentru o serie de probleme specifice căsătoriei, poate fi consultat cu mult folos *Codul de drept canonic*, Roma 1983 (ediţia românească: Iaşi 1995).

[3] Pentru citatele în limba română am folosit ediţiile româneşti ale textelor specificate în nota 2.

În momentul actului conjugal, bărbatul şi femeia sunt chemaţi să confirme în mod responsabil *dăruirea reciprocă* de sine pe care au făcut-o în legământul căsătoriei. Or, logica *dăruirii totale de sine faţă de celălalt* comportă deschiderea potenţială către procreaţie: căsătoria este astfel chemată să se realizeze şi mai deplin în familie (papa Ioan Paul al II-lea, *Scrisoare către familii*, I, 12).

Toate citatele de mai sus, extrase din texte pontificale, exprimă una dintre axiomele enunţate în cadrul celui de-al doilea Conciliu de la Vatican cu privire la sexualitate şi procreare: „Prin însăşi natura lor, instituţia căsătoriei şi iubirea conjugală sunt orânduite în vederea procreării şi educării copiilor, şi prin aceasta îşi află încununarea" (*GS* 48 § 2[4]). Fără a reduce multitudinea funcţiilor sexualităţii exclusiv la aceea procreativă, învăţătura magisterială subliniază *caracterul indisolubil al legăturii dintre sexualitate şi naşterea, respectiv creşterea pruncilor*; de aceea, orice act sexual care nu este deschis procreării este o faptă morală intrinsec negativă, rea, având caracterul unui păcat deosebit de grav[5]. Aflând poziţia Bisericii în această chestiune atât de delicată, este firesc să ne întrebăm ce anume motivează respingerea utilizării prezevativelor şi a contraceptivelor. Reiterând interogaţia lui Paul Evdokimov (cel mai subtil critic al învăţăturii catolice care poate fi citit asupra acestui subiect) referitoare la responsabilitatea cuplului în faţa transmiterii vieţii, mulţi credincioşi consideră, asemenea teologului francez, că: „Întrucât copilul poate fi în mod liber voit, trebuie să fie dată şi o posibilitate de a nu-l avea"[6]. Constatând cu

---

[4] Textul conciliar a fost citat şi în *Catehismul Bisericii Catolice*, articolul 1652.

[5] Papa Paul al VI-lea explică de ce chiar şi atunci când cuplul foloseşte mijloace contraceptive ocazional, acceptând în rest zămislirea pruncilor, soţii se află, de asemenea, sub incidenţa păcatului: „Nu se pot invoca drept motive valabile pentru a justifica actele conjugale făcute în mod intenţionat nefecunde, că trebuie ales un rău mai mic sau faptul că aceste acte ar constitui un tot cu actele fecunde care au precedat sau care vor urma, bucurându-se de una şi aceeaşi corectitudine morală. Într-adevăr, dacă uneori e permis să tolerezi un rău moral mai mic pentru a evita un rău mai mare sau pentru a promova un bine mai mare, nu este permis nici pentru cele mai grave motive să faci răul, pentru ca din el să rezulte un bine, adică să faci obiect al unui act pozitiv al voinţei ceea ce este din firea sa o dezordine şi, în consecinţă, un lucru nedemn de persoana umană, chiar când este intenţia de a apăra sau promova bunuri individuale, familiale sau sociale. E, deci, o greşeală a crede că un act conjugal făcut în mod voluntar nefecund şi, în consecinţă în esenţa sa rău, poate fi făcut bun prin ansamblul unei vieţi conjugale fecunde" (*Humane Vitae*, II, 14).

[6] Paul EVDOKIMOV, *Taina iubirii. Sfinţenia unirii conjugale în lumina tradiţiei ortodoxe*, Asociaţia Medicală Creştină Christiana, Bucureşti 1994, 239. Subliniem – fără intenţii polemice – că, cel puţin în ceea ce priveşte etica sexualităţii responsabile, concepţia lui Evdokimov, din păcate, pare a NU fi conformă tradiţiei ortodoxe. Dintr-un text oficial, elaborat

surprindere tonul hotărât cu care textele magisteriale denunţă această poziţie, favorabilă contracepţiei, ca fiind contrară învăţăturii creştine, de obicei, prima reacţie este aceea de respingere a ei. Totuşi, dincolo de reacţiile de moment, este necesar să aprofundăm motivele pentru care învăţătura creştină postulează caracterul indisolubil al legăturii dintre sexualitate şi procreare. Care sunt, deci, aceste motive?

În primul rând, Dumnezeu creatorul, el însuşi autor al căsătoriei, a înzestrat unirea conjugală cu „multiple valori şi scopuri"[7]. Astfel, „prin însăşi natura lor, instituţia căsătoriei şi iubirea conjugală sunt orânduite în vederea procreării şi educării copiilor"[8]. Totuşi, trebuie să reţinem că instituţia căsătoriei „nu a fost instituită numai în vederea procreării; însăşi natura ei de legământ indisolubil între persoane şi binele copiilor cere ca şi dragostea reciprocă dintre soţi să se exprime în modul cuvenit, să sporească şi să se maturizeze"[9]. În această perspectivă, a unei legi înscrise în firea omului de însuşi Creatorul lumii, lege care stabileşte legătura dintre sexualitate şi procreare, orice intervenţie cu scopul de a o încălca este ilegitimă: „Fiilor Bisericii, întemeiaţi pe aceste principii, nu le este îngăduit, în reglementarea procreării, să meargă pe căi ce sunt condamnate de magisteriu în interpretarea legii divine"[10].

Pe scurt, acesta ar fi motivul principal al interdicţiei asupra contracepţiei: *legătura dintre sexualitate şi procreare nu este una arbitrară, aflată la bunul plac al fiecărui cuplu, ci este o lege divină înscrisă în însăşi firea omului*. A acţiona împotriva unei asemenea legi înseamnă a acţiona împotriva voinţei lui Dumnezeu însuşi.

---

de părintele Ilie Moldovan şi publicat sub egida Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române în cursul anului 1997 – *Darul sfânt al vieţii şi combaterea păcatelor împotriva acestuia. Aspecte ale naşterii de prunci, în lumina moralei creştine ortodoxe*, aflăm că învăţătura ortodoxă respinge categoric utilizarea oricăror mijloace contraceptive.

[7] *GS* 48.

[8] *GS* 48. Spre folosul credincioşilor ortodocşi, precizăm că învăţătura Bisericii de Răsărit este, în ciuda anumitor diferenţe, similară celei catolice. Iată, de exemplu, ce ne spune *Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 1992, 401, articolul 221: „După învăţătura sfintei noastre Biserici, scopul familiei este: 1) Naşterea de copii, spre înmulţirea neamului omenesc şi a credincioşilor sfintei Biserici; 2) Ajutorarea soţilor întreolaltă, pentru uşurarea vieţii; 3) Ocrotirea moralităţii soţilor".

[9] *GS* 51.

[10] *GS* 51.

În al doilea rând, există un alt motiv, la fel de important, pentru care contracepţia este ilicită. Exprimat concis de marele *Catehism al Bisericii Catolice*, acest motiv accentuează misterul cel mai profund al rodniciei cuplului: „Chemaţi să dăruiască viaţa, soţii se împărtăşesc din puterea creatoare şi din paternitatea lui Dumnezeu”[11].

Dezvoltând învăţătura catehismului, papa Ioan Paul al II-lea arată: „Deşi *biologic asemănătoare* cu cele ale altor fiinţe ale naturii, paternitatea şi maternitatea umană au în ele însele, într-un mod esenţial şi exclusiv, o «*asemănare*» *cu Dumnezeu*, pe care este întemeiată familia înţeleasă drept comunitate de viaţă umană, drept comunitate de persoane unite în dragoste (*communio personarum*)”[12]. Din această asemănare a omului cu Dumnezeu decurge o consecinţă cu adevărat extraordinară: „*în paternitatea şi în maternitatea umană, Dumnezeu însuşi este prezent,* într-un mod diferit decât în orice altă generare”[13]. Prezenţa discretă, tainică, a lui Dumnezeu în miezul unirii conjugale a soţilor este accentuată de Ioan Paul al II-lea cu referire la cooperarea dintre aceştia şi Creator:

> Întrebând „Sunteţi hotărâţi?”, Biserica aminteşte noilor soţi că se află *în faţa puterii creatoare a lui Dumnezeu*. Ei sunt chemaţi să devină părinţi, adică să coopereze cu Creatorul pentru a da viaţă. A coopera cu Dumnezeu pentru a chema noi fiinţe umane la viaţă înseamnă a contribui la transmiterea chipului şi asemănării dumnezeieşti, pe care le reflectă oricine este „născut din femeie”[14].

Pomenita colaborare dintre părinţi şi Dumnezeu Creatorul este, în fond, motivul cel mai profund pentru care contracepţia – sub orice formă – nu poate fi decât ilicită. Practic, utilizând mijloace prin care doresc să se opună legii naturale rupând legătura dintre sexualitate şi procreare, soţii se opun direct voinţei şi puterii creatoare a lui Dumnezeu. Gravitatea unui asemenea gest nu mai trebuie subliniată. Cauzat, în primul rând, de lipsa completă de educaţie şi cateheză, el este mult prea frecvent pentru a ne lăsa indiferenţi. Analizând dialogurile pe asemenea teme cu prieteni şi cunoscuţi, am realizat că cei care cunosc această învăţătură sunt cu adevărat excepţii rarisime. Mai rău încă,

---

[11] *Catehismul Bisericii Catolice*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti 1993, 492, art. 2367.

[12] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti 1994, 14, art. 6.

[13] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 23, art. 9.

[14] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 22, art. 8.

atunci când erau puşi în faţa învăţăturii Bisericii, am întâlnit părinţi care, în loc să reflecteze asupra doctrinei ecleziale, ajungeau să-l condamne pe Dumnezeu pentru modul în care a binevoit să ne creeze! Motivul unei asemenea reacţii? „Pierderea simţului supranaturalului”, fenomen pe care papa Ioan Paul al II-lea l-a denunţat în repetate rânduri, referindu-se la cultura şi civilizaţia moderne.

3. Dileme şi dificultăţi

Complet insensibili la voinţa divină, incapabili de meditaţie, lipsiţi de efectele benefice ale unui dialog REAL şi DIRECT cu Dumnezeu, ne opunem de cele mai multe ori voinţei sale cu aceeaşi uşurătate cu care în adolescenţă ne iniţiam în practicarea păcatelor de tot felul. Cuvintele „facă-se voia ta” din rugăciunea adresată Tatălui ceresc s-au banalizat pe buzele noastre, rostite prea adesea mecanic, fără înţelegere, fără iubire, fără a avea conştiinţa Cui ne adresăm folosindu-le. În loc să căutăm soluţii de a ne schimba viaţa radical, după exemplul sfinţilor, conformându-ne cu adevărat evangheliei, căutăm subterfugii lejere pentru a ne proteja egoismul dezvoltat sub umbrela hedonismului. Atraşi de idoli şi zei de celuloid, care salvează singuri lumea înconjuraţi de trombe de foc şi fum izbucnite din armele lor copleşitoare, sau atraşi de mode intelectuale de tot felul, de la psihanaliză şi metode terapeutice de ultimă oră, la sociologie, magie, chiromanţie şi astrologie, uităm că Cel căruia ne închinăm a murit scârbavnic, atârnat între doi tâlhari ca o zdreanţă lepădată de toţi. În faţa crucii Celui Răstignit, înţelegem că nimic nu ne este mai greu decât să acceptăm suferinţa, supărările şi privaţiunile de tot felul, privind ţintă la Ierusalimul ceresc. „Ierusalimul ceresc”? Care Ierusalim...?

Într-un text remarcabil intitulat „Bucuria la martirii din secolul al II-lea”[15], Élise-Marie Pinchon analizează unul dintre misterele martirilor creştini din primele veacuri ale Bisericii lui Cristos: bucuria în faţa morţii. După ce, mai întâi, cercetătoarea franceză arată prin numeroase exemple (Agatonica, Policarp, Apollonius, Perpetua, Felicitas etc.) că „bucuria martirilor este strălucitoare”[16], ea surprinde paradoxul acestei atitudini: deşi se bucură în faţa morţii, „martirului nu-i place suferinţa în ea însăşi”[17]! Cum poate fi explicat un asemenea contrasens? Răspunsul este dezarmant de simplu: „Martirii nu doresc

---

[15] Élise-Marie PINCHON, „Bucuria la martirii din secolul al II-lea”, *Altarul Banatului* 11/4-6 (2000) 6-20.

[16] Élise-Marie PINCHON, „Bucuria la martirii din secolul al II-lea”, 6.

[17] Élise-Marie PINCHON, „Bucuria la martirii din secolul al II-lea”, 9.

nici suferinţa, nici moartea: ei sunt convinşi că merg spre viaţă, pe care cred că au descoperit-o”[18]. Bucuria martirilor, a întregii comunităţi creştine în faţa morţii, se explică deci prin conştiinţa deplinei realităţi a vieţii viitoare, loc al convieţuirii eterne cu îngerii, cu sfinţii, cu Dumnezeu însuşi. Considerând că este unit cu Mântuitorul Cristos deoarece îl imită prin chiar patimile sale, martirul merge cu bucurie spre jertfă în ciuda fricii, a mâhnirii care-l pot cuprinde în momente de slăbiciune. Profund uman, el are puterea să treacă prin moarte nu bizuindu-se pe forţe proprii, ci datorită *harului izvorât din credinţa în atotputernicia divină şi în viaţa veşnică*. Refuzând să nesocotească voia lui Dumnezeu, el priveşte spre modelul apostolilor, vrednici urmaşi ai lui Cristos care nu au refuzat moartea martirică.

Comparându-ne cu creştinii primelor veacuri, constatăm, de multe ori, cât de departe suntem de exemplul lor. Înconjuraţi de pseudo-valorile unei culturi consumiste promovate cu ajutorul tuturor mijloacelor de comunicare în masă, animată de acei „negustori ai pământului” zugrăviţi atât de plastic în *Apocalipsul* sfântului Ioan Teologul (18,11-16), preferăm confortul unei vieţi lipsite de greutăţi angajamentelor creştine. Cele mai multe familii, atunci când acceptă unul dintre copii pe care Cel Preaînalt binevoieşte să-l aducă la lumina zilei, îl transformă deseori într-un soi de păpuşă de lux, în care sunt ambalate toate ambiţiile şi dorinţele de mărire deşartă ale părinţilor. Privind cu resentiment spre familiile numeroase, pretinşii familişti se angajează alături de iresponsabilii medici ginecologi în propovăduirea contracepţiei, părându-li-se de-a dreptul monstruos exemplul unor cupluri angajate cu adevărat în primirea şi creşterea vieţii. Zdrobite sub tirul apăsător al propriilor soţi sau mame, multe tinere soţii recurg la soluţia ultimă, ucigându-şi în pântec pruncii nenăscuţi. Şi cum ar putea face altfel, lipsite de nădejde, de credinţă, de dragoste?

Dar să nu dăm vina numai pe lumea „din afară”. O greşeală la fel de gravă apasă asupra acelor preoţi şi credincioşi care, dorind să evite punctele „tari” ale învăţăturii Bisericii, trec cu repeziciune peste tot ceea ce ar putea deranja tânărul cuplu: caracterul indestructibil al cununiei, ilegitimitatea mijloacelor contraceptive, grijile şi necazurile pentru care trebuie să fie pregătită familia. Cum s-ar explica altfel faptul că, dintre toţi prietenii ortodocşi cu care am discutat, aproape nimeni nu recunoştea în sexualitatea conjugală lucrarea creatoare a Dumnezeului celui viu? Sau cum s-ar putea explica uşurinţa cu care unii credincioşi catolici, pretinşi practicanţi, trăiesc o viaţă de familie în care

---

[18] Élise-Marie PINCHON, „Bucuria la martirii din secolul al II-lea”, 13.

absenţa sau numărul redus al pruncilor indică demisia de la exigenţele unei vieţi sexuale fertile?

În faţa învăţăturii magisteriale se pot invoca şi inventa felurite contra argumente. Dată fiind libertatea cu care Dumnezeu a binevoit să ne înzestreze, conştiinţa omului nu poate fi forţată să admită nici o învăţătură, oricât de sănătoasă ar fi ea. În fond, singurul „argument" în favoarea respectării învăţăturii sacre rămâne credinţa. În lipsa acesteia, de obicei, orice discuţie este sterilă.

Conclusiv, reluând în termenii dreptei credinţe învăţătura Bisericii referitoare la relaţia indisolubilă dintre sexualitate şi procreare, vom reţine următoarele: *înzestraţi de Dumnezeu cu puterea sa creatoare, manifestată sub forma zămislirii şi a naşterii pruncilor, soţii creştini trăiesc în credinţa conlucrării tainice dintre ei şi Creator în momentul concepţiei*. De altfel, conform unei învăţături antropologice mai subtile, în timp ce părinţii oferă prin aşa-numita „concepţie activă" suportul trupesc, natural, al apariţiei unei noi vieţi omeneşti, Dumnezeu contribuie decisiv la zămislirea fătului prin „concepţia pasivă", care, simultan cu acţiunea părinţilor, inseminează sufletul noii făpturi[19]. Dincolo de orice subtilităţi teologice, reflectând la toate aceste aspecte dramatice ale vieţii noastre de familişti, nu ne rămâne decât să încercăm a înţelege măreţia procreaţiei aşa cum este ea prezentată în textele Conciliul al II-lea din Vatican: „Să le fie limpede tuturor că viaţa omului şi îndatorirea de a o transmite nu sunt limitate la lumea aceasta şi nici nu pot fi măsurate şi înţelese numai în cadrul ei, ci se referă mereu la destinul veşnic al oamenilor"[20].

[19] Cf. Cristian BĂDILIŢĂ, „Introducere în lectura şi studiul câtorva evnghelii apocrife", în *Evanghelii apocrife*, Editura Humanitas, Bucureşti 1996, 23-24. Amintim că: „Biserica învaţă că fiecare suflet spiritual este nemijlocit creat de Dumnezeu – nu este «produs» de părinţi" (*Catehismul Bisericii Catolice*, art. 366).

[20] *GS* 51.

IDENTITATEA TEOLOGICĂ ŞI SPIRITUALĂ A FAMILIEI ÎN MAGISTERIUL PAPEI PAUL AL VI-LEA [1]

Pr. prof. dr. Alois Bişoc (Iaşi)

În ciclonul rapidelor transformări sociale, culturale şi morale care au atacat identitatea familiei, s-a simţit nevoia unor studii mai aprofundate şi a unor intervenţii mai concrete şi mai hotărâte pentru salvgardarea ei. Într-adevăr, în ultimele decenii s-a verificat o tot mai crescândă sensibilitate faţă de familie. Nenumărate sunt articolele, cărţile şi tratatele care se ocupă de ea, căutând să facă mai multă lumină în acest câmp atât de problematic. Ca arhiepiscop de Milano, cardinalul Montini, viitorul papă Paul al VI-lea, afirmă că „toate acestea nu slujesc decât pentru a trezi în noi dorinţa unei doctrine mai clare şi mai complete, cea pe care noi trebuie să o posedăm actualmente pentru a rezolva în calitate de creştini această vitală problemă a familiei”[2].

Evident, Biserica s-a ocupat foarte mult de familie. Dar, spre deosebire de alţii, ea s-a plasat mai întâi şi în mod principal în ascultarea cuvântului lui Dumnezeu; a căutat să redescopere adevărata concepţie despre familie, extrăgând-o din gândul original al lui Dumnezeu şi din proiectul lui Dumnezeu restaurat şi sfinţit de Cristos. Într-adevăr, Conciliul a orientat doctrina sa asupra căsătoriei şi a familiei, sprijinindu-se în mod cu totul deosebit pe fundamente biblice. Aşa va face şi papa Paul al VI-lea, considerând că Biblia este indispensabilă pentru a înţelege ce este familia.

Desigur, nu este vorba de o tratare detaliată şi sistematică asupra căsătoriei şi familiei în Sfânta Scriptură, dar, cu toate acestea, se află în ea nişte elemente care servesc ca adevăruri permanente şi altele care servesc ca puncte de plecare pentru o dezvoltare ulterioară. E necesar, însă, în spirit de credinţă, să ne plasăm sub lumina ei pentru a descoperi o sănătoasă şi solidă teologie a familiei. Urmând acest drum, vom vedea împreună cu papa Paul al VI-lea, în paginile următoare, ontologia divino-umană a familiei, adică ce este familia în

---

[1] Textul reprezintă capitolul III din teza de doctorat susţinută de către părintele Alois Bişoc la Universitatea Pontificală din Lateran, Roma, în anul 1984. Titlul tezei este *Crisi e identità della famiglia nel magistero di Paolo VI*.

[2] G.B. MONTINI, Lettera pastorale *Per la famiglia cristiana* (Lett. past.): *Magistero episcopale, Lettere pastorali*, *1960*, Cittadella 1961, 841.

planul iniţial al lui Dumnezeu, cum a fost ea apoi sfinţită de Cristos, esenţa sa de „Biserică familială”, încheind cu directivele sale speciale pentru actualizarea şi promovarea identităţii familiei.

1. Familia în planul lui Dumnezeu

1.1. Căsătoria şi familia sunt opera lui Dumnezeu

Între tentativele de secularizare se numără şi aceea care consideră căsătoria şi familia ca un produs al istoriei sau o invenţie a oamenilor şi, de aceea, astfel de realităţi, o dată cu apariţia culturii moderne, ar trebui să fie socotite ca depăşite. Doctrina Bisericii, din contră, afirmă că Dumnezeu însuşi este autorul căsătoriei, că el a întemeiat prin legi foarte precise „intima comunitate de viaţă şi de iubire conjugală”[3]. În acord cu doctrina conciliară, papa Paul al VI-lea, în importantul său discurs către participanţii la cel de al XIII-lea Congres Naţional al Centrului Italian Feminin, declară: „Căsătoria şi familia nu sunt doar opera omului, o construcţie umană produsă şi dominată în intima ei esenţă de condiţiile istorice şi ambientale, şi deci schimbătoare ca şi acestea”[4].

Atât căsătoria, cât şi familia au o origine mai înaltă, care transcende omul, şi un proiect imuabil în istoria omenească. Căsătoria şi familia vin de la Dumnezeu, sunt opera lui Dumnezeu şi răspund unui proiect esenţial pe care el însuşi l-a trasat şi care depăşeşte schimbătoarele condiţii ale timpului, rămânând neschimbat de-a lungul veacurilor.

Cu alte cuvinte, căsătoria şi familia nu sunt o invenţie a omului, ci a lui Dumnezeu; se nasc din voinţa lui Dumnezeu cu o structură şi o funcţie bine definite. Spre a înţelege bine toate acestea, este necesar, însă, de a merge la „origini”, de a ne plasa sub lumina revelaţiei, aşa cum ne sfătuieşte însuşi papa Paul al VI-lea: „Trebuie întotdeauna să ne îndreptăm spre această primă pagină din Biblie dacă vrem să înţelegem ce este şi cum trebuie să fie un cuplu uman, un cămin”[5].

Deschizând Sfânta Scriptură, la începutul ei, vedem două texte care interesează în mod deosebit tema noastră: *Gen* 1,26-28 şi *Gen* 2,18-25. Ne limităm însă la o analiză foarte telegrafică. „Dumnezeu l-a creat pe om după

---

[3] *GS* 48.

[4] PAUL AL VI-LEA, *Insegnamenti di Paolo VI* (*INS*), IV, Tipografia Poliglotta Vaticana, Città del Vaticano 1966, 81.

[5] Cf. PAUL AL VI-LEA, „Discorso al Movimento Equipes Notre-Dame” (04.05.1970) (*END*), în *INS*, IV, 3.

chipul său” (*Gen* 1,27), adică l-a creat persoană, ca şi el, l-a creat inteligent, liber, capabil să iubească. „Bărbat şi femeie l-a creat” (*Gen* 1,27) deci nu identici, ci în dualitatea sexelor, şi totuşi egali în demnitate. Potrivit planului său, Dumnezeu i-a creat complementari, unul pentru altul şi, de aceea, „omul va părăsi pe tatăl său şi pe mama sa şi se va alipi de soţia sa şi amândoi vor fi un singur trup” (*Gen* 2,24). Cei doi alcătuiesc un singur cuplu în iubire şi vor primi misiunea de a răspândi iubirea creatoare a lui Dumnezeu: „Creşteţi [fiţi rodnici] şi vă înmulţiţi” (*Gen* 1,28). Deci, geneza căsătoriei şi a familiei se află sub iniţiativa directă a lui Dumnezeu, spre a se îndeplini un plan special al său.

Prin căsătorie şi familie, Dumnezeu vrea să-l facă pe om părtaş la prerogativele sale cele mai înalte: iubirea sa pentru oameni şi capacitatea sa creatoare de viaţă. Fiind plan divin, el nu se schimbă, ci este valabil pentru totdeauna, în mod independent de condiţiile schimbătoare ale timpurilor şi ale culturilor. În felul acesta, căsătoria şi familia ocupă un loc de onoare în planul divin. Ele sunt instituţiile cele mai vechi ale istoriei umane. Sunt un prototip şi, ca atare, rămân şi vor rămâne întotdeauna un model care trebuie să se reproducă. Sunt instituţiile cele mai importante: originea şi fundamentul societăţii omeneşti. Conciliul afirmă că „familia însăşi a primit de la Dumnezeu această misiune, ca să fie prima şi vitala celulă a societăţii”[6]. Pe aceeaşi linie conciliară, papa Paul al VI-lea afirmă de mai multe ori că familia este „nucleu social prim şi sacru”, „primul nucleu natural”, „celula naturală a societăţii umane”, „celula fundamentală a vieţii sociale”, „prima sacră societate întemeiată de Dumnezeu Creatorul, guvernată de legile sale”, „celula de bază”[7]. O asemenea instituţie, atât de importantă şi de fundamentală, nu putea să se nască din nişte combinaţii întâmplătoare sau din diferite tentative umane. Papa declară explicit: „Căsătoria nu este, deci, efectul întâmplării sau produsul unor forţe naturale inconştiente; este o înţeleaptă instituţie, făurită de Creator pentru a realiza în omenire planul său de iubire”[8].

Căsătoria şi familia sunt, aşadar, legate de Dumnezeu Creatorul şi ele au o transcendentă relaţie cu Dumnezeu; de la el vin şi către el sunt orânduite; familiile se întemeiază şi trăiesc iniţial pe pământ, dar sunt destinate să se reunească în cer.

---

[6] *AA* 11.

[7] Cf. *INS*, VII (1969), 1184; *INS*, VIII (1970), 847; *INS*, 1448; *INS*, 323; *INS*, IX (1971), 197; *INS*, XV (1977), 251.

[8] *Humanae vitae*, 8.

Desigur, acesta este un plan ce trebuie considerat cu ochii credinţei într-o perspectivă escatologică, conform căreia toate lucrurile sunt orânduite de Dumnezeu pentru mântuirea şi fericirea supranaturală a oamenilor. Numai în această lumină se poate avea o idee clară despre căsătorie şi despre familie. Orice concepţie sau doctrină, care nu ţine cont în mod suficient de această relaţie esenţială a căsătoriei şi a familiei cu originea sa divină şi cu destinul său care transcende experienţa umană, nu va înţelege nici realitatea lor profundă şi nici nu va putea găsi calea exactă pentru a rezolva problemele inerente vieţii familiale.

Dacă vor să rezolve criza, căsătoria şi familia trebuie să redescopere planul divin asupra lor. Acest lucru este posibil numai în lumina revelaţiei exprimate în Biblie şi interpretate în mod autentic şi competent de către magisteriul Bisericii.

1.2. Comunitate de viaţă şi iubire

Iubirea nu a fost întotdeauna considerată şi trăită la justa sa valoare. De aceea, Biserica a căutat mereu să intervină pentru a o readuce la demnitatea sa. Dar ea, Biserica, nu a fost întotdeauna înţeleasă corect, ba chiar de multe ori i s-a adus acuza că ar fi duşman al iubirii umane. Papa Paul al VI-lea este conştient de acest lucru şi răspunde în mod hotărât „nu” acestor acuze: „Foarte adesea Biserica a părut, bineînţeles, pe nedrept, neîncrezătoare faţă de iubirea umană. De aceea, dorim astăzi să vă spunem în mod clar: „nu, Dumnezeu nu este duşmanul marilor realităţi umane, şi Biserica nu desconsideră nicidecum valorile trăite zilnic de milioane de cupluri”[9].

Nu numai că Dumnezeu nu este duşmanul iubirii conjugale, dar el însuşi este cel care a voit-o, a creat-o, a declarat bunătatea sa. Iubirea umană este excelentă în obârşiile ei: „şi a văzut Dumnezeu că toate acestea erau bune” (*Gen* 1,31). De aceea, este necesar să se meargă din nou „la origini”, la Biblie, pentru a intui idealul iubirii conjugale şi, în consecinţă, a comunităţii în care ea se concretizează. Numeroasele studii, analizele psihologice, cercetările psihanalitice, anchetele sociologice, reflecţiile filozofice vor putea desigur aduce lumină asupra sexualităţii şi iubirii umane, dar ne-ar întuneca mintea dacă am uita această fundamentală învăţătură care ne-a fost dată încă de la început, şi anume: dualitatea sexelor a fost voită de Dumnezeu, pentru ca bărbatul împreună cu femeia să fie o imagine a lui Dumnezeu.

---

[9] *END*, 1.

Creându-l pe om, Dumnezeu nu l-a lăsat singur şi nu l-a destinat la solitudine, deoarece, cum el însuşi zice, „nu este bine ca omul să fie singur" (*Gen* 2,18). De unul singur, omul nu putea fi imaginea lui Dumnezeu care este iubire, care este comuniune de persoane. Omul avea nevoie de cineva care să-i fie „asemenea", pentru a se ajuta, pentru a se completa, pentru a intra în relaţie de iubire şi de comuniune (*Gen* 2,18). De aceea, „Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a creat; bărbat şi femeie i-a creat" (*Gen* 1,27). Astfel, bărbatul şi femeia poartă înscrisă în însăşi natura lor chemarea la iubire. Servindu-se de cuvintele unui autor englez, papa declară: „Domnul ne-a făcut bărbaţi şi femei pentru a ne învăţa să iubim. A întipărit în natură această lege, care este finalitatea sa, proiectul său. Vrea ca bărbatul şi femeia să înveţe a se iubi prin faptul că ei sunt complementari şi caută acea integrare, unitate şi interpersonalitate care mâine va fi, dacă va voi Dumnezeu, familie"[10].

Nici o tendinţă, nici o atracţie nu este atât de puternică în natura bărbatului şi a femeii ca aceea care îi atrage să se iubească şi să se unească într-o comunitate de viaţă diferită de oricare alt tip de comunitate umană. Într-adevăr, unirea dintre bărbat şi femeie se deosebeşte în mod radical de orice altă asociere umană şi constituie o realitate singulară, şi anume aceea că cuplul este întemeiat pe dăruirea reciprocă, unul altuia: „şi vor deveni amândoi un singur trup" (*Gen* 2,24).

Concret, această unire vrea să semnifice o unire foarte intimă şi profundă, unire nu numai a trupurilor şi a instinctelor, ci o unire totală a gândurilor, a inimilor, a întregii persoane, unire care face din cei doi „o singură inimă şi un singur suflet", s-ar putea spune „chiar o singură fiinţă". Însă profunda unire a bărbatului şi a femeii nu anihilează persoanele lor. Darul nu este o fuziune. Fiecare persoană rămâne distinctă şi, departe de a se dizolva în dăruirea reciprocă, se afirmă şi se cizelează, creşte în tot decursul vieţii conjugale conform acestei mari legi a iubirii: a se dărui unul altuia pentru a se dărui împreună.

O astfel de unire profundă nu poate înceta niciodată, deoarece iubirea, prin natura sa, cere de a fi durabilă, de *a se angaja în mod desăvârşit pentru totdeauna*. Cele două mari temelii pe care mâine va apărea o familie legitimă şi bună sunt *exclusivitatea* şi *perenitatea*, premisele indisolubilităţii. Sunt exigenţe care intră în planul iniţial al lui Dumnezeu, creatorul naturii umane.

---

[10] *INS*, V (1967), 963-964. Papa nu dezvăluie numele autorului englez.

Ele sunt, de fapt, nişte legi care sunt date pentru binele familiei. Departe de a fi o sclavie, ele sunt o garanţie şi o protecţie, un adevărat sprijin, izvor de unitate, de fericire, de spirit de dăruire şi de sacrificiu.

Iată într-o privire de ansamblu planul lui Dumnezeu asupra bărbatului şi asupra femeii, care sunt chemaţi la iubire, la dăruire reciprocă, la unire definitivă într-o comunitate de viaţă şi de iubire. Acesta este într-adevăr fericitul rezultat al Conciliului al II-lea din Vatican care, tratând despre căsătorie şi despre familie, nu doar prin prisma unor aspecte juridice, ci bazându-se, în primul rând, pe planul divin, redescoperă valoarea iubirii personaliste şi a familiei ca o comunitate. Pe această bază, familia este definită „intimă comunitate de viaţă şi de iubire conjugală, fondată de Creator şi structurată după legi proprii”[11]. Papa Paul al VI-lea va urma cu fidelitate doctrina conciliară, insistând asupra vocaţiei bărbatului şi a femeii de a alcătui o comuniune de iubire şi de viaţă. El vorbeşte despre familie ca despre „prima societate umană instituită de bunătatea creatoare a lui Dumnezeu tocmai ca societate a iubirii, a dăruirii a două fiinţe umane făcute una pentru alta, pentru a alcătui o singură viaţă în comunicarea de sentimente, de efecte, de convieţuire, de colaborare, de ajutorare reciprocă, izvor de fericire mutuală”[12].

În acest sens, se admite că instituţia conjugală nu mai există doar pentru procreare sau rezervând acesteia primul loc. Ea se întemeiază şi există, în primul rând, pe fundamentul iubirii. Făcând apologia enciclicii *Humanae vitae*, papa Paul al VI-lea face cunoscută importanţa care a fost dată iubirii conjugale: „Am urmat cu plăcere concepţia personalistă, proprie doctrinei conciliare, cu privire la societatea conjugală, dând astfel iubirii, care o generează şi o alimentează, locul proeminent ce i se cuvine în aprecierea subiectivă a căsătoriei”[13].

Societatea conjugală nu este, de aceea, o sumă de trupuri sau de indivizi, ci o comuniune intimă de viaţă, în care iubirea joacă un rol principal. Iubirea este într-adevăr cimentul care dă acestei comunităţi de viaţă soliditatea sa şi elanul care o duce spre desăvârşire. Toată fiinţa participă la ea, în profunzimile misterului ei personal şi a componentelor sale efective, atât fizice, cât şi spirituale, până a constitui tot mai bine acea imagine a lui Dumnezeu pe care cuplul are misiunea de a o întrupa zi de zi.

[11] *GS* 48.
[12] *INS*, VII (1969), 1156.
[13] *INS*, VI (1968), 871-872.

Cu alte cuvinte, iubirea conjugală trebuie să îmbrăţişeze întreaga persoană şi trebuie să tindă neîncetat spre perfecţiune, făcând astfel ca soţii să fie tot mai vizibil imaginea lui Dumnezeu. Aceasta este vocaţia bărbatului şi a femeii potrivit planului divin: ei sunt chemaţi să se iubească, să se dăruiască, să se unească pentru totdeauna în căsătorie şi în familie, care familie este şi trebuie să fie comunitate de viaţă şi de iubire.

1.3. Comunitate născătoare de viaţă

O dată cu Conciliul al II-lea din Vatican, în doctrina matrimonială nu mai există o ierarhie a scopurilor, ierarhie care avea pe primul lor procrearea. Totuşi, cu reevaluarea personalistă a iubirii conjugale, procrearea nu-şi pierde importanţa sa. Papa Paul al VI-lea ne pune în gardă faţă de opiniile ce încearcă să supraaprecieze iubirea conjugală până la punctul de a omite un bine fundamental al căsătoriei, care este copilul. De fapt, Conciliul însuşi declară în mod explicit că, „prin caracterul său natural, instituţia însăşi a căsătoriei şi a iubirii conjugale sunt orânduite spre procrearea şi educarea copilului”[14]. Deci, natura însăşi a iubirii conjugale este cea care tinde să se dăruiască, să se răspândească, să se continue prin intermediul fecundităţii. Enumerând proprietăţile iubirii conjugale în *Humanae vitae*, pontiful conchide: „Este în fine o iubire fecundă, care nu se epuizează în comuniunea dintre soţi, ci este destinată să se continue, dând naştere la noi vieţi”[15].

Desigur, nu trebuie să se uite că natura iubirii conjugale se înscrie în proiectul iniţial al lui Dumnezeu Creatorul şi că dualitatea sexelor a fost voită de el, pentru ca bărbatul şi femeia să fie împreună imaginea lui Dumnezeu şi, la fel ca şi el, izvor de viaţă. Deci, Dumnezeu Creatorul este cel care a înscris legea fecundităţii în însăşi structura psihico-fiziologică a bărbatului şi a femeii. Chemându-i să se unească în instituţia familială, Dumnezeu a unit în chip admirabil cele două scopuri principale ale aceste instituţii: *iubirea* şi *procrearea*. Cu alte cuvinte, prin intermediul căsătoriei şi a familiei, Dumnezeu a unit în mod înţelept două dintre marile realităţi umane: misiunea de a transmite viaţa şi iubirea reciprocă şi legitimă a bărbatului şi a femeii.

Trebuie subliniat apoi că Dumnezeu nu numai că a creat natura umană şi a unit pe bărbat şi pe femeie în căsătorie, ci le-a spus în mod expres, sub formă de precept: „Fiţi roditori, înmulţiţi-vă şi umpleţi pământul” (*Gen* 1,28). El a

---

[14] *GS* 48 şi 50.

[15] *Humanae vitae*, 9 şi 12.

încredinţat în felul acesta soţilor sarcina de a continua „opera primei creaţii”, de a completa universul creat de el. Este o sarcină de miniştri ai planului lui Dumnezeu asupra vieţii omeneşti, de miniştri ai puterii sale creatoare. Din acest motiv, ei pot fi numiţi „concreatori” în opera de conservare şi de organizare a lumii sau colaboratori liberi şi responsabili ai lui Dumnezeu Creatorul.

Adăugăm pe scurt un cuvânt despre importanţa pe care papa Paul al VI-lea o acordă educaţiei, considerată ca un rezultat necondiţionat al procreării. El declară că soţii sunt consacraţi „misiunii sublime de a fi colaboratori ai lui Dumnezeu în a revărsa viaţa în noi creaturi şi de a le educa în dezvoltarea lor”[16]. Conciliul al II-lea din Vatican confirmă această misiune, făcând din ea o datorie foarte gravă a părinţilor. Aceştia, „deoarece au transmis fiilor lor viaţa, au obligaţia foarte gravă de a-i educa”[17]. Nu din întâmplare, în *Familiaris consortio*, papa Ioan Paul al II-lea pune în acelaşi capitol, îndată după slujirea dată vieţii, dreptul-datoria părinţilor de a da educaţie copiilor[18]. Soţii sunt chemaţi, deci, să colaboreze cu Dumnezeu nu numai în a da viaţă fizică fiilor lor, ci şi în a cultiva spiritul lor, deci de a fi nu numai „născători”, ci deopotrivă şi părinţi.

În felul acesta, soţii răspund uneia dintre vocaţiile lor cele mai mari şi îndeplinesc una dintre operele cele mai nobile în această lume. Ei sunt „copărtaşi” la iubirea creatoare a lui Dumnezeu, sunt părtaşi la iubirea pe care el o poartă omenirii şi tuturor fiilor ei, şi prin care doreşte să îi înmulţească pe fiii oamenilor pentru a-i face părtaşi la viaţa sa şi la fericirea sa veşnică.

Multe sunt încă expresiile utilizate de papa Paul al VI-lea pentru a scoate în relief această nobilă vocaţie şi demnitate a familiei: „izvor de viaţă”; „primul sacru nucleu social, în care existenţa umană se deschide, se formează, se defineşte”[19]. Familia este, deci, o lucrare bună a lui Dumnezeu, prin care el continuă opera creatoare în lume. După părerea papei, nu există o altă instituţie umană care să facă mai comprehensibil şi mai vizibil gândul lui Dumnezeu Creatorul şi modul cum el îl cheamă pe om să colaboreze la opera sa. El îl face părtaş la prerogativele sale cele mai înalte: iubirea şi viaţa, ceea ce, simultan, este o vocaţie şi o misiune.

---

[16] *INS* (1963), 400.

[17] *GE* 3; *GS* 50.

[18] *Familiaris consortio*, 28-41.

[19] *Lett. past.*, 836; cf. *INS*, VII (1969), 1184; *INS*, XIII (1974), 1055.

După această sinteză a gândirii papei Paul al VI-lea cu privire la familie în planul divin, se poate conchide că ea a fost voită de Dumnezeu, cu legi şi scopuri determinate, drept o comunitate de viaţă şi de iubire, ca o comunitate izvorâtoare de viaţă. Importanţa revelaţiei este incontestabilă în căutarea identităţii familiei, ba, mai mult, fără lumina Bibliei, nu se poate avea o idee clară despre familie. Nu ne rămâne altceva de făcut decât să preamărim planul divin, care face din instituţia familială un obiect ideal şi superlativ, deoarece consacră vieţii, a cărui început şi sfârşit este Dumnezeu, un cămin de iubire, de fericire, de virtuţi fundamentale pentru existenţa umană.

2. Familia sfinţită de Cristos

2.1. Prin reconfirmarea proiectului iniţial

Familia concepută în planul divin ca o comunitate de iubire unică, fidelă şi, deci, fecundă, era o operă foarte bună şi frumoasă la început. Dar păcatul a umbrit proiectul iniţial al lui Dumnezeu, făcând ca valorile comuniunii interpersonale în cadrul cuplului să-şi piardă puritatea şi frumuseţea primordială. Se răspândiră, în schimb, adulterul, divorţul, poligamia, sclavia femeii şi aşa mai departe.

Totuşi, Dumnezeu nu a permis ca planul său asupra instituţiei familiale să fie distrus complet. Deja în Vechiul Testament se pot sesiza momente în care este exaltată fidelitatea conjugală şi luată ca model al alianţei lui Dumnezeu cu poporul său, acesta din urmă fiind deseori infidel (cf. *Os* 2,18-25; *Ier* 3; *Is* 54,5-8), şi în care este exaltată măreţia şi frumuseţea iubirii (cf. *Ct*)

A fost necesar să vină Isus pentru a restaura deplin şi definitiv alianţa divino-umană; ca Mire, el iubeşte şi se dăruieşte pentru a mântui lumea (*Ef* 5,23-25). Prin el, căsătoria şi familia sunt readuse la proiectul divin iniţial şi redobândesc o nouă valoare în economia divină. Dar mai înainte de a interveni în mod explicit prin învăţătura sa, Isus a exprimat în mod explicit valoarea căsătoriei şi a comunităţii de familie prin persoana şi prin însăşi viaţa sa, alegând să vină în lume, ca toţi oamenii, prin intermediul unui cuplu: Iosif şi Maria. Mântuitorul a început opera de mântuire prin intermediul acestei uniri virginale şi sfinte în care se manifestă atotputernica sa voinţă de a purifica şi de a sfinţi familia, sanctuar de iubire şi leagăn al vieţii.

Cristos onorează familia întrupându-se în ea, acceptând legăturile de sânge, fiind părtaş la bucuriile şi suferinţele ei, petrecând în ea cea mai mare parte a vieţii pământeşti, crescând în tăcere, în ascultare, în muncă, mai înainte de a începe în mod public misiunea sa mesianică. Prin această alegere, Isus a

aprobat, a reconfirmat importanţa şi demnitatea familiei, a ratificat, a canonizat, a sfinţit această instituţie comună nouă, tuturor, şi generatoare a existenţei umane. Cu Isus, familia din Nazaret devine un exemplu de comunitate familială, de comuniune de iubire şi de viaţă sfântă.

Începându-şi viaţa publică, Isus o inaugurează chiar în ambianţa unei sărbători matrimoniale, dedicându-i prima sa minune (cf. *In* 2,1-11). Ne amintim apoi celelalte momente în care Isus a fost părtaş la viaţa de familie. Este suficient de a-l revedea în casa Martei şi a Mariei, surorile lui Lazăr (cf. *Lc* 10,38-42), în casa lui Simon fariseul (cf. *Lc* 7,35-50), în casa lui Petru (cf. *Lc* 4,38 ş.u.), a lui Iair (cf. *Lc* 8,40-56).

Dar în afara tuturor acestor episoade, Isus a intervenit în mod direct şi decisiv prin predica sa pentru a restabili concepţia şi demnitatea căsătoriei şi a familiei într-o societate favorabilă divorţului şi coruptă de păcat. În acest fel, Domnul Isus Cristos s-a prezentat oamenilor ca învăţător, renovator şi reformator al familiei.

Mai înainte de toate, în învăţătura sa cu privire la căsătorie, Isus nu face altceva decât să ne retrimită la începutul creaţiei, la proiectul primordial al lui Dumnezeu Tatăl, pentru a readuce instituţia matrimonială la „puritatea de la început”, deoarece „la început nu a fost aşa” (cf. *Mt* 19,8). Pentru a înţelege mai bine cum Cristos a restabilit demnitatea primordială a cuplului, vom face apel, împreună cu papa Paul al VI-lea, la textul din *Evanghelia după Matei* 19,3-8[20]. Mesajul evanghelic aminteşte că, la întrebarea fariseilor cu privire la divorţ, Isus declară voinţa precisă a lui Dumnezeu încă de la începutul creaţiei, servindu-se de două versete din *Geneză*: adică de *Gen* 1,27, asupra diferenţierii sexuale voite de Dumnezeu, şi de *Gen* 2,24, cu privire la vocaţia bărbatului şi a femeii de a fi un singur trup, încheind apoi cu proclamarea legii universale şi fără excepţie a unităţii şi indisolubilităţii căsătoriei: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă” (*Mt* 19,6). Permisiunea de divorţ acordată de Moise este interpretată de Isus doar ca un rezultat istoric derivat din „împietrirea inimii” (*Mt* 19,8). El, în schimb, desfiinţează permisiunea mozaică şi se prezintă ca reînnoitor hotărât al adevărului primordial despre cuplu în planul divin. Cuplul a fost conceput şi voit de Dumnezeu ca indisolubil, şi acest principiu, înscris deja în dreptul natural, a fost confirmat şi întărit pentru creştini de legea Evangheliei, acolo unde Cristos face observaţia că omul nu poate îndrăzni să despartă ceea ce Dumnezeu a unit.

---

[20] Cf. *Sacerdotalis coelibatus*, 20.

Pentru pontif, ca şi pentru Cristos, soţii sunt uniţi de Dumnezeu însuşi, şi nu doar cauzele naturale sunt cele care duc la întemeierea familiei, ci „Dumnezeu însuşi a pus mâinile asupra ei, fiindcă zice: «Ceea ce Dumnezeu a unit, omul nu trebuie să despartă»”[21]. De aceea, Cristos cere fidelitate absolută în viaţa conjugală, condamnând adulterul şi divorţul (cf. *Mt* 5,32 şi 19,9; *Lc* 16,18). Fidelitatea absolută trebuie să fie înţeleasă şi respectată chiar şi în gânduri şi în inimi, şi nu doar în extern (cf. *Mt* 5,28). Isus vrea să dea astfel căsătoriei o „inimă nouă”, să conducă instituţia familială la perfecţiunea, la idealul fixat de Dumnezeu.

Învăţătura lui Isus Cristos asupra unităţii şi indisolubilităţii instituţiei conjugale are întotdeauna valoare de lege, deoarece este o lege a lui Dumnezeu, lege divină care nu se schimbă, care nu se învecheşte. Ea are valoare pentru toţi, deoarece, fiind lege a lui Dumnezeu, nu poate fi anulată de nici o transformare culturală şi socială. Are valoare pentru totdeauna şi pentru toţi şi pentru faptul că învăţătura lui Cristos îşi împlântă rădăcinile în natura umană, înalţă iubirea conjugală, face ca familia să fie sănătoasă şi capabilă de a educa copiii cum se cuvine, cu binefaceri incalculabile pentru societate, pentru stat, pentru întreaga lume.

În fine, are valoare deoarece este spre binele familiei, pentru stabilitatea, fericirea şi demnitatea ei, făcând din ea o adevărată comunitate de viaţă şi de iubire unică şi indisolubilă. Biserica nu poate niciodată să înceteze a învăţa aceste exigenţe radicale ale lui Isus. Ea are misiunea de a le păzi şi de a le apăra exact după spiritul lor. Şi, într-adevăr, această misiune a sa de a proclama adevărul spus de Cristos asupra instituţiei familiale se reînnoieşte continuu în decursul secolelor, în ciuda schimbărilor istorice, culturale şi sociale care caută să îndepărteze proiectul iniţial al lui Dumnezeu asupra căsătoriei şi asupra familiei, proiect reconfirmat şi reconsolidat de Cristos.

2.2. Prin sacramentul Căsătoriei

În opera de mântuire a realităţii matrimoniale şi familiale, Isus nu s-a limitat la a o readuce la adevărul ei iniţial prin caracteristicile de unitate şi indisolubilitate, ci a înălţat-o la un sublim nivel de perfecţiune şi de demnitate. Fiind deja sacră, de instituire divină, căsătoria între creştini a fost sfinţită de Cristos prin darul sacramentului. Papa Paul al VI-lea afirmă în această privinţă: „El [Isus Cristos] nu numai că a recondus familia la puritatea sa primordială

[21] *INS*, VIII (1970), 1012.

(cf. *Mt* 19,8), ci a făcut din căsătorie un sacrament, adică un mijloc de a dobândi harul”[22].

Cu toate acestea, sacramentalitatea căsătoriei nu a fost întotdeauna pusă în evidenţă în mod satisfăcător, întrucât timp îndelungat discursurile asupra căsătoriei au fost orientate mai mult din punct de vedere juridic decât teologic. De aceea, este absolut necesar de a redescoperi importanţa sacramentalităţii căsătoriei, de a explica cum instituţia naturală, prin faptul însuşi că se celebrează între două fiinţe însemnate cu caracterul creştin, devine sacrament, se divinizează, se aprinde în interior de caritatea divină şi este izvor peren de har şi de sfinţire.

Conciliul al II-lea din Vatican subliniază această realitate afirmând că soţii creştini nu sunt singuri, ci că „Mântuitorul oamenilor şi Mire al Bisericii” vine în întâmpinarea lor prin sacramentul Căsătoriei[23]. Papa Paul al VI-lea reia doctrina conciliară, citând-o şi textual. Dar discursul cel mai complet asupra sacramentalităţii căsătoriei a fost cel adresat Echipelor Notre-Dame la 4 mai 1970. După ce a tratat teologia Căsătoriei în creaţie, pontiful dezvoltă teologia Căsătoriei, luându-l ca „învăţător” pe apostolul Paul, şi începe tratarea ei cu sacramentul Botezului, prin care, cu ajutorul lucrării Duhului Sfânt, toţi devin creaturi noi în Cristos. „Lucrare a Duhului Sfânt (cf. *Tit* 3,5), regenerarea baptismală face din noi creaturi înnoite (cf. *Gal* 6,15), chemate să trăiască, la fel ca şi noi, o viaţă nouă (*Rom* 6,4)”[24].

Cristos a primit însă de la Tatăl misiunea de a mântui şi de a reînnoi nu numai omul, ci şi instituţiile sale, precum şi istoria sa. De aceea, „în această mare operă de reînnoire a tuturor lucrurilor în Cristos, căsătoria, şi ea purificată şi reînnoită, devine o realitate nouă, un sacrament al noii alianţe”[25].

Devine sacrament nu în virtutea unui pact, a unui statut juridic, ci în virtutea caracterului creştin şi, deci, este sacrament numai pentru cei botezaţi. Prin Botez, creştinii sunt inseraţi în Cristos şi în trupul său mistic, Biserica, aşa încât începe să se instaureze o relaţie ontologic nouă între unii şi alţii şi acţiunile lor se desfăşoară în Cristos. Pe acest temei, papa Paul al VI-lea afirmă:

> Doi creştini doresc să se cunune. Sfântul Paul îi avertizează: „Voi nu vă mai aparţineţi vouă înşivă” (*1Cor* 6,19). Membre ale lui Cristos, ambii întru Domnul,

---

[22] *INS*, V (1967), 616.
[23] Cf. *GS* 48.
[24] *END*, 7.
[25] *END*, 7.

> şi unirea lor se face tot întru Domnul, ca şi cea a Bisericii şi, de aceea, această unire este o „mare taină” (*Ef* 5,2), un semn care nu numai că reprezintă misterul unirii lui Cristos cu Biserica, ci mai mult încă, îl conţine şi-l răspândeşte în jur[26].

Iată fundamentul şi esenţa realităţii sacramentale a căsătoriei creştine. Ea nu este o „afacere lumească”, ci o unire făcută „în Domnul”, de bărbatul şi femeia „recreaţi” (creaţi din nou) în baia botezului. Unirea lor nupţială este inserată *ipso facto* în noua şi veşnica alianţă matrimonială, cea a lui Cristos cu Biserica, şi aceasta este o „mare taină” (*Ef* 5,32).

Ar trebui acum să analizăm detaliat celebrul text *Ef* 5,21-35. Nefiind însă aici locul potrivit pentru a o face, reamintim totuşi faptul că apostolul Paul vede în *Gen* 2,24, „şi amândoi vor fi un singur trup”, reprezentarea profetică a unirii dintre Cristos şi Biserică, un „mare mister” ascuns în căsătoria creaţiei, şi care apoi va fi realizat şi în căsătoria creştină. Şi, de aceea, sfântul Paul compară unirea matrimonială a creştinilor cu cea dintre Cristos şi Biserică şi îi îndeamnă pe soţi să-şi iubească soţiile lor precum Cristos îşi iubeşte Biserica.

Or, spre deosebire de Vechiul Testament, alianţa nupţială dintre Dumnezeu şi omenire, dintre Cristos şi Biserică (omenirea răscumpărată), serveşte de model pentru căsătoria creştină, şi nu numai de model, ci şi de izvor de har, pentru a o face să devină o reflectare fidelă a relaţiilor nupţiale dintre Cristos şi Biserică. Din acest motiv, căsătoria creştină nu este doar un simbol al căsătoriei cereşti, ci un germen care o reprezintă în ea însăşi ca activă şi eficientă. Altfel spus, unirea soţilor creştini nu este doar un semn ce semnifică misterul unirii nupţiale dintre Cristos şi Biserică, ci îl conţine, îl participă şi-l răspândeşte în jur.

Această întreagă realitate a devenit posibilă prin harul Duhului Sfânt, care este suflul ei dătător de viaţă. Duhul Sfânt, fiind legătura de iubire dintre Cristos şi Biserică, în virtutea sacramentului căsătoriei, este legătura de iubire şi dintre soţii creştini. El le comunică, deci, capacitatea sa de a iubi cu o iubire divină, cu iubirea lui Cristos însuşi: „Iubiţi-vă unii pe alţii precum eu v-am iubit pe voi” (*In* 13,34).

Înseşi exprimările iubirii conjugale sunt inserate în sfera iubirii divine, înseşi manifestările acţiunii lor sunt, pentru soţii creştini, pătrunse de această iubire pe care ei o primesc din inima lui Dumnezeu. Iubirea umană, lucru bun la origine, dar coruptă de păcat, este astfel salvată, mântuită, purificată, reînnoită, înălţată şi sfinţită de Cristos; devine „vehicul şi instrument” al iubirii divine

---

[26] *END*, 8.

între soţi; este transformată în har şi mai ales a devenit demnă de a fi „prezenţa şi simbolul" iubirii reciproce dintre Cristos şi Biserică.

Iată mesajul îmbucurător al noutăţii creştine a căsătoriei. Isus nu se mulţumeşte să o îndrepte spre perfecţiunea iniţială pe care păcatul a umbrit-o, ci îi dă o nouă valoare şi semnificaţie religioasă, o face sacrament al noii alianţe. Aceasta devine un model şi un ideal foarte înalt pentru soţii creştini care, prin harul sacramentului, sunt inseraţi în ea, participă, sunt părtaşi la ea, o actualizează şi o reflectă.

Iată marea nobleţe a căsătoriei creştine. Fiind un sacrament, căsătoria îmbracă un „caracter sacru", devine o valoare religioasă de „primă mărime", capătă un „preţ inestimabil". De aceea, papa Paul al VI-lea îi invită pe soţii creştini să fie conştienţi de acest „sacramentum magnum" al Căsătoriei şi de a nu ezita niciodată de a da mărturie despre demnitatea ei[27].

În acelaşi timp, este o mare nobleţe pentru familia însăşi, care se naşte şi se întemeiază pe sacramentul Căsătoriei. Dintre toate instituţiile umane, ea este singura comunitate de viaţă întemeiată pe un sacrament. Ea este unica societate naturală înălţată, asumată în ordinea harului, unită cu trupul lui Cristos. Ea este, aşadar, unica societate naturală care are privilegiul de a fi locul unde este exprimat şi făcut vizibil pactul de iubire dintre Cristos şi Biserică. Isus Cristos a voit în felul acesta să o sfinţească şi să o înalţe la o nouă demnitate umană şi creştină.

2.3. Prin harul dat spre perfecţiune

Reducând căsătoria la puritatea primordială şi ridicând-o la demnitatea de sacrament, Cristos nu-i lasă pe soţi în seama propriilor forţe. Cristos rămâne cu ei pentru a-i ajuta să se iubească aşa cum el însuşi a iubit Biserica. Prin sacramentul Căsătoriei, Isus este prezent în unirea de iubire a soţilor şi este prezent aici pentru a trezi o iubire şi mai mare. El este prezent cu harul Duhului Sfânt, care este sufletul ei dătător de viaţă. Într-adevăr, ambii, Cristos şi Duhul Sfânt, sunt prezenţi în mod activ în viaţa soţilor creştini, aşa cum atestă pontiful: „Voi nu mai sunteţi abandonaţi vouă înşivă, deoarece Cristos şi Duhul Sfânt, «aceste două mâini ale lui Dumnezeu», potrivit expresiei sfântului Irineu, lucrează fără preget pentru voi"[28].

---

[27] Cf. *INS*, I (1963), 400; *INS*, XIII (1975), 218.
[28] *END*, 13.

Soţii creştini, deci, graţie sacramentului Căsătoriei, sunt asistaţi şi ajutaţi în mod continuu pentru a duce la îndeplinire misiunea lor conjugală şi familială. Prin ea, ei sunt întăriţi şi cvasi-consacraţi pentru împlinirea fidelă a propriilor datorii, pentru realizarea propriei vocaţii până la desăvârşire. Idealul perfecţiunii nu este rezervat doar câtorva privilegiaţi, ci este o vocaţie adresată tuturor. De aceea, ca şi toţi creştinii, şi soţii sunt chemaţi la perfecţiune şi la sfinţenie în starea specifică vieţii lor. Pentru a realiza această vocaţie, sacramentul Căsătoriei este instrumentul. El este un izvor special de har, este un izvor peren al tuturor harurilor de care au trebuinţă soţii. Şi aşa este, deoarece Cristos, izvor inepuizabil de har, este prezent în ei în aşa fel încât influenţează în mod constant viaţa soţilor.

Vorbind despre o atare misiune a lui Cristos, papa Paul al VI-lea evocă prima minune de la nunta din Cana şi afirmă că „generosul act al Domnului vrea să simbolizeze asistenţa sa nelipsită faţă de toţi cei care intenţionează să întemeieze o nouă familie, potrivit legilor lui Dumnezeu”[29]. Cu alte cuvinte, gestul lui Isus la nunta din Cana nu este doar un semn plin de solicitudine faţă de soţii aflaţi în dificultate, ci, pentru creştini, este simbolul permanentei şi eficacei sale asistenţe divine. De aceea, papa cere în mod repetat soţilor să fie conştienţi de asistenţa divină în viaţa lor şi-i încurajează: „Nu vă temeţi, Cristos este cu voi! Este aproape de voi pentru a transfigura iubirea voastră, pentru a-i îmbogăţi valorile, deja şi aşa atât de mari şi nobile, cu cele mult mai admirabile ale harului său”[30].

Prin harul sacramental, Isus purifică, perfecţionează şi sfinţeşte iubirea soţilor creştini, făcând-o să devină reflexul iubirii divine. El este alături de soţii creştini pentru a face tare, stabilă, indisolubilă, legătura care îi uneşte în dăruirea reciprocă pentru întreaga viaţă.

Un fundament al indisolubilităţii căsătoriei creştine este şi vocaţia de a fi imagine a unirii totale şi indefectibile existente între Cristos şi Biserică. Aşa cum este imposibil de a rupe legătura de iubire dintre Cristos şi Biserică, la fel este imposibilă ruperea legăturii de iubire dintre soţii creştini. Prin asistenţa sa, prin harul său, Cristos face posibilă fidelitatea absolută dintre soţi potrivit exemplului său. Isus este alături de ei pentru a-i susţine în momentele de dificultate, de încercare, de criză, nelipsite, desigur, din realităţile vieţii umane, dar, în orice caz, nu de nedepăşit.

---

[29] *INS*, IV (1966), 1054.

[30] *INS*, XIII (1975), 298; cf. *INS*, XII (1974), 428.

Papa Paul al VI-lea îi încurajează în mod insistent pe soţi să depăşească dificultăţile drumului conjugal cu ajutorul lui Cristos, care este întotdeauna alături de ei. Prin harul său, ei vor putea să fie orientaţi în mod dinamic spre perfecţiune.

> Este alături de voi pentru a vă face să simţiţi demnitatea voastră de colaboratori ai lui Dumnezeu creatorul, prin transmiterea inestimabilului dar al vieţii, colaboratori ai lui Dumnezeu Providenţă, făcându-l prezent înaintea copiilor voştri, în bucurii, în griji, în nelinişti[31].

Desigur, Cristos nu poate lipsi în misiunea pe care o au soţii de a coopera cu Dumnezeu în a transmite viaţa şi a-i educa pe copiii lor. Ea este, într-adevăr, una dintre cele mai mari vocaţii.

Acestea sunt doar unele dintre aspectele cele mai importante ale vieţii conjugale şi familiale, dar Cristos, prin sacramentul Căsătoriei, intervine cu harul său în tot decursul perioadei de dezvoltare a vieţii familiei şi o influenţează în profunzime. Vorbind unor perechi de soţi cu ocazia nunţii de argint, papa Paul al VI-lea afirmă: „Voi aţi experimentat cum harul îmbelşugat al Sacramentului a fost întotdeauna gata de a coborî asupra voastră, în momentele vesele, ca şi în cele triste, în crize şi îndoieli, în eforturile istovitoare ale educării fiilor voştri, în neliniştile inerente pentru reuşita lor, în fascinantele infiltrări ale răului, ale exemplelor rele"[32].

Tocmai din acest motiv, papa intenţionează să îi conştientizeze pe noii căsătoriţi asupra importanţei şi eficacităţii harului sacramental al căsătoriei, asupra asistenţei divine care sfinţeşte şi fortifică unirea lor, idealizează viaţa lor, şi face familia lor să fie aptă pentru îndeplinirea tuturor datoriilor. Iar tinerilor care se pregătesc pentru familie, le exprimă dorinţa ca adevărata lor iubire să vină de la Cristos, care-şi dă viaţa pentru Biserică, iar harul sacramentului să se reverse ca o „fântână inepuizabilă" în întreaga lor viaţă conjugală.

Pentru papa Paul al VI-lea, familia creştină este locul unde se revarsă harul Domnului. El o numeşte chiar „fluviu al harului"[33]. Soţii sunt astfel întăriţi şi consacraţi pentru îndeplinirea misiunii lor. Nu trebuie să se descurajeze, deci, în momentele dificile, ci să nutrească o puternică speranţă bazată pe forţa

---

[31] *INS*, XIII (1975), 298.
[32] *INS*, VI (1968), 954; cf. *INS*, XI (1973), 498.
[33] Cf. *INS*, XII (1974), 235.

harului. Cu ea, cu speranţa, este întotdeauna posibilă continuarea itinerarului de perfecţiune şi de sfinţenie în viaţa conjugală şi familială.

Aceasta este una dintre liniile constante şi dominante în învăţătura papei Paul al VI-lea. Deja ca arhiepiscop de Milano, afirma că idealul de perfecţiune naturală şi supranaturală şi în familie este posibil şi că este unul dintre semnele timpului apariţia familiei ca izvor de har. De aceea, predică necesitatea unei depline conştientizări a soţilor asupra caracterului sacramental al căsătoriei lor. Ca papă, îi îndeamnă pe soţi să studieze semnificaţia reală a sacramentului Căsătoriei şi influenţa harului în familie. „Vă încredinţăm, vouă, soţi şi părinţi creştini, şi diverselor iniţiative care promovează azi în Biserică spiritualitatea vieţii conjugale, sarcina de a studia în mod mai aprofundat bogăţiile sacramentului Căsătoriei, repercusiunea sa în viaţa soţilor, a familiei şi a societăţii”[34].

Acesta este, de fapt, şi îndemnul sinodului episcopilor adresat familiei, adică necesitatea ca soţii creştini să devină tot mai conştienţi de harul sacramental al Căsătoriei[35]. Numai dobândind această conştientizare vor putea face progrese în spiritualitatea lor proprie, vor reuşi să sfinţească întreaga lor viaţă conjugală şi familială.

În fine, din tot ceea ce am menţionat până acum, rezultă aşadar că, după ce a pierdut identitatea sa originală din cauza păcatului, căsătoria a fost readusă de Cristos la adevărul iniţial şi, încă şi mai mult, a fost ridicată la demnitatea de sacrament, prin intermediul căruia Cristos însuşi este prezent cu harul său în iubirea soţilor, aşa cum este prezent cu harul său în toate sacramentele. El inserează iubirea soţilor în misterul iubirii sale faţă de Biserică, o preschimbă în iubire supranaturală, în har, şi, în consecinţă, într-un mijloc de perfecţiune şi de sfinţire a soţilor înşişi şi a întregii familii.

3. Familia ca „Biserică familială”

3.1. Natura „Bisericii familiale”

După ce am analizat dimensiunea teologică şi spirituală a familiei prin prisma voinţei lui Dumnezeu, respectiv a lui Cristos, urmează acum în mod necesar să analizăm dimensiunea sa eclezială, care astăzi este scoasă din ce în

---

[34] *INS*, IV (1966), 84.

[35] IL SINODO DEI VESCOVI SULLA FAMIGLIA (1980), *Messaggio del Sinodo alle famiglie cristiane nel mondo contemporaneo* (25.10.1980), 8: *L'Osservatore Romano* (26.10.1980) 3.

ce mai mult în relief. Conştient de importanţa aceste dimensiuni, papa Paul al VI-lea o accentuează deseori în învăţătura sa magisterială. El aminteşte că familia ca „Biserică familială” nu este o invenţie a ultimelor timpuri, ci exista deja la începutul Bisericii. „Acest titlu de „domestica ecclesia” urcă în timp către primii zori ai creştinismului. Este de ajuns să-i amintim pe cei doi soţi, Aquila şi Priscilla, citaţi de sfântul Paul, care-l vor urma pe Apostol în diferitele sale călătorii şi care au avut onoarea de a-l primi ca oaspete în Biserica locală (*1Cor* 16,19; *Rom* 16,5; sfântul Paul scria atunci din Efes). Aceasta înseamnă că ospitalitatea familială şi privată a fost cuibul iniţial în care au apărut primele Biserici particulare, deja pătrunse însă de caracterul social, exclusiv, universal al Bisericii lui Cristos şi a lui Dumnezeu”[36].

Aceasta era metoda apostolică a sfântului Paul; centrarea Bisericii pe familie. În timpul călătoriilor sale apostolice, el alegea anumite familii din cetăţi care să primească în casele lor comunitatea creştinilor pentru acţiunile de cult, promovând astfel „Bisericile familiale”[37].

Şi părinţii Bisericii, când propun idealul familiei, o prezintă ca „mica Biserică”. Papa Paul al VI-lea, amintind în special concepţia sfântului Ioan Gură de Aur, exclamă: „În timpurile noastre, atât de dure pentru mulţi, ce mare har este faptul de a fi primiţi în această «mică Biserică», după expresia sfântului Ioan Gură de Aur!”[38]

Fiind diminuată în decursul istoriei, această conştiinţă a dimensiunii ecleziale a familiei, Conciliul o redescoperă şi o repropune în mod explicit familiei de azi pentru a-i sublinia identitatea creştină. De aceea, vorbind despre familia creştină ca despre „Biserica familială”, el scoate în relief fundamentul ei, care este sacramentul căsătoriei, precum şi misiunea eclezială: aceea de a deveni un sanctuar al iubirii, al credinţei, al rugăciunii şi al apostolatului[39].

Papa Paul al VI-lea reia doctrina conciliară asupra „Bisericii familiale”, considerând-o ca „o recuperare a noţiunii teologice despre familie”[40]. El caută să o explice mai amplu şi mai ales să ceară actualizarea sa în viaţa de familie.

Esenţa „Bisericii familiale” este înrădăcinată în sacramentul Căsătoriei. Explicând cum cei botezaţi se căsătoresc „întru Domnul”, iar căsătoria lor

---

[36] *INS*, XIV (1976), 639-640.

[37] Cf. *Fap* 2,46 şi 5,42 unde se afirmă că în casă era frântă „pâinea” şi proclamată „vestea cea bună”.

[38] *END*, 12.

[39] În acest sens, textele conciliare cele mai importante sunt: *GS* 48; *LG* 11 şi 41.

[40] *Marialis cultus* (*MC*), 52.

devine un sacrament prin care ei primesc harul pentru a semnifica şi a fi părtaşi la iubirea divină dintre Cristos şi Biserică, pontiful afirmă că iubirea lor îi constituie într-un nou ordin în Biserică, îi face să devină organul ei, o „celulă" a sa.

> De aici am putea înţelege spre ce fel de comuniune intimă, puternică şi bogată, tinde caritatea conjugală, ca realitate interioară şi spirituală, ea transformă comunitatea de viaţă a soţilor în ceea ce s-ar putea numi, după învăţătura autoritară a Conciliului, „Biserică familială", adevărată „celulă a Bisericii", aşa cum zicea preaiubitul nostru predecesor Ioan al XXIII-lea la 3 mai 1959, celulă de bază, celulă în germen, cea mai mică, desigur, dar şi cea mai fundamentală a organismului eclezial[41].

Binecuvântând pentru prima dată în istoria liturgiei adusă la zi cununia a 13 cupluri în ziua de 13 aprilie 1975, papa afirmă explicit că sacramentul Căsătoriei este fundament al „Bisericii familiale". „Voi reprezentaţi în mod simbolic, în faţa ochilor noştri şi în faţa întregii Biserici, nenumăratul şir de familii care, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, ca şi voi în dimineaţa aceasta, au pus bazele Bisericilor familiale, aşa cum a denumit Conciliul familia"[42].

De aceea, esenţa „Bisericii familiale" nu constă în plasarea Bisericii în casă, nu înseamnă doar un raport pur sociologic, psihologico-spiritual, ci, din contră, un raport intim, teologic, supranatural, fondat pe sacramentul Căsătoriei. Sacramentul acesta inserează familia în Biserică, o face părtaşă la misterul ei şi îi acordă capacitatea de a fi semn eclezial în lume. Pe bună dreptate, papa Paul al VI-lea confirmă expresia unui cuplu din Echipele Notre Dame, care recunoaşte în familia creştină „chipul zâmbitor şi dulce al Bisericii"[43].

Fiind „Biserică familială", familia este chemată să edifice Biserica însăşi. Această vocaţie se bazează pe preoţia comună şi universală a credincioşilor, conferită de sacramentul Botezului. Atât preoţia ministerială, care se bucură de speciale facultăţi şi funcţii în Biserică, cât şi preoţia comună a credincioşilor, care are darurile sale, toţi, în măsură diferită, dar întotdeauna operantă, sunt responsabili de vitalitatea spirituală şi de răspândirea Bisericii. Într-un chip deosebit, familia creştină, în virtutea preoţiei comune de la Botez şi a sacramentului Căsătoriei, bucurându-se de daruri specifice, este chemată să

---

41 *END*, 8.
42 *INS*, XIII (1975), 297; cf. *LG* 11.
43 *END*, 12.

construiască Biserica, constituind ea însăşi o comunitate de iubire, de credinţă, de rugăciune şi de apostolat.

Familia creştină este, deci, o „Biserică familială" nu numai la nivelul de „a exista", ci şi în modul de a acţiona, fiind părtaşă la tripla funcţie eclezială: profetică, sacerdotală şi regală. Trebuie precizat însă că „Biserica familială" nu este o alternativă a Bisericii, nu o epuizează, nu posedă toate elementele sale esenţiale. Ea este mai degrabă o „Biserică" incompletă şi imperfectă, o „Biserică" în care se întâlnesc doar *unele* aspecte ale Bisericii şi are nevoie de aceasta, în special de Euharistie şi de ministerele sale instituite, pentru a-şi putea trăi identitatea.

Totuşi, familia creştină, în modul său, în virtutea sacramentului Căsătoriei şi a Botezului, descoperă, evidenţiază misterul Bisericii şi este părtaşă la misiunea sa specifică de mântuire a lumii. De aceea, este denumită „Biserica familială". Desigur, această dimensiune eclezială a familiei creştine este foarte importantă şi nu putem să nu ne exprimăm satisfacţia atunci când ea este tot mai mult conştientizată şi răspândită în comunitatea casnică, deseori în mod exemplar şi edificator.

3.2. Sanctuar al iubirii creştine

Misiunea familiei creştine de a semnifica şi de a edifica Biserica se realizează, în primul rând, în virtutea sacramentului Căsătoriei, chiar în esenţa şi în existenţa sa cotidiană întreţesute de relaţiile conjugale şi familiale. Conciliul afirmă cu claritate că familia arată lumii „autentica natură a Bisericii, atât prin iubirea, fecunditatea generoasă, unitatea şi fidelitatea soţilor, cât şi prin binevoitoarea cooperare a tuturor membrilor ei"[44]. Pe urmele doctrinei conciliare, papa Paul al VI-lea dă o explicaţie şi mai amplă:

> Familia este Biserică familială. Ea reprezintă, în expresia sa onestă şi morală care reuneşte inefabilele şi inepuizabilele armonii a două existenţe într-o singură viaţă, în originea sa sacramentală, care înalţă iubirea naturală, fragilă şi schimbătoare, la nivelul de iubire supranaturală, inviolabilă şi mereu nouă (cf. *Ef* 5,21-23), în deontologia sa, adică în legea care o guvernează şi care face din iubirea şi unirea iniţială o societate exclusivă şi perenă, o unitate admirabilă ce o reflectă pe aceea dintre Cristos şi Biserică, reprezintă şi constituie – după cum spuneam – o mică

[44] *GS* 48.

Biserică, un „element" al zidirii unicei şi universalei Biserici, care este întregul Trup mistic al lui Cristos[45].

Este o vocaţie care nu anulează valorile naturale ale familiei, ci se realizează în interiorul legăturilor sale de carne şi sânge, deoarece valorile naturale ale iubirii sunt înălţate până acolo încât devin semn şi loc al comuniunii perfecte dintre Cristos şi Biserică. Acest caracter sacru al familiei creştine nu răpeşte nimic din integritatea şi naturalitatea familiei obişnuite, ci o luminează lăuntric cu un spirit nou de iubire şi de fericire, o întăreşte în încercările şi suferinţele vieţii, îi conferă conştiinţa misiunii sale proprii, îi dă sensul, gustul, tăria, înţelepciunea adevăratei arte de a trăi împreună viaţa muritoare în funcţie de viaţa nemuritoare.

Deci, familia creştină este „Biserică" în toate momentele existenţiale. Iubirea supranaturală, care vine de sus prin har, angajează nu numai relaţiile dintre soţi, ci şi cele dintre părinţi şi copii. Ea se extinde tot mai abundent asupra soţilor de la unul la celălalt şi de la ambii părinţi la copii, în schimburi reciproce. Ei realizează astfel acea artă de a trăi împreună, acea „intimă comunitate de viaţă şi de iubire". Într-adevăr, Biserica însăşi este chemată să trăiască comuniunea de iubire. De aceea, fiind conştientă de dimensiunea sa eclezială, şi familia creştină, în felul ei, trebuie să tindă pentru a deveni o comunitate de iubire.

Referindu-se în special la soţii şi la părinţii creştini, papa Paul al VI-lea, folosind cuvintele Conciliului, aminteşte că ei trebuie să se iubească şi să-i educe creştineşte pe copiii lor: „Numai astfel oferă tuturor exemplul unei iubiri neobosite şi generoase, edifică fraterna societate a carităţii şi devin martori şi cooperatori ai Maicii Biserici"[46].

Este vorba de o iubire totală, fecundă, fidelă, de o iubire care devine caritate faţă de Dumnezeu întru răspândirea împărăţiei sale pe pământ, trupul mistic al lui Cristos, Biserica. Iubirea rodnică trebuie să fie înţeleasă nu numai din punct de vedere fizic, ci şi spiritual, ca o iubire ce se prelungeşte *prin* şi *în* educaţie. Fiind, *de iure*, primii educatori ai fiilor lor, părinţii trebuie să facă din familie o bază de creştere fizică şi spirituală şi, prin urmare, o adevărată celulă a societăţii şi a Bisericii. De mare importanţă în misiunea educativă e castitatea, deoarece, prin ea, părinţii dau exemplu viu fiilor lor de fidelitate faţă de

[45] *INS*, XIV (1976), 639; cf. *END*, 8.
[46] *LG* 41 citat de papa Paul al VI-lea în *INS*, V (1967), 616.

Dumnezeu şi, în această ascultare faţă de Dumnezeu, primesc şi harurile necesare pentru misiunea lor de educatori creştini.

Fără îndoială, există şi etape şi faze dificile în viaţa conjugală şi de familie, însă soţii, părinţii nu trebuie să se descurajeze, ci să trăiască în realismul creştin care-i conduce spre a se recunoaşte ei înşişi ca o comunitate aflată în drum spre perfecţiune, ca o comunitate inserată în misterul pascal, prin care, în sânul marii Biserici, această mică Biserică se recunoaşte în acest caz prin ceea ce ea este cu adevărat: o comunitate slabă şi uneori păcătoasă şi penitentă, dar iertată, în drum spre sfinţenie.

Deci, familia creştină nu este o comunitate perfectă, ci, mai degrabă, „o şcoală şi o sală de gimnastică” în care învăţăm a ne iubi, a ne ierta, a ne corija, a ne edifica reciproc pentru a ajunge la perfecţiune. Toţi membrii ei: tată, mamă, fii, participă la ea pe baza iubirii naturale transformate de har în iubire creştină, şi, încă şi mai mult, în caritate creştină, virtutea prin care, în credinţă, este iubit şi slujit Cristos în celălalt membru al familiei, aşa cum se întâmplă în comunitatea eclezială. De aceea, papa Paul al VI-lea cere familiei:

> Caritatea voastră, realizată de Cristos, să se reverse asupra voastră. Voi trebuie să fiţi cămine ale iubirii umane primordiale, pe care Domnul, prin sacramentul Căsătoriei, a ridicat-o la gradul de caritate, de har supranatural. Taţi, mame, fii ai familiei, faceţi din casa voastră o mică societate ideală, unde iubirea să domine suverană; ea să fie o şcoală casnică a oricărei virtuţi umane şi creştine[47].

Convins de importanţa iubirii în familie, Pontiful va relua deseori acest subiect în discursurile sale, ce abundă în diferite expresii ca: familie „concepută şi organizată ca o comunitate de iubire creştină”, „cuib sacru de iubire şi de viaţă, şcoală a bunătăţii şi a virtuţii”, „cămin de iubire, de bună înţelegere”, „prezidiu de autentică iubire conjugală, de unitate şi de pace”[48]. Folosindu-se de imaginea exemplară a preasfintei Familii, papa urează familiilor, în diferite ocazii, „să fie pătrunse adânc de sensul constitutiv al propriei lor iubiri de nedesfăcut şi a unităţii lor, prin multiplele virtuţi care-i alcătuiesc fericirea şi demnitatea; să fie, de asemenea, pătrunse de simţul creştin care exprimă misterul reflectat de societatea conjugală, cel al iubirii infinite cu care Cristos iubeşte Biserica”[49].

---

[47] *INS*, VI (1968), 394.

[48] Cf. *INS*, VI (1968), 792; *INS*, VI (1968), 1084; *INS*, XIII (1975), 1575; *INS*, XIV (1976), 452.

[49] *INS*, IX (1971), 1157.

Iată, deci, cum se întrupează şi se manifestă în familie misterul Bisericii. Fiind sanctuar al iubirii creştine, familia este şi sanctuar casnic al Bisericii, este „Biserica familială”, este „element” de construcţie a Bisericii propriu-zise. De aceea, Biserica află în familia creştină o posibilitate şi o speranţă de a se naşte, de a trăi şi de a creşte.

3.3. Sanctuar de credinţă

Una dintre misiunile cele mai importante ale Bisericii este aceea de a proclama, de a vesti evanghelia. Prin urmare, şi familia creştină, întrucât este „Biserică familială”, este chemată să ia parte la această misiune profetică. Papa Paul al VI-lea subliniază acest lucru afirmând că

> familia, ca şi Biserica, trebuie să fie un spaţiu în care evanghelia este transmisă şi din care evanghelia să se răspândească în jur. Deci, înlăuntrul unei familii conştiente de această misiune, toţi membrii ei evanghelizează şi sunt evanghelizaţi. Părinţii nu numai că transmit fiilor lor evanghelia, dar pot primi şi ei de la aceşti fii aceeaşi evanghelie trăită profund[50].

Cu alte cuvinte, familia creştină nu este numai *obiect* de evanghelizare, ci este şi *subiect* de evanghelizare. În ea este prezent un adevărat „potenţial de evanghelizare”, întrucât membrii ei transmit evanghelia nu numai prin cuvânt, ci şi prin viaţa zilnică, prin relaţiile naturale şi familiale, de afecţiune şi de intimitate, călăuzite de credinţă. Conciliul vede în familia creştină o excelentă şcoală pentru apostolatul laicilor, în care soţii sunt chemaţi să fie „unul pentru altul şi, împreună pentru fiii lor, martori ai credinţei şi ai iubirii faţă de Cristos”[51]. Este însă necesar de notat că, potrivit concepţiei papei Paul al VI-lea, chiar şi fiii sunt chemaţi să dea mărturie despre evanghelie părinţilor lor prin exemplul unei vieţi pline de credinţă, şi nu numai viceversa. El caută să propună astfel o familie în care principiile evanghelice să fie în centrul dialecticii constructive dintre părinţi şi fiii lor, dintre fii şi părinţi.

Totuşi, atenţia Pontifului se concentrează mai ales asupra datoriei părinţilor de a evangheliza, de a-i educa pe copiii lor în credinţă. În primul rând, papa îi îndeamnă insistent pe părinţii catolici să insereze îndată pe pruncii lor în „familia nemuritoare care este Biserica, prin sfântul Botez”, şi de a-i educa în concordanţă cu această renaştere spirituală. Şi în această ordine de idei, nu

---

[50] *Evangelii nuntiandi*, 71.
[51] *LG* 35.

putem să nu cităm, cel puţin în parte, minunata pagină a papei Paul al VI-lea care conţine cuvintele adresate Echipelor Notre Dame, cuvinte în care este exaltată credinţa părinţilor în îndeplinirea acestor datorii creştine:

> Deveniţi mamă şi tată, soţii descoperă cu mirare, la izvorul baptismal, că fiul lor, în acel moment este fiul lui Dumnezeu „renăscut din apă şi duh" (*In* 3,5) şi că le este încredinţat pentru ca ei să vegheze, să se înţeleagă bine, atât asupra creşterii sale fizice şi morale, cât şi a înmuguririi şi a deplinei dezvoltări în el a „omului nou" (*Ef* 4,24)... Astfel, educaţia devine o adevărată slujire a lui Cristos, potrivit cuvintelor sale: „Ceea ce faceţi unora dintre aceştia mici, mie îmi faceţi" (*Mt* 2,56)[52].

Apoi, educaţia creştină nu este doar o slujire a lui Cristos, ci şi o colaborare la rodnicia Bisericii. Educând în mod creştinesc pe copii, părinţii îi inserează în Biserică, făcând ca ea să crească tot mai mult. Ei trebuie să fie conştienţi că această misiune îi priveşte pe ei înşişi, în primul rând. „Şi părinţii unde sunt? [întreabă papa] Nu sunt ei oare primii învăţători ai fiilor lor? Da, ei sunt asociaţi responsabilităţii şi ministerului Bisericii pentru a-i iniţia pe fiii lor în credinţă şi în rugăciune"[53].

Este o întrebare prin care papa se referă la indiferenţa multor părinţi faţă de misiunea ce le revine: a-i educa în credinţă pe fiii lor. El vrea de aceea să amintească părinţilor că ei sunt protagoniştii credinţei pentru fiii lor şi că nu trebuie să îi delege pentru această misiune pe preoţi sau pe profesorii de religie. Spre a veni în ajutor părinţilor, pontiful însuşi le oferă un model de lecţie de religie:

> Treziţi, părinţilor conştiinţa micuţilor voştri în a căuta ceea ce este prioritar în viaţa voastră şi descoperiţi-le îndată taina interpretării şi fericirii ei: chiar şi copilul este un „credincios", un membru viu al Bisericii care este superfamilia societăţii casnice şi sociale. Şi pe măsură ce copilul creşte, să fie conştientizat asupra nobleţei sale caracteristice: tu eşti creştin, ştii de asta? Acest lucru este un noroc pentru tine, este o fericire pentru viaţa ta; niciodată nu trebuie să te ruşinezi de faptul că te afli în împărăţia lui Cristos; un sacrament nou, cel al Mirului, trebuie să te întărească pe tine, creştinule![54].

Opera de încreştinare începută cu Botezul trebuie continuată de părinţi prin conştientizarea fiilor lor cu privire la demnitatea creştină şi prin pregătirea la

---

[52] *END*, 10.
[53] *INS*, VIII (1970), 845; cf. *LG* 11; *GS* 48; *AA* 11.
[54] *INS*, XIV (1976), 711.

primirea sfintelor sacramente. În ceea ce priveşte sacramentele, papa aminteşte în special sacramentul Mărturisirii, al Euharistiei şi al Mirului.

Papa Paul al VI-lea insistă în mod deosebit asupra datoriei creştinilor de a urma şi de a cultiva chemarea fiilor lor la preoţie şi la viaţa monahală, să-şi amintească de faptul că lipsa de vocaţii este cauzată în mare măsură de ambientul familial. Papa cere de mai multe ori, prin cuvintele Conciliului, de a face din cămin „un prim seminar”[55]. Cere părinţilor să fie generoşi în a oferi un fiu sau o fiică de-a lor în slujba Bisericii şi de a contribui astfel la eficienţa apostolică a Bisericii în lumea de azi. Spre a ilustra importanţa educaţiei creştine în familie referitor la vocaţii, el afirmă că „acolo unde se înfiripă multe vocaţii la starea preoţească şi monahală, acolo se trăieşte în mod generos conform evangheliei, acolo este un semn că există părinţi fervoroşi buni, care nu numai că nu se tem, dar se simt bucuroşi şi onoraţi de a-i dărui Bisericii pe fiii lor”[56].

Sarcina educaţiei nu este uşoară, dar părinţii trebuie să fie siguri de ajutorul divin prin harul sacramentului Căsătoriei. Mai mult, ei au deja un „dar minunat” de la Dumnezeu, darul de a reprezenta, în timp ce educă, iubirea lui Dumnezeu, providenţa sa, autoritatea sa, şi astfel „micul botezat”, prin iubirea părinţilor, descoperă iubirea paternă a lui Dumnezeu şi, ne zice Conciliul, „prima experienţă a Bisericii”[57]. Mărturia iubirii creştine a soţilor între ei şi a acestora pentru fiul lor este deja prin ea însăşi un anunţ fără cuvinte că el este fiu al lui Dumnezeu, că trăieşte în familia sa ca într-o Biserică.

Este evidenţiată aici tema eficacităţii exemplului în pedagogia educaţiei. Este foarte bine cunoscută zicala *verba movent, exempla trahunt*. Lucrul acesta este foarte adevărat, îndeosebi când este vorba de tineri. Ei dau crezare mai curând faptelor decât cuvintelor. Tot aşa şi în familie, mărturia elocventă a coerenţei creştine este cea mai eficace şi solidă educaţie şi evanghelizare. Papa Paul al VI-lea le zice părinţilor: „exemplul pe care-l daţi, jertfele pe care le săvârşiţi, binele pe care-l faceţi este prima şi cea mai importantă şcoală de catehism şi de practică creştină pentru fiii voştri”[58]. Deci, vestirea credinţei în „Biserica familială” trebuie să fie vie, şi nu doar verbală.

De asemenea, familiile creştine sunt îndemnate să fie tot atâtea sanctuare în care se formează bunii slujitori ai lui Dumnezeu, fiii credincioşi ai Bisericii,

---

[55] Cf. *OT* 2; *INS*, VI (1968), 955; *INS*, VII (1969), 1271.
[56] *INS*, II (1964), 241.
[57] *END*, 11. Citat din *GE* 3.
[58] *INS*, XII (1974), 776.

cetăţeni oneşti şi muncitori. Papa îşi exprimă încrederea Bisericii în părinţi, în vocaţia lor de a-i educa, afirmând: „Contăm pe voi, în special pe voi, soţi şi părinţi creştini, pentru ca viaţa căminelor voastre să fie profund creştină”[59]. Într-adevăr, de modul în care ei îşi vor îndeplini misiunea va depinde integritatea şi soliditatea societăţii civile, fecunditatea însăşi a Bisericii. În special azi, când „climatul secularizării” este mult mai rigid ca altădată, se observă mai clar necesitatea ca familia creştină să apară ca un sanctuar de credinţă, ca o comunitate care evanghelizează şi educă *în credinţă* şi *la credinţă*. Mai mult încă, rolul „Bisericii familiale” devine mai necesar şi mai urgent acolo unde domneşte un climat antireligios.

3.4. Comunitate în rugăciune

Un alt aspect caracteristic al „Bisericii familiale” este acela de a fi comunitate de cult înlăuntrul căreia rugăciunea comunitară este una dintre cele mai vechi şi mai preţioase tradiţii ale sale. Deja la începutul creştinismului, casa era un loc de cult, o Biserică ce se ruga şi îl lăuda pe Domnul. Redescoperind valoarea eclezială a familiei creştine, Conciliul învaţă că ea trebuie să se manifeste ca sanctuarul casnic al Bisericii prin „rugăciunea înălţată lui Dumnezeu în comun”[60]. Papa Paul al VI-lea se va referi de mai multe ori la această învăţătură conciliară, subliniind că, „pentru recuperarea noţiunii teologice a familiei ca Biserică familială, trebuie în mod coerent să se depună un efort concret pentru a instaura în viaţa de familie rugăciunea în comun”[61].

Este un aspect care face şi mai mult vizibilă esenţa familiei ca sanctuar al Bisericii, ba chiar este un element indispensabil pentru ea. Familia este „Biserică familială”, adică membrii ei înalţă în comun rugăciuni stăruitoare către Dumnezeu; aşa încât, dacă nu ar exista acest element, îi va lipsi caracterul însuşi de familie creştină.

Papa Paul al VI-lea înrădăcinează această doctrină în preoţia comună baptismală, care cheamă familia să participe atât la misiunea evanghelizatoare a Bisericii, cât şi la celebrarea cultului ei, a cărei expresie deosebit de relevantă este rugăciunea. Familia creştină este chemată în acest sens la funcţia sacerdotală a Bisericii, de a oferi jertfa rugăciunii *ca Biserică* şi *în Biserică*.

---

[59] *INS*, VII (1969), 102-103.
[60] *AA* 11.
[61] *Marialis cultus*, 52; cf. *INS*, V (1967), 142.

Exprimându-şi satisfacţia pentru retrezirea „sentimentului eclezial" în familia creştină, pontiful îndeamnă: „Noi vă rugăm, fii preaiubiţi şi pe voi, în special familii creştine nou întemeiate, să acordaţi, într-o formă cuvenită şi într-o manieră discretă, dar şi printr-o expresie religioasă, deschisă şi colectivă, multă cinste rugăciunii în comun în casele voastre"[62]. Şi în chemarea la rugăciunea în comun, ca şi în cea a credinţei, atenţia papei se opreşte cu precădere asupra datoriei foarte grave a părinţilor de a-i învăţa pe fiii lor să se roage şi a le da exemplu de viaţă de rugăciune. Ei sunt chemaţi să colaboreze la misiunea Bisericii, iniţiind pe copiii lor în rugăciune. În această operă este subliniat, în chip special, rolul mamei. Ea are în această primă pedagogie a religiei o sarcină pe cât de importantă şi de demnă, pe atât de frumoasă şi de emoţionantă. Papa nu ezită să le întrebe pe mame dacă ele îşi îndeplinesc într-adevăr această mare datorie a lor: „Mame, îi învăţaţi voi pe copilaşii voştri rugăciunile creştinului? (...) Îi ajutaţi, dacă sunt bolnavi, să se gândească la Cristos suferind? Să o cheme în ajutor pe sfânta Fecioară şi pe sfinţi? Ziceţi cu ei rugăciunea Rozariului în familie?"[63].

Dar această sarcină este şi a taţilor de familie, în ciuda marilor dificultăţi pe care ei le întâlnesc azi pentru a fi mai des prezenţi în mijlocul familiei. Ei trebuie să se roage în familie şi să dea mărturie de viaţă creştină, de aceea, papa nu-i cruţă nici pe ei de această întrebare: „Şi voi, taţilor, ştiţi să vă rugaţi împreună cu fiii voştri? Cu întreaga comunitate casnică? Cel puţin din când în când? Exemplul vostru, în corectitudinea gândirii şi a acţiunii, sprijinit de câte o rugăciune comună, valorează cât o lecţie de viaţă, cât un act de cult, având un merit excepţional"[64].

Cu toate acestea, el ştie că există mulţi părinţi creştini buni care se străduiesc să îndeplinească această importantă şi sacră misiune, şi exprimă gratitudinea şi elogiul adresat lor zicând: „Un cuvânt de felicitare merită acele mame, acei părinţi care se fac învăţători plăcuţi ai copilaşilor lor, deschizându-le buzele spre a-i învăţa primele rugăciuni"[65].

Este momentul să spunem un cuvânt despre tipul de rugăciuni de recitat în comun. În afară de cele obişnuite, papa Paul al VI-lea indică în special două: Rozariul şi Liturgia orelor. Amintind de directivele reglementării generale cu privire la Liturgia orelor, potrivit căreia familia este unul dintre grupurile

---

[62] *INS*, XIV (1976), 640.
[63] *INS*, XIV (1976), 640.
[64] *INS*, XIV (1976), 640.
[65] *INS*, IX (1971), 798-799.

potrivite pentru recitarea în comun a Oficiului divin, el afirmă că „nimic nu trebuie lăsat neîncercat, pentru ca această indicaţie clară să găsească în familiile creştine o aplicare tot mai mare şi îmbucurătoare”[66]. Fără îndoială, celebrarea în comun a Liturgiei orelor este culmea la care poate ajunge rugăciunea casnică.

O altă rugăciune foarte recomandată de pontif este Rozariul, considerat ca una dintre cele mai excelente şi eficace rugăciuni în comun pe care familia creştină este invitată să le recite. El cere ca, „atunci când întâlnirea în familie devine timp de rugăciune, Rozariul să fie expresia sa frecventă şi plăcută”[67]. Din fericire, sunt încă multe familii creştine în care se recită în comun această frumoasă rugăciune mariană.

Papa Paul al VI-lea nu dă indicaţii asupra altor tipuri de rugăciune în familie, dar una dintre iniţiativele sale cele mai lăudabile în acest domeniu este aceea de a veni în ajutor familiilor cu o carte specială de rugăciuni. Prima dată face acest lucru în 1956, ca arhiepiscop de Milano, printr-o carte intitulată *Il rituale della famiglia* – Ritualul familiei[68]. Montini spune în introducere: „Cu acest mic Ritual, tata, mama şi copiii devin promotorii cultului lui Dumnezeu în intimitatea vieţii casnice[69]. Iniţiativa este reluată cu ocazia Anului Sfânt 1975, cerând familiilor creştine să se obişnuiască cu rugăciunea în comun făcută în casă.

> Noi ne propunem în acest an... de a pune în mâinile parohilor, spre a o distribui şi recomanda cu ocazia binecuvântării caselor, o cărticică de rugăciuni elementare care se pot recita în fiecare locuinţă de membrii înşişi ai familiei, care trebuie să se înalţe la casnica, dar minunata şi emoţionanta demnitate de „domus ecclesiae”, de „Biserică familială”, aşa cum a fost altădată: fiecare casă să fie un cămin de iubire, de bună înţelegere, de rugăciune, de formare creştină nouă şi dinamică[70].

Într-un discurs către clerul roman, papa Paul al VI-lea îi invită pe preoţi să colaboreze în mod insistent la distribuirea cărţii, exprimând speranţa vie de a reaprinde în acest mod în creştini arta şi voinţa de a se ruga în case, în fiecare familie în parte.

---

[66] *Marialis cultus*, 53.

[67] *Marialis cultus*, 54.

[68] „Reluând o iniţiativă legată de misiunea din Milano... a poruncit să se tipărească şi să se distribuie pe scară largă o cărticică de rugăciuni adaptate diferitelor circumstanţe ale vieţii de familie”, *Anni e opere di Paolo VI*, ed. N. VIAN, Roma 1978, 159.

[69] G.B. MONTINI, „Introduzione”, în *Il rituale della famiglia*, Milano 1972^4, 159.

[70] *INS*, XIII (1975), 1574-1575.

Pontiful nu este străin de dificultăţile pe care le întâmpină omul zilelor noastre în a se ruga, în a vorbi cu Dumnezeu. Este, de asemenea, conştient de dificultăţile create de condiţiile sociale, de diferite servicii, care nu favorizează întâlnirile familiale frecvente. Cu toate acestea, părinţii sunt îndemnaţi să se sacrifice pentru a elimina obstacolele din calea rugăciunii familiale, deoarece este ceva caracteristic activităţii creştinului de a nu se lăsa învins de condiţionările mediului, ci de a le depăşi; de a nu ceda, ci de a se ridica deasupra lor.

Dintre toate acestea, se poate nota marea importanţă pe care papa Paul al VI-lea o atribuie rugăciunii în familie. Aceasta este una dintre cerinţele sale cele mai insistente, pe care o adresează familiei creştine pentru a putea realiza cu adevărat imaginea Bisericii. Şi nu numai că se manifestă ca sanctuar al Bisericii, dar chiar o şi construieşte în sens spiritual. „Luaţi aminte, aşa construiţi Biserica", zice pontiful[71]. Aceasta ar voi să însemneze, de asemenea, că o familie care este model de viaţă religioasă şi de rugăciune devine ca un fel de trambulină de lansare eclezială pentru membrii ei. Ei sunt inseraţi cu uşurinţă în cultul şi în viaţa Bisericii şi se vor simţi bine dacă propria lor familie este o „Biserică".

3.5. Chemare la apostolat

Familia creştină nu este o comunitate închisă în ea însăşi. Întrucât este „prima şi vitala celulă a societăţii", ea este chemată să se deschidă, este chemată la apostolat, chemare „de excepţională importanţă atât pentru Biserică, cât şi pentru societate"[72]. Fiind subiect de evanghelizare şi de apostolat al interiorului ei, ea este chemată să fie tot astfel şi în exterior, dând mărturie şi dedicându-se slujirii fraţilor. Pe fundalul doctrinei conciliare, papa Paul al VI-lea învaţă că familia trebuie să fie îndreptată spre exterior spre binele altora, trebuie să aibă o valenţă evanghelizatoare şi misionară. Într-adevăr, aceasta este vocaţia Bisericii însăşi, dar este şi cea a familiei creştine, întrucât este „Biserică familială". Ea este „Biserică familială", zice papa, dacă toţi membrii ei împreună „promovează dreptatea, practică faptele de milostenie, se dedică slujirii fraţilor, iau parte la apostolatul celor mai vaste comunităţi locale"[73].

---

[71] *INS*, XIV (1976), 640.
[72] *AA* 11.
[73] *Marialis cultus*, 52.

Există multiple opere de apostolat familial. În primul rând, papa Paul al VI-lea acordă o mare însemnătate *apostolatului între familii*. El este „o nouă şi foarte importantă formă de apostolat de la semen la semen; soţii înşişi sunt cei care devin apostoli şi călăuze ai altor soţi”[74]. Este un apostolat foarte util şi eficace, deoarece experienţa altora are întotdeauna o mai mare forţă de convingere şi de succes. Practic, el se concretizează în pregătirea logodnicilor, în ajutorarea tinerelor cupluri şi a cuplurilor aflate în dificultate. Astfel, cuplurile creştine colaborează în mod activ la misiunea evanghelizatoare a Bisericii. Cooperarea este necesară atât pentru eficacitatea lor în apostolatul familial, cât şi pentru posibilitatea lor de acţiune în acele ambiente unde sunt dificile intervenţiile Bisericii. Pontiful subliniază de mai multe ori necesitatea unei atari forme de apostolat, întrucât ea este una dintre cele care azi apar mai oportune.

Altă formă de apostolat este *ospitalitatea*. Familia nu trebuie să fie închisă, izolată, ci prietenă cu alte familii, solidară cu cei care aparţin comunităţii, cordială, interesată pentru faptele bune. Papa aplică îndemnul sfântului Paul, „Practicaţi ospitalitatea”, (*Rom* 12,13) tuturor cuplurilor şi dă ca exemplu ospitalitatea familiei Aquila şi Priscilla (cf. *Fap* 18,2-3; *Rom* 16,3-4). Familia creştină, deci, este chemată să fie deschisă, generoasă, gata să primească şi să îi ajute pe toţi. Accentuând utilizarea acestei „forme eminente a misiunii apostolice a familiei”, Pontiful afirmă: „Ce har mare este faptul de a fi primiţi în această «mică Biserică»... de a intra în afecţiunea ei, în a descoperi maternitatea ei, în a experimenta mila sa...”[75] Desigur, este vorba de o ospitalitate care nu se limitează numai la nişte opere de ajutor material, dar cuprinde şi opere cu caracter spiritual, religios, întâlniri de rugăciune, de ascultare a cuvântului lui Dumnezeu, de pregătire catehetică, aşa cum era la începutul creştinismului.

Apostolul familiilor creştine trebuie să se deschidă şi *problemelor sociale* şi să ia parte activă la ele. De exemplu, este de datoria lor să sprijine şcoala şi să participe la consfătuirile de clasă. Este sarcina lor aceea de a dialoga întotdeauna cu responsabilii publici, de a colabora cu asociaţiile creştine; aşa, de exemplu, mai ales în domeniul mass-media. Le revine lor mai întâi misiunea de a afirma dreptul părinţilor la educarea fiilor lor, la apărarea demnităţii şi autonomiei familiei, întru a-i oferi locul fundamental în societate şi a-i favoriza

---

[74] *Humanae vitae*, 26.
[75] *END*, 12.

stabilitatea, precum şi spre a-i rezolva problemele sale referitoare la salariu, la locuinţă etc.[76]. Există o serie întreagă de drepturi ale familiei pentru care papa Paul al VI-lea, cu fermitate şi curaj, şi-a ridicat glasul. Azi notăm cu satisfacţie faptul că Biserica a adunat drepturile familiei într-un document special: *Carta drepturilor familiei* (25.11.1983).

O importantă formă de apostolat este *mărturia*. „Un om şi o femeie care se iubesc, surâsul unui copil, pacea unei familii: toate sunt o predică fără cuvinte, dar admirabil de convingătoare”, zice pontiful[77]. Este adevărat că mai multă încredere inspiră martorii decât maeştrii. Conştientizarea eficacităţii mărturiei este pentru papa Paul al VI-lea un motiv să invite insistent la apostolatul prin exemplul vieţii de credinţă şi de iubire creştină. Prin viaţa lor exemplară, manifestată zilnic în orice împrejurare, familiile creştine luminează celelalte familii şi devin astfel o chemare de a primi vestea cea bună a evangheliei. Fără îndoială, o familie în care sunt trăite valorile evanghelice într-un dinamism fortificant nu poate să nu strălucească şi să nu atragă şi alte familii în orbita ei de credinţă, de iubire şi de caritate. Ea, într-adevăr, „prin exemplul şi prin mărturia sa, acuză lumea de păcat şi îi luminează pe cei care caută adevărul”[78].

Splendid exemplu de apostolat sunt *grupurile familiale*. Aceste familii, care doresc să trăiască o mai profundă spiritualitate familială, au cu siguranţă mai mult succes dacă sunt unite cu alte familii într-o împărtăşire a datoriilor şi idealurilor. În acest mod, este posibil pentru ele să se întâlnească mai uşor, să discute problemele familiale, creştine, culturale, sociale, să se instruiască în mod reciproc, să se ajute, să se angajeze în apostolat, să trăiască mai intens valorile creştine ale căsătoriei şi ale familiei.

Amintim succint câteva dintre grupurile familiale. În primul rând, amintim *Les Equipes Notre-Dame*, fondate de Henry Caffarel în 1939 în Franţa. Tocmai acestei mişcări îi dedică papa Paul al VI-lea unul dintre cele mai admirabile discursuri despre spiritualitatea conjugală şi familială. Numindu-le „celule vii şi active” ale Bisericii, Pontiful exprimă marele său respect şi satisfacţia sa pentru ele, adăugând: „Cupluri încercate, cupluri fericite, cupluri fidele, voi pregătiţi pentru Biserică şi pentru lume o nouă primăvară ai cărei primi muguri ne fac să tresăltăm de bucurie”[79]. Şi continuă, cerându-le, lor şi tuturor

[76] Cf. *INS*, VII (1969), 78; *AA* 11; *INS*, V (1967), 141.
[77] *END*, 17.
[78] *LG* 35. Text reluat de papa Paul al VI-lea în *END*, 12.
[79] *END*, 18.

cuplurilor creştine răspândite în lume, să fie, prin faptele lor bune, lumină în lume pentru slava lui Dumnezeu Tatăl (cf. *Mt* 5,16).

O altă mişcare importantă este formată de *Grupurile de spiritualitate familială*, fondate de Mons. Carlo Colombo în 1961. Exprimând bunăvoinţa sa pentru viaţa lor exemplară, papa Paul al VI-lea le încurajează să dea mărturie în lume despre arta creştină de a iubi în sacramentul Căsătoriei, de a aduce în societatea de azi „suflul unei vieţi de har integral trăite, în care Domnul, ca în Edenul din zorii creaţiei, să poată găsi toate satisfacţiile sale”[80].

O specială referire facem la mişcarea *Apostolii căminului* (*Apostoli del focolare*), ce ţine de Institutul „Pro Familia” din Brescia şi care-şi trage originea din prima Şcoală a Bunei Gospodine (Scuola della Buona Massaia), concepută de Don Zuaboni în 1918. Constatând cu bucurie opera şi viaţa membrilor săi, care printr-o publică promisiune făcută în faţa episcopului se angajează în a sfinţi viaţa de familie, papa Paul al VI-lea afirmă că, în acest mod, ei sunt „mărturii vii ale măreţiei, frumuseţii şi sfinţeniei căsătoriei creştine în faţa lumii”[81].

Amintim aici şi alte grupări ca: *Gruppi famiglia* a Acţiunii Catolice Italiene, *Famiglie nuove* a Focolarinilor, *Domus Christianae* etc. Toate acestea sunt grupuri familiale care, prin mărturia lor de viaţă creştină şi prin apostolatul lor, pot să se transforme în adevărate celule ale comunităţii ecleziale şi civile. Numărul lor crescând poate fi considerat ca *un semn al timpurilor*. Mărturia şi angajarea familiei creştine în a trăi şi a transmite mesajul creştin în lume este o nouă formă de apostolat care apare azi tot mai necesară. Sub această formă, familia se prezintă ca celulă vie şi activă a Bisericii, este cu adevărat „Biserică familială”. De aceea, ea este tot mai mult încurajată de Biserică.

4. Directive speciale pentru salvarea şi promovarea familiei

De multe ori nu s-a trăit din plin bogăţia identităţii umane şi creştine a familiei. Această carenţă este cauzată îndeosebi de lipsa unei educaţii adecvate a tineretului, a formării sale morale şi spirituale pentru iubire, căsătorie, familie şi, evident, a unei pastoraţii familiale complete. În această direcţie trebuie concentrată atenţia dacă vrem să prevenim criza familiei.

4.1. Importanţa şi necesitatea educaţiei

---

[80] *INS*, III (1965), 485.
[81] *INS*, VI (1968), 473.

Împreună cu Conciliul trebuie, întâi de toate, să afirmăm că „toţi oamenii, de orice rasă, condiţie şi vârstă, în virtutea demnităţii lor de persoană, au dreptul inalienabil la educaţie”[82]. Conciliul insistă în special asupra educării copiilor şi tinerilor pentru a putea dezvolta capacităţile lor fizice, morale şi intelectuale, a câştiga simţul responsabilităţii şi a dobândi adevărata libertate. O dată cu agravarea crizei tineretului, papa Paul al VI-lea, urmând linia Conciliului, insistă des asupra necesităţii educaţiei. El îşi exprimă speranţa că „familia, societatea, Biserica şi tineretul însuşi vor lua deplină cunoştinţă cu funcţia lor proprie cu privire la educaţia tineretului şi la unirea forţelor lor morale să fie armonic promovată şi favorizată”[83].

Fără îndoială, sarcina de a educa revine, în primul rând, *familiei*. Dând viaţă fiilor, părinţii sunt chemaţi cei dintâi să-i educe: este datoria şi dreptul lor esenţial, originar şi primar, de neînlocuit şi inalienabil. Pentru a putea îndeplini bine această misiune, părinţii trebuie să fie formaţi şi pregătiţi în mod adecvat. Erorile în educaţie pot compromite în mod fatal viitorul fiilor lor[84].

– *Autoritarismul* este metoda acelor părinţi care, într-un anumit sens, îi „terorizează” pe fiii lor cu norme foarte rigide. Este metoda care nu le dă fiilor posibilitatea de a se apropia de părinţi, de a dialoga cu ei, de a participa la problemele de familie, de a da o părere, de a avea iniţiative, de a face alegeri libere şi responsabile. Rezultatul este faptul că fiii lor rămân timizi şi imaturi, sau ajung la situaţii de conflict cu părinţii şi fug definitiv din casă[85].

– Un alt tip de educaţie, diametral opus precedentului, este *permisivismul*. Nici acesta nu este acceptat de papa[86]. Este o metodă antieducaţională sau, mai bine zis, „non-educativă”, deoarece renunţă la orice drept de intervenţie educativă. Fiii sunt complet lăsaţi liberi, lăsaţi de capul lor, abandonaţi în dificultăţi. Nereuşind să dialogheze cu părinţii şi nici să aibă sprijinul şi directivele lor, se vor îndrepta în afara familiei pentru a afla un ajutor şi un punct de referinţă. Ambele metode, cea autoritară şi cea permisivistă, sunt în mod clar needucative.

---

[82] *GE* 1.

[83] *INS* (1971), 70.

[84] Cf. *GE* 3; *Familiaris consortio*, 36. „Cu cele mai bune intenţii, se pot face erori pedagogice grave care pot periclita viitorul copilului... ar trebui ca toţi părinţii să înţeleagă miza educaţiei...”, *INS*, XIV (1976), 78.

[85] Cf. *INS*, X (1972), 1283.

[86] Cf. *INS*, X (1972), 1283.

– Metoda validă este cea *democratică*. Ea se bazează pe *dialogul dintre părinţi şi fii*, aşa cum cere papa Paul al VI-lea. În spiritul dialogului, copiii se vor putea apropia cu încredere de părinţi, vor expune problemele lor primind de la dânşii propuneri morale, valori ideale, direcţionate progresiv pentru creşterea personală şi responsabilă în adevărata libertate[87]. Părinţii vor trebui să ştie cum să se intereseze de fiii lor, să-şi sacrifice timpul pentru a conversa, a schimba idei, a judeca împreună diverse situaţii, diverse fapte de actualitate, a-i ajuta să facă nişte alegeri responsabile şi să fie primii care să dea exemplu bun. Este o metodă educativă liberalizantă şi personalizantă şi, ca atare, cea mai potrivită şi cea mai eficace. Potrivit acestei metode, părinţii vor putea să-şi îndeplinească cum trebuie misiunea lor de primi şi principali educatori.

După părinţi, un rol important în educaţia tineretului revine *societăţii civile*. În special, *şcoala* şi *mass-media* au o mare responsabilitate în acest domeniu. Familia este chemată să intervină şi să colaboreze cu ele, pentru că este vorba de viitorul membrilor ei[88].

Datoria de a contribui la educaţia tineretului o are şi *Biserica*. Papa Paul al VI-lea zice în mod expres că „familia, şcoala, societatea, vor trebui să primească din partea Bisericii o nouă contribuţie pentru a face eficace «arta artelor», care este aceea de a forma oameni adevăraţi. Şi această problemă este problema noastră”[89].

Tineretul însuşi este chemat să educe şi să dea mărturie. Papa precizează că nu toţi tinerii sunt în criză şi că nu totul este negativ în contestarea lor. Din fericire, există mulţi tineri care au dobândit aspectul transparent al fiilor cuminţi şi sunt plini de idei noi şi mari, sunt ataşaţi familiei şi angajaţi în mod serios la studiu, muncă şi asociaţii tinereşti. El ştie că există multe familii unde fiii se educă împreună, familii de aur, în care fiii mai mari rămân alături de cei mai mici şi o fac pe antrenorii lor la studiu, la joacă, la viaţă. Dar papa îi cheamă pe tineri la o mărturie publică, zicând că revine lor misiunea de a-l proclama pe Cristos, de a se comporta ca fii ai luminii şi martori ai vieţii creştine, de a reconstrui lumea pe bazele credinţei, de „a propune un stil tineresc, plin de forţă, de frumuseţe, de bucurie şi, dacă e cazul, de eroism şi de sacrificiu; un stil creştin”[90].

---

[87] Cf. *INS*, X (1972), 1283.
[88] Cf. *INS*, VII (1969), 1276-1277; *INS*, IX (1971), 1163-1164.
[89] *INS*, VII (1969), 800.
[90] *INS*, V (1976), 103.

4.2. O pregătire morală şi spirituală la iubire

Deja în scrisoarea sa pastorală *Pentru familia creştină*, Montini afirmă în mod expres că „motivul fundamental al decadenţei familiei ar fi lipsa de pregătire spirituală în vederea întemeierii familiei însăşi”[91]. Ca papă, se lamentează că mulţi se angajează în căsătorie „cu prea mare uşurătate, fără pregătirea psihologică, spirituală, religioasă cuvenită, reducându-i astfel substanţa sacră şi solemnă la condiţia de experimente înjositoare, de aventuri riscante, dacă nu chiar de naufragii înspăimântătoare”[92].

Se întrezăreşte, deci, necesitatea unei pregătiri serioase a tinerilor în vederea întemeierii unei familii pentru a preveni toate riscurile şi dificultăţile de care s-ar putea lovi mai târziu. O astfel de pregătire trebuie făcută îndeosebi din punct de vedere moral şi spiritual. Nu este suficient instinctul natural pentru a iubi şi a întemeia o familie. El nu este suficient pentru a da contractanţilor căsătoriei ideea exactă a iubirii umane şi a societăţii familiale care rezultă din ea. Experienţele sentimentale şi sexuale, îndepărtate de orice normă morală şi nivel de viaţă spirituală, nu conduc decât la aşa-zisa „iubire liberă”, la o „explozie de animalitate şi iraţionalitate”, la un „simţ de înjosire” şi la o „predominare a vulgarităţii”.

Desigur, nu în aşa ceva rezidă ideea exactă a iubirii. Iubirea adevărată şi autentică are cu totul altă faţă şi este de preferat să fie ridicată la adevărata sa veridicitate şi frumuseţe, să fie salvată. Cu alte cuvinte, trebuie salvată iubirea umană în sublima sa demnitate, care demnitate totuşi nu se întâlneşte decât atunci când ea ajunge la apogeu, adică atunci când se desfăşoară după un plan exclusiv şi superior, după planul divin.

Numai dacă iubirea este considerată şi trăită în conformitate cu legile divine, cu ordinea stabilită de Dumnezeu, se pot avea premisele serioase pentru o familie sănătoasă, stabilă, fericită, ideală. Într-adevăr, iubirea este cea care îl duce pe om la căsătorie şi la familie; prin urmare, aceasta, familia, va fi autentică în măsura în care a fost şi va fi autentică iubirea. De aceea ne pregătim pentru familie, pregătindu-ne pentru iubire, învăţând să iubim. Nu putem face abstracţie de pregătirea la iubire, după cum susţin unii. Trebuie să se înveţe şi în domeniul iubirii. Cum afirmă papa, „iubirea are nevoie de o mare şcoală”[93]. Şi această nobilă şcoală, această pregătire la iubire nu trebuie să se

---

[91] *Lett. past.*, 840.

[92] *INS*, I (1963), 397.

[93] *INS*, V (1967), 965.

reducă la perioada câtorva luni înainte de căsătorie sau în perioada logodirii, ci trebuie să înceapă cu mult timp mai înainte. Este vorba de aşa-zisa pregătire „remotă” a tinerilor la căsătorie, o pregătire progresivă pentru alegerea unei stări de viaţă foarte importante.

Conştient de acest lucru, pontiful nu pierde ocazia de a da tinerilor unele directive, unele învăţături asupra iubirii şi familiei. În special, în discursul său către Tineretul Acţiunii Catolice Italiene, reunit într-un Congres cu tema *Pregătirea pentru iubire* (*Prepararsi sull'amore*) în ziua de 4 iunie 1967, el îi învaţă pe tineri ce este iubirea şi-i îndeamnă cu insistenţă să înveţe să iubească. Sensurile, semnificaţiile iubirii ar putea fi graduale precum o scară: „Dacă se rămâne în straturile inferioare, iubirea este pasiune (patimă rea), este instinct; de multe ori viciu... Dar dacă se urcă mai sus, iată că iubirea devine cercetare, integrare, completare naturală a existenţei”[94].

Există astfel două chipuri ale iubirii: pe de o parte, iubirea care poate fi mai îngustă, mai egoistă, mai ingrată, mai sterilă şi mai ameninţătoare pentru viaţa omenească şi, pe de altă parte, care poate să se dovedească drept ideală, fecundă, sacră, eroică, sublimă, şi care se învecinează cu Dumnezeu.

Pontiful nu încetează de a le repeta tinerilor să se urce pe scara iubirii pentru a ajunge la valorile sale adevărate şi sublime. Iubirea adevărată vrea să fie exclusivă şi perenă: acestea sunt două caracteristici de o mare importanţă pentru familie. El spune: „Cele două mari temelii pe care se va clădi, mâine, o familie legitimă şi bună sunt exclusivitatea şi perenitatea, premise ale indisolubilităţii”[95]

Tinerii sunt îndemnaţi în mod insistent să nu iubească din instinct, interes, capriciu, ci să se educe ca să iubească bine, dispuşi la darul oferirii totale, ceea ce vrea să însemne abnegaţie, sacrificiu. Vedem, deci, clar aici că iubirea trebuie să urmeze o disciplină. Ea este o artă şi, ca orice artă, cere o disciplină. Aceasta impune stăpânirea de sine, autocontrolul, ceea ce în viaţa creştină devine virtutea castităţii. În pofida dificultăţilor, tinerii, în drumul lor de iubire în vederea căsătoriei, sunt chemaţi să practice această virtute. Montini, invitându-i (pe tineri) să privească la exemplul multora care o practică, afirmă că ea este posibilă, utilă şi necesară. Lumea modernă nu favorizează încetăţenirea ei, de aceea este necesar să se intensifice educaţia creştină şi să ne angajăm nu numai la a feri tineretul de căderi morale, ci şi la a-l converti

---

[94] *INS*, V (1967), 963.

[95] *INS*, V (1967), 964

pentru ca, prin disciplina moravurilor, să devină un coeficient de forţă morală şi spirituală, seninătate şi frumuseţe.

Trebuie luată o atitudine împotriva pierderii conştiinţei morale. De aceea, pontiful face puternice apeluri amintind de importanţa valorilor morale, de necesitatea de a pregăti tinerele generaţii „la întemeierea familiei prin intermediul unei solide conştiinţe morale”[96]. Spre a dobândi o solidă conştiinţă morală nu este suficientă natura, ci este necesară colaborarea cu harul care transformă natura, o perfecţionează. Dar când harul divin se uneşte cu natura şi puterea răscumpărătoare a lui Cristos, prin sacramente, transformă în profunzime sufletul omenesc şi avem noi baze solide pentru conştiinţa morală.

Tinerii, logodnicii, sunt chemaţi deci să se pregătească pentru însuşirea conştiinţei morale şi pentru căsătorie printr-o intensă viaţă de credinţă, o profundă viaţă spirituală, apropiindu-se în chip deosebit de sacramente. Se poate întâmpla ca viaţa de credinţă să se fi ofilit, atât din cauza faptului că după pregătirea la sacramentul primei Spovezi, primei Împărtăşanii şi al Mirului, s-a neglijat planul religios spiritual, cât şi din cauza influenţei exercitate de secularizarea modernă. De aceea, este necesară orientarea tinerilor şi logodnicilor pe un drum progresiv de credinţă-convertire, care să-i ajute nu numai să descopere iubirea conjugală în planul divin, ci să şi trăiască propria credinţă. Pregătirea la căsătorie devine un „itinerar catecumenal”, o formă tot mai mult cerută azi. Acesta este, de fapt, scopul reculegerilor spirituale, al întâlnirilor dintre tineri, cu caracter religios, şi al altor iniţiative pastorale actuale.

4.3. Pregătirea proximă şi necesitatea unor forme moderne

Pregătirea morală şi spirituală la iubire şi la familie se intensifică încă şi mai mult în perioada propriu-zisă a logodirii, fără a fi omisă totodată tratarea tuturor celorlalte aspecte în vederea acestui scop. De exemplu, trebuie perfecţionată formarea din punct de vedere fizic, sanitar, intelectual, profesional etc., ajutându-i astfel pe candidaţi să ajungă pe cât posibil perfecţi la închegarea unei familii. În mod deosebit, ei trebuie să fie pregătiţi şi educaţi pentru importanta lor misiune de părinţi, aceea de a naşte copii şi a şti să-i educe, de a fi ei înşişi buni educatori. Trebuie ca ei să fie bine pregătiţi şi capabili de a îndeplini atari sarcini. În chip special, Montini cere ca să fie imprimată o idee clară a familiei, despre familie. Ea trebuie să fie prezentată ca o vocaţie, „ca o misiune, ca o

---

[96] *Lett. past.*, 843.

mare datorie, care dă vieţii un scop foarte înalt şi-l umple cu darurile şi virtuţile sale”[97].

Deci, familia nu este o soluţionare facilă, nu este o cale liberă pentru toţi, ci este o vocaţie spre care tinerii trebuie să se pregătească în mod responsabil, aşa cum este indispensabilă o serioasă pregătire pentru chemarea la preoţie sau la călugărie. Căsătoria nu este un episod capricios, nu este o aventură de moment sau un experiment. Este o alegere conştientă şi definitivă a stării de viaţă.

Nu este o stare obligatorie pentru toţi, ci este o alegere, o vocaţie, o misiune, la care tinerii trebuie să se decidă şi să se pregătească cu responsabilitate şi conştiinciozitate. Logodnicii trebuie să fie conştienţi că în căsătorie sunt chemaţi să realizeze imaginea firească a lui Dumnezeu Creatorul, în sine fecund şi plin de iubire; icoană supranaturală, pentru creştini, a unirii dintre Cristos şi Biserica sa.

Ca papă, reluând aceleaşi concepte, el consideră necesar ca cei care încheie căsătoria să se apropie de sacramentul Căsătoriei nu cu superficialitate, ci „conştienţi de pasul pe care-l fac, să aibă capacitatea de a vedea în căsătorie acel «sacramentum magnum» care-i consacră pentru misiunea sublimă de colaboratori ai lui Dumnezeu în a revărsa viaţa în noile creaturi, în a educa dezvoltarea lor cu o delicateţe plină de grijă, având conştiinţa propriilor responsabilităţi”[98].

Asupra acestei idei trebuie să se insiste tot mai mult în pregătirea conceptuală la căsătorie, pentru a putea recupera demnitatea familiei, prezentând-o ca pe o importantă vocaţie, invitând pe cei care doresc să o încheie să fie din ce în ce mai demni de o iubire care este semn al iubirii lui Dumnezeu faţă de oameni.

După pregătirea proximă la căsătorie, urmează cea *imediată*, care este încă şi mai intensă din toate punctele de vedere, inclusiv cel liturgic.

Ceea ce vrem să subliniem este faptul că pregătirea pentru familie nu se termină cu căsătoria, ci trebuie să continue şi după încheierea ei. Este vorba de o educare *permanentă* spre valorile căsătoriei şi ale familiei. Soţii sunt invitaţi să se informeze şi să se formeze continuu, spre a se educa fără răgaz, mai ales din punct de vedere moral şi spiritual. Astfel, căsătoria nu este concepută ca un punct de „sosire”, ci ca un punct de „plecare”, spre o construire dinamică şi autentică a complicatei realităţi familiale.

---

[97] *Lett. past.*, 844.

[98] *INS*, I (1963), 400.

Acestea sunt doar câteva dintre aspectele mai importante ale pregătirii proxime la căsătorie şi la familie, urmată de pregătirea imediată şi continuată de cea permanentă. Problema care se ridică azi este aceea că, pentru realizarea unei atari pregătiri, nu este suficientă educaţia de acasă, care nu mai are autoritatea şi capacitatea de altădată de a forma pe tineri în vederea căsătoriei şi a familiei. De aceea, se consideră necesar ca să se ia alte iniţiative în acest domeniu, ca să se modernizeze şi acest sector. Trebuie să ne gândim la o modernă şi specifică pregătire în vederea căsătoriei, prin care să fie amintite în mod oportun viitorilor soţi natura (căsătoriei), sarcinile ei, valoarea ei morală şi religioasă, în aşa fel încât să poată întemeia noua lor familie cu o conştiinţă iluminată şi în spirit integral.

Motivaţia constă în faptul că instituţia căsătoriei este o realitate importantă şi, ca orice mare realitate, ea cere o pregătire proporţionată, cere „înnoite griji familiale şi sociale şi, în ceea ce ne priveşte, înnoite griji pastorale"[99].

Pe tărâm practic, iniţiativele în acest domeniu nu au lipsit. Ele s-au dezvoltat mai ales sub formă de cursuri speciale pentru logodnici, zile de reculegere spirituală, diverse întâlniri între tineri şi aşa mai departe. Deja de la începutul pontificatului său, adresându-se către Sacra Romana Rota, papa Paul al VI-lea îşi exprimă satisfacţia pentru „iniţiativele pastorale ce au ca scop de a oferi logodnicilor şi tinerilor soţi acea pregătire morală şi spirituală menită să dea conştiinţei lor lumină şi vigoare pentru sfinţenia iubirii şi pentru trăinicia şi adevărata fericire a vieţii de familie"[100].

Între elogiile sale, amintim pe cel adresat Diecezei de Strasbourg, pentru şcoala de pregătire la căsătorie, în care invită celelalte dieceze, unde nu lipsesc cursuri sau zile de reculegere în acest sens, de a urma exemplul ei[101]. Este invitată, de fapt, întreaga Biserică: episcopii, preoţii, creştinii, să ia iniţiative pastorale cât mai adaptate şi mai utile în ceea ce priveşte pregătirea la căsătorie. Nu putem să nu amintim elogiul papei adresat Institutului „Pro Familia" din Brescia, în al cincizecilea său aniversar, şi din care a făcut parte şi mama sa: el nu-şi ascunde emoţia amintindu-şi de ea şi „văzând cum lucrează [Institutul]

---

[99] *Lett. past.*, 841.

[100] *INS*, I (1963), 399.

[101] Zice pontiful: „Sunt elogii pe care le adresăm diecezei de Strasbourg, căci ştim că acolo funcţionează şi se dezvoltă în mod fericit o şcoală de pregătire la căsătorie... Am voi ca un exemplu aşa de oportun să devină molipsitor şi să se răspândească tot mai mult în dieceze unde adesea deja, slavă Domnului, sunt organizate cursuri sau zile de reculegere cu acelaşi scop", *INS*, II (1964), 848.

azi, îndeplinindu-şi neobosit misiunea, prin organizarea de cursuri de pregătire şi de formare spirituală în beneficiul tineretului, a logodnicilor, a soţilor, şi cu ajutorul deosebit – prin prezentare şi prin conţinut – a presei periodice”[102].

Apelul său este adresat tuturor tinerilor, ca să se pregătească în mod adecvat şi deplin conştienţi pentru întemeierea familiei. Tocmai datorită consistenţei şi clarităţii sale, ne permitem a cita cvasi-integral apelul pe care papa îl transmite tinerilor cu ocazia Crăciunului, în 1969.

> Am dori ca, în sufletul lor, conceptul despre familie să capete o splendoare ideală; am vrea ca la realizarea acestui ideal să contribuie limpede şi deplin forţa lor de a iubi; am vrea ca ei să-şi dea seama de vocaţia care se ascunde şi se manifestă în atracţia spre întemeierea unei familii; am vrea ca să nu fie devastat ajunul căsătoriei lor de gânduri impure şi comportări incorecte; am vrea ca nu calcule egoiste şi hedoniste să umbrească planurile viitorului cămin; am vrea ca ştiinţa adevăratei lor iubiri să provină de la Cristos care-şi dă viaţa pentru Biserică, mireasa sa, destinată a se extinde la toţi oamenii; şi ca harul sacramentului să se reverse, ca o fântână inepuizabilă, în fiecare zi a vieţii lor conjugale. Noi aşteptăm de la generaţia tânără un tip de familie nouă, căreia îngrozitoarele experienţe ale istoriei prezente trebuie să-i fi învăţat că numai un creştinism autentic şi puternic posedă formula adevăratei vieţi[103].

Iată un apel foarte clar şi foarte bogat în idei, un apel care rezumă tot ce am tratat în această ultimă parte a lucrării. Deci, trebuie ca tinerii să se pregătească pentru familie, să se pregătească cu o iubire adevărată, autentică, castă, o iubire care provine de la Cristos, ca ei să vadă în familie o vocaţie, ca ei să alcătuiască un nou model de familie, întemeiată pe valori creştine, spirituale, morale.

Din fericire, în ultimele timpuri, posibilităţile tinerilor de a se pregăti la iubire şi familie sunt foarte mari. Să ne gândim la cursurile pentru logodnici, la consultorii matrimoniali, la şcolile de pregătire la căsătorie, chiar şi prin corespondenţă, la întâlnirile pastorale, la reculegerile spirituale, la colocvii, la mass-media, la revistele specializate etc. Fără îndoială, toate acestea dau rezultate notabile, dar nu suficiente dacă din mijloace de „informare” nu devin mijloace de „formare”. În special, ele trebuie să îi conducă pe tineri pe un drum catecumenal, care este drumul de a-l întâlni pe Cristos şi de a trăi în el.

Biserica deja începe să se orienteze din ce în ce mai mult în această direcţie. Prin misiunea sa şi prin iniţiativele sale, ea caută nu numai să lumineze minţile

---

[102] *INS*, VI (1967), 472.
[103] *INS*, VII (1969), 810.

tinerilor, ale celor logodiţi şi ale soţilor asupra multor valori religioase, morale şi spirituale ale căsătoriei şi ale familiei, ci, mai ales, de a face în aşa fel ca ele să fie trăite, urmând un drum progresiv de credinţă şi de iubire. Aşa cum zice papa Paul al VI-lea, nu este suficientă natura, ci este necesar harul, este necesar de a trăi un creştinism autentic. Iar Ioan Paul al II-lea cere să fie pregătit şi publicat un *Directoriu pentru pastorala familiei*, în care să se stabilească, deci, ca aceste cursuri de pregătire să fie făcute nu numai pentru o aprofundare intelectuală, ci şi pentru a-i stimula pe cei interesaţi de a „se insera în mod vital în comunitatea eclezială”[104].

Noul *Cod de drept canonic* pune un mare accent pe pregătirea la căsătorie şi la familie. Şi el insistă asupra a patru aspecte ale pregătirii, şi anume: pregătirea remotă şi generală pentru toţi; pregătirea proximă a tinerilor logodiţi; pregătirea imediată şi formarea permanentă a soţilor la fidelitate şi la sfinţenie în căsătorie[105]. Astfel, Biserica se străduieşte să se angajeze din ce în ce mai mult în acest domeniu, oferind posibilităţi, având iniţiative, conştientă de importanţa formării pre- şi postmatrimoniale pentru o adevărată identitate umană şi creştină a familiei.

4.4. Puncte de bază şi apeluri pentru pastoraţia familiei

În familia creştină nu există numai raporturi umane, ci şi raporturi de fii ai lui Dumnezeu şi ai Bisericii; se învaţă nu numai normele de comportare civilă, ci şi cele religioase; pe scurt, în ele se nasc buni cetăţeni şi buni creştini. În acest sens, papa Paul al VI-lea declară că familia este „celula primară” nu numai a societăţii civile, ci şi a celei religioase. De aceea, de stabilitatea şi de viaţa ei depinde reînnoirea Bisericii locale şi universale. Or, acest fundament al societăţii civile şi ecleziastice, fiind „aruncat” în centrul crizei moderne, apare ca necesară o puternică intensificare a acţiunii pastorale într-o astfel de direcţie. Pontiful afirmă că este una dintre „datoriile ceasului de faţă” şi că trebuie să-i rezervăm o atenţie prioritară[106].

Înainte de toate, pastorala familiei trebuie să fie călăuzită de unele principii de bază. Adresându-se participanţilor la cea de-a II-a Adunare generală a Comitetului pentru Familie, în ziua de 13 martie 1974, papa enumeră „punctele

---

[104] *Familiaris consortio*, 66.
[105] *Codul de drept canonic*, can. 1063.
[106] Cf. *INS*, XV (1977), 824; *INS*, VIII (1970), 1469.

prioritare” ale pastoralei familiale, ai cărei promotori ei trebuie să fie cei dintâi[107]. Punctele de bază sunt următoarele:

– în primul rând, familia este „locul privilegiat al iubirii, al comuniunii intime a persoanelor”, al comuniunii unice şi indispensabile, al iubirii fidele, caste, răbdătoare şi generoase;

– ea este „leagănul vieţii”; ca atare, în confruntarea cu mentalitatea anticoncepţională modernă, se iveşte datoria pentru toţi, în special pentru preoţi, medici, educatori, de a-i pregăti pe soţi la paternitatea responsabilă, considerând viaţa şi iubirea ca „daruri ale lui Dumnezeu”;

– ea nu este închisă în ea însăşi, ci este „locul de deschidere către toate celelalte comunităţi”. În ea se învaţă realizarea comuniunii, convieţuirea în societate;

– în chip deosebit, ea este „locul în care se revarsă harul Domnului”. În virtutea sacramentului căsătoriei, mirii (soţii tineri) primesc harul de a trăi iubirea lor în conformitate cu cea dintre Cristos şi Biserică şi de a-i iniţia pe fiii lor la credinţă şi apostolat. Pontiful asigură astfel familia de asistenţă divină. Ea nu trebuie să se înspăimânte în faţa exigenţelor familiale, deseori dificile, dar nu imposibil de depăşit pentru cel care este creştin;

– în fine, papa Paul al VI-lea încheie expunerea punctelor de bază ale pastoraţiei familiale subliniind necesitatea unei pregătiri autentice a logodnicilor pentru familie, a unei „formări solide, realiste, spirituale” şi, de asemenea, a unei continue asistenţe a familiei din partea altor familii, a comunităţii creştine şi a societăţii.

Din fericire, azi există multe modalităţi şi multe mijloace pentru a face pastoraţie familială: centre parohiale, centre catehetice, consultori familiali, cursuri de formare permanentă, de formare spirituală, centre de asistenţă socială, centre pentru primirea în viaţă, asociaţii familiale, alte mişcări etc. Este necesar însă ca toate să se dedice în mod serios pentru ajutorarea familiei care se află în criză. De aceea, papa Paul al VI-lea face invitaţii insistente în favoarea unei urgente şi autentice pastoraţii familiale.

El face diverse apeluri mai ales către *episcopi*, afirmând că apostolatul în familie este indispensabil, este una dintre sarcinile vitale şi de cea mai mare importanţă a acţiunii pastorale. Ei trebuie să se angajeze constant din punct de vedere pastoral pentru promovarea valorilor creştine ale familiei, astfel ca în ea „să se menţină simţul religios, iubirea autentică, spiritul de solidaritate în

[107] Cf. *INS*, XII (1974), 233-236.

relaţiile cu alţii, mai ales cu cei care suferă, şi ca să devină un centru de implicare şi de formare creştină”[108].

Preoţii. Ei sunt chemaţi să devină consilieri şi ghizi spirituali ai familiilor, pentru a le ajuta să „umble întru lumină” (*In* 1,17) şi în bine spre idealul creştin. Trebuie să ştie că „pastoraţia familiei se prezintă azi drept cea mai oportună, cea mai angajată şi, de asemenea, cea mai fecundă, cu rezultate binefăcătoare şi de durată. Ea poate solicita, într-adevăr, multă şi delicată muncă din partea păstorilor de suflete, dar le oferă şi cele mai bune satisfacţii şi merite foarte mari”[109].

Există apoi *instituţiile*, invitate să colaboreze în pastoraţia familială. Cea mai importantă este, fără îndoială, Comitetul pentru Familie, care este chemat să găsească mijloacele eficace pentru pastorala familială, să conştientizeze comunităţile creştine în privinţa problemelor de familie, să încurajeze toate iniţiativele, să fie „martorul privilegiat al concepţiei creştine” asupra familiei[110].

Între *asociaţiile* invitate să colaboreze în pastoraţia familială, amintim şi Institutul „Pro Familia” din Brescia, Acţiunea Catolică Italiană şi Centrul Italian Feminin, pentru care pontiful face o minunată sinteză a mesajului conciliar către soţii tineri şi către familiile lumii de azi, şi invită să fie, pentru familii, primii interpreţi fideli prin cuvinte şi prin exemple[111].

Diferite apeluri sunt adresate şi *grupurilor familiale* care pot contribui valid în acest domeniu. Dar mai presus de orice, este invitată la pastoraţia familiei *familia însăşi*. Este una dintre metodele pastorale cele mai moderne şi cele mai eficace. Conştient de acest lucru, papa Paul al VI-lea cere ca să se acorde cuplurilor un spaţiu mai larg de acţiune în acest sens, amintind „rolul lor de protagoniste ale pastoraţiei”, care le vine din harul sacramentului[112]. Este vorba, deci, de familie ca subiect de pastoraţie, şi nu numai ca obiect, deci de o pastoraţie a familiei *cu* familia.

Iată numai câteva dintre frecventele apeluri ale pontifului în direcţia pastoraţiei familiale, prin care el vrea să sensibilizeze conştiinţele tuturor faţă de problemele de familie. Notăm interesul său pentru pastoraţia familiei, manifestat nu numai prin intervenţiile sale ca papă, ci şi anterior, ca arhiepiscop

---

[108] *INS*, XV (1977), 684.

[109] *INS*, VIII (1970), 1084.

[110] Cf. *INS*, XII (1974), 234; *INS*, XI (1977), 620.

[111] Cf. *INS*, VI (1968), 474; *INS*, IV (1966), 121; *INS*, XI (1973), 878; *INS*, XV (1977), 390; *INS*, IV (1966), 78-86.

[112] Cf. *INS*, XV (1970), 390.

de Milano. Tocmai din motive pastorale de acest gen a scris scrisoarea pastorală *Pentru familia creştină*, adresată arhidiecezei sale şi încheiată cu invitaţia clară: „Biserica aşteaptă azi ca familia să capete o înfăţişare tot mai luminoasă şi mai puternică; şi astfel, renăscută în conştiinţa naturii sale, a misiunii sale, a înălţării sale supranaturale, familia creştină să dea societăţii exemplul, mărturia şi nostalgia iubirii pe care Cristos a adus-o lumii"[113].

Papa Paul al VI-lea este profund convins că idealul familiei creştine este posibil, dar trebuie proclamat, promovat, trebuie desfăşurată o pastoraţie bine concepută şi organizată a familiei, ţinând cont de toate valorile teologice, spirituale, morale, culturale şi sociale. Este convins că de stabilitatea familiei depind societatea civilă şi cea religioasă şi, de aceea, este necesară salvgardarea ei.

Acesta este şi apelul papilor succesivi, care cu egală insistenţă s-au ocupat de familie şi de problemele ei. Biserica, reînnoind conştiinţa absolutei necesităţi a unei pastoraţii adecvate a familiei, continuă să se angajeze pentru valorile sale umane şi creştine şi speră astfel în redescoperirea identităţii sale, în reînnoirea şi perfecţionarea sa. Această angajare decurge şi din conştiinţa că o maturizare a instituţiei familiale se traduce simultan într-o reînnoire a Bisericii şi a întregii societăţi.

---

[113] *Lett. past.*, 856.

FAMILIA CA FORMĂ DE REZISTENŢĂ LA IDEOLOGII
Introducere în operele de tinereţe ale lui Karol Wojtyla

Pr. conf. dr. Wilhelm Dancă (Iaşi)

Învăţătura papei Ioan Paul al II-lea despre rolul familiei în creşterea şi formarea omului adevărat, care este omul educat, are rădăcini în activitatea sa pastorală desfăşurată în Biserica poloneză de sub regimul totalitar comunist, precum şi în lucrările sale literare şi filozofice publicate înainte de a fi ales ca succesor al sfântului apostol Petru la cârma Bisericii Catolice. Lecţia despre familie învaţată de papa acasă la el cuprinde multe capitole interesante, însă două dintre ele merită să fie amintite aici, pentru că fac trimitere la un adevăr valabil şi astăzi, şi anume familia bine formată poate rezista la presiunile oricărei ideologii – politice, economice, sociale etc. Astfel, în primul rând, familia este prima şcoală de umanism autentic, deci omul integral poate fi salvat de ameninţarea pericolelor ideologice, sociale, economice dacă are parte de o familie bună, şi în al doilea rând, familia se bazează şi se hrăneşte dintr-o iubire responsabilă.

Nu trebuie uitat faptul că cel care vorbeşte despre valoarea familiei este un preot romano-catolic, adică un bărbat celibatar, iar motivele care îl determină să promoveze importanţa vieţii de familie izvorăsc din evanghelie şi din contactul direct cu tinerii ce se pregătesc pentru căsătorie sau cu familiile deja constituite.

1. Experienţa mediată şi evanghelia

Vorbind despre pătimirea şi crucea lui Isus, sfântul Augustin spune că, în cazul Domnului răstignit, dar şi al ucenicului care crede în el, iubirea este totuna cu suferinţa: „amor meus pondus meum!” Păstrând proporţiile şi aplicând aceste cuvinte la grija pastorală a lui Ioan Paul al II-lea faţă de familie, putem spune acelaşi lucru: „familia este iubirea şi suferinţa sa”, sau „pentru că o iubeşte, suferă pentru familie”.

Avem cel puţin două motive pentru care susţinem acest punct de vedere: mai întâi, papa însuşi nu a avut parte de o familie normală cu o viaţă normală, în sensul că la vârsta de 9 ani o pierde pe mama sa, iar la 21 de ani rămâne orfan şi de tată; apoi, ca preot tânăr a cunoscut bine problemele cu care se confruntă

familia, fiindcă şi-a început activitatea pastorală în mijlocul studenţilor pentru care întemeierea unei familii era un lucru important, dar şi mai târziu, ca episcop auxiliar şi ca arhiepiscop de Cracovia, a rămas mereu aproape de familii şi a văzut că demnitatea acestei instituţii nu se bucura peste tot de aceeaşi strălucire, căci era întunecată de egoism, de hedonism şi de practici ilicite împotriva procreării. În plus, condiţiile economice, socio-psihologice şi politice din Polonia sub regimul comunist provocau în multe familii perturbări deloc neglijabile[1]. În această perioadă, aşadar, papa a învăţat să preţuiască iubirea umană din cadrul familiei, însuşindu-şi o idee antropologică foarte importantă, şi anume că demnitatea integrală a omului se cultivă în familie mai întâi, familia fiind prima şcoală de umanism adevărat.

Şi ar mai fi un motiv pentru care putem spune că, în cazul lui Ioan Paul al II-lea, familia este iubire şi, în acelaşi timp, cruce. Dacă privim la câte eforturi a făcut pentru a salva familia din criza prin care trece acum în vremurile noastre, pe de o parte, iar pe de alta, la rezultatele obţinute, papa ar avea tot dreptul să spună că „familia” este o cruce în pontificatul său. Însă, datorită convingerii lui că omul este în mod potenţial bun şi că, oricât de multe şi de grave ar fi rătăcirile pe care le traversează acum, în cele din urmă se va întoarce pe calea vieţii adevărate voite de către Dumnezeu, papa nu se dă bătut şi continuă să vestească cu mult curaj că „viitorul omului trece prin familie”.

Într-adevăr, omul este tema principală a *filozofiei* lui Karol Wojtyla, dar interesul său ştiinţific (filozofic şi teologic) este marcat întotdeauna de chemarea sa preoţească. Numai dacă ţinem cont de aceste lucruri, ne avertizează card. Joseph Ratzinger, putem să înţelegem cum contribuţia sa la elaborarea constituţiei conciliare privind Biserica în lumea contemporană (*Gaudium et spes*), al cărei text este axat pe grija faţă de om, a devenit o experienţă hotărâtoare pentru viitorul papă[2]. *Calea Bisericii este omul*. Aceasta este lecţia pe care papa a învăţat-o în Polonia şi pe care a purtat-o în bagajele sale pastorale şi intelectuale venind la Roma.

Prima consecinţă a acestei lecţii constă în faptul că problematica legată de teologia morală

[1] Cf. CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituţia pastorală despre Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes* (7 decembrie 1965), 47.

[2] J. RATZINGER, „La *filosofia* di Karol Wojtyla”, în *Famiglia cristiana nell'insegnamento di Giovanni Paolo II*, Supplemento nr. 2 a „Famiglia Cristiana”, nr. 38 din 28.09.1988, 188-189.

a devenit centrul interesului său teologic. Dar şi această disciplină era o predispoziţie umană importantă cu privire la misiunea de păstor suprem al Bisericii. De fapt, criza orientării filozofice se manifestă din punct de vedere teologic mai ales drept criză a normei teologico-morale. Aici se găseşte legătura dintre filozofie şi teologie, podul care leagă cercetarea-raţională despre om şi misiunea teologică, şi legătura este atât de evidentă încât nu poate fi ocolită. Unde se prăbuşeşte metafizica veche, acolo poruncile divine îşi pierd legătura lor interioară; în cazul acesta, creşte ispita de a le reduce doar la planul istoric-cultural. Wojtyla a învăţat de la Scheler să cerceteze, cu o sensibilitate umană până acum necunoscută, esenţa fecioriei, a căsătoriei, a maternităţii şi paternităţii, limbajul corpului şi, în consecinţă, esenţa iubirii. A asumat în gândirea sa descoperirile noi ale personalismului, dar tocmai în felul acesta a şi învăţat să înţeleagă din nou că, de fapt, trupul însuşi vorbeşte, că lucrurile create vorbesc şi ne trasează drumurile de urmat. Gândirea epocii moderne a deschis pentru teologia morală o dimensiune nouă, iar Wojtyla a descoperit-o îmbinând reflecţia şi experienţa, vocaţia pastorală şi speculativă, şi a înţeles legătura ei de unitate cu temele mari ale tradiţiei[3].

Aşadar, pentru a înţelege învăţătura papei Ioan Paul al II-lea despre familie, trebuie să ţinem cont şi de activitatea sa profesor de etică filozofică în timpul regimului comunist, căruia i s-a opus respingând interpretarea pe care o dădea acest regim în legătură cu omul – omul este rezultatul relaţiilor de producţie[4]. Dar, totodată, trebuie avută în vedere şi lucrarea sa pastorală printre tinerii studenţi din acel timp. În legătură cu această chestiune, în cartea *Iubire şi responsabilitate*, Karol Wojtyla spune, printre altele, că rezultatul analizelor sale provine din două izvoare, iar pentru a pătrunde legătura dintre ele, trebuie să ţinem seama şi de faptul că autorul este preot. Însă aici se iveşte o problemă, precizează autorul. Destul de des, li se refuză preoţilor competenţa când e vorba să se pronunţe asupra temelor legate de familie: iubirea conjugală, maternitatea şi paternitatea responsabilă etc. „Şi asta fiindcă ei nu intră personal în contact cu aceste teme, aşa cum o fac laicii căsătoriţi; preoţii nu au experienţă proprie în acest domeniu. De aceea, trebuie să subliniem că unul dintre cele două izvoare ale cărţii de faţă este tocmai experienţa. O experienţă mediată, pe care o furnizează activitatea pastorală”. Totuşi, funcţia pe care o joacă experienţa aici nu este exclusivă şi unică. „Având în vedere tocmai situaţia autorului, în afara experienţei sau oarecum chiar prin experienţa

---

[3] J. RATZINGER, „La *filosofia* di Karol Wojtyla”, 188-189.
[4] R. BUTTIGLIONE, *Il pensiero di Karol Wojtyla*, Jaca Book, Milano 1982, 103-139.

pastorală, a acţionat cel de-al doilea izvor. Acest izvor superior este evanghelia şi, în prelungirea ei, învăţătura Bisericii"[5].

Aceste izvoare configurează cumva personalitatea preotului, episcopului şi cardinalului Karol Wojtyla şi fundamentează adevărul spuselor sale în legătură cu tema familiei. Despre ele, papa ne vorbeşte în mai multe rânduri. De exemplu, referindu-se la învăţătura despre dragostea responsabilă şi liberă, papa scrie în cartea *Să trecem pragul speranţei* din 1994: „Am preluat-o din enciclica *Humanae vitae* a veneratului meu predecesor Paul al VI-lea, şi pe care, încă mai înainte, o deprinsesem de la tinerii mei interlocutori, soţi şi viitori soţi, pe când scriam *Iubire şi responsabilitate*. După cum am spus, ei mi-au fost educatorii în acest domeniu"[6].

Relaţiile cu tinerele perechi de soţi şi cu poveştile lor de dragoste au durat mai mult de treizeci de ani, iar Karol Wojtyla a reţinut un lucru relativ simplu din viaţa familiilor, dar greu de păstrat în practică, şi anume că familia se sprijină pe iubire, iar adevărata iubire umană înseamnă dăruire de sine. „Dragostea nu e ceva care se învaţă, şi totuşi nimic nu trebuie să constituie în mai mare măsură obiect de învăţare! Tânăr preot fiind", spune papa, „am învăţat să iubesc dragostea omenească. Iată una dintre temele fundamentale asupra căreia mi-am concentrat sacerdoţiul, slujirea la amvon, în confesional şi chiar cuvântul scris. Dacă iubim iubirea umană, ia naştere şi necesitatea vie de a ne angaja toate forţele în slujba *minunatei iubiri*"[7].

2. Lecţia Bisericii poloneze

Pe când era vicar la biserica Sfântul Florian şi capelan universitar, tânărul preot Karol Wojtyla a înfiinţat un grup de bărbaţi şi de femei, printre care se aflau şi numeroase perechi de soţi împreună cu fiii şi nepoţii lor, un grup care s-a numit mai întâi *Rodzinka* (familia mică), apoi *Paczka* (pachetul) şi, în cele din urmă, pe măsură ce numărul membrilor creştea ajungând până la aproximativ două sute de persoane, s-a definit ca *Środowisko* („ambient" sau *milieu*, în franceză). *Rodzinka*, care s-a întrunit pentru prima dată în seara zilei de 2 februarie 1951, împreună cu celelalte grupuri de studenţi călăuzite de

---

[5] IOAN PAUL AL II-LEA (KAROL WOTYLA), *Iubire şi responsabilitate*, I, Editura M.C., Bucureşti 1999, 5.

[6] IOAN PAUL AL II-LEA, *Să trecem pragul speranţei*, Editura Humanitas, Bucureşti 1995, 248.

[7] IOAN PAUL AL II-LEA, *Să trecem pragul speranţei*, 160.

Wojtyla, avea în program activităţi clandestine, reprezentând o nouă mişcare de rezistenţă ce reuşea să coaguleze câteva insule de libertate într-o mare totalitară[8]. Evenimentul cel mai important din vieţile acelor tineri era căsătoria. De fapt, la scurt timp după înfiinţare, în interiorul mişcării *Środowisko* s-au născut mai multe iubiri. Şase dintre tinerii care formau nucleul grupului *Rodzinka* s-au căsătorit. Wojtyla a organizat zile separate de rugăciune şi de reculegere pentru fiecare pereche în parte, apoi i-a căsătorit. Pentru Karol Wojtyla, iubirea era adevărul din centrul condiţiei umane, iar iubirea înseamnă întotdeauna dăruire de sine, nu afirmare de sine. Iată ce scrie într-o scrisoare din decembrie 1956, adresată unei tinere care voia să se căsătorească la vârsta de 20 de ani:

> Fiecare... trăieşte, mai ales, din iubire. Puterea de a iubi cu adevărat, nu marea putere intelectuală, constituie partea cea mai adâncă a unei personalităţi. Nu este întâmplător faptul că cea mai mare poruncă este iubirea. Iubirea adevărată ne scoate afară din noi înşine pentru binele altora, pentru a ne consacra cauzei omului, poporului şi, mai ales, lui Dumnezeu. Căsătoria are sens... dacă oferă prilejul unei asemenea iubiri, dacă evocă puterea şi necesitatea de a iubi în felul acesta, dacă ne scoate afară din carapacea individualismului (de multe feluri) şi a egocentrismului. Nu este suficient doar să acceptăm o asemenea iubire. De multe ori este necesar să sprijinim formarea ei[9].

Când au început să apară copiii în acele familii de curând închegate, preotul Wojtyla acorda fiecărei viitoare mame, înainte de naştere, o zi de reculegere. Apoi boteza nou-născuţii şi mergea să binecuvânteze casele lor. Lucrul acesta l-a făcut tot timpul cât a fost la Cracovia, atât ca preot vicar, cât şi ca episcop şi cardinal. „Întotdeauna avea timp”, îşi aminteşte o tânără mamă, „ştia că botezul înseamnă să vii acasă, să rămâi puţin cu familia, să binecuvântezi copilul care doarme în pătuţ. Nu trebuia să-i ceară nimeni aşa ceva, el voia să facă lucrul acesta”[10].

Mişcarea *Środowisko*, bărbaţii şi femeile care făceau parte din ea, vieţile lor reprezentau podul de legătură dintre Karol Wojtyla şi lumea reală în care trăiau ceilalţi oameni a căror preocupare era aceea de a găsi o posibilitate de trăire în spiritul credinţei lor creştine. Ideile pe care Wojtyla le propunea în mişcarea

---

[8] G. WEIGEL, *Testimone della speranza*, Mondadori, Milano 1999, 126.

[9] Corespondenţă furnizată autorului de către Tereza Heydel Zyczkowska, 9 noiembrie 1998, apud G. WEIGEL, *Testimone della speranza*, 127.

[10] Apud G. WEIGEL, *Testimone della speranza*, 128.

Środowisko sunt rezumate în cinci teme dezbătute în cadrul unor exerciţii spirituale pentru studenţi ţinute în anul 1954:

1) Viaţa nu se împarte în două părţi distincte: serioasă şi frivolă, adevărată şi lipsită de semnificaţie. Trebuie să rezistăm la ispita contemporană de a fragmenta viaţa sau de a reduce chestiunea adevărului la o problemă secundară. „Metoda împărăţiei lui Dumnezeu este metoda adevărului", de aceea, „omul trebuie să fie pregătit să corespundă realităţii sub toate aspectele";

2) Creştinismul nu se referă doar la sacristie şi la altar, după cum nu este ceva abstract. „Împărăţia lui Dumnezeu vestită de Cristos nu este doar teorie... ci o chemare la acţiune";

3) Isus Cristos nu este un Dumnezeu care simulează faptul de a fi om; Isus Cristos este întruparea unui Dumnezeu care pătrunde până în adâncurile dramei condiţiei umane. „Un singur om a trăit puterea sfinţeniei lui Dumnezeu: Isus Cristos. El a luat asupra sa greutatea vinovăţiei omului şi a dus-o în faţa lui Dumnezeu. Conştiinţa păcatului, pe de o parte, şi sfinţenia lui Dumnezeu, pe de alta, l-au făcut să se jertfească şi să se unească cu Dumnezeu. Lucrul acesta explică misterul din grădina Ghetsemani şi de pe Golgota";

4) Iubirea nu înseamnă „realizarea" de sine prin instrumentalizarea aproapelui. Iubirea înseamnă *dăruire* de sine altuia, pentru binele altuia, şi acceptarea celuilalt ca un dar;

5) Paradoxul mortal al secolului este faptul că, în ciuda aşa numitului umanism pe care şi-l revendică, s-a ajuns la degradarea persoanei umane şi reducerea ei la unitate economică, categorie ideologică, întruchipare a unei clase, rase sau etnii.

„Voi sunteţi mari", le spunea preotul Wojtyla tinerilor săi, „pentru că sunteţi creaturi ale lui Dumnezeu. Cine încearcă să vă spună că sunteţi altceva vă degradează"[11]. Fiind creaturi ale lui Dumnezeu, oamenii sunt în mod potenţial buni şi pot deveni ceva bun şi pentru alţii.

3. *Atelierul bijutierului*

Trăirea iubirii ca dar pentru alţii nu este un lucru uşor. Despre greutăţile pe care le implică dăruirea de sine, Karol Wojtyla vorbeşte într-o piesă de teatru intitulată *Atelierul bijutierului*, în care descrie lupta omului de a face din sine un dar pentru alţii şi încercarea acestuia de a-şi trăi destinul de creatură creată

[11] G. WEIGEL, *Testimone della speranza*, 136.

după chipul lui Dumnezeu[12]. În această piesă de teatru este vorba despre istoria interioară a trei cupluri. Viaţa în comun a lui Andrei şi a Terezei este scurtă: omul moare în război lăsând ca soţia să-şi crească singură fiul lor de curând născut, Cristofor. Ştefan şi Ana supravieţuiesc războiului, dar căsătoria lor alunecă într-o indiferenţă reciprocă, apoi în duşmănie. Ştefan consideră iubirea ca ceva sigur, şi în felul acesta iubirea se ofileşte. Ana, la rândul ei, tânjeşte după o iubire mai desăvârşită, şi astfel sufocă iubirea imperfectă pe care ar trebui să o îmbunătăţească. Relaţia dificilă dintre Ştefan şi Ana lasă semne în fiica lor, Monica, în timp ce în fiul Terezei, Cristofor, apasă greutatea de a fi fost crescut fără tată. Când se îndrăgostesc, Cristofor şi Monica pun împreună suferinţele şi greutăţile din familiile din care provin. Dar, tocmai datorită acestor greutăţi pe care trebuie să le depăşească, ei întruchipează speranţa mântuirii, pentru ei şi pentru părinţii lor.

Mesajul moral al acestei piese de teatru nu necesită comentarii şi explicaţii. Totul este clar şi spus cu o luciditate potolită, ceea ce reprezintă dovada talentului unui scriitor sigur de ideile sale. De aceea, nu este nevoie de cuvinte răsunătoare şi de situaţii extraordinare. Şi tot de aceea, un singur imperativ, imperativul etic, şi nu frica de pedepse impuse din afară, este busola personajelor implicate în jocul dramatic al piesei. Glasul cel mai puternic pe care îl aud cele trei cupluri este glasul legii naturale, glasul conştiinţei lor. Bătrânul bijutier, purtătorul de cuvânt al adevărului revelat, cere de la viitorii soţi să fie responsabili atât faţă de soarta celeilalte fiinţe umane cu care se unesc, cât şi faţă de soarta fiinţelor cărora au de gând să le dea viaţă[13].

În această dramă, Wojtyla subliniază cu delicateţe că iubirea şi fidelitatea nu pot fi reduse la emoţii. Temeiul lor unic şi solid se află în puterea umană de a căuta şi de a percepe adevărul moral al lucrurilor. O căsătorie nu este o întâlnire care alternează între două stări emoţionale. Căsătoria este un ceva real pentru două persoane care au fost transformate de întâlnirea lor şi de iniţiala dăruire de sine altuia. Această transformare rămâne şi atunci când emoţiile care făceau parte din începutul relaţiei au dispărut o dată cu trecerea timpului. De aceea, este necesar să purificăm emoţiile noastre şi să le transformăm, odată cu timpul, în realitatea mai solidă a iubirii ca dăruire de sine. Când Ana, gândindu-se că puterea ei de a suporta a ajuns la sfârşit, caută să vândă bijutierului inelul

---

[12] Cf. A. JAWIEN (K. WOJTYLA), *La bottega dell' orefice*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1998[14].

[13] J. POMIANOWSKI, „Commento”, în A. JAWIEN (K. Wojtyla), *La bottega dell' orefice*, 87.

care exprima credinţa şi fidelitatea sa în cununie, acesta îl ia în mână, îl pune pe balanţă şi spune:

> Această credinţă nu poate fi cântărită, acul balanţei rămâne mereu la zero şi nu pot să scot din el nici măcar un miligram de aur. Soţul dumneavoastră trebuie să fie viu, în cazul acesta, nici una dintre cele două credinţe nu poate fi cântărită de una singură, pot fi cântărite numai împreună. Balanţa mea de bijutier are un caracter particular, şi anume că nu cântăreşte metalul în sine, ci fiinţa umană întreagă şi destinul său[14].

Concentrându-şi atenţia asupra acestei iubiri în sensul dăruirii de sine ca fundament al legăturii indisolubile din căsătorie, preotul Wojtyla ţesea în spatele dialogurilor din piesă o idee teologică de mare valoare: prin căsătorie, începem să înţelegem viaţa interioară a lui Dumnezeu, Treimea de persoane care se dăruiesc una alteia, în care a fi persoană se realizează în absolutul dăruirii de sine. Cu alte cuvinte, căsătoria este experienţa umană care îi ajută pe oameni să-l înţeleagă pe Dumnezeu. Suntem departe de concepţia catolică preconciliară, care înţelegea căsătoria, printre altele, ca „remediere" a concupiscenţei. Pentru preotul şi dramaturgul Wojtyla, iubirea ca dăruire de sine şi puterea de a da naştere vieţii în căsătorie constituie o imagine a vieţii interioare a lui Dumnezeu întreit şi a interfeţei lui Dumnezeu cu lumea prin întruparea Fiului său.

Nici unul dintre membrii mişcării *Środowisko* nu apare în această piesă de teatru, dar profilul personajului Monica are la bază o persoană concretă, pe care dramaturgul a întâlnit-o în viaţa sa. Preotul Wojtyla avea puterea de a-şi aminti conţinutul unor conversaţii după mai mulţi ani şi în *Atelierul bijutierului* a pus-o în aplicare conferind monologurilor sale poetice un accent de adevăr. Vorbind despre experienţele prietenilor săi, preotul-dramaturg Wojtyla a strecurat în textul piesei câteva idei teologice importante: vieţile personajelor sale par să semene cu vieţile altora, dar, de fapt, sunt implicate într-o mare dramă de păcat şi de mântuire; iubirea umană poate să cadă sub „presiunea realităţii" şi să se piardă, dar se poate şi completa sau desăvârşi, conformându-se unei Iubiri capabile să realizeze dorinţa iubirii de împlinire în absolut; orice dramă umană „intră în scenă" în interiorul dramei divine, participând la un „spectacol" al cărui autor şi protagonist este Dumnezeu însuşi, Creatorul şi Mântuitorul[15].

---

[14] A. JAWIEN (K. WOJTYLA), *La bottega dell'orefice*, 38-39.

[15] G. WEIGEL, *Testimone della speranţa*, 144-147.

4. *Iubire şi responsabilitate*

Partea filozofică a problemelor despre care părintele Wojtyla vorbeşte în drama *Atelierul bijutierului* se găseşte formulată în cartea *Iubire şi responsabilitate*, pe care o publică în 1960, la doi ani după numirea sa ca episcop. Această carte s-a născut din necesităţi pastorale[16]. Studiile filozofice şi teologice, dar şi experienţa de confesor şi de director spiritual, l-au convins pe Wojtyla că etica vieţii de familie despre care vorbeşte Biserica, dacă este interpretată corect, conţine adevăruri esenţiale, care, dacă sunt practicate cu fidelitate, adâncesc fericirea umană. În plus, el a descoperit că misiunea părintelui spiritual nu constă doar în a da porunci şi interdicţii, ci în efortul de *a justifica, de a interpreta şi a explica* etica iubirii conjugale pe care Biserica o desprinde, în primul rând, din Noul Testament.

Normele de conduită în privinţa relaţiilor sexuale sunt importante. Totuşi, într-o atmosferă culturală modernă, bărbaţii şi femeile nu le acceptă dacă nu le înţeleg ca pe nişte adevăruri morale fundamentale, evidente, şi ca pe un fel de călăuză a omului către bunurile umane care rămân mereu valabile. „Un astfel de bine este persoana, iar adevărul moral cel mai strâns legat de lumea persoanelor este *porunca iubirii*, pentru că iubirea este un bine special al lumii persoanelor”[17]. Prin urmare, modul cel mai bun pentru a aborda morala sexuală este ca ea să fie plasată într-un context de „iubire şi responsabilitate”. Iubirea este o expresie a responsabilităţii personale, responsabilitate faţă de o altă fiinţă umană şi responsabilitate faţă de Dumnezeu.

Punctul său de pornire era „norma personalistă”, o variantă a celui de al doilea imperativ categoric de la Immanuel Kant[18]. Imperativul moral de a se abţine de la „instrumentalizarea” celorlalţi este fundamentul etic al libertăţii, pentru că ne permite să interacţionăm cu alţii fără a-i reduce la obiecte prin manipulare sau utilizare în folosul propriu[19]. Are loc această abţinere de la „instrumentalizarea” reciprocă atunci când două libertăţi autentice se întâlnesc în căutarea unui bine comun. Pot să spun, şi tu să fii de acord cu mine, că nu „mă folosesc” de tine (nici tu de mine), când libertatea mea întâlneşte în mod

---

[16] K. WOJTYLA, *Iubire şi responsabilitate*, 5.

[17] K. WOJTYLA, „Author's Introduction to the First Edition” (1960), în *Love and Responsability*, Ignatius Press, San Francisco 1993, 16. În ediţia italiană (K. Wojtyla, *Amore e responsabilità. Morale sessuale e vita interpersonale*, Marietti, Casale Monferrato 1969), ca şi în ediţia românească, această introducere lipseşte.

[18] R. BUTTIGLIONE, *Il pensiero di Karol Wojtyla*, 113-114.

[19] Cf. K. WOJTYLA, *Iubire şi responsabilitate*, 14-24.

liber libertatea ta care caută, ca, de altfel, şi libertatea mea, ceva ce e cu adevărat un bine şi pe care împreună îl identificăm ca ceva bun. Această întâlnire a două libertăţi este substanţa iubirii, iar iubirea este expresia normei personaliste în orice raport[20]. Iubirea este opusul instrumentalizării.

Angajarea de *a iubi, şi nu de a instrumentaliza*, are implicaţii importante pentru morala sexuală. Dacă se înţelege sexualitatea proprie numai ca o funcţie oarecare ce ţine de autonomia personală sau de libertatea proprie înţeleasă ca posibilitate de a face orice, atunci, oricare ar fi gradul de cunoaştere a vieţii sexuale în sens biologic, ne scapă unul dintre aspectele sale cele mai importante din punct de vedere moral, şi anume că sexualitatea revelează dependenţa noastră profundă de alţii. Nu pot să-mi împlinesc destinul de unul singur, desprinzându-mă de ceilalţi, reducându-i la obiecte de plăcere. Pentru a mă realiza ca om, trebuie să întâlnesc libertatea altei persoane şi... *să depind de ea*.

Morala sexuală transformă relaţiile sexuale din ceva întâmplător într-un altceva ce exprimă demnitatea umană. Relaţiile sexuale întâmplătoare sunt relaţii care degradează fiinţa umană. Relaţiile sexuale care întruchipează întâlnirea dintre două persoane sau două libertăţi ce caută împreună binele personal şi comun sunt umane şi îi umanizează foarte mult pe parteneri.

Din punct de vedere filozofic, mişcarea cheie a episcopului Wojtyla, preluată de la sfântul Toma de Aquino şi analizată cu ajutorul fenomenologiei, constă în distincţia dintre *actul uman* şi *actul omului*[21]. Un *actus hominis* este ceva instinctual. Sexualitatea ca *actus hominis* nu se ridică deasupra sexualităţii animale, care este instinctuală şi total impersonală. În schimb, un *actus humanus* implică o judecată, care conferă actului un caracter moral. Un *actus humanus* exprimă judecata mea făcută în mod liber asupra unui lucru care este bun. Aşadar, iubirea este *actul uman* prin excelenţă şi nu trebuie să fie redusă la simpla emoţie a atracţiei. Atracţia neînsoţită de judecată îl reduce pe celălalt la un obiect de dorinţă.

Celălalt partener ca *persoană*, nu doar în calitate de *corp*, este obiectul autentic al unui act sexual, care este un *actus humanus*. Iar scopul dăruirii sexuale este aprofundarea unui raport personal, la care contribuie şi darul reciproc al plăcerii. Când cineva se dăruieşte sexual altuia, în libertate, în semn de iubire, este el însuşi în modul cel mai radical, pentru că se face pe sine însuşi

---

[20] Cf. K. WOJTYLA, *Iubire şi responsabilitate*, 28-31.

[21] R. BUTTIGLIONE, *Il pensiero di Karol Wojtyla*, 125-126. Cf. T. ROSTWOROSKI, *Din gândirea filozofică a papei Ioan Paul al II-lea. Problema gnoseologică în lucrarea „Persoană şi act" de Karol Wojtyla*, Editura Ars Longa, Iaşi 1994.

un dar altuia într-un mod care e semn adânc a ceea ce el este. *Legea darului*, structura morală de bază a vieţii umane pentru episcopul Wojtyla, este confirmată de analiza minuţioasă a eticii sexuale – scopul principal al cărţii *Iubire şi responsabilitate*.

Regândirea relaţiilor sexuale în lumina dăruirii de sine i-a îngăduit lui Wojtyla să confere sexualităţii un aspect mai umanizant şi să depăşească disputa cu privire la *finalităţile* căsătoriei. În loc să afirme că *finalitatea principală* a căsătoriei este procreaţia sau comuniunea soţilor, episcopul Wojtyla învaţă că norma căsătoriei este *iubirea*, o iubire prin care dimensiunea procreativă şi cea comunională a sexualităţii umane dobândesc valoare morală.

Prin *Iubire şi responsabilitate*, autorul voia să ofere un antidot contra maniheismului (dispreţul faţă de căsătoria umană şi iubirea conjugală) şi să prezinte un răspuns personalist, umanist la tezele revoluţiei sexuale contemporane. Analiza iubirii umane făcută de Wojtyla evită falsul romantism şi caracterul steril al unor tratate de teologie morală. *Iubire şi responsabilitate* învaţă că iubirea sexuală este ceva bun, pentru că dorinţa sexuală îi conduce pe oameni la căsătorie, o şcoală dificilă, dar, în cele din urmă, utilă, în care se învaţă ce este viaţa şi care este legea ei fundamentală, şi anume dăruirea de sine.

În acest context, castitatea nu este doar o listă de oprelişti, ci *integritatea iubirii*, virtutea care face posibilă iubirea celuilalt ca *persoană*. Iubirea sexuală castă este extatică, în sensul grec al cuvântului, adică duce la ieşirea *afară* din propriul eu. Iubirea castă implică faptul că centrul emoţional şi, într-un sens, eu-l propriu sunt puse sub controlul altuia. Am fost creaţi creaturi libere pentru a putea dispune de noi înşine ca daruri pentru alţii. Suntem liberi ca să putem iubi liber şi, deci, cu adevărat. Prin urmare, libertatea, şi nu interdicţia, este structura eticii sexuale din concepţia episcopului Wojtyla.

După cum spune şi titlul, *Iubire şi responsabilitate* vorbeşte despre iubirea responsabilă, nu despre contracepţie. Interpretarea castităţii conjugale şi a eticii sexuale poartă amprenta personalismului filozofic al lui Wojtyla şi a luptei sale pentru apărarea umanismului creştin ca răspuns la falsul umanism al epocii. Adevărul persoanei umane este faptul că în inima dramei individuale a vieţilor noastre se află istoria iubirii sau negarea ei. Dăruirea reciprocă într-o *communio personarum* (comuniunea persoanelor) este cadrul moral, cadrul umanist, în care trebuie vorbit despre controlul naşterilor. În legătură cu această problemă, episcopul Karol Wojtyla reafirmă învăţătura Bisericii, şi anume folosirea în mod responsabil a ciclului natural de fertilitate, şi nu recurgerea la mijloace mecanice sau chimice. Era convins de faptul că planificarea familială naturală

este o metodă care necesită virtute, chiar virtute eroică, dar este singura metodă care din punct de vedere obiectiv şi personal se află la înălţimea demnităţii umane. *Iubirea sau negarea ei*, aceasta era problema pusă de revoluţia sexuală, la care Karol Wojtyla a încercat să dea un răspuns[22].

În linii generale, acesta este capitolul despre familie din lecţia pe care papa a învăţat-o în Biserica Catolică din Polonia. În calitate de Păstor suprem al Bisericii Romano-Catolice, va continua să scrie pagini frumoase despre familie, arătând şi prin cuvinte, şi prin gesturi că, pentru el, familia este *amor meus pondus meum!*

Concluzie

În cartea *Nu vă temeţi! Convorbiri cu papa Ioan Paul al II-lea*, A. Frossard notează:

> În timpul unei ceremonii din piaţa Sfântul Petru, trecând de-a lungul barierelor, papa zăreşte o fetiţă pierdută în mulţime. Oamenii o trec peste barieră, iar papa o ia de mână şi se întoarce cu ea pe drumul aşternut cu covor roşu ce duce spre tron, iar în acel moment intrăm fără de veste într-un basm. Coloana lui Bernini este acum o pădure cu trunchiuri despuiate de crengi; Sfântul Părinte, îmbrăcat în largile-i veşminte şi cu mitra ce scânteiază în soare, este un rege de legendă, iar fetiţa, o soră a lui Degeţel. Ajuns în faţa tronului, regele de legendă o va ridica în braţe pentru a fi văzută de cât mai departe, iar părinţii, alergând de la marginea pieţii, o vor primi din mâinile lui. O imagine fermecătoare intercalată în cutele memoriei mele. Ştiu că există subiecte mai grave: nemiloase războaie de abstracţiuni şi interese ce sângerează lumea, şi despre acestea voi avea în curând ocazia să vorbesc cu Ioan Paul al II-lea. Dar ce pot face eu, dacă micile întâmplări ale vieţii de fiecare zi mă ating mai mult decât cele ale vieţii politice, dacă numai câteva momente de singurătate înspăimântată a unei fetiţe despărţite de ai săi mă emoţionează mai mult decât una dintre acele bătălii ale oamenilor pe care nu le cunosc decât din auzite, şi dacă îngrijorarea Mariei şi a lui Iosif, căutându-şi copilul în Ierusalim, îmi spune mai mult decât un tratat despre condiţia umană?[23]

Gesturi profund umane, ca cele despre care ne vorbeşte A. Frossard în citatul de mai sus, găsim aproape în toate vizitele pastorale la parohiile din Roma sau în vizitele apostolice din afara Romei pe care papa le-a făcut în anii săi de pontificat, şi trebuie să recunoaştem că ele sunt foarte multe. Cu prilejul

---

[22] G. WEIGEL, *Testimone della speranza*, 174-179.

[23] A. FROSSARD, *Nu vă temeţi!* (1982), Editura Viaţa Creştină, Cluj 1994, 104.

oricărei vizite, Ioan Paul al II-lea are un cuvânt pentru familii, la care se adaugă un gest de apropiere, o glumă, o strângere de mână, un sărut pe creştetul unui copil sau al unui bătrân, o îmbrăţişare sau o mângâiere ce umanizează discursurile sale şi transformă întâlnirea cu el într-un moment de neuitat. Putem spune că, prin intermediul lor, papa a reuşit să comunice tot atât de mult despre iubirea umană cât a izbutit să transmită prin învăţătura sa scrisă. De aceea, pentru a înţelege magisteriul papei Ioan Paul al II-lea despre familie, trebuie să avem în vedere şi gesturile prin care el îşi exteriorizează gândirea şi iubirea sa. S-ar putea spune că, în privinţa aceasta, sentimentele şi gesturile lui Ioan Paul al II-lea ar fi mai bogate decât învăţăturile sale[24]. Într-adevăr, uneori discursurile pontificale (enciclici, îndemnuri apostolice, scrisori pontificale, predici, cateheze) pe această temă sunt prea tehnice, iar papa îşi dă seama de lucrul acesta din reacţia ascultătorilor, motiv pentru care se opreşte şi introduce un comentariu, un gest sau o replică personală, foarte mult gustate, în special de către jurnalişti. Oricum, lăsând deoparte aceste nuanţe de accent, ceea ce gândeşte şi simte acest papă curajos în legătură cu iubirea umană este un mare dar pentru Biserică.

---

[24] L. ACCATTOLI, *Karol Wotyla. Omul sfârşitului de mileniu*, Editura Viaţa Creştină, Cluj-Napoca 1999, 189-197.

„FAMILIA CREŞTINĂ” ÎN MAGISTERIUL PAPEI IOAN PAUL AL II-LEA

Antologie de texte şi traducere
de pr. conf. dr. Wilhelm Dancă

Papa Ioan Paul al II-lea a vorbit despre familie în foarte multe împrejurări – pastorala familiei fiind una dintre coordonatele fundamentale ale pontificatului său. Am ales structura îndemnului apostolic *Familiaris consortio* (1981) ca bază de orientare în selectarea celor mai semnificative texte rostite de Sfântul Părinte în legătură cu tema familiei, pe care am clădit un edificiu ideatic orânduit în patru părţi principale: familia astăzi, lumini şi umbre; planul lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie; datoriile familiei creştine, persoanele şi rolul lor; slujirea vieţii. În aceste patru părţi ale antologiei, am scos la lumină numeroase aspecte din viaţa de familie şi am încercat să oferim principiile de înţelegere şi de rezolvare a problemelor care se ivesc într-o familie obişnuită, dar nu avem pretenţia că le-am epuizat.

Această selecţie de texte în legătură cu tema familiei din magisteriul papei Ioan Paul al II-lea se adresează tinerilor, cateheţilor, preoţilor care îi pregătesc pe tineri la căsătorie şi, într-un chip deosebit, membrilor familiilor formate sau în curs de formare[1].

1. Planul lucrării

Partea I: Familia astăzi, lumini şi umbre
– Pastoraţia familiei
– Biserica în serviciul familiei
– Familia, calea Bisericii
– Bunul preţios al căsătoriei şi al familiei
– Situaţia familiei în lumea de azi
– Dreptul la viaţă şi la sănătate
– Progresul ştiinţific să respecte demnitatea omului

[1] Sursa bibliografică principală din care am preluat textele pe care le prezentăm în continuare este „Supplemento nr. 2 a *Famiglia cristiana* nr. 38 din 28.09.1988, Mondadori, Milano 1988, 15-172. Cu puţine excepţii, toate textele au fost traduse din limba italiană în limba română sau a fost revizuită traducerea lor de către W. Dancă.

– Cum trebuie îngrijită şi protejată familia
– Biserica crede în familie şi o apără
– Trăirea iubirii conjugale în adevărul ei
– Familia, „sanctuar al vieţii”

Partea a II-a: Planul lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie
– Omul este chipul lui Dumnezeu-Iubire
– Isus Cristos, mirele Bisericii şi sacramentul căsătoriei
– Semnificaţia eclezială a căsătoriei
– Modalităţi de promovare a spiritualităţii conjugale
– Copiii, cel mai preţios dar al căsătoriei
– Familia, comuniune de persoane
– Chemarea creştină a soţilor
– Căsătoria şi familia sunt realităţi sacre
– Spiritualitatea cuplului
– Înţelegerea adevărată a căsătoriei
– Învăţătura neschimbătoare a Bisericii cu privire la căsătorie şi familie
– Binele comun al căsătoriei şi familiei
– Nou-născutul realizează binele comun al familiei

Partea a III-a: Datoriile familiei creştine, persoanele şi rolul lor
– „Familie, fii ceea ce eşti!”
I. Formarea unei comunităţi de persoane
– Iubirea, începutul şi forţa comuniunii
– Unitatea indivizibilă a comuniunii conjugale
– O comuniune indisolubilă
– Familia: comunitate şi comuniune de persoane
– Comuniunea mai largă a familiei
– Şcoală pentru soţi şi familii
– Comunitate de iubire şi viaţă
– Rolul familiei în societate şi în Biserică
– Valorile fundamentale ale familiei
– Familia, punct de sprijin pentru Biserică
– Familia în centrul binelui comun
– Familia, punct de referinţă
II. Imaginea şi obligaţiile femeii
– Demnitate şi responsabilitate egală
– Rolul femeii în societate
– Ofense aduse demnităţii femeii
– Reevaluarea datoriilor materne
– Femeia care recurge la avort

III. Participarea la dezvoltarea societăţii
– Familia, celula de bază a societăţii
– Rolul social şi politic al familiei
– Biserica şi statul în slujba familiei
– Familia, primul spaţiu pentru angajarea socială
– Opoziţia faţă de avort, cultura morţii
– Destinul Europei este în mâinile voastre
– Familia şi societatea
IV. Participarea la viaţa şi misiunea Bisericii
– Familia în misterul Bisericii
– Familia creştină crede şi evanghelizează
– Instrument de evanghelizare
– Misiunea apostolică a familiei
– Deschiderea faţă de viaţa „cu alţii” şi „pentru alţii”
– Familia vesteşte, celebrează şi slujeşte evanghelia vieţii
– „Evanghelia familiei” are nevoie de martori vii
V. O comunitate în dialog cu Dumnezeu
– Biserica se roagă pentru familii
– Educarea copiilor la rugăciune
– Prezenţa sfintei Fecioare Maria în familie şi în lume
– Binecuvântat este rodul trupului tău
– Toţi suntem fraţi şi surori ai Mariei preasfinte
– Dimensiunea mariană a vieţii
VI. O comunitate în slujba omului
– Ospitalitatea şi respectul
– Separările forţate şi situaţia imigranţilor
– Familia şi „ecologia umană”

PARTEA I

FAMILIA ASTĂZI, LUMINI ŞI UMBRE

• Rugăciunea papei Ioan Paul al II-lea pentru familie

Dumnezeule, de la care vine orice paternitate în cer şi pe pământ,
Tată, care eşti Iubire şi Viaţă,
fă, prin mijlocirea Fiului tău, Isus Cristos, „născut din Femeie“,
şi prin mijlocirea Duhului Sfânt, izvor al carităţii divine,
ca orice familie umană de pe pământ să devină

un adevărat sanctuar al vieţii şi al iubirii
pentru generaţiile ce se reînnoiesc într-una.
Fă ca harul tău să călăuzească gândurile şi faptele soţilor
spre binele familiilor lor
şi al tuturor familiilor din lume.
Fă ca tinerele generaţii să găsească în familie un sprijin puternic
pentru umanitatea lor şi pentru creşterea lor în adevăr şi în iubire.
Fă ca dragostea, întărită de harul sacramentului Căsătoriei,
să se arate mai tare decât orice slăbiciune şi orice criză,
prin care trec, uneori, familiile noastre.
În sfârşit, îţi cerem lucrul acesta prin mijlocirea sfintei familii din Nazaret,
fă ca Biserica să-şi poată îndeplini rodnic misiunea sa,
în familie şi prin intermediul familiei,
în toate naţiunile de pe pământ.
Prin Cristos Domnul nostru,
care este calea, adevărul şi viaţa
în vecii vecilor. Amin.

- **Pastoraţia familiei**

O atenţie specială trebuie acordată *pastoraţiei familiei*, mult mai necesară într-un moment istoric ca cel de astăzi, în care se înregistrează o criză răspândită şi radicală a acestei instituţii fundamentale. În viziunea creştină despre căsătorie, relaţia dintre bărbat şi femeie – relaţie reciprocă şi totală, unică şi indisolubilă – corespunde la planul originar al lui Dumnezeu, umbrit în istorie de „împietrirea inimii", dar pe care Cristos a venit să-l restaureze în splendoarea sa originară, dezvăluind ceea ce Dumnezeu a voit încă de „la început". Prin căsătorie, înălţată la demnitatea de sacrament, este exprimat apoi „marele mister" al iubirii sponsale a lui Cristos pentru Biserica sa.

Asupra acestui punct, Biserica nu poate să cedeze la presiunile unei anumite culturi, chiar dacă este răspândită şi uneori militantă. Trebuie mai curând să se facă în aşa fel încât, printr-o educaţie evanghelică tot mai completă, familiile creştine să ofere un exemplu convingător despre posibilitatea unei căsătorii trăite în mod deplin în conformitate cu planul lui Dumnezeu şi cu adevăratele exigenţe ale persoanei umane: persoana soţilor şi, mai ales, persoana mai fragilă a fiilor. Familiile însele trebuie să fie tot mai conştiente de atenţia

datorată fiilor şi să devină subiecte active ale unei eficiente prezenţe ecleziale şi sociale în apărarea drepturilor lor[2].

- **Biserica în serviciul familiei**

Transformările ample, rapide şi profunde ale societăţii şi culturii au afectat familia în zilele noastre mai mult poate decât alte instituţii. Multe familii trăiesc în această situaţie, cu deplină fidelitate, acele valori spirituale care stau la baza instituţiei familiale. Altele plutesc în nesiguranţă ori rătăcesc departe de calea datoriilor lor, ori sunt, de-a dreptul, în îndoială şi oarecum nu cunosc semnificaţia ultimă şi adevărul vieţii conjugale şi familiale. Altele sunt împiedicate de diferite nedreptăţi sociale şi nu se pot bucura de drepturile lor fundamentale. Conştientă că taina Căsătoriei şi familia constituie una dintre valorile cele mai preţioase ale omenirii, Biserica vrea să-şi facă auzit glasul şi oferă serviciile sale celor care îşi dau seama de valoarea căsătoriei şi familiei şi se străduiesc să pună în practică cu fidelitate aceste valori în viaţa lor, precum şi acelora care plutesc în nesiguranţă şi nelinişte, caută adevărul, dar sunt împiedicaţi pe nedrept să trăiască liber propriul proiect al familiei. Susţinând pe cei dintâi, luminând şi ajutând pe ceilalţi, Biserica oferă serviciile sale celor care sunt preocupaţi de destinul căsătoriei şi al familiei.

În mod deosebit, Biserica se adresează tinerilor care sunt gata să înceapă drumul spre căsătorie şi viaţa de familie, cu scopul de a le deschide noi orizonturi, ajutându-i să descopere frumuseţea şi măreţia chemării la dragoste şi la slujirea vieţii[3].

- **Familia, calea Bisericii**

Omul este calea Bisericii. Prin această expresie, voiam să evoc, înainte de toate, nenumăratele drumuri de-a lungul cărora umblă omul şi voiam, în acelaşi timp, să subliniez dorinţa profundă a Bisericii de a-l însoţi în acest parcurs pe drumurile existenţei sale pământeşti. Biserica ia parte la bucuriile şi la speranţele, la tristeţile şi la angoasele parcursului zilnic al oamenilor, având convingerea intimă că însuşi Cristos a trimis-o pe toate aceste căi: el este cel

---

[2] IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Nuovo millennio ineunte* (6 ianuarie 2001), Editura *Presa Bună*, Iaşi 2001, 47.

[3] IOAN PAUL AL II-LEA, Îndemnul apostolic *Familiaris consortio* (22 noiembrie 1981), Editura *Presa Bună*, Iaşi 1994, 1.

care l-a încredinţat pe om Bisericii, care l-a încredinţat ca *drum* al misiunii şi slujirii ei.

Dintre aceste numeroase căi, *familia este prima şi cea mai importantă*: este un drum comun, fiind, în acelaşi timp, deosebit, absolut unic, aşa cum fiecare om este unic; un drum de care fiinţa omenească nu se poate îndepărta. Într-adevăr, ea vine în mod normal în lume în sânul unei familii; putem, deci, spune că datorează acestei familii însuşi faptul de a exista ca om. Când familia lipseşte, în persoana care vine pe lume se creează o carenţă îngrijorătoare şi dureroasă, care-l va marca apoi toată viaţa. Biserica se apleacă cu afectuoasă solicitudine asupra celor ce trăiesc o astfel de situaţie, căci ea cunoaşte bine rolul fundamental pe care familia e chemată să-l îndeplinească. Mai ştie şi că, în mod normal, *omul îşi părăseşte familia pentru a-şi împlini chemarea sa, dar într-un nou nucleu familial*. Chiar dacă alege să rămână singur, familia rămâne, ca să zicem aşa, orizontul lui existenţial, comunitatea fundamentală în care se înrădăcinează toată reţeaua relaţiilor lui sociale, de la cele mai imediate şi apropiate până la cele mai îndepărtate. Nu vorbim oare de *familie umană* când ne referim la mulţimea oamenilor care trăiesc în lume?

Familia îşi are originea în însăşi iubirea Creatorului pentru lumea creată, cum se spune deja „la început", în cartea *Genezei* (1,1). În Evanghelie, Isus o confirmă pe deplin: „Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât l-a dat pe Fiul său unul-născut" (*In* 3,16). *Fiul unul-născut*, consubstanţial cu Tatăl, *Dumnezeu din Dumnezeu*, Lumină din lumină, *a intrat în istoria oamenilor prin familie*. „Prin întrupare, Fiul însuşi al lui Dumnezeu s-a unit, într-un fel, cu orice om. A lucrat cu mâini omeneşti... a iubit cu inimă omenească. Născut din Maria Fecioara, s-a făcut cu adevărat unul dintre noi, asemănător nouă întru toate, afară de păcat". Dacă, aşadar, Cristos „îl dezvăluie pe om omului în mod deplin", o face mai întâi prin familia în care a ales să se nască şi să crească. Ştim că Răscumpărătorul a rămas ascuns la Nazaret o mare parte a vieţii sale, „supus" (*Lc* 2,51), ca „Fiu al omului", Mariei, mamei sale, şi lui Iosif, lemnarul. Această „ascultare" filială nu e oare prima expresie a ascultării de Tatăl său „până la moarte“ (*Fil* 2,8), prin care a răscumpărat lumea?

Misterul divin al întrupării Cuvântului are, deci, o legătură strânsă cu familia umană. Şi această legătură este valabilă nu doar pentru familia de la Nazaret, ci, într-un fel, pentru oricare familie, într-un mod analog cu ceea ce spune Conciliul al II-lea din Vatican despre Fiul lui Dumnezeu care, prin Întrupare, „s-a unit, într-un fel, cu orice om". Urmându-l pe Cristos „venit" în lume „să slujească" (*Mt* 20, 28), Biserica este de părere că slujirea familiei e

una dintre îndatoririle sale esenţiale. În acest sens, atât omul, cât şi familia constituie „calea Bisericii"[4].

• Bunul preţios al căsătoriei şi familiei

Biserica, luminată de darul credinţei care o face să cunoască întreg adevărul despre bunul preţios al căsătoriei şi al familiei, precum şi înţelesul lor adânc, simte încă o dată datoria grabnică de a vesti tuturor evanghelia, adică *vestea cea bună*, dar, mai ales, acelora care sunt chemaţi şi se pregătesc pentru căsătorie, cât şi tuturor soţilor şi părinţilor întregii omeniri.

Biserica este profund convinsă că numai prin acceptarea evangheliei se poate realiza pe deplin orice speranţă pe care omul şi-o pune legitim în căsătorie şi familie.

Voite de Dumnezeu prin însuşi actul creaţiei, căsătoria şi familia sunt destinate intrinsec spre a se împlini în Cristos şi au nevoie de harul său pentru a fi vindecate de rănile păcatului şi pentru a fi readuse la *începutul* lor, adică la cunoaşterea deplină şi împlinirea integrală a planului lui Dumnezeu.

Într-un moment istoric în care familia este supusă unor forţe ce încearcă s-o distrugă sau s-o deformeze, Biserica – conştientă de faptul că binele societăţii este legat strâns de binele familiei – simte că e de datoria ei arzătoare şi urgentă să vestească tuturor planul lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie, asigurându-i deplina vitalitate şi promovarea umană şi creştină, contribuind în felul acesta la reînnoirea societăţii şi a poporului lui Dumnezeu[5].

• Situaţia familiei în lumea de azi

Situaţia în care se află azi familia prezintă aspecte pozitive şi negative: pentru unii, familia este semnul mântuirii pe care Cristos o desăvârşeşte în lume, iar pentru alţii, familia este semnul refuzului pe care omul îl opune dragostei lui Dumnezeu.

Pe de o parte, într-adevăr, se constată cea mai vie conştiinţă a libertăţii personale, o mai mare atenţie la calitatea relaţiilor interpersonale în viaţa matrimonială, la promovarea demnităţii femeii, la procreare responsabilă şi la educarea copiilor. La fel, găsim conştiinţa necesităţii că trebuie să se dezvolte

---

[4] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii* (2 februarie 1994), Editura *Presa Bună*, Iaşi 2000, 1-2.

[5] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 3.

relaţii între familii pentru ajutor spiritual şi material reciproc, pentru redescoperirea misiunii ecleziale proprie familiei şi pentru construirea unei societăţi mai drepte. Pe de altă parte, nu lipsesc semne de degradare îngrijorătoare a unor valori fundamentale: o concepţie teoretică şi practică greşită despre independenţa soţilor unul faţă de altul; grave ambiguităţi faţă de raporturile de autoritate între părinţi şi copii; greutăţi concrete pe care familia le întâmpină în transmiterea valorilor; numărul crescând al divorţurilor, plaga avorturilor şi recurgerea mereu tot mai crescândă la sterilizare şi instaurarea unei adevărate mentalităţi anticoncepţionale.

La baza acestor fenomene negative stă adesea o eroare cu privire la ideea şi experienţa libertăţii, concepută nu ca o capacitate de realizare a adevărului prevăzut de planul lui Dumnezeu despre căsătorie şi familie, ci ca o forţă de afirmare autonomă, nu rareori împotriva altora, pentru propria bunăstare egoistă.

Merită atenţia noastră şi faptul că, în ţările din aşa-zisa Lume a Treia, familiilor le lipsesc fie mijloacele fundamentale de viaţă, cum sunt hrana, munca, locuinţa, medicamentele, sau chiar libertăţile cele mai elementare. În ţările mai bogate, în schimb, bunăstarea excesivă şi mentalitatea consumistă, paradoxal unită cu o oarecare îngrijorare şi nesiguranţă pentru viitor, toate acestea îndepărtează de la soţi generozitatea şi curajul de a dărui alte vieţi omeneşti. În felul acesta, viaţa este concepută nu ca o binecuvântare, ci ca un pericol de care omul trebuie să se apere.

Situaţia istorică în care trăieşte familia se prezintă, deci, ca un amestec de lumini şi umbre[6].

- **Dreptul la viaţă şi la sănătate**

Cu ocazia acestui curs de formare permanentă, sunteţi invitaţi să revedeţi şi să aprofundaţi experienţele voastre, angajamentele, cercetările şi metodele voastre, în care se simte nevoia unui suflu nou şi a unei orientări sigure: punctul de referinţă al muncii voastre se află în *cuvântul lui Dumnezeu* şi în magisteriul Bisericii, care, în baza revelaţiei creştine, nu a încetat niciodată să proclame şi să promoveze drepturile sfinte ale *vieţii* şi ale *sănătăţii*, care sunt specifice fiecărui om. În legătură cu acestea, Vechiul Testament se exprimă în termeni convingători: „Şi voi cere viaţa omului şi din mâna omului, din mâna

---

[6] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 6.

fratelui său. De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul său” (*Gen* 9,5-6).

Un asemenea respect al vieţii este propus din nou în mod clar, cu accente înnoite, dar nu cu un angajament mai slăbit, de către Noul Testament. Tânărului bogat, care îl întreabă pe Isus care sunt poruncile principale pentru *a intra în viaţă*, Isus îi răspunde arătându-i că prima datorie este „Să nu ucizi” (*Mt* 19,18).

Fidelă acestei tradiţii biblice, Biserica s-a străduit mereu de-a lungul secolelor să apere viaţa umană. Conciliul al II-lea din Vatican a spus: „Domnul vieţii a încredinţat oamenilor misiunea foarte înaltă de a proteja viaţa: misiune care trebuie să fie îndeplinită omeneşte”[7].

- **Progresul ştiinţific să respecte demnitatea omului**

Obiectul specific al reflecţiilor voastre din timpul acestui congres a fost problema malformaţiilor deja în act în fiinţa concepută şi cea a diferitelor tehnici la care se poate recurge cu scopul de a le identifica şi a le vindeca cât mai repede posibil. Această temă ţine doar de competenţa voastră.

Mie îmi revine aici misiunea de a atrage atenţia asupra unor valori morale de fond, la care trebuie să recurgem în mod constant, dacă se doreşte evitarea faptului ca progresele în domeniul ştiinţei să devină înspăimântătoare regrese în sectorul uman.

Din acest punct de vedere, trebuie să reafirmăm, înainte de toate, sfinţenia funcţiei procreative, prin care bărbatul şi femeia colaborează cu Dumnezeu în ordinea răspândirii vieţii umane după planurile economiei sale transcendente. Nu este cazul să repet aici ceea ce am scris în îndemnul apostolic *Familiaris consortio* în legătură cu această temă. Dar nu pot să nu repet cu putere condamnarea severă, înrădăcinată în legea naturală, a oricărui atentat la viaţa celui nevinovat: fiinţa umană care creşte în sânul matern este cel nevinovat prin excelenţă.

De aceea, este clar faptul că cercetările endouterine, care au menirea de a identifica din timp embrionii şi fetuşii afectaţi de boli ereditare cu scopul de a-i elimina repede prin avort, trebuie considerate ca viciate în originea lor şi, ca atare, de neadmis din punct de vedere moral. La fel este inacceptabilă orice formă de experiment pe fetus ce poate să dăuneze integrităţii sau să

---

[7] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat colaboratorilor Ordinului spitalicesc Fatebenefratelli, 18 martie 1988.

înrăutăţească mediul lui de viaţă, cu excepţia cazului în care este vorba despre o încercare extremă de a-l salva de la o moarte sigură, deoarece este valabil şi pentru el principiul general ce interzice instrumentalizarea unei fiinţe umane în avantajul ştiinţei sau al bunăstării cuiva.

Aşadar, care sunt criteriile din care trebuie să se inspire operatorul sanitar doritor să-şi modeleze comportamentul său după valorile fundamentale ale normei morale? Înainte de orice, trebuie să analizeze cu atenţie eventualele consecinţe negative pe care le poate avea asupra fiinţei concepute folosirea necesară a unei anumite tehnici de cercetare şi să evite recurgerea la proceduri de diagnostic dacă nu are suficiente garanţii cu privire la finalitatea lor onestă şi la caracterul lor în mod substanţial inofensiv. Iar dacă, aşa cum deseori se întâmplă în alegerile umane, trebuie asumat un coeficient de risc, trebuie să aibă grijă şi să verifice ca acesta să fie justificat de o adevărată urgenţă a diagnosticului şi de importanţa rezultatelor care pot fi obţinute cu ajutorul acestuia, spre binele fiinţei concepute.

Apoi, după ce se constată prezenţa unei malformaţii, operatorul sanitar trebuie să folosească toate mijloacele terapeutice sigure care sunt disponibile în momentul cercetării. Deci, nu doar terapiile medicale în uz deja, dar şi, evident când pregătirea i-o permite, acele intervenţii chirurgicale recente care, în baza informaţiile publicate în cadrul congresului vostru, dau rezultate cu adevărat importante. Hotărârea cu privire la folosirea tratamentului chirurgical sau la renunţarea la acest tratament şi alegerea, eventual, a unei modalităţi de intervenţie, ca şi a unei tehnici concrete ce trebuie folosită în timpul acesteia, sunt probleme pe care operatorul sanitar trebuie să le rezolve în funcţie de ştiinţă şi de propria conştiinţă, având grijă să se asigure de faptul că intervenţia este necesară cu adevărat, consimţită liber de către părinţi şi, ca normă, poate oferi mai multe probabilităţi de reuşită decât cele contrare.

Principiile morale amintite mai sus nu constituie – voi o ştiţi bine – un obstacol în calea progresului ştiinţific, care vrea să fie şi progres al omului văzut în lumina demnităţii superioare a destinului său transcendent. Unul dintre cele mai grave riscuri ce ameninţă epoca noastră este, într-adevăr, „divorţul" dintre ştiinţă şi morală, dintre posibilităţile oferite de o tehnologie proiectată către orizonturi tot mai uimitoare şi normele morale ce provin dintr-o natură mereu mai mult neglijată. Este necesar faptul ca toate persoanele responsabile să fie de acord în a reafirma prioritatea eticii în raport cu tehnica, primatul persoanei în raport cu lucrurile, superioritatea spiritului faţă de materie. Numai cu această condiţie progresul ştiinţific, care din multe puncte de vedere ne

entuziasmează, nu se va transforma într-un fel de Moloch modern care îi devorează pe adepţii săi nesocotiţi.

„Omul întrece omul la infinit”, a scris Pascal. Această intuiţie, la care raţiunea poate să ajungă doar cu ajutorul mijloacelor sale, este întărită de credinţă, care spune că omul este capodopera Creatorului, reînnoit prin sângele lui Cristos şi chemat să intre pentru totdeauna în familia fiilor lui Dumnezeu[8].

- **Cum trebuie îngrijită şi protejată familia**

Familia este primul ambient vital, pe care omul îl întâlneşte venind în lume, iar experienţa sa rămâne decisivă pentru totdeauna. De aceea, este important să o îngrijim şi să o protejăm, ca să-şi poată îndeplini cum se cuvine datoriile specifice, care i-au fost recunoscute şi încredinţate de către natură şi de către revelaţia divină. Ea este locul iubirii şi al vieţii, chiar şi mai mult, este locul unde iubirea generează viaţa, fiindcă fiecare dintre aceste două realităţi nu ar fi autentică dacă nu ar fi însoţită de cealaltă. Iată de ce creştinismul şi Biserica dintotdeauna le apără şi le aşază într-o relaţie reciprocă. În această privinţă, rămâne adevărat ceea ce predecesorul meu, marele papă Paul al VI-lea, vestea cu putere în primul său mesaj de Crăciun transmis prin radio în 1963:

> S-a încercat uneori să se recurgă la remedii care trebuie considerate mai nefaste decât răul, dacă ele constau în a atenta la rodnicia vieţii prin mijloace pe care etica umană şi creştină trebuie să le califice ca ilicite. În loc să sporească pâinea pe masa omenirii înfometate, cum ar putea să o facă astăzi dezvoltarea producţiei moderne, unii se gândesc să micşoreze prin metode contrare bunului simţ numărul celor ce stau la masă. Lucrul acesta nu este demn de o civilizaţie.

Îmi însuşesc în întregime aceste cuvinte şi aş vrea să le întăresc mai mult, de vreme ce, de când au fost rostite şi până astăzi, se poate spune că situaţia s-a agravat şi că (pentru a fi schimbată) este nevoie de angajarea responsabilă şi concretă a tuturor oamenilor de bună voinţă, la orice nivel al convieţuirii civile[9].

- **Biserica crede în familie şi o apără**

---

[8] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat participanţilor la congresul roman al „Mişcării pentru viaţă“, 3 decembrie 1982.

[9] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* ţinută la Velletri – Roma, 7 septembrie 1980.

Biserica *crede în familie*. Ştie că ea „posedă şi în zilele noastre energii formidabile, capabile să-l smulgă pe om din anonimat, din procesul de masificare şi de pierdere a personalităţii”, la care deseori conduce dezvoltarea modernă. Biserica trebuie să-şi asume misiunea de a trezi convingeri şi de a oferi ajutoare concrete în toate acele sectoare în care familia este mai ameninţată. Lucrul acesta este valabil, în special, în sectorul reglementării naşterilor, care a devenit una dintre problemele cele mai delicate şi mai urgente pentru familiile de astăzi. Tocmai în acest sector voi desfăşuraţi o lucrare excelentă. De aceea, vă mulţumesc şi vă încurajez să continuaţi eforturile voastre, care reprezintă un răspuns concret şi eficient la ceea ce am scris în *Familiaris consortio*:

> Biserica nu poate să nu pretindă cu tărie reînnoită responsabilitatea acelora – medici, specialişti, consultori pentru viaţa de căsătorie şi soţi – care îi pot ajuta efectiv pe soţi ca, trăind iubirea lor, să respecte structura şi finalităţile actului conjugal ce exprimă această iubire. Lucrul acesta înseamnă o angajare generoasă, decisivă şi sistematică pentru a cunoaşte, stima şi aplica metodele naturale de reglementare a fertilităţii.

Ne aflăm în faţa unei *misiuni imense*: tot mai multe mijloace anticoncepţionale invadează lumea, susţinute prin mari eforturi economice, care se sprijină pe motive greu de mărturisit şi din care este absent orice fel de respect faţă de om şi faţă de valorile sale mai adânci. Cu mult curaj, Biserica s-a dat de partea iubirii umane, a vieţii şi a valorilor pe care acestea le implică. Există oameni de ştiinţă, curajoşi şi capabili, care, cu răbdare şi competenţă, treptat, descoperă căi bazate pe analiza foarte atentă a caracteristicilor sexualităţii umane, ce par să fie compatibile cu exigenţele castităţii matrimoniale şi apte să favorizeze o convieţuire conjugală armonioasă şi senină, fiindcă ţin cont şi de principiile fundamentale ale Bisericii.

În consecinţă, munca de investigare, perfecţionare şi de predare a metodelor naturale de reglementare a fertilităţii este de mare importanţă. De aceea, vreau să adresez un cuvânt de încurajare tuturor acelora care lucrează în acest sector, îndemnându-i să nu înceteze cercetările lor. Este necesar faptul ca diferitele grupuri angajate în această muncă nobilă să aprecieze această lucrare şi să comunice altora experienţele şi rezultatele, evitând cu orice preţ tensiunile şi suspiciunile ce ar putea să ameninţe această activitate atât de importantă şi atât de grea. De vreme ce condiţiile cuplurilor sunt foarte diferite din cauza diversităţii culturilor, raselor, situaţiilor personale etc., este providenţial faptul că există metode diferite, capabile să răspundă mai bine la situaţii aşa de

variate. Şi pentru acest motiv, este bine ca specialiştii în astfel de probleme să cunoască câteva metode pe care să le sugereze sau să le explice altora, dacă este necesar, cu ajutorul unui cuplu concret. Biserica, prin cuvântul meu, vă mulţumeşte pentru activitatea ce o desfăşuraţi şi vă încurajează să o continuaţi. Fără să-şi însuşească o metodă anume, Biserica se limitează la vestirea cu tărie a principiilor fundamentale în această materie şi îi încurajează, într-un mod cât mai eficient posibil, pe toţi cei care, cu generozitate şi fideli acestor principii, lucrează pentru a face în aşa fel încât asemenea principii să fie actualizate în concret.

Treptat, prin munca tăcută a unor persoane izolate şi prin mărturia vie a cuplurilor şi familiilor ce trăiesc bucuria unei experienţe de iubire creştină generoasă şi deschisă vieţii, se construieşte omenirea nouă, la care Domnul ne cheamă ca popor al său şi la care toţi oamenii aspiră, chiar fără să o ştie[10].

- **Trăirea iubirii conjugale în adevărul său**

Aşa după cum există o gravă responsabilitate a omului faţă de orice valoare etică, la fel, şi faţă de iubirea conjugală. Primii responsabili ai iubirii lor conjugale sunt soţii, în sensul că ei sunt chemaţi să o trăiască în adevărul său *întreg*. Biserica îi ajută în acest angajament iluminând conştiinţa lor şi asigurând, prin sacramente, puterea necesară voinţei pentru a alege binele şi a se feri de rău.

Totuşi, nu pot să trec sub tăcere faptul că nu puţini, astăzi, nu-i ajută pe soţi în această gravă responsabilitate ce le revine lor, ci le pun numeroase piedici.

În această privinţă, fiecare om, care a înţeles frumuseţea şi demnitatea iubirii conjugale, nu poate să rămână indiferent în faţa încercărilor ce se fac acum de a considera legătura conjugală, cu toate consecinţele sale, ceva egal cu o convieţuire de fapt. Această echivalare este nedreaptă; distruge una dintre valorile fundamentale pe care se sprijină orice convieţuire civilă – preţuirea căsătoriei – şi deformează generaţiile tinere, care sunt tentate astfel să aibă un concept şi să trăiască o experienţă de libertate, ce sunt distorsionate în însăşi rădăcina lor.

În plus, soţii pot fi împiedicaţi serios în efortul de a pune în practică angajamentul lor de a trăi corect iubirea conjugală de mentalitatea hedonistă

---

[10] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat participanţilor la cursul de formare şi de „aggiornare”, promovat de Centrul de studii şi de cercetări asupra problemelor familiei din cadrul Universităţii „Sacro Cuore”, Roma, 3 iulie 1982.

din zilele noastre, de mass-media, de ideologii şi de practici contrare Evangheliei; dar lucrul acesta se poate verifica, şi cu urmări într-adevăr grave şi de fărâmiţare, când doctrina enciclicei este pusă în discuţie, aşa cum s-a întâmplat uneori, chiar de către anumiţi teologi şi păstori de suflete. Într-adevăr, această atitudine poate introduce îndoială în legătură cu o învăţătură care pentru Biserică este sigură, întunecând astfel înţelegerea unui adevăr care nu poate fi pus în discuţie. Avem aici nu un semn de „înţelegere pastorală”, ci de *neînţelegere a binelui adevărat al persoanelor*. Adevărul nu poate fi măsurat de opinia majorităţii.

Intenţia manifestată de congresul vostru de a introduce reflecţia cu un caracter mai tehnic şi ştiinţific asupra controlului natural al fertilităţii în contextul unor ample reflecţii teologice, filozofice şi etice, trebuie să fie subliniată şi apreciată. Un alt mod de a slăbi în soţi simţul responsabilităţii faţă de iubirea lor conjugală este, într-adevăr, acela de a răspândi informaţia cu privire la metodele naturale, dar lipsită de necesara *formare* a conştiinţelor. Tehnica nu rezolvă problemele etice, pur şi simplu, pentru că nu poate să facă persoana umană mai bună. Educaţia la castitate este un moment care nu poate fi înlocuit de nimic altceva. Iubirea conjugală este posibilă numai atunci când bărbatul şi femeia au ajuns la o adevărată armonie în străfundul personalităţii lor.

La douăzeci de ani de la publicarea enciclicei, se poate vedea bine că norma morală pe care o propune nu este doar spre apărarea bunătăţii şi a demnităţii iubirii conjugale şi, deci, în apărarea binelui persoanei soţilor. Ea are o importanţă etică şi mai vastă. Într-adevăr, logica profundă a actului contraconcepţional, rădăcina sa ultimă, pe care Paul al VI-lea a identificat-o în mod profetic, sunt acum evidente. Care logică? Care rădăcină?

Logica împotriva vieţii: în aceşti douăzeci de ani, numeroase state au renunţat la demnitatea lor de a fi în apărarea vieţii umane nevinovate, adoptând legislaţii avortiste. Un masacru adevărat de fiinţe nevinovate are loc zilnic în lume.

Care rădăcină? Este revolta împotriva lui Dumnezeu creator, unicul Stăpân al vieţii şi al morţii persoanelor umane: este nerecunoaşterea lui Dumnezeu ca Dumnezeu; este încercarea, profund absurdă, de a zidi o lume în întregime fără Dumnezeu.

În enciclica *Humanae vitae*, papa Paul al VI-lea îşi exprima certitudinea de a contribui, prin apărarea moralei conjugale, la instaurarea unei civilizaţii cu adevărat umane. La douăzeci de ani distanţă de la publicarea documentului, nu lipsesc confirmări ale faptului că acea convingere era întemeiată. Este vorba de

confirmări verificabile nu doar de către cei credincioşi, ci de către orice om care se gândeşte la soarta omenirii, deoarece oricine poate vedea la ce consecinţe am ajuns, neascultând de legea sfântă a lui Dumnezeu.

Angajamentul vostru – ca şi acela al tuturor persoanelor de bună voinţă – este un semn de speranţă nu doar pentru Biserică, ci pentru întreaga omenire[11].

• Familia – „sanctuar al vieţii”

Înlăuntrul „poporului vieţii şi pentru viaţă” e *decisivă răspunderea familiei*: e o responsabilitate ce izvorăşte din însăşi natura ei – de a fi comunitate de viaţă şi de iubire, bazată pe căsătorie – şi din misiunea ei de a „ocroti, dezvălui şi împărtăşi iubirea”. Este în cauză însăşi iubirea lui Dumnezeu, ai cărei colaboratori şi interpreţi sunt constituiţi părinţii în transmiterea vieţii şi educarea ei conform cu planul său de Tată. Este, aşadar, iubirea care se face gratuitate, primire, dăruire: în familie, fiecare e recunoscut, respectat şi cinstit pentru că e persoană şi, dacă cineva are mai mare nevoie, grija faţă de el e cu atât mai intensă şi mai atentă.

Familia e *implicată* în întregul arc de existenţă al membrilor săi, de la naştere până la moarte. Ea este cu adevărat *sanctuarul vieţii*..., locul în care viaţa, darul lui Dumnezeu, poate fi primită aşa cum se cuvine şi apărată de numeroasele atacuri la care e expusă, locul unde ea se poate dezvolta conform exigenţelor unei creşteri umane autentice. De aceea, este *hotărâtor şi de neînlocuit* rolul familiei în construirea culturii vieţii[12].

PARTEA A DOUA

PLANUL LUI DUMNEZEU DESPRE CĂSĂTORIE ŞI FAMILIE

• Omul este chipul lui Dumnezeu-Iubire

---

[11] IOAN PAUL AL II-LEA, *Alocuţiune* rostită în cadrul celui de-al IV-lea congres pentru familia din Africa şi din Europa, 14 martie 1988.

[12] IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Evangelium vitae* (25 martie 1995), 92.

Dumnezeu l-a creat pe om după chipul şi asemănarea sa: chemându-l la existenţă *din iubire* şi, în acelaşi timp, *la iubire*.

Dumnezeu este iubire şi trăieşte în sine însuşi un mister de comuniune personală de iubire. Creându-l pe om după chipul său şi conservându-i existenţa, Dumnezeu înscrie în umanitatea bărbatului şi a femeii vocaţia, adică puterea şi responsabilitatea iubirii şi a comuniunii. Pentru aceasta, iubirea este vocaţia fundamentală şi înnăscută a fiecărei fiinţe umane.

Întrucât este spirit întrupat, adică suflet care se exprimă în trup şi trup însufleţit de un spirit nemuritor, omul este chemat la iubire în totalitatea sa unificată. Iubirea îmbrăţişează chiar şi trupul uman, iar trupul este făcut părtaş la iubirea spirituală.

Revelaţia creştină cunoaşte două moduri specifice de realizare a vocaţiei la iubire a întregii persoane umane: căsătoria şi fecioria. Fiecare dintre aceste două forme reprezintă o concretizare a adevărului celui mai profund din om, a „fiinţei lui după asemănarea lui Dumnezeu".

Prin urmare, sexualitatea umană, prin care bărbatul şi femeia se dăruiesc unul altuia cu toate actele proprii şi exclusive ale soţilor, nu e ceva pur biologic, ci este nucleul însuşi al persoanei umane ca atare. Ea se realizează în mod uman, numai dacă este parte integrantă din iubirea cu care bărbatul se dăruieşte femeii cu toată fiinţa sa, şi invers, până la moarte. Dăruirea fizică totală ar fi o minciună dacă n-ar fi semnul şi rodul dăruirii personale totale, în care este prezentă întreaga persoană, chiar şi în dimensiunea ei temporară; căci dacă persoana umană îşi rezervă ceva sau îşi reţine o posibilitate de a decide altfel în viitor, deja prin acest fapt, dăruirea n-ar mai fi totală.

Această dăruire totală cerută de iubirea conjugală corespunde exigenţelor unei fecundităţi responsabile, care, fiind orientată să dea naştere unei fiinţe umane, prin natura sa, depăşeşte simpla ordine biologică şi investeşte un complex de valori personale ce se poate dezvolta armonios prin efortul de comun acord şi durabil al ambilor părinţi.

„Locul" unic care face posibilă o astfel de dăruire, în conformitate cu adevărul său integral, este căsătoria sau legământul de iubire conjugală ori alegerea conştientă şi liberă, prin care bărbatul şi femeia primesc comuniunea intimă de viaţă şi de dragoste, voită de Dumnezeu însuşi, şi care numai în această lumină manifestă adevărata sa semnificaţie. Instituţia matrimonială nu este o ingerinţă nedreaptă a societăţii ori a autorităţii, nici impunerea exterioară a unei forme, ci este o exigenţă interioară a legământului conjugal care, public, se afirmă ca unic şi exclusiv, pentru ca, în felul acesta, să fie trăită pe deplin fidelitatea voită de planul lui Dumnezeu-Creator. Această fidelitate conjugală,

departe de a fi o mortificare a libertăţii persoanei, o pune la adăpost de orice formă de subiectivism sau relativism şi o face părtaşă la Înţelepciunea creatoare[13].

• Isus Cristos, mirele Bisericii, şi sacramentul Căsătoriei

Comuniunea dintre Dumnezeu şi oameni îşi găseşte împlinirea definitivă în Cristos, mirele care iubeşte şi se dă pe sine însuşi ca Mântuitor al omenirii, unind-o cu sine ca trup al său.

El descoperă adevărul originar al căsătoriei, adevărul de la „început”, şi, eliberându-l pe om de împietrirea inimii, îl face capabil să realizeze integral acest adevăr.

Această revelaţie ajunge la desăvârşire deplină în darul iubirii pe care Cuvântul lui Dumnezeu îl face omenirii, asumându-şi natura umană, şi în jertfirea de sine a lui Isus Cristos pe cruce pentru mireasa sa, Biserica. În această jertfă se descoperă în întregime acel plan pe care Dumnezeu l-a întipărit în umanitatea bărbatului şi a femeii, chiar de la crearea lor. În felul acesta, căsătoria celor botezaţi devine simbol real al noului şi veşnicului legământ, confirmată în sângele lui Cristos. Duhul Sfânt pe care Domnul îl dăruieşte le dă o inimă nouă şi pregăteşte bărbatul şi femeia să se iubească aşa cum ne-a iubit Cristos. Iubirea conjugală atinge acea plinătate la care a fost rânduită, caritatea conjugală, care este modul propriu şi specific prin care soţii participă şi sunt chemaţi să trăiască dragostea lui Cristos ce se dăruieşte pe cruce.

Într-o pagină renumită, Tertulian a exprimat măreţia şi frumuseţea vieţii conjugale în Cristos, astfel: „Cum voi fi în stare să arăt fericirea căsătoriei pe care o Biserica o uneşte, jertfa euharistică o întăreşte, binecuvântarea o sigilează, îngerii o vestesc şi Tatăl o pecetluieşte? (...) Acel jug la care sunt uniţi doi credincioşi într-o singură speranţă, într-o singură ascultare, într-o singură slujire! Amândoi sunt fraţi şi amândoi slujesc împreună, nu este între ei nici o diviziune a spiritului şi a trupului... Sunt, deci, doi într-un singur trup, şi când trupul este unic, unic este şi spiritul”.

Primind şi meditând cu credinţă cuvântul lui Dumnezeu, Biserica a învăţat şi învaţă solemn că legătura de căsătorie dintre cei botezaţi este unul dintre cele şapte sacramente ale legii noi (...)

În virtutea caracterului sacramental al căsătoriei lor, soţii sunt legaţi unul de altul în cea mai profundă legătură indisolubilă. Apartenenţa lor reciprocă este

---

[13] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 11.

reprezentarea reală, prin semnul unirii sacramentale, a raportului însuşi dintre Cristos şi Biserică.

De aceea, soţii sunt în raport cu Biserica o permanentă aducere aminte a ceea ce s-a întâmplat pe cruce; unul pentru altul şi faţă de copii, sunt martorii mântuirii la care îi face părtaşi sacramentul căsătoriei. Ca orice sacrament, Căsătoria este memorial, actualizare şi profeţie a evenimentului mântuitor de pe cruce.

> Întrucât este memorial, sacramentul le dă harul şi datoria să celebreze amintirea marilor lucrări ale lui Dumnezeu şi să dea mărturie despre ele în faţa copiilor lor; întrucât este actualizare, le dă harul şi datoria de a pune în practică în prezent, unul faţă de altul şi faţă de copii, exigenţele unei iubiri care iartă şi care mântuieşte; întrucât este profeţie, le dă harul şi datoria de a trăi şi de a mărturisi speranţa în întâlnirea viitoare cu Cristos[14].

- **Semnificaţia eclezială a căsătoriei**

Sacramentul Căsătoriei prin care soţii se dăruiesc exclusiv unul altuia, într-o modalitate indisolubilă, pentru a se ajuta reciproc în sfinţirea de sine din cadrul vieţii conjugale, cu harul lui Cristos, are în mod sigur o semnificaţie eclezială: sacramentul întemeiază familia, celula de bază a Bisericii şi a societăţii, şi simbolizează misterul unităţii şi al iubirii rodnice dintre Cristos şi Biserică[15].

Căsătoria dintre creştini, care este sacramentală în prelungirea chemării de la Botez, suferă evident de incertitudini, de îndoieli şi de piedici care împovărează mentalităţile şi obiceiurile de astăzi. Analiza schimbării obiceiurilor este familială, eu însuşi m-am ocupat deseori de problemele pastoralei familiale. Însă eu vă încurajez să continuaţi eforturile voastre pentru ca perechile de tineri să fie cât mai bine pregătite în vederea căsătoriei creştine, dar şi să fie susţinute în greutăţi şi însoţite când devin victime ale lipsurilor şi mizeriilor prezentate mai sus. Fie ca prin învăţătura păstorilor, prin mărturia creştinilor, Căsătoria să strălucească în ochii tuturor ca semn al demnităţii pe care Dumnezeu, creator şi mântuitor, o dă fiecărui bărbat şi fiecărei femei în unirea lor pe viaţă, iubirii lor şi gesturilor lor de iubire, minunatei lor puteri de a procrea şi de a educa fiii lui Dumnezeu[16].

---

[14] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 13.

[15] CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituţia dogmatică *Lumen gentium*, 11.

[16] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat episcopilor francezi, 27 martie 1987.

• Modalităţi de promovare a spiritualităţii conjugale

Chemarea soţilor de a fi tată şi mamă de familie este caracteristică majorităţii membrilor poporului lui Dumnezeu. Condiţia lor de botezaţi este subliniată de sacramentul Căsătoriei care îi face să participe la taina unirii dintre Cristos şi Biserică. A fi conştient de chemarea universală la sfinţenie, după cum Conciliul al II-lea din Vatican le-a amintit celor credincioşi, presupune faptul de a descoperi în viaţa proprie voinţa concretă a lui Dumnezeu şi de a dori să răspunzi cu generozitate la această voinţă. Viaţa obişnuită a soţilor şi a tuturor credincioşilor asumă în lumina credinţei şi cu ajutorul Sfântului Duh dimensiunea unui dialog între creatură şi creatorul său, între om şi Dumnezeu, între fiu şi Tată.

Una dintre manifestările încurajatoare ale lucrării Duhului Sfânt în cursul anilor de după ultimul Conciliu este tocmai înflorirea grupurilor de spiritualitate, dintre care unele au ca finalitate promovarea spiritualităţii conjugale. Dacă sunt inserate în pastorala Bisericii, asemenea grupuri spirituale pot constitui un instrument eficient pentru a încuraja în mulţi credincioşi o viaţă de sfinţenie şi pentru a-i conduce la descoperirea harului şi a misiunii specifice pe care le primesc în Biserică întrucât sunt soţi creştini.

Dacă Botezul şi participarea la misterul pascal, ce îi introduc în viaţa lui Cristos, sunt elementele constitutive ale spiritualităţii conjugale, nu trebuie uitate conţinuturile specifice care trebuie sfinţite prin fidelitatea faţă de Duhul Sfânt. Pe lângă faptul că este în conformitate cu planul lui Dumnezeu, căsătoria se înrădăcinează în natura umană. Structura însăşi a fiinţei umane comportă o exigenţă de adevăr în tot ceea ce face. Promovarea unei spiritualităţi conjugale creştine, ignorând total sau în parte adevăratele exigenţe naturale, ar însemna să fie deformate, în acelaşi timp, valoarea naturală a căsătoriei şi aspectul său de sacrament creştin.

Spiritualitatea conjugală creştină nu este, în cele din urmă, un lucru diferit de creşterea normală a vieţii întru Duhul lui Cristos, a darului şi a exigenţelor matrimoniale. Datoriile pe care Dumnezeu le încredinţează familiei pentru a fi îndeplinite în istorie îşi au rădăcina în fiinţa sa proprie şi sunt expresia „dezvoltării sale dinamice şi existenţiale” (*Familiaris consortio*, 17). Percepute cu mai multă claritate în lumina revelaţiei şi trăite în Duhul lui Cristos, aceste

datorii fac din căsătoria creştină un drum specific de sfinţenie pentru mulţi laici creştini[17].

• Copiii, cel mai preţios dar al căsătoriei

După planul lui Dumnezeu, căsătoria este fundamentul celei mai ample comunităţi a familiei, pentru că instituţia însăşi a căsătoriei şi iubirea conjugală sunt rânduite pentru procrearea şi educarea copiilor, care sunt cununa căsătoriei.

În realitatea ei cea mai profundă, iubirea este în chip esenţial dar şi iubire conjugală şi, în timp ce-i conduce pe soţi la „cunoaşterea" reciprocă ce îi face un „singur trup", nu se epuizează în interiorul perechii conjugale, pentru că îi face apţi pentru maxima dăruire posibilă, prin care devin cooperatorii lui Dumnezeu la darul vieţii unei noi persoane umane. În felul acesta, soţii, în timp ce se dăruiesc unul altuia, dincolo de ei înşişi, dăruiesc realitatea fiilor lor, reflex viu al iubirii lor, semn permanent al unităţii conjugale şi sinteza vie şi indisolubilă a fiinţei lor de tată şi mamă.

Devenind părinţi, soţii primesc de la Dumnezeu darul unei noi responsabilităţi. Iubirea lor părintească este chemată să devină pentru copii semnul vizibil al iubirii însăşi a lui Dumnezeu, de la care „primeşte nume orice paternitate în cer şi pe pământ".

Cu toate acestea, nu trebuie să uităm că şi atunci când nu e posibilă procrearea, viaţa conjugală nu-şi pierde prin aceasta valoarea. De fapt, sterilitatea fizică poate fi ocazie pentru soţi ca să întreprindă alte servicii importante pentru viaţa persoanelor umane, cum ar fi adopţiunea, diferitele forme de opere educative, ajutorarea altor familii, a copiilor săraci şi a handicapaţilor[18].

• Familia, comuniune de persoane

În căsătorie şi în familie se constituie un complex de relaţii interpersonale – cadrul nupţial, relaţia paternitate-maternitate, filiaţiunea, fraternitatea – prin care orice persoană umană este introdusă în „familia umană" şi în „familia lui Dumnezeu", care este Biserica.

---

[17] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* la întrunirea în plen a Consiliului pontifical pentru familie, 21 maggio 1987.

[18] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 14.

Căsătoria şi familia creştină construiesc Biserica: de fapt, în familie, persoana umană nu numai că este născută, iar prin educaţie este introdusă progresiv în comunitatea umană, dar prin Botez şi educaţia la credinţă, persoana este introdusă şi în familia lui Dumnezeu, care este Biserica.

Familia umană, dezbinată de păcat, este refăcută în unitatea sa de forţa mântuitoare a morţii şi învierii lui Cristos. Căsătoria creştină, părtaşă la eficacitatea salvatoare a acestui eveniment, constituie locul natural în care are loc inserarea persoanei umane în marea familie a Bisericii.

Porunca de a creşte şi de a se înmulţi, dată la început bărbatului şi femeii, ajunge în felul acesta la adevărata şi deplina ei realizare.

Biserica găseşte astfel, în familia născută din sacrament, leagănul şi locul în care poate să pătrundă în generaţiile umane, iar acestea, la rândul lor, găsesc locul de a intra în Biserică[19].

- **Chemarea creştină a soţilor**

La originea oricărei persoane umane există un act creator al lui Dumnezeu: nici un om nu începe să existe din întâmplare; el este mereu rodul iubirii creatoare a lui Dumnezeu. Din acest adevăr fundamental de credinţă şi de raţiune izvorăşte faptul că puterea procreatoare înscrisă în sexualitatea umană este – în lumina adevărului ei profund – o co-operare cu puterea creatoare a lui Dumnezeu. De asemenea, izvorăşte faptul că faţă de această putere bărbatul şi femeia nu sunt arbitri, nu sunt stăpâni, deoarece în ea şi prin ea sunt chemaţi să participe la hotărârea creatoare a lui Dumnezeu. În consecinţă, când prin contracepţie, soţii îndepărtează din exercitarea sexualităţii lor conjugale potenţiala capacitate procreatoare, ei îşi atribuie o putere care îi aparţine numai lui Dumnezeu: puterea de a hotărî *în ultimă instanţă* venirea la existenţă a unei persoane umane. Îşi atribuie calitatea de a fi nu *co-operatorii* puterii creatoare a lui Dumnezeu, ci cei *din urmă* păstrători ai izvorului vieţii umane. Din acest punct de vedere, contracepţia trebuie considerată obiectiv atât de nepermisă încât niciodată nu poate fi justificată *pentru nici un fel de motiv*. A gândi sau a spune contrariul înseamnă să crezi că în viaţa umană pot exista situaţii în care este permis să mărturiseşti faptul că Dumnezeu nu este Dumnezeu.

Învăţătura din *Humanae vitae* şi din *Familiaris consortio* se justifică în contextul *adevărului* despre persoana umană: acest adevăr stă *la baza* acestei învăţături.

---

[19] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 15.

Legătura indisolubilă, despre care vorbeşte enciclica, între semnificaţia unificatoare şi semnificaţia procreatoare înscrise în actul conjugal, ne face să înţelegem că trupul este parte constitutivă a omului, că el aparţine *fiinţei* persoanei, şi nu *averii* sale. În actul care exprimă iubirea lor conjugală, soţii sunt chemaţi să se dăruiască pe *ei înşişi* unul altuia: nimic din ceea ce constituie *fiinţa* lor ca persoană nu poate să fie exclus din această dăruire.

O iubire centralizată în totalitate pe persoană, pe *binele* persoanei: pe binele care este *fiinţa* personală. *Acesta* este binele pe care soţii şi-l dăruiesc reciproc. Actul contracepţiei introduce o limitare substanţială în interiorul acestei dăruiri reciproce şi exprimă un refuz obiectiv de a-i dărui celuilalt binele *întreg* al feminităţii şi, respectiv, al bărbăţiei. Într-un cuvânt: contracepţia contrazice *adevărul* iubirii conjugale[20].

● **Căsătoria şi familia sunt realităţi sacre**

Caracterul sacru al căsătoriei creştine constă în faptul că, în planul lui Dumnezeu, legământul matrimonial dintre un bărbat şi o femeie devine chipul simbolului legământului care face legătura dintre Dumnezeu şi poporul său. Acesta este semnul iubirii lui Cristos faţă de Biserica sa. Deoarece iubirea lui Dumnezeu este fidelă şi irevocabilă, cei care s-au căsătorit „în Cristos" sunt chemaţi să rămână fideli unul altuia pentru totdeauna. Oare nu Isus ne-a spus aceste cuvinte: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă"?

Societatea contemporană are o nevoie deosebită de mărturia cuplurilor care perseverează în unirea lor, ca „semn" grăitor, chiar dacă uneori e distorsionat din cauza condiţiei noastre umane, despre iubirea constantă a lui Dumnezeu. Zi de zi, cuplurile de soţi creştini sunt chemate să-şi deschidă inimile mereu mai mult Duhului Sfânt, a cărui putere nu scade niciodată, şi care îi va face capabili să se iubească unul pe altul aşa după cum Cristos ne-a iubit pe noi. Sfântul Paul le scrie Galatenilor: „Iar rodul Duhului este iubire, bucurie, pace, îndelungă răbdare, bunătate, facere de bine, credincioşie, blândeţe, înfrânare". Toate acestea constituie norma de viaţă şi programul de creştere personală a cuplurilor creştine. Fiecare comunitate creştină are o mare răspundere în a ajuta cuplurile să trăiască iubirea lor.

De fapt, din această iubire s-au născut familiile creştine. În cadrul lor, fiii sunt acceptaţi ca un dar minunat al bunăvoinţei lui Dumnezeu şi sunt educaţi

---

[20] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat participanţilor la un seminar de studiu pe tema „Procrearea responsabilă", 17 septembrie 1983.

spre valorile fundamentale ale vieţii umane, învăţând mai ales faptul că „omul valorează mai mult pentru ceea ce este decât pentru ceea ce are” (*GS* 35). Familia întreagă caută să practice respectul faţă de demnitatea oricărui individ şi să ofere un serviciu dezinteresat acelora care sunt mai nevoiaşi (cf. *Familiaris consortio*, 37).

Familiile creştine există pentru a forma o comuniune de persoane în iubire. De aceea, Biserica şi familia sunt, fiecare în felul său, exemple vii, în istoria umană, ale eternei comuniuni în iubirea celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Într-adevăr, familia este numită Biserica în miniatură, „Biserica domestică”, o expresie specială a Bisericii datorită experienţei umane a iubirii şi a vieţii în comun (cf. *Familiaris consortio*, 49). Asemenea Bisericii, familia ar trebui să fie un loc unde se transmite evanghelia şi din care evanghelia se răspândeşte la alte familii şi la societatea întreagă.

În America şi puţin în lumea toată, familia este zdruncinată din rădăcini. Pentru persoane şi pentru societate, consecinţele instabilităţii şi ale insatisfacţiei personale şi colective sunt incalculabile.

De multe ori, tensiunile vieţii moderne îi separă pe soţi de soţiile lor, ameninţând în decursul vieţii dependenţa reciprocă în iubire şi în fidelitate. Putem, aşadar, să nu se simţim implicaţi în acest impact cultural cu privire la raporturile dintre generaţii, la autoritatea părinţilor şi la transmiterea valorilor religioase? Conştiinţa noastră creştină are trebuie să acorde o atenţie deosebită modului în care păcatele împotriva iubirii şi împotriva vieţii sunt prezentate deseori ca exemple de „progres” şi de emancipare. Oare nu este vorba, adesea, de forme vechi ale egoismului îmbrăcate într-un limbaj nou şi prezentate într-un nou context cultural?

Multe dintre aceste probleme sunt rezultatul unui concept fals despre libertatea individuală în cultura noastră, după care libertatea este posibilă numai dacă se refuză orice normă de comportament, dacă se refuză asumarea responsabilităţii sau chiar dacă se refuză înfrânarea instinctului şi a patimilor! Libertatea adevărată, dimpotrivă, implică capacitatea noastră de alegere a binelui, fără constrângeri. Acesta este adevăratul mod uman de a proceda în alegerile – mari sau mici – pe care ni le prezintă viaţa. Faptul că putem să alegem şi să nu acţionăm când ni se pare oportun, lucrul acesta este o condiţie necesară pentru libertatea noastră morală. Dar în cazul acesta, trebuie să dăm seamă de binele pe care nu l-am făcut şi de răul pe care l-am săvârşit. Trebuie

să redeşteptăm acest simţ al responsabilităţii morale, dacă societatea vrea să rămână o civilizaţie de dreptate şi solidaritate[21].

- **Spiritualitatea cuplului**

Înainte de toate, cateheza despre căsătorie şi despre familie nu poate să nu pună în lumina adevărată *spiritualitatea cuplului*. Soţii trebuie să fie iluminaţi asupra faptului că viaţa de căsătorie şi de familie nu este doar lucrarea omului, ci corespunde unui plan veşnic al lui Dumnezeu, care depăşeşte condiţiile schimbătoare ale timpurilor şi rămâne neschimbat de-a lungul evenimentelor istoriei. Prin instituirea căsătoriei una şi de nedesfăcut, Dumnezeu a voit să-l facă pe om părtaş la prerogativele sale mai înalte, care sunt iubirea sa faţă de oameni şi puterea sa creatoare. Din acest motiv, omul are o relaţie transcendentă cu Dumnezeu, fiindcă vine de la el şi este orânduit spre el. Este adevărat faptul că familia se întemeiază şi trăieşte în faza ei de început pe pământ, însă este destinată să se refacă în Cer. Orice învăţătură care nu ţine cont de această relaţie esenţială şi transcendentă cu Dumnezeu riscă să nu pătrundă în realitatea adâncă a iubirii nupţiale şi să nu rezolve problemele acesteia.

Fiind născută din iubirea creatoare a lui Dumnezeu, căsătoria are ca lege fundamentală şi dobândeşte valoare morală în autentica iubire reciprocă, datorită căreia fiecare dintre soţi se angajează cu toate puterile sale să-l ajute pe celălalt, şi în dorinţa comună de a interpreta cu fidelitate iubirea lui Dumnezeu creator şi tată, dând naştere la vieţi noi. Această misiune primită de la Dumnezeu cere astăzi de la soţi o angajare mai mare şi o conştiinţă mai matură cu privire la responsabilităţile lor umane şi creştine; ei trebuie să fie siguri că Dumnezeu nu va rămâne dator în a le dărui harurile care sunt specifice sacramentului căsătoriei, atât de necesare în condiţiile grele de astăzi. În ele, soţii vor găsi lumina şi puterea pentru a-şi rezolva problemele personale; cu ajutorul lor, vor şti să trăiască o dragoste cu adevărat deplină şi universală: dragoste faţă de Dumnezeu, în primul rând, urmărind să dorească slava sa şi să răspândească împărăţia sa; dragostea faţă de copii, în al doilea rând, în lumina principiului paulin după care „dragostea... nu caută ale sale”; dragostea reciprocă, în cele din urmă, în virtutea căreia se caută binele altuia şi se vine în întâmpinarea dorinţelor bune, fără a se impune în mod arbitrar propria voinţă.

---

[21] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* în cadrul sfintei Liturghii din 11 septembrie 1987, Columbia (USA).

Lucrul acesta arată faptul că spiritualitatea matrimonială necesită o coerentă angajare morală şi un drum lung către sfinţire, ce se hrăneşte din bucuriile şi sacrificiile de fiecare zi. În atingerea acestor finalităţi, soţii nu trebuie să se simtă singuri. Conciliul le aminteşte faptul că „Mirele Bisericii, prin intermediul sacramentului Căsătoriei, vine în întâmpinarea soţilor creştini. Rămâne cu ei pentru ca, aşa după cum el a iubit Biserica şi s-a dăruit pe sine pentru ea, tot la fel, şi soţii creştini să se iubească unul pe altul cu o fidelitate veşnică. Iubirea conjugală legitimă este asumată de iubirea divină, este guvernată şi întărită de puterea răscumpărătoare a lui Cristos şi de lucrarea mântuitoare a Bisericii, pentru ca soţii să fie conduşi în mod eficace spre Dumnezeu, să fie ajutaţi şi întăriţi în misiunea sublimă de tată şi de mamă”[22].

- **Înţelegerea adevărată a căsătoriei**

Înţelegerea căsătoriei de către unele curente psihologice reduce semnificaţia unirii conjugale la un simplu mijloc de gratificaţie sau de auto-împlinire sau de decompresiune psihologică.

În consecinţă, pentru specialiştii ce se inspiră din curentele amintite, orice obstacol care necesită efort, angajare sau renunţare şi, cu atât mai mult, orice faliment de fapt al unirii conjugale confirmă cu uşurinţă imposibilitatea ca soţii în discuţie să înţeleagă cum se cuvine şi să-şi trăiască viaţa de căsătorie.

Expertizele ce pornesc de la premise antropologice reductiviste nu iau în seamă, de fapt, datoria pe care o au soţii de a depăşi în mod conştient, chiar şi cu preţul unor sacrificii şi renunţări, piedicile care apar în calea trăirii vieţii de căsătorie şi, în consecinţă, consideră orice fel de tensiune ca ceva negativ şi semn de slăbiciune, de neputinţă în a trăi căsătoria.

Asemenea expertize sunt înclinate să includă, printre cazurile de incapacitate a consimţământului, şi situaţiile în care, din cauza influenţei inconştientului în viaţa psihică obişnuită, persoanele simt că se reduce, dar nu sunt private de libertatea efectivă de a se îndrepta spre binele ales. În sfârşit, cred cu uşurinţă că psihopatologiile uşoare sau chiar lipsurile de ordin moral sunt dovada incapacităţii de a asuma obligaţiile esenţiale ale vieţii conjugale. Din păcate, se poate întâmpla ca interpretările de mai sus să fie acceptate fără discernământ.

---

[22] IOAN PAUL AL II-LEA, *Alocuţiune* către episcopii din provincia Romagna (Italia), 2 mai 1986.

Această concepţie despre persoana umană şi despre căsătorie nu poate fi conciliată cu ideea creştină despre căsătorie, care înseamnă „comunitate intimă de viaţă şi de iubire conjugală”, în cadrul căreia soţii „se dăruiesc şi se primesc în mod reciproc”.

În concepţia creştină, omul este chemat să-l accepte pe Dumnezeu ca fiind scopul său ultim în care se află propria sa împlinire, deşi întâmpină greutăţi în actualizarea acestei vocaţii, ce provin din împotrivirea caracteristică a concupiscenţei sale. Dezechilibrele de care suferă lumea de astăzi „sunt legate de un dezechilibru mai fundamental, înrădăcinat în inima omului” (*GS* 10). În cazul căsătoriei, lucrul acesta implică faptul că împlinirea semnificaţiei unirii conjugale, prin dăruirea reciprocă a soţilor, este posibilă numai printr-un efort permanent, ce include şi renunţare, şi sacrificiu. Iubirea dintre soţi trebuie, de fapt, să se modeleze după iubirea însăşi a lui Cristos care „ne-a iubit şi s-a dat pe sine pentru noi, oferindu-se lui Dumnezeu ca jertfă de bună mireasmă”.

Aprofundările cu privire la caracterul complex şi la condiţionările vieţii psihice nu trebuie să conducă la ignorarea concepţiei integrale şi complete despre om, chemat de Dumnezeu şi mântuit de slăbiciunile sale prin Duhul lui Cristos (cf. *GS* 10 şi 13); lucrul acesta este necesar mai ales când se doreşte prezentarea unei concepţii autentice despre căsătorie, care e voită de Dumnezeu ca instituţie fundamentală pentru societate şi e înălţată de Cristos la demnitatea de instrument de har şi de sfinţire[23].

- **Învăţătura neschimbătoare a Bisericii cu privire la căsătorie şi familie**

Când Isus a început viaţa publică, predicând şi vindecând, s-a întâlnit într-o zi cu câţiva farisei, care voiau să-l întrebe ceva în legătură cu căsătoria. Isus le-a răspuns clar şi sigur, afirmând din nou ceea ce spuneau Sfintele Scripturi: „Dar de la începutul creaţiei, Dumnezeu i-a creat bărbat şi femeie; de aceea, omul va lăsa pe tatăl său şi pe mama sa şi amândoi vor fi un singur trup. Astfel că nu mai sunt doi, ci un singur trup. Aşadar, omul să nu despartă ceea ce Dumnezeu a unit”. Făcându-i bărbat şi femeie, Dumnezeu a stabilit caracterul complementar al sexelor, astfel încât un bărbat lasă pe tatăl şi pe mama ca să se unească cu soţia sa în acea unire de iubire ce îmbrăţişează toate nivelurile existenţei umane. Această unire de iubire face în aşa fel că bărbatul şi femeia

[23] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat membrilor Tribunalului „Sacra Romana Rota”, 8 februarie 1987.

cresc împreună şi se îngrijesc în mod adecvat de proprii fii. Unirea care face din ei un singur lucru nu poate fi atinsă de nici o autoritate umană; este mereu în slujba fiilor şi a soţilor înşişi. Din această cauză, iubirea dintre un bărbat şi o femeie în căsătorie este o iubire fidelă şi, în acelaşi timp, rodnică. Este o iubire sfântă şi *reprezintă sacramental unirea de iubire dintre Cristos şi Biserică*, după cum a scris sfântul Paul în *Scrisoarea către Efeseni*: „Această taină e mare; o spun referindu-mă la Cristos şi la Biserică!"

Din aceste cauze, Biserica nu va altera şi nu va modifica niciodată învăţătura proprie despre căsătorie şi despre familie. Din aceste cauze, Biserica condamnă orice atentat cum ar fi poligamia, ce ar putea distruge *unitatea căsătoriei*, şi orice atentat cum ar fi divorţul, ce ar putea distruge legătura căsătoriei.

Din aceste cauze, Biserica reafirmă în mod clar că viaţa de căsătorie trebuie să fie deschidă transmiterii vieţii umane. Dumnezeu a voit ca unirea de iubire dintre soţ şi soţie să fie începutul unor vieţi noi. El doreşte să împărtăşească puterea sa creatoare dintr-un început cu soţii şi soţiile, încredinţându-le puterea de procreare. Dumnezeu doreşte ca această putere teribilă, care este procrearea unei noi vieţi umane, să fie acceptată liber şi cu iubire de cuplu, în momentul când alege liber să se unească în căsătorie. Statutul de părinţi are apoi o demnitate cu totul specială, fiind garantat de Dumnezeu însuşi. În ce mă priveşte, mandatul meu apostolic mă obligă să reafirm cât mai clar şi mai energic ceea ce învaţă Biserica lui Cristos în legătură cu aceste lucruri şi să repet cu putere condamnarea sa cu privire la contracepţia artificială şi la avort[24].

- **Binele comun al căsătoriei şi al familiei**

Consimţământul matrimonial determină şi stabilizează *binele care este comun căsătoriei şi familiei*. „Te iau pe tine... de soţie – de soţ – şi îţi făgăduiesc să-ţi fiu credincios în orice împrejurare fericită sau nefericită, în caz de boală, ca şi în timp de sănătate, să te iubesc şi să te respect în toate zilele vieţii mele". Căsătoria este o comuniune unică de persoane. Întemeiată pe această comuniune, familia este chemată să devină comunitate de persoane. Este un angajament pe care noii soţi îl iau „în faţa lui Dumnezeu şi în faţa Bisericii", după cum le-o reaminteşte celebrantul în momentul schimbului de consimţăminte. Cei care participă la ceremonie sunt martori ai acestui

---

[24] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* la sfânta Liturghie pentru familii, Cebù (Filipine), 19 februarie 1981.

angajament, în ei sunt reprezentate într-un sens Biserica şi societatea, medii de viaţă ale noii familii.

Cuvintele consimţământului matrimonial definesc ceea ce constituie binele comun *al cuplului şi al familiei*. Înainte de toate, binele comun al soţilor: iubirea, fidelitatea, respectul, durata unirii lor până la moarte, „în toate zilele vieţii”. Binele amândurora, care e, în acelaşi timp, binele fiecăruia, trebuie să devină apoi binele copiilor. Binele comun, prin natura sa, unind persoanele, asigură totodată adevăratul bine al fiecăruia. Dacă Biserica, la fel ca şi statul, primeşte consimţământul soţilor în termenii indicaţi mai sus, o face pentru că el este „înscris în inima lor”. Mirii sunt cei care îşi dau reciproc consimţământul matrimonial depunând jurământ, confirmând în faţa lui Dumnezeu adevărul consimţământului lor. Ca botezaţi, ei sunt, în Biserică, slujitorii sacramentului Căsătoriei. Sfântul Paul ne învaţă că angajarea lor reciprocă este o „mare taină”.

Cuvintele consimţământului exprimă, deci, ceea ce constituie binele comun al soţilor şi *ele indică ceea ce trebuie să fie binele comun al viitoarei familii*. Pentru a-l pune în evidenţă, Biserica îi întreabă dacă sunt dispuşi să-i primească şi să-i educe creştineşte pe copiii pe care Dumnezeu va voi să li-i dea. Această întrebare se referă la binele comun al viitorului nucleu familial, ţinând cont de genealogia persoanelor înscrisă în însăşi constituţia căsătoriei şi a familiei. Întrebarea referitoare la copii şi la educaţia lor este strâns legată de consimţământul conjugal, de făgăduinţa de iubire, de respect, de fidelitate până la moarte. Primirea şi educarea copiilor, care sunt două din finalităţile principale ale familiei, depind de modul în care se respectă acest angajament. Paternitatea şi maternitatea reprezintă *o îndatorire de natură nu numai fizică, ci şi spirituală*; căci genealogia persoanei, care îşi are începutul veşnic în Dumnezeu şi care trebuie să ducă la el, trece prin paternitate şi maternitate[25].

• Nou-născutul realizează binele comun al familiei

În nou-născut se realizează binele comun al familiei. La fel cum binele comun al soţilor se împlineşte în iubirea sponsală, gata să dăruiască şi să primească viaţa nouă, tot astfel, binele comun al familiei se realizează prin aceeaşi iubire sponsabilă concretizată în nou-născut. În genealogia persoanei este înscrisă genealogia familiei, purtată de registrele de botez spre amintire

---

[25] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 10.

perpetuă, chiar dacă această înregistrare nu este decât consecinţa socială a faptului „că s-a născut un om în lume".

Dar e oare adevărat că noua fiinţă umană este un dar pentru părinţi? Că e un dar pentru societate? La prima vedere, nimic nu pare să indice acest fapt. Naşterea unui om pare să fie uneori o simplă dată statistică, înregistrată ca atâtea altele în bilanţurile demografice. Desigur, naşterea unui copil înseamnă, pentru părinţi, osteneli ce vor veni, noi sarcini economice, alte constrângeri practice: tot atâtea motive care pot trezi în ei ispita de a nu dori o altă naştere. În unele medii sociale şi culturale, această ispită devine şi mai puternică. Atunci copilul nu este un dar? Vine numai pentru a lua, şi nu pentru a dărui? Iată câteva întrebări îngrijorătoare, de care omul de astăzi se eliberează cu greu. Copilul *vine să ocupe loc, în timp ce în lume spaţiul pare a deveni tot mai restrâns*. Dar e oare adevărat că el nu aduce nimic familiei şi societăţii? Nu e el oare un „element" al binelui comun fără de care comunităţile umane s-ar dezagrega şi ar risca moartea? Cum să negăm acest lucru? Copilul se dăruieşte pe sine fraţilor şi surorilor, părinţilor săi, întregii sale familii. *Viaţa sa devine un dar pentru înşişi autorii vieţii*, care nu vor putea să nu simtă prezenţa copilului lor, participarea sa la existenţa lor, aportul său la binele comun al lor şi al comunităţii familiale. Acesta este un adevăr care rămâne evident în simplitatea şi profunzimea sa, în ciuda complexităţii şi chiar a eventualei patologii a structurii psihologice a anumitor persoane. *Binele comun al întregii societăţi stă în om*, care, aşa cum am amintit, este „calea Bisericii". El este, înainte de toate, „slava lui Dumnezeu": „*Gloria Dei vivens homo*", „slava lui Dumnezeu este omul viu", după formula binecunoscută a sfântului Irineu, care s-ar putea traduce şi: „Slava lui Dumnezeu este ca omul să trăiască". Am putea spune că ne aflăm aici în faţa cele mai înalte definiţii a omului: *slava lui Dumnezeu este binele comun a tot ceea ce există*; este binele comun al neamului omenesc.

Da, *omul este un bine comun*: bine comun al familiei şi al omenirii, al diverselor grupuri şi al multiplelor structuri sociale. Trebuie să facem totuşi o distincţie semnificativă de grad şi de modalitate: de exemplu, omul este binele comun al naţiunii căreia îi aparţine sau al statului al cărui cetăţean este; dar este, într-un mod mult mai concret, absolut unic, binele comun pentru familia sa; şi aceasta nu numai ca individ care face parte din mulţimea oamenilor, ci ca „*acest om*". Dumnezeu Creatorul îl cheamă la existenţă „pentru el însuşi" şi, când vine pe lume, omul începe, în familie, „marea sa aventură", aventura vieţii. „Acest om", în orice caz, *are dreptul să se afirme el însuşi, având în vedere demnitatea sa umană*. Tocmai această demnitate trebuie să determine

locul persoanei printre oameni şi, înainte de toate, în familie. Căci, mai mult decât oricare altă realitate omenească, familia este mediul în care omul poate exista „pentru el însuşi" prin dăruirea dezinteresată de sine. De aceea, ea rămâne o instituţie socială pe care nu putem şi nu trebuie să o înlocuim: ea este „sanctuarul vieţii"[26].

PARTEA A TREIA

DATORIILE FAMILIEI CREŞTINE: PERSOANELE ŞI ROLUL LOR

- **„Familie, fii ceea ce eşti!"**

În planul lui Dumnezeu creator şi mântuitor, familia descoperă nu numai „identitatea" sa, ceea ce „este", dar şi „misiunea" sa, adică ceea ce poate şi trebuie „să facă". Misiunile pe care familia este chemată de Dumnezeu să le dezvolte în istorie decurg din însăşi fiinţa ei şi sunt reprezentate prin dezvoltarea dinamică şi esenţială. Orice familie descoperă şi află în ea însăşi strigătul neîncetat care defineşte demnitatea şi responsabilitatea ei: familie, „fii" ceea ce „eşti"!

Întoarcerea la „începutul" gestului creator al lui Dumnezeu este, aşadar, o necesitate pentru familie, dacă vrea să se cunoască şi să se împlinească după adevărul intim nu doar al fiinţei sale, ci şi al modului său de a acţiona în istorie. În conformitate cu planul divin, familia este constituită ca o „comunitate intimă de viaţă şi iubire" şi, ca atare, are misiunea de a deveni mereu mai mult ceea ce este, adică o comunitate de viaţă şi iubire, într-o astfel de tensiune, aşa cum este cerută de orice realitate creată şi mântuită, încât îşi va afla împlinirea în împărăţia lui Dumnezeu. În acea perspectivă apoi, care ajunge la baza realităţilor, trebuie spus că esenţa şi obligaţiile familiei sunt definite, în cele din urmă, de dragoste. Pentru aceasta, familia primeşte misiunea de a păstra, a descoperi şi de a comunica dragostea; ca reflex viu şi reală participare la iubirea lui Dumnezeu pentru omenire şi a iubirii lui Cristos Domnul pentru Biserică, mireasa sa.

---

[26] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 11.

Orice obligaţie deosebită a familiei este expresia şi înfăptuirea concretă a acestei misiuni fundamentale. Este necesar, deci, să pătrundem mai adânc în bogăţiile deosebite ale misiunii familiei şi să sondăm conţinutul multiplu şi unitar al acestei misiuni[27].

I. FORMAREA UNEI COMUNITĂŢI DE PERSOANE

• Iubirea, începutul şi forţa comuniunii

Familia, întemeiată şi însufleţită de iubire, este o comunitate de persoane: soţii, părinţii, copiii, rudele. Prima obligaţie a familiei este de a trăi cu fidelitate realitatea comuniunii prin asumarea rolului constant de a dezvolta o autentică comunitate de persoane.

Principiul interior, forţa permanentă şi ţelul ultim al acestei obligaţii este iubirea: aşa cum, fără iubire, familia nu este o comunitate de persoane, la fel, *fără iubire*, *familia nu poate trăi*, *nu poate creşte şi nu se poate desăvârşi ca o comunitate de persoane*. Ceea ce am scris în enciclica *Redemptor hominis* îşi află aplicarea naturală şi privilegiată tocmai în familia ca atare: „Omul nu poate trăi fără iubire. Rămâne pentru sine o fiinţă de neînţeles, viaţa lui este lipsită de sens, dacă nu este scoasă în relief de iubire, dacă nu se întâlneşte cu iubirea, dacă nu o trăieşte şi nu şi-o însuşeşte, dacă nu ia parte vie la iubire".

Iubirea dintre bărbat şi femeie în căsătorie şi, în formă derivată şi amplificată, între membrii aceleiaşi familii – între părinţi şi copii, între fraţi şi surori, între rude – este însufleţită şi împinsă neîncetat, pas cu pas, de un dinamism interior care duce familia la o comuniune, mereu mai profundă şi mai intensă, fundamentul şi sufletul comunităţii conjugale şi familiale[28].

• Unitatea indivizibilă a comuniunii conjugale

Prima comuniune este aceea care se creează şi se dezvoltă între soţi: bazaţi pe forţa legăturii de iubire conjugală, bărbatul şi femeia „nu mai sunt doi, ci un singur trup", şi sunt chemaţi să crească mereu în comuniunea lor prin fidelitatea zilnică faţă de jurământul matrimonial de totală dăruire reciprocă.

Această comuniune conjugală îşi are rădăcinile în caracterul natural de complementaritate dintre bărbat şi femeie şi se hrăneşte cu voinţa personală a celor doi soţi de a duce la îndeplinire întregul program de viaţă, ceea ce au şi

---

[27] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 17.
[28] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 18.

ceea ce sunt: de aceea, o asemenea comuniune este rodul şi semnul unei exigenţe adânc umane. Dar Dumnezeu îşi asumă, în Cristos Domnul, această exigenţă umană, o întăreşte, o purifică şi o ridică, ducând-o la desăvârşire prin sacramentul căsătoriei, în care Duhul Sfânt, revărsat în celebrarea sacramentală, le oferă soţilor creştini darul unei comuniuni cu totul speciale, care face din Biserică trupul mistic indivizibil al lui Cristos Domnul.

Darul Duhului Sfânt este poruncă de viaţă pentru soţii creştini şi, în acelaşi timp, impuls stimulator pentru ca în fiecare zi să progreseze spre o unire reciprocă, mereu mai bogată, la toate nivelurile – unirea trupurilor, a caracterelor, a inimilor, a minţii şi a voinţei, a sufletelor – dezvăluind în felul acesta Bisericii şi lumii comuniunea nouă de iubire, dăruită de harul lui Cristos[29].

• O comuniune indisolubilă

Comuniunea conjugală se caracterizează nu doar prin unitate, ci şi prin indisolubilitatea sa: „Această unire intimă, ca dăruire reciprocă a două persoane şi pentru binele copiilor, necesită deplina fidelitate a soţilor şi pretinde o unitate indisolubilă”.

În faţa tuturor acelora care susţin că în zilele noastre e dificil sau de-a dreptul imposibil a te uni cu o persoană pentru toată viaţa, precum şi în faţa tuturor acelora ce se lasă călăuziţi de ideologii ce nu acceptă indisolubilitatea căsătoriei şi care iau în râs obligaţiile soţilor de a păstra fidelitatea conjugală, Biserica are datoria fundamentală de a reafirma cu tărie – aşa cum au făcut-o şi părinţii la sinod – învăţătura despre caracterul indisolubil al căsătoriei. E necesar să li se reamintească vestea cea bună a caracterului definitiv al acelei iubiri conjugale care îşi are baza şi puterea în Isus Cristos.

Înrădăcinată în dăruirea personală şi totală a soţilor şi pretinsă de binele fiilor, indisolubilitatea căsătoriei îşi are adevărul său ultim în planul pe care Dumnezeu l-a manifestat în revelaţia sa: el vrea şi dăruieşte indisolubilitatea matrimonială ca rod, semn şi exigenţă a iubirii fidele în mod absolut, pe care o are Dumnezeu pentru om şi pe care Domnul Isus o trăieşte faţă de Biserica sa.

Cristos reînnoieşte planul de la început pe care Creatorul l-a înscris în inima bărbatului şi a femeii, iar în celebrarea sacramentului Căsătoriei, le dă „inimă nouă”. În felul acesta, soţii pot învinge „duritatea inimii”, dar, mai ales, pot

[29] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 19.

împărţi împreună iubirea deplină şi definitivă a lui Cristos, noua şi veşnica alianţă, făcută trup. Aşa cum Cristos Domnul este „martorul fidel”, este acel „da” al promisiunilor lui Dumnezeu şi, deci, înfăptuirea supremă a fidelităţii necondiţionate cu care Dumnezeu iubeşte poporul său, tot aşa, soţii creştini sunt chemaţi să participe în mod real la indisolubilitatea irevocabilă care îl leagă pe Cristos de Biserică, mireasa sa, pe care el o iubeşte până la sfârşit.

Darul sacramental al Căsătoriei este, în acelaşi timp, vocaţie şi poruncă pentru soţii creştini, ca ei să rămână mereu fideli unul faţă de altul, împotriva tuturor încercărilor şi greutăţilor, în generoasă supunere la sfânta voinţă a lui Dumnezeu: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă!”

Una dintre obligaţiile cele mai preţioase şi urgente ale familiilor creştine din zilele noastre este trăirea valorii inestimabile a indisolubilităţii şi fidelităţii matrimoniale. Pentru aceasta, împreună cu toţii confraţii care au luat parte la lucrările sinodului episcopilor, laud şi încurajez toate acele numeroase familii care, cu toate că au greutăţi mari, păstrează şi dezvoltă binele indisolubilităţii: împlinesc în felul acesta, într-un mod umil şi curajos, misiunea încredinţată lor de a fi în lume un „semn”, un semn mic şi preţios, uneori supus la ispite, dar întotdeauna reînnoit, al fidelităţii neobosite cu care Dumnezeu şi Isus Cristos îi iubesc pe toţi şi pe fiecare dintre oameni. E de datoria noastră să recunoaştem valoarea mărturisirii faptice pe care o dau şi acei soţi care, cu toate că au fost părăsiţi de partener, cu puterea credinţei şi a speranţei creştine, s-au abţinut de a trece la o altă unire: şi aceştia dau mărturie autentică despre fidelitatea de care lumea de astăzi are atâta nevoie. Pentru aceasta, trebuie încurajaţi şi ajutaţi de păstorii şi credincioşii Bisericii[30].

• Familia: comunitate şi comuniune de persoane

Familia a fost considerată întotdeauna ca expresia primară şi fundamentală a *naturii sociale* a omului. În substanţă, această concepţie nu s-a schimbat, nici măcar astăzi. Dar în zilele noastre se preferă să se reliefeze ceea ce în familie – care constituie cea mai mică comunitate de bază – vine din aportul personal al bărbatului şi al femeii. Familia este, într-adevăr, o comunitate de persoane, pentru care adevăratul mod de a exista şi de a trăi împreună este comuniunea, *communio personarum*. Şi aici, rămânând neatinsă transcendenţa absolută a Creatorului faţă de creatură, reiese referinţa exemplară la dumnezeiescul „Noi”. *Numai persoanele sunt capabile să existe „în comuniune”*. Familia se naşte din

[30] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 20.

comuniunea conjugală, pe care Conciliul al II-lea din Vatican o califică drept „legământ”, *în care bărbatul şi femeia „se dăruiesc şi se primesc unul pe altul”* (...)

Am menţionat două concepte învecinate, dar nu identice: conceptul de „comuniune” şi cel de „comunitate”. „*Comuniunea*” priveşte relaţia personală între „eu” şi „tu”. „*Comunitatea*”, dimpotrivă, depăşeşte această schemă în direcţia unei „societăţi”, a unui „noi”. Familia, comunitate de persoane, este, deci, prima „societate” umană. Ea se naşte în clipa când se realizează legământul căsătoriei, care îi deschide pe soţi spre o împărtăşire durabilă de iubire şi de viaţă şi se completează din plin şi într-un mod specific prin venirea pe lume a copiilor: „comuniunea” soţilor face să existe „comunitatea” familială. „Comunitatea” familială este intim impregnată de ceea ce constituie esenţa proprie a „comuniunii”. Poate exista oare, pe plan uman, o altă „*comuniune*” comparabilă cu aceea care se stabileşte *între o mamă şi copilul ei*, pe care l-a purtat mai întâi în sânul ei, apoi l-a adus pe lume?

În familia astfel constituită se manifestă o nouă unitate în care se împlineşte pe deplin relaţia „de comuniune” a părinţilor. Experienţa arată că această împlinire este şi o datorie, şi o provocare. Datoria îi obligă pe soţi şi pune în acţiune legământul lor originar. *Copiii* cărora le-au dat naştere *ar trebui* – în aceasta constă provocarea – *să consolideze acest legământ*, îmbogăţind şi aprofundând comuniunea conjugală dintre tată şi mamă. Dacă acest lucru nu se întâmplă, trebuie să ne întrebăm dacă egoismul, care se ascunde chiar şi în dragostea dintre bărbat şi femeie din cauza înclinaţiei omeneşti spre rău, nu este mai tare decât această iubire. Soţii trebuie să-şi dea bine seama de acest lucru. De la început ei trebuie să-şi întoarcă inimile şi gândurile spre Dumnezeu „de la care îşi trage numele orice paternitate”, *astfel încât paternitatea şi maternitatea lor să ia din acest izvor puterea de a se reînnoi continuu în dragoste*[31].

- **Comuniunea mai largă a familiei**

Comuniunea conjugală formează baza pe care se clădeşte cea mai largă comuniune a familiei, comuniunea dintre părinţi şi copii, dintre fraţi şi surori, dintre rude şi alte persoane apropiate de familie.

O asemenea comuniune se bazează pe legăturile naturale ale trupului şi ale sângelui şi se dezvoltă până la desăvârşirea propriu-zis umană, prin procesul

---

[31] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 7.

de începere şi maturizare a legăturilor celor mai adânci şi mai bogate ale spiritului, anume: iubirea care însufleţeşte raporturile interpersonale ale diferiţilor membri ai familiei, constituind forţa interioară ce modelează şi dă viaţă comuniunii şi comunităţii familiale.

Familia creştină este chemată apoi să experimenteze o nouă şi originală comuniune, care o confirmă şi o desăvârşeşte pe cea naturală şi umană. Întradevăr, harul lui Cristos Isus, „cel dintâi născut dintre mulţi fraţi”, este, prin natura şi dinamismul său interior, un „har de fraternitate”, cum îl numeşte sfântul Toma de Aquino. Duhul Sfânt, revărsat în celebrarea sacramentelor, este izvorul viu şi hrana nesecată a comuniunii supranaturale, îi adună şi-i uneşte pe credincioşi cu Cristos şi cu toţi cei care aparţin Bisericii lui Dumnezeu. O descoperire şi actualizare specifică a comuniunii ecleziale o constituie familia creştină, care pentru aceasta poate şi trebuie să se numească „Biserica domestică”.

Toţi membrii familiei, fiecare după darul propriu, au harul şi responsabilitatea de a construi, zi de zi, comuniunea persoanelor, făcând din familie „cea mai completă şi mai bogată şcoală de omenitate”, ceea ce se traduce în fapte prin grija şi dragostea faţă de cei mici, faţă de cei bolnavi şi bătrâni, prin serviciile reciproce zilnice, prin împărtăşirea bunurilor, a bucuriilor şi suferinţelor.

Momentul fundamental al construirii unei asemenea comuniuni familiare este educaţia reciprocă dintre părinţi şi fii, în care fiecare dă şi primeşte. Iubirea, respectul şi ascultarea faţă de părinţi constituie contribuţia specifică şi de neînlocuit a copiilor la formarea unei familii cu adevărat umane şi creştine. Pentru a se ajunge la acest lucru, copiii vor fi ajutaţi, dacă părinţi vor folosi autoritatea lor, la care nu se poate renunţa, ca o slujire adevărată şi proprie; ca pe un serviciu îndreptat spre binele uman şi creştin al copiilor; mai ales pentru a-i face să dobândească o libertate cu adevărat responsabilă, precum şi dacă părinţii vor menţine vie conştiinţa „darului” pe care îl primesc mereu de la copiii lor.

Comuniunea familială poate fi păstrată şi desăvârşită numai cu un mare spirit de sacrificiu. Ea cere, într-adevăr, de la toţi şi de la fiecare în parte, să fie dispuşi, prompt şi generos, la înţelegere, toleranţă, iertare şi împăcare. Orice familie ştie că egoismul, dezacordul, tensiunile şi neînţelegerile rănesc în mod violent şi adesea vatămă mortal propria-i comuniune. De aici decurg diferitele forme ale diviziunii în viaţa familială, dar, în acelaşi timp, orice familie este chemată mereu de Dumnezeul păcii să actualizeze plăcuta reînnoire a „împăcării”, adică să refacă comuniunea, să regăsească unitatea. Apropierea de

sacramentul Spovezii şi participarea la masa sfântă a unicului trup al lui Cristos oferă familiei creştine harul şi responsabilitatea de a trece peste orice diviziune şi de a se îndrepta spre adevărul întreg al comuniunii voite de Dumnezeu, răspunzând la dorinţa puternică a Domnului ca „toţi să fie una”[32].

- **Şcoala pentru soţi şi familii**

Pentru formarea preoţilor există o şcoală care durează şase ani, seminarul. Dar există şi un mare sacrament, acela al căsătoriei – aşa ne vorbeşte sfântul Paul în *Scrisoarea către Efeseni*; totuşi, pentru acest sacrament mare lipsesc seminariile. De aceea, m-am gândit cu plăcere: iată o şcoală pentru familii, pentru soţi, şi e bine să fie. Astfel, dacă nu a fost posibilă frecventarea unei şcoli de felul acesta înainte de primirea sacramentului Căsătoriei, e bine să fie frecventată mai târziu această şcoală, în timpul vieţii de căsătorie, de familie, în timpul vieţii conjugale. Cu siguranţă, astăzi se dă multă atenţie pregătirii sacramentale, creştine, umane, etice şi pregătirii din punctul de vedere al paternităţii şi maternităţii responsabile. Astăzi se face pregătire înainte de căsătorie, dar trebuie să revenim mereu asupra ei în timpul vieţii conjugale, deoarece, când se străbate un drum, este întotdeauna important să urmărim semnele de circulaţie. Lucrul acesta este valabil pentru orice fel de călător, deci şi pentru această călătorie. Iată, mă gândesc că voi faceţi tocmai acest lucru, că sunteţi în căutarea unor semne ale chemării voastre, de soţi, de părinţi, pe parcursul acestui drum în sacramentul Căsătoriei. Vă doresc să rămâneţi statornici pe această cale, în această şcoală, în acest seminar şi să vă bucuraţi de roadele lor: maturizarea spirituală, iubirea responsabilă mai profundă, mai pătrunsă de lumina şi de harul Domnului, iubirea mai rodnică în sens spiritual, care înseamnă mai puternică în sens educativ. Această datorie principală a soţilor, şi anume educarea fiilor care să crească spiritual până la maturitatea lor deplină, este obiectul urării mele ce v-o fac acum în lumina misterului sărbătorii Naşterii Domnului, care este şi taina familiei[33].

- **Comunitate de iubire şi viaţă**

---

[32] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 21.

[33] IOAN PAUL AL II-LEA, *Alocuţiune* adresată parohiei Sfânta Lucia din Piaţa d’Armi, Roma, 18 ianuarie 1987.

Doresc acum să mă opresc la câteva observaţii cu privire la iubirea conjugală şi familială.

Se cunoaşte importanţa acestei teme şi cât de des, din păcate, societatea noastră se îndepărtează de principiile şi valorile fundamentale care ar trebui să călăuzească, în acest sector, acţiunea umană. Este necesar ca toţi credincioşii să se angajeze într-o lucrare mereu reînnoită de convingere a conştiinţelor, atât prin exemplu, cât şi prin cuvânt. Este necesar să se scoată mereu în evidenţă valorile indispensabile, fără de care viaţa încetează să mai fie demnă de om şi societatea este în pericol chiar în ce priveşte rădăcinile ei.

Sărbătoarea de astăzi a sfântului Iosif este, într-un mod special, sărbătoarea familiei creştine. Şi, urmând un obicei popular stabilit, este şi „sărbătoarea tatălui”. Lucrul acesta se înţelege de la sine, fiindcă sfântul Iosif e un model minunat pentru taţii din lumea întreagă.

Dar astăzi nu e doar sărbătoarea taţilor, este şi sărbătoarea mamelor, a fiilor, a bunicilor, a bunicelor, cu relaţiile lor reciproce şi necesare de afecţiune, de respect şi de stimă. Este sărbătoarea legăturilor şi a sentimentelor familiale, cu caracterul lor natural atât de adânc şi de spontan şi cu înalta lor semnificaţie etică, civilă şi religioasă. Într-adevăr, sărbătoarea familiei este în mod strâns şi sărbătoarea vieţii umane, care în familie apare, este păzită, ocrotită, îngrijită, formată, îndreptată spre maturitate şi spre intrarea sa responsabilă în Biserică şi societate.

De aceea, familia trebuie să fie prima şcoală de iubire şi solidaritate. Prima şcoală a tuturor virtuţilor umane şi creştine. Aşadar, responsabilitatea părinţilor este mare! Familia este o comunitate de iubire, unde fiecare membru se simte înţeles, acceptat şi iubit şi caută să-i înţeleagă, să-i accepte şi să-i iubească pe alţii.

Familia este o comunitate de viaţă, este deschisă către viaţă. În consecinţă, în ea nu doar că se exclude tot ceea ce ofensează apariţia şi dezvoltarea vieţii umane în sens fizic, ci se evită şi actele care o degradează sub aspect moral, cum ar fi umilirile, lipsurile de respect, neglijenţele, mai ales în raport cu membrii în vârstă, bolnavi sau mai puţin înzestraţi.

Iubirea şi viaţa care înfloresc în familie nu trebuie să se închidă la domeniul limitat al familiei înseşi, ci trebuie să se răspândească în alegeri concrete de slujire eclezială, civică, socială: familia este deschisă slujirii[34].

---

[34] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* în sărbătoarea Sfântul Iosif la Civitavecchia (Roma), 19 martie 1987.

● Rolul familiei în societate şi în Biserică

Voi căutaţi un sprijin pentru inimile şi conştiinţele voastre. Voi căutaţi un sprijin pentru familiile voastre. Vreţi ca ele să fie stabile, să nu se dezmembreze, să formeze acele focare vii de iubire, în preajma cărora omul se poate încălzi în fiecare zi. Rămânând statornici în legătura sacramentală a căsătoriei, vreţi să transmiteţi viaţa fiilor voştri şi, împreună cu viaţa umană, educaţia creştină. Fiecare dintre voi, dragi părinţi, vede bine această mare responsabilitate, care e legată de demnitatea de tată şi de mamă. Ştiţi că de ea ţine mântuirea voastră şi mântuirea fiilor voştri. Cum îmi îndeplinesc eu rolul de tată? Ce fel de mamă sunt eu? Iată întrebările pe care vi le puneţi de atâtea ori. Vă bucuraţi, şi eu împreună cu dumneavoastră, de orice bine care se manifestă printre voi, în familiile voastre, în fiii voştri; mă bucur împreună cu voi de succesele lor şcolare, de creşterea conştiinţelor lor tinere. Vreţi ca ei să devină cu adevărat „oameni". Dar lucrul acesta depinde în mare parte de ceea ce ei primesc în casa părintească. În această lucrare nimeni nu vă poate înlocui. Societatea, naţiunea, Biserica se construiesc pe temelia fundamentelor ce le puneţi voi.

Mă uit la aceşti copii ai voştri, la tinerii parohiei voastre. Sunt prezenţi aici într-un număr atât de mare. Această parohie este tânără, cu adevărat întinerită. Copiii, tinerii, câte speranţe au ei în viaţă! Şi câtă speranţă avem noi în ei!

De aceea, este necesar să ne sprijinim cu putere toată viaţa noastră şi, înainte de toate, viaţa de familie, pe Isus Cristos. Pentru că el, care „s-a făcut cauză de mântuire veşnică pentru toţi", ne arată în fiecare zi căile acestei mântuiri. Prin cuvânt şi prin exemplu, ne învaţă cum trebuie să trăim. Ne arată care este sensul adânc şi ultim al vieţii umane.

Dacă omul este sigur de acest sens al vieţii, atunci toate problemele, chiar şi cele obişnuite şi zilnice, se rezolvă în acord cu acest sens. În cazul acesta, viaţa creşte simultan atât în plan uman, cât şi divin[35].

● Valorile fundamentale ale familiei

Duminica din octava Naşterii Domnului, adică duminica de astăzi, uneşte, în liturgie, memoria solemnă a Sfintei Familii a lui Isus, Maria şi Iosif. Naşterea unui copil, întotdeauna, este începutul unei familiei. Naşterea lui Isus

---

[35] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* pentru credincioşii de la Torre Spaccata (Roma), 1 aprilie 1980.

la Betleem este începutul acestei familii unice şi excepţionale în istoria omenirii; în această familie a venit în lume, a crescut şi a fost educat Fiul lui Dumnezeu, conceput şi născut din Mama-Fecioară şi, în acelaşi timp, încredinţat, încă de la început, grijii în mod autentic paterne a lui Iosif, lemnarul din Nazaret, care în faţa legii ebraice a fost soţ al Mariei, iar în faţa Duhului Sfânt a fost soţul ei demn şi cel care s-a îngrijit, cu adevărat în mod părintesc, de taina maternă a Miresei sale.

Familia din Nazaret, pe care Biserica, mai ales în liturgia de astăzi, o pune în faţa ochilor tuturor familiilor, constituie în mod efectiv acel punct culminant de referinţă pentru sfinţenia oricărei familii umane. Istoria acestei familii este descrisă în paginile Evangheliei într-un mod foarte concis. Ştim ceva doar despre câteva evenimente din viaţa ei. Totuşi, ceea ce aflăm este suficient pentru a putea implica momentele fundamentale ale oricărei vieţi de familie şi pentru a face să apară acea dimensiune la care sunt chemaţi toţi oamenii ce trăiesc viaţa de familie: taţi, mame, părinţi, fii. Evanghelia ne arată, cu mare claritate, profilul educativ al familiei: „S-a întors la Nazaret şi le era supus lor". Din partea copiilor şi din partea tinerei generaţii este necesară această „supunere", ascultare, promptitudine în a accepta exemplele mature de conduită umană în familie. Şi Isus era, în felul acesta, „supus". Iar prin această „supunere", prin această promptitudine a copilului de a accepta exemplele comportamentului uman, părinţii trebuie să-şi măsoare toată conduita lor. Acesta este punctul în mod special delicat al responsabilităţii lor de părinţi, al responsabilităţii lor faţă de om, de acest micuţ şi apoi de om în creştere, care le este încredinţat lor de către Dumnezeu. Trebuie să ţină cont apoi şi de ceea ce s-a întâmplat în familia de la Nazaret, când Isus avea doisprezece ani, adică ei îl educă pe fiul propriu nu doar pentru ei, ci pentru el, pentru obligaţiile ce va trebui să şi le asume mai târziu. Isus, la doisprezece ani, i-a răspuns Mariei şi lui Iosif: „Nu ştiaţi că trebuie să mă îngrijesc de lucrurile Tatălui meu?"

Cele mai adânci probleme umane sunt legate de familie. Ea constituie comunitatea primordială, fundamentală şi de neînlocuit pentru om. „Familia a primit de la Dumnezeu această misiune de a fi celula primordială şi vitală a societăţii", afirmă Conciliul al II-lea din Vatican. Despre lucrul acesta, şi Biserica vrea să dea o mărturie specială în timpul octavei Naşterii Domnului, prin sărbătoarea Sfintei Familii. Vrea să amintească faptul că de familie sunt legate valorile fundamentale care, dacă nu sunt respectate, provoacă daune incalculabile de natură morală. Deseori, perspectivele de ordin material şi punctul de vedere „economico-social" au precedenţă în raport cu principiile moralităţii creştine şi chiar umane. În cazul acesta, nu este suficient doar să ne

plângem. Trebuie să apărăm aceste valori fundamentale cu tenacitate şi energie, pentru că încălcarea lor provoacă pagube incalculabile pentru societate şi, în ultimă analiză, pentru om. Experienţa mai multor naţiuni în istoria omenirii, ca şi experienţa noastră de astăzi, poate servi ca argument pentru a reafirma acest adevăr dureros, şi anume că, în sfera fundamentală a existenţei umane în care familia are un rol decisiv, este uşor să distrugi valorile esenţiale, însă e foarte greu să le refaci.

Despre ce valori este vorba? Dacă ar trebui să răspundem cum se cuvine la această întrebare, ar trebui să arătăm toată ierarhia şi ansamblul de valori care se definesc şi se condiţionează reciproc. Însă, căutând o exprimare mai concisă, spunem că aici este vorba de două valori fundamentale care fac parte în mod obligatoriu din ceea ce noi numim „iubirea conjugală”. Prima dintre ele este valoarea persoanei ce se exprimă în fidelitatea absolută şi reciprocă până la moarte: fidelitatea soţului faţă de soţie şi a soţiei faţă de soţ. Consecinţa acestei afirmaţii cu privire la valoarea persoanei, care se exprimă în relaţia reciprocă dintre soţ şi soţie, trebuie să fie şi respectarea valorii personale a vieţii celei noi, adică a copilului, din primul moment al conceperii sale.

Biserica nu poate să renunţe niciodată la obligaţia de a păzi aceste două valori fundamentale, care sunt legate de vocaţia familiei. Paza acestora a fost încredinţată Bisericii lui Cristos, în aşa fel încât nu există nici un dubiu. În acelaşi timp, evidenţa – înţeleasă omeneşte – acestor valori face în aşa fel încât Biserica, apărându-le, se vede pe sine ca purtătoare de cuvânt a demnităţii autentice a omului: a binelui persoanei, familiei, naţiunilor. Deşi îi respectăm pe toţi aceia care gândesc în mod diferit, e foarte greu să spunem că, din punct de vedere obiectiv şi imparţial, se comportă în conformitate cu demnitatea adevărat umană cel ce trădează fidelitatea matrimonială sau cine permite să se nimicească şi să se distrugă viaţa concepută în sânul matern. În consecinţă, nu se poate admite faptul că programele ce sugerează, uşurează şi admit un asemenea comportament ar sluji binele obiectiv al omului, binele moral şi ar face viaţa umană cu adevărat mai umană, cu adevărat mai demnă de om, că ar sluji la construirea unei societăţi mai bune[36].

• Familia, punct de sprijin pentru Biserică

În celebrarea euharistică se reînnoieşte darul inefabil al iubirii lui Cristos şi se actualizează, aici şi acum, în formă sacramentală, sacrificiul unic al noului

---

[36] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* în biserica „del Gesù”, Roma, 31 decembrie 1978.

legământ, cununia lui Cristos cu Biserica sa, prezentată de sfântul Paul ca izvor inepuizabil ce hrăneşte iubirea conjugală a creştinilor. Grijile voastre legitime faţă de fii, bucuriile, greutăţile şi renunţările pe care le implică viaţa împreună şi, în general, toată viaţa de familie, găsesc în Euharistie un izvor de lumină.

De fapt, misterul iubirii nupţiale a lui Cristos pătrunde mereu mai mult în orice persoană care primeşte cu stăruinţă sacramentul Euharistiei. Între voi, soţilor, şi Cristos există deja comuniunea de iubire indisolubilă prin intermediul sacramentului Căsătoriei, cu care a fost însemnată familia voastră pentru a deveni celula fundamentală a societăţii umane şi creştine. Celebrarea euharistică, „izvor şi culme a întregii vieţi creştine", vă ajută să creşteţi în iubirea lui Cristos, încorporându-vă mereu mai mult în legământul său intim şi vă dă puterea de a continua să refaceţi iubirea şi viaţa nouă pentru mântuirea lumii.

Iubirea faţă de familie trebuie să pună în valoare pe fiecare dintre membrii ei, nu atât pentru ceea ce are, cât, mai ales, pentru ceea ce este şi ceea ce face. În felul acesta, dintr-o asemenea iubire, în mod eminent personală şi comunitară, ia naştere, la rândul ei, conştiinţa propriei demnităţi a fiecărei persoane.

Această experienţă, care se intensifică în familie în măsura în care se întăreşte iubirea reciprocă şi generoasă, devine şi un punct de pornire pentru a recunoaşte şi respecta demnitatea altora şi, din aceeaşi cauză, pentru a practica alte atitudini şi virtuţi ce îl fac pe om capabil să construiască o societate solidară şi fraternă. Astfel, familia devine „cea mai completă şi mai bogată şcoală de omenitate" (*Familiaris consortio*, 21) şi, în felul acesta, „este cu adevărat fundamentul societăţii" (*GS* 52).

Acum daţi-mi voie să repet textul frumos al rugăciunii pe care tinerii soţi Tobia şi Sara au înălţat-o către Domnul chiar în ziua cununiei lor şi pe care tocmai am ascultat-o: „Dumnezeul părinţilor noştri... Tu eşti cel ce l-ai făcut pe Adam şi i-ai dat-o ca ajutor şi sprijin pe Eva, femeia lui. Şi acum, nu din pornirea simţurilor o iau pe sora mea care e de faţă, ci pentru a întemeia o familie în care numele tău să fie binecuvântat pentru totdeauna" (*Tob* 8,5-8).

Aceasta este rugăciunea adevărată a soţilor: o rugăciune impregnată de prezenţa divină, care este angajare de a arăta chemarea omului şi a femeii la căsătorie şi de a construi viaţa familială.

O rugăciune asemănătoare ar trebui să însoţească viaţa noastră întreagă, pentru că, aşa cum zice psalmul responsorial pe care l-am cântat, „dacă Domnul nu construieşte casa, în zadar se trudesc zidarii" (*Ps* 126,1).

Tocmai acesta este obiectivul vostru: să construiţi casa ca o familie a comunităţii umane, care este baza şi celula societăţii întregi. Dar şi „Biserica îşi găseşte astfel leagănul său în familia născută din sacrament” (*Familiaris consortio*, 15). Însă e vorba de o casă şi de o familie adevărată, unde locuieşte iubirea reciprocă a soţilor şi a fiilor. În felul acesta, casa voastră va fi şi „locuinţa lui Dumnezeu cu oamenii”, Biserica domestică (*LG* 11).

Am venit printre voi în calitate de pelerin şi păstor, pentru a le adresa din nou familiilor din Chile acest apel puternic: „Familie, «fii» ceea ce «eşti»!” (*Familiaris consortio*, 17). Familie, descoperă faptul că identitatea ta este aceea de a fi „comunitate intimă de viaţă şi iubire”, având „misiunea de a păzi, revela şi comunica iubirea, ca oglindire vie şi participare reală la iubirea lui Dumnezeu faţă de omenire şi la iubirea lui Cristos Domnul faţă de Biserică, mireasa lui” (*Familiaris consortio*, 17). Am venit să vă spun că familia este punctul de sprijin de care Biserica are nevoie astăzi, şi în Chile, pentru deschide lumea către Dumnezeu şi pentru a-i restitui speranţa ce pare să fi dispărut din ochii ei. În familia creştină, se arată clar că „Biserica este inima omenirii” (*Dominum et vivificantem*, 67), din moment ce „viitorul lumii şi al Bisericii trece prin familie” (*Familiaris consortio*, 75) şi se modelează în ea. Spunea bine sfântul Augustin, când vorbea despre familie: familia este „pepiniera oraşului” sau a societăţii.

Este adevărat faptul că problemele cu care se confruntă această instituţie fundamentală sunt numeroase. Unele sunt urgente şi foarte delicate, deoarece ambientul vostru cultural şi social necesită o aplicare hotărâtă a doctrinei creştine despre căsătorie. În legătură cu acest aspect, să nu uitaţi că punctul de referinţă trebuie să fie mereu adevărul revelat aşa cum îl mărturiseşte Biserica şi îl propune magisteriul ei.

„Nimeni nu poate zidi iubirea decât numai în adevăr. Acest principiu este valabil atât pentru viaţa fiecărei familii, cât şi pentru viaţa şi lucrarea păstorilor ce intenţionează să slujească în mod real familia... Datoriile familiei creştine, a cărei natură este iubirea, nu se pot realiza decât trăind în întregime adevărul... Adevărul deschide calea către sfinţenie şi către dreptate” (*Omilia finală către părinţii de la sinod*, 2 noiembrie 1980). În legătură cu acest adevăr, Biserica se prezintă ca garant, conştientă fiind că este vorba despre un serviciu fundamental adus familiei şi societăţii înseşi.

Trebuie să descoperim în această învăţătură a Bisericii ceva mai mult decât nişte norme exterioare, pentru că în ea este cuprins planul tainic al lui Dumnezeu cu privire la soţi, chemaţi fiind să fie colaboratori la iubirea sa

creatoare, străbătând în acelaşi timp un drum de sfinţire personală, de mărturie şi de evanghelizare pentru binele lumii.

Conciliul al II-lea din Vatican a definit familia drept cea mai bogată „şcoală de omenitate". Familia este locul cel mai sensibil în care toţi putem pune termometrul ce ne arată care sunt valorile şi contravalorile ce însufleţesc sau corodează societatea unei ţări oarecare.

În acest context, se înţelege mai bine faptul că „familiile, fie în parte, fie împreună cu altele, pot şi trebuie să se consacre numeroaselor opere de slujire socială, în special în favoarea săracilor" (*Familiaris consortio*, 44). De aceea, aşa cum spuneam în îndemnul apostolic *Familiaris consortio*, „datoria socială a familiilor este invitată să se exprime şi în forma «intervenţiei politice»: familiile, cu alte cuvinte, trebuie să fie cele dintâi care să vegheze dacă legile şi instituţiile statului nu numai că nu ofensează, ci susţin şi apără în mod pozitiv drepturile şi obligaţiile familiei. În sensul acesta, familiile trebuie să crească în conştiinţa că sunt «protagoniste» ale aşa-zisei «politici familiale» şi să-şi asume responsabilitatea de a schimba societatea".

Iată un alt motiv pentru ca familia să ia act de faptul că este chemată să salveze şi să cultive speranţa prin iubire, să formeze oameni în această iubire, în aşa fel încât să fie deschisă către comunitatea socială şi mişcată de un simţ al dreptăţii şi respectului faţă de alţii.

Dragi soţi şi soţii din Chile, misiunea voastră în societate şi în Biserică este sublimă. De aceea, trebuie să fiţi creatori de case de oameni, de familii unite prin iubire şi formate în credinţă. Nu vă lăsaţi invadaţi de cancerul contagios al divorţului care ruinează familia, sterilizează iubirea şi distruge acţiunea educativă a părinţilor creştini. Nu despărţiţi ceea ce Dumnezeu a unit.

În unirea conjugală, iubirea trebuie să fie naturală, adică „în întregime umană, totală, exclusivă şi rodnică" (*Humanae vitae*, 9 şi 11). Într-o lume în care deseori vedem o iubire falsificată şi alterată în mii de feluri, Biserica este de părere că una dintre cele mai importante şi urgente datorii pentru mântuirea lumii este „să dea mărturie despre valoarea inestimabilă a indisolubilităţii şi a fidelităţii matrimoniale" (*Familiaris consortio*, 20). Iubirea trebuie unită în mod intim cu viaţa, orientată către viaţă. De aceea, familia este „comunitatea intimă de viaţă şi iubire" (*GS* 48; *Familiaris consortio*, 17). Când iubirea conjugală este autentică, se construieşte având ca model iubirea lui Cristos, care „a iubit până la sfârşit".

În faţa unei „mentalităţi contrare vieţii" (*Familiaris consortio*, 30), care vrea să o calce în picioare chiar de la începuturile sale în sânul matern, voi, soţilor şi soţiilor creştini, promovaţi mereu viaţa, apăraţi-o împotriva oricărei

ameninţări, respectaţi-o şi faceţi să fie respectată în orice moment. Numai de la acest respect al vieţii în intimitatea familială se va putea trece la construirea unei societăţi inspirate din iubire şi bazată pe dreptate şi pe pace între toate popoarele[37].

- **Familia în centrul binelui comun**

Familia lui Isus, Maria şi Iosif, este sfântă, îndeosebi datorită sfinţeniei aceluia pentru care ea a fost formată ca familie umană, dar în ea recunoaştem şi elementele specifice atâtor altor familii.

Într-adevăr, această familie este săracă, aşa cum ni se spune în Evanghelie, fie în momentul naşterii Fiului lui Dumnezeu, fie în timpul exilului în Egipt la care a fost constrânsă, fie la Nazaret, unde trăieşte modest din munca mâinilor proprii.

În Isus, Maria şi Iosif este admirabil exemplul de solidaritate umană şi de comuniune cu toate celelalte familii, ca şi cel de integrare în contextul uman mai lărgit, care este societatea. La acest model divin trebuie să se raporteze oricare familie umană şi să trăiască împreună cu ea ca să-şi rezolve problemele grele ale vieţii conjugale şi familiale. Astfel de probleme, adânci şi vii, necesită să fie abordate printr-o acţiune solidară şi responsabilă.

Ca la Nazaret, tot la fel în oricare familie, Dumnezeu se face prezent şi se integrează în istoria umană. De fapt, familia, care este unirea bărbatului şi a femeii, este prin natura sa îndreptată spre procrearea de oameni noi, care trebuie însoţiţi în existenţă printr-o atentă lucrare de educaţie pentru creşterea lor fizică, dar, mai ales, cea spirituală şi morală. De aceea, familia este locul privilegiat şi sanctuarul unde se dezvoltă toată istoria grandioasă şi intimă a fiecărei persoane umane irepetabile. Aşadar, familiei îi revin datorii fundamentale, care, dacă sunt practicate în mod generos, îi îmbogăţesc în largă măsură pe principalii responsabili ai familiei, făcând din ei cooperatorii cei mai direcţi ai lui Dumnezeu în formarea de oameni noi.

Iată de ce familia este de neînlocuit şi, ca atare, trebuie apărată cu toată puterea. Trebuie depuse toate eforturile pentru ca familia să nu fie înlocuită. Lucrul acesta se impune nu atât pentru binele „privat” al oricărei persoane, ci şi pentru binele comun al oricărei societăţi, naţiuni sau stat. Familia este aşezată în centrul binelui comun cu dimensiunile sale diferite, tocmai pentru

---

[37] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilia* din cadrul sfintei Liturghii, Santiago del Chile, 2 aprilie 1987.

că în ea se concepe şi se naşte omul. Trebuie depuse toate eforturile pentru ca această fiinţă umană, încă de la început, din momentul naşterii sale, să fie voită, aşteptată, trăită ca o valoare specială, unică şi irepetabilă. Ea trebuie să simtă că este importantă, utilă, îndrăgită şi de mare valoare, chiar dacă este invalidă sau cu handicap; dacă este aşa, atunci ar trebui să fie şi mai îndrăgită.

Aceasta este învăţătura care izvorăşte din misterul întrupării.

O ultimă idee vreau să o propun meditaţiei dumneavoastră, pornind de la greutatea suferită – tulburătoare în gradul cel mai ridicat pentru o mamă – de către Maria când nu poate să ofere un acoperiş nou-născutului. În multe femei, marele eveniment tainic al maternităţii poate să aducă cu sine motive de suferinţă, de îndoială şi de ispită. Acel „da” generos pe care femeia trebuie să-l spună în faţa vieţii care i-a înmugurit în sân – un „da” însoţit deseori de frica de multe greutăţi – comportă mereu un act interior de încredere în Dumnezeu şi de încredere în omul nou care trebuie să se nască. În spiritul unei fraternităţi a iubirii şi solidarităţii, niciodată nu trebuie să o lăsăm singură, îndeosebi dacă este ezitantă şi suspicioasă, pe femeia ce se pregăteşte să aducă la lumină un om nou care va fi, pentru fiecare dintre noi, un frate nou. Trebuie să încercăm să-i oferim orice ajutor necesar în situaţia ei: trebuie să o susţinem şi să-i oferim curaj şi speranţă[38].

- **Familia, punct de referinţă**

Într-o lume în care se pare că scade funcţia principală a multor instituţii şi calitatea vieţii îndeosebi urbane se deteriorează într-un ritm impresionant, familia poate şi trebuie să devină un loc de seninătate autentică şi de creştere armonioasă; dar lucrul acesta nu trebuie să conducă la izolare în forme de orgolioasă autosuficienţă, ci să ofere lumii o mărturie luminoasă despre faptul că este posibilă recuperarea şi promovarea integrală a omului, dacă aceasta are ca punct de pornire şi de referinţă vitalitatea sănătoasă a celulei primordiale din ţesutul civil şi eclezial.

Aşadar, este necesar ca familia creştină să se schimbe mereu într-o comunitate de iubire, astfel încât, prin fidelitate şi înţelegere, să permită depăşirea încercărilor inevitabile care provin din grijile zilnice; într-o comunitate de viaţă, pentru a da naştere şi a cultiva cu bucurie noi şi preţioase existenţe umane după chipul lui Dumnezeu; într-o comunitate de har, care să facă în mod constant din Domnul Isus Cristos centrul propriu de gravitaţie şi

---

[38] IOAN PAUL AL II-LEA, *Audienţa* din bazilica vaticană, 3 ianuarie 1980.

punctul de sprijin, pentru a umple de rod obligaţiile fiecăruia şi a se întări mereu în drumul de fiecare zi[39].

II. IMAGINEA ŞI OBLIGAŢIILE FEMEII

● Demnitate şi responsabilitate egală

Despre femeie trebuie scoase în relief, mai ales, demnitatea şi responsabilitatea egală cu bărbatul: această egalitate are o formă specială de realizare în dăruirea reciprocă de sine celuilalt şi în dăruirea celor doi soţi copiilor, dăruire proprie căsătoriei şi familiei. Ceea ce raţiunea umană vede şi recunoaşte, cuvântul lui Dumnezeu revelează în mod deplin: istoria mântuirii este, într-adevăr, o mărturie continuă şi luminoasă despre demnitatea femeii.

Creându-l pe om „bărbat şi femeie”, Dumnezeu dă demnitate personală, în mod egal, bărbatului şi femeii, înzestrându-i cu drepturi şi responsabilităţi proprii persoanei umane. Dumnezeu a prezentat apoi în cel mai înalt grad posibil demnitatea femeii, luând el însuşi trup omenesc din Fecioara Maria, pe care Biserica o cinsteşte ca pe Mama lui Dumnezeu, numind-o noua Evă şi propunând-o ca model al femeii răscumpărate. Respectul delicat pe care Isus Cristos l-a avut faţă de femeile pe care le-a chemat la urmarea şi prietenia sa, apariţia lui în dimineaţa Paştelui unei femei, înainte de a se arăta apostolilor, şi misiunea dată femeilor de a duce această veste bună a învierii, sunt tot atâtea semne care confirmă stima specială a lui Isus Cristos faţă de femeie. Sfântul apostol Paul va zice mai târziu: „Voi toţi sunteţi fiii lui Dumnezeu prin credinţa în Isus Cristos... Nu mai există nici evreu, nici grec... nu mai există nici sclavi, nici om liber... nu mai există nici bărbat, nici femeie... pentru că voi toţi sunteţi una în Isus Cristos”[40].

● Rolul femeii în societate

Fără a intra în tratarea amplelor şi complexelor aspecte ale raportului femeie-societate, dar limitându-mă numai la unele aspecte esenţiale, nu se poate să nu se observe cum, în câmpul cel mai specific familiei, tradiţia social-culturală cea mai amplă şi mai răspândită a voit să rezerve femeii numai obligaţia de a fi soţie şi mamă, fără a-i rezerva îndatoriri adecvate politic, care, în general, sunt rezervate bărbatului.

---

[39] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* la Congresul pastoraţiei familiale, Roma, 5 mai 1981.
[40] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 22.

Fără îndoială că egala demnitate şi responsabilitate a bărbatului şi a femeii justifică pe deplin accesul femeii la îndatoririle publice. Pe de altă parte, promovarea femeii cere să fie recunoscute valoarea şi obligaţiile ei ca soţie şi mamă, în comparaţie cu restul îndatoririlor politice sau celelalte profesiuni. De altfel, aceste îndatoriri şi profesiuni trebuie voite şi integrate între ele, dacă voim să ajungem la adevărata şi deplina emancipare umană, socială şi culturală a femeii.

Lucrul acesta va fi cu atât mai uşor dacă, aşa cum a asigurat sinodul episcopilor, noua „teologie a muncii" va scoate în lumină şi va adânci semnificaţia muncii în viaţa creştină; dacă va determina legătura fundamentală care există între muncă şi familie şi, prin urmare, se va arăta semnificaţia originală şi de neînlocuit a muncii în casă şi a educaţiei copiilor. De aceea, Biserica poate şi trebuie să ajute societatea actuală, cerând fără încetare ca toţi să recunoască şi să cinstească valoarea de neînlocuit a muncii femeii în casă. Lucrul acesta are o deosebită importanţă în opera educativă, pentru că se elimină însăşi rădăcina discriminării posibile dintre diferitele munci şi profesiuni, fiind clar că toţi, în orice sector s-ar angaja, se implică cu drepturi şi responsabilităţi egale. În felul acesta, va apărea cea mai splendidă icoană a lui Dumnezeu în bărbat şi femeie.

Dacă trebuie să se recunoască şi femeilor dreptul de acces la funcţii publice aşa cum au bărbaţii, societatea trebuie să se restructureze în aşa fel încât soţiile şi mamele să nu fie constrânse a lucra în afara casei şi ca familiile lor să poată trăi şi să se poată dezvolta cu demnitate; mai mult, femeile să se poată dedica total propriei familii.

Mai mult încă, trebuie depăşită mentalitatea că onoarea femeii derivă mai mult din munca externă pe care o profesează, decât din activitatea familială. Acest lucru cere ca oamenii să stimeze şi să iubească cu adevărat femeia, cu tot respectul cerut de demnitatea ei personală, şi ca societatea să creeze şi să dezvolte condiţii apte pentru munca din căsnicie.

Biserica, respectând diferitele vocaţii ale bărbatului şi femeii, trebuie să promoveze, în măsura posibilităţilor, egalitatea în drepturi a femeii şi a bărbatului, şi aceasta pentru binele tuturor: al familiei, al societăţii şi al Bisericii.

Dar este evident că toate acestea înseamnă pentru femeie nu renunţarea la feminitatea ei, nici imitarea caracteristicilor bărbatului, ci plinătatea adevăratei sale omenităţi feminine, care trebuie să se exprime în felul ei de a lucra atât în

familie, cât şi în afara ei, fără a uita, de altfel, că sub acest aspect există multe obiceiuri şi culturi[41].

• Ofense aduse demnităţii femeii

Din păcate, mesajul creştin despre demnitatea femeii este contrazis de acea mentalitate persistentă care consideră fiinţa umană nu ca o persoană, ci ca pe un obiect comercial de vânzare-cumpărare, pus în serviciul exclusiv şi egoist al plăcerii, iar prima victimă a acestei mentalităţi este femeia.

Această mentalitate aduce roade foarte amare: dispreţul bărbatului şi al femeii, sclavia, oprimarea celor slabi, pornografia, prostituţia, mai ales atunci când este organizată, şi toate celelalte discriminări care se întâlnesc în câmpul educaţiei, al profesiunilor, al retribuirii muncii etc.

Mai mult, chiar şi astăzi, în mare parte, în societatea noastră persistă multe forme de discriminare înjositoare care lovesc şi ofensează grav unele categorii de femei, cum ar fi, de exemplu: femeile fără copii, văduvele, femeile despărţite, femeile divorţate şi femeile necăsătorite care au copii.

Acestea şi alte forme de discriminare au fost deplânse de părinţii sinodali cu toată forţa posibilă, cerând ca toţi să intensifice acţiunea pastorală specifică vieţii lor, cu multă vigoare şi intensitate, pentru ca aceste forme să fie înfrânte şi să se ajungă la deplina stimă a chipului lui Dumnezeu, care străluceşte în toate fiinţele umane, fără excluderea niciuneia[42].

• Reevaluarea datoriilor materne

Faptul că locul de muncă este separat de casă constituie o problemă pentru un bărbat, dar mai ales pentru o femeie.

Nu se poate judeca *a priori* dacă situaţia de îndepărtare de casă şi de familie timp de multe ori pe zi provoacă mai mult daune decât avantaje din punctul de vedere al binelui comunităţii familiale şi, în special, al educaţiei fiilor; totuşi, aceasta este o problemă care, atât la nivel individual, cât şi la nivel social, trebuie să fie analizată şi rezolvată cu un mare simţ de responsabilitate. În cazul acesta, intră în joc, de fapt, acea ierarhie fundamentală de valori şi de datorii, care este unită în mod strâns cu binele omului. Dacă, aşadar, este just principiul conform căruia, „înainte de toate, nu omul pentru muncă, ci munca pentru om”,

---

[41] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 23.
[42] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 24.

această axiomă umanistă trebuie să fie valabilă în chip special, când este vorba de munca profesională a femeilor.

Într-adevăr, experienţa ne învaţă că femeia, mai ales, este inima comunităţii familiale. Ea este aceea care dă viaţă, ea este aceea care educă înaintea altora, evident, susţinută de către soţ şi împărtăşind sistematic cu el toate datoriile în educaţie ale părinţilor. Totuşi, se ştie că organismul uman încetează să trăiască atunci când lipseşte lucrarea inimii. Analogia este destul de transparentă. Nu poate să lipsească din familie aceea care este inima ei.

Oare lucrul acesta vrea să spună că femeia nu ar trebui să aibă un serviciu? Învăţătura socială a Bisericii cere, înainte de toate, să fie valorificat în întregime ca muncă tot ceea ce femeia face în casă, întreaga ei activitate de mamă şi educatoare. Această muncă este importantă. Această muncă importantă nu poate fi dispreţuită social, trebuie să fie constant revalorificată, dacă societatea nu vrea să acţioneze în defavoarea ei.

Iar la rândul ei, munca profesională a femeilor trebuie să fie tratată peste tot şi mereu având în vedere ceea ce izvorăşte din chemarea femeii de a fi soţie şi mamă în familie.

Această chemare – în chip esenţial unită cu darul divin al maternităţii – se exprimă şi în misiunea de mireasă şi de mamă, prin transmiterea adevărurilor credinţei şi a valorilor etice. Se spune pe bună dreptate că femeia veghează asupra locuinţei domestice, că este protectoarea ei. Ea este, înainte de toate, dătătoare de viaţă. Dând viaţă copilului, femeia-mamă participă la misterul vieţii. Dumnezeu este dătătorul oricărei vieţi şi tot ceea ce trăieşte este supus grijii paterne a lui Dumnezeu. De aceea, copilul care trăieşte în sânul mamei sale trăieşte, în acelaşi timp, şi în Dumnezeu. Aproape de Dumnezeu, mama găseşte harul iubirii şi puterea spirituală pentru a ocroti ca o mamă viaţa concepută şi viaţa care e în creştere.

Acestea sunt adevăruri veşnice şi fundamentale şi, în acelaşi timp, mereu noi şi încontinuu expuse unei încercări dure. Văzute în planul credinţei şi al eticii catolice, ele devin muncă ce trebuie realizată şi datorie, impuse părinţilor creştini de sacramentul Botezului. O femeie-mamă, la fel ca şi un bărbat-tată, care cer botezul pentru copilul lor, îşi asumă conştient oboseala de a-l educa în credinţă. Cu toată iubirea şi responsabilitatea pentru o nouă fiinţă umană, veghează cu grijă, pentru ca răul să nu corupă mintea şi inima lui. Cu toate puterile se angajează ca el să se dezvolte complet din punct de vedere fizic şi spiritual şi, mai ales, îl conduc pe fiul lor la maturitatea vieţii creştine, la plinătatea omenităţii.

Această misiune naturală a femeii-mame este deseori pusă sub semnul întrebării de poziţiile ce subliniază îndeosebi drepturile sociale ale femeii. Uneori se consideră munca ei profesională ca un fel de promovare socială, iar consacrarea totală problemelor familiei şi educaţiei fiilor este văzută ca o renunţare la dezvoltarea propriei personalităţi, un fel de înapoiere.

Este adevărat faptul că egalitatea în demnitate şi responsabilitate a bărbatului şi a femeii justifică în întregime accesul femeii la funcţiile publice.

Totuşi, promovarea adevărată a femeii cere din partea societăţii o recunoaştere specială a rolurilor materne şi familiale, deoarece ele sunt o valoare superioară în raport cu toate celelalte funcţii şi profesii publice. Aceste funcţii şi profesii, de altfel, ar trebui să se integreze reciproc, dacă vrem ca dezvoltarea societăţii să fie autentică şi în întregime umană. Îndeosebi ar trebui respectată legătura ce există între muncă şi familie şi „semnificaţia original şi de neînlocuit a muncii casnice şi a educaţiei fiilor" (*Familiaris consortio*, 23). Dreptul de acces la diferite funcţii publice – acordat femeii la fel ca şi bărbatului – impune, în acelaşi timp, societăţii datoria de a interveni în vederea unei dezvoltări a structurilor de muncă şi a condiţiilor de viaţă, în aşa fel încât soţiile şi mamele să nu fie constrânse să muncească în afara casei şi munca în casă să asigure familiei dezvoltarea ei completă (cf. *Ibidem*).

Copiii au o nevoie specială de îngrijirea maternă pentru a se putea dezvolta ca persoane responsabile, mature din punct de vedere religios şi moral şi echilibrate din punct de vedere psihic. Binele familiei este atât de mare încât cere cu urgenţă de la societatea de astăzi, în toate părţile lumii şi de la cei care susţin necesitatea ca ea să desfăşoare o muncă retribuită în afara casei, să reevalueze datoriile materne în sectorul promovării sociale a femeii[43].

- **Femeile care au recurs la avort**

Un gând special aş vrea să vi-l rezerv vouă, *femei care aţi recurs la avort*. Biserica ştie câte condiţionări pot să fi influenţat asupra hotărârii voastre şi nu se îndoieşte că în multe cazuri a fost vorba de o hotărâre plină de suferinţă, poate dramatică. Probabil că rana din sufletul vostru nu s-a închis încă. În realitate, ceea ce s-a întâmplat a fost şi rămâne profund nedrept. Dar nu vă lăsaţi copleşite de descurajare şi nu abandonaţi speranţa. Să ştiţi să înţelegeţi, mai degrabă, ceea ce s-a petrecut şi să-l interpretaţi în adevărul său. Dacă încă

---

[43] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat muncitoarelor dintr-o fabrică din Lodz (Polonia), 13 iunie 1987.

nu aţi făcut-o, deschideţi-vă cu umilinţă şi încredere faţă de căinţă: Părintele a toată îndurarea vă aşteaptă pentru a vă oferi iertarea şi pacea sa în sacramentul Împăcării. Vă veţi da seama că nimic nu e pierdut şi veţi putea cere iertare şi copilului vostru, care acum trăieşte în Domnul. Ajutate de sfatul şi apropierea unor persoane prietene şi competente, veţi putea fi, prin mărturia voastră izvorâtă din suferinţă, printre apărătorii cei mai elocvenţi ai dreptului tuturor la viaţă. Prin angajarea voastră pentru viaţă, încununată eventual de naşterea unor noi copii şi realizată prin primirea şi atenţia faţă de cel care are mai multă nevoie de cineva care să-i fie alături, veţi fi făuritoarele unui nou mod de a considera viaţa omului[44].

- **Nu lăsaţi ca mama să rămână singură**

Familia este aşezată în centrul binelui comun în diferitele sale dimensiuni, pentru că în ea se concepe şi se naşte omul. Trebuie făcut orice se poate, pentru ca această fiinţă umană, încă de la început, din momentul conceperii sale, să fie voită, aşteptată, trăită ca o valoare specială, unică şi irepetabilă. Ea trebuie să simtă că e importantă, utilă, îndrăgită şi de mare valoare, chiar dacă este invalidă sau cu handicap; tocmai din această cauză trebuie iubită şi mai mult.

În noaptea de Crăciun, mama care trebuia să nască (*Virgo paritura*) nu a găsit un acoperiş pentru sine. Nu a găsit condiţiile în care se actualizează în mod normal acel mister mare, divin şi, totodată, uman de a aduce la lumină un om.

Daţi-mi voie să mă folosesc de logica credinţei şi de logica unui umanism coerent. Faptul despre care vorbesc este un strigăt puternic, este o provocare permanentă pentru fiecare în parte şi pentru toţi, în mod deosebit poate în timpurile noastre, când de la mama ce aşteaptă un copil se cere deseori o mare dovadă de coerenţă morală. Într-adevăr, ceea ce se defineşte eufemistic ca „întrerupere a sarcinii" (avort) nu poate fi apreciat cu alte categorii autentic umane, decât cu cele ale legii morale, adică ale conştiinţei. În legătură cu aceste lucruri ar putea spune multe, dacă nu spovezile făcute în confesionale, cu siguranţă cele din centrele de consultare pentru maternitatea responsabilă.

În consecinţă, mama care trebuie să nască nu poate fi lăsată singură, cu îndoielile, greutăţile, ispitele sale. Trebuie să stăm alături de ea pentru a avea curaj suficient şi încredere, pentru a nu-şi îngreuna conştiinţa, pentru a nu fi distrusă legătura cea mai fundamentală a respectului unui om faţă de un alt om.

[44] IOAN PAUL AL II-LEA, *Evangelium vitae*, 99.

De fapt, legătura este în aşa fel că începe în momentul conceperii, de aceea, toţi trebuie, într-un fel, să fim alături de orice mamă ce trebuie să nască şi trebuie să-i oferim orice ajutor posibil.

Să privim la Maria: *Virgo paritura* (Fecioara care trebuie să nască). Să privim noi, Biserica, noi, bărbaţii, şi să căutăm să înţelegem mai bine care este responsabilitatea ce o implică Naşterea Domnului faţă de fiecare om ce trebuie să se nască pe pământ[45].

- **Locul femeii în societatea modernă**

Tema de studiu pe care aţi ales-o răspunde într-un anumit sens la o invitaţie deja prezentă în mesajul pe care Conciliul al II-lea din Vatican a adresat-o femeilor: „Vine ceasul – se spune în acel apel important – ceasul a venit, când chemarea femeii se împlineşte în întregime, ceasul în care femeia exercită în societate o influenţă, o iradiere, o putere necunoscută până în prezent... iluminate de spiritul evanghelic, femeile pot să facă foarte mult pentru a ajuta omenirea să nu decadă”.

Astăzi putem verifica în ce măsură această afirmaţie este adevărată şi ne dăm seama cât e de urgent să găsim căile juste ale unei prezenţe adevărate a femeii în structurile operative şi decizionale din societatea modernă. Fenomenul complex al mişcării sociale, după cum bine ştiţi, a condus la o revizuire critică a rolurilor tradiţionale pe care le au nu doar grupurile sociale, ci şi eventualele forme de prezenţă ale bărbatului şi ale femeii în structuri. Tendinţa de recunoaştere organică a egalităţii dintre clasele sociale nu poate să nu aibă consecinţe şi asupra problemei feminine. Este vorba de un proces logic, necesar. Totuşi, în mod evident, nu este vorba de chestiuni ce pot fi rezolvate doar prin criteriul unei prezenţe cantitative a femeii în structuri. Este vorba, mai curând, de semnificaţia ce se doreşte să se dea participării femeii la viaţa socială şi, mai ales, de atenţia prin care se va reuşi garantarea valorilor pe care femeia le poartă cu sine.

După cum bine ştiţi, promovarea femeii a trecut dintr-o primă fază care-şi propunea să rezolve problema egalităţii dintre bărbat şi femeie, ţinând cont de rolurile lor distincte, la a doua fază orientată să afirme cu putere recunoaşterea drepturilor civile şi culturale ale lumii femeilor pentru a garanta accesul femeii la activităţile de muncă, la iniţiativele şi responsabilităţile productive. Pentru a atinge acest grad al promovării feminine, au apărut instanţe şi metodologii

---

[45] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* în cadrul audienţei generale, Roma, 3 ianuarie 1980.

diferite, unele dintre ele nefiind în conformitate cu binele adevărat al femeii. Într-un asemenea context, Biserica a susţinut că, în alegerea activităţii sale, femeia trebuie să fie liberă şi că munca sa trebuie să fie structurată în aşa fel încât să nu plătească promovarea proprie cu abandonarea specificului ei şi în dauna familiei, unde ea are, ca mamă, un rol de neînlocuit.

Acum se întrevede pentru voi a treia fază a dezvoltării chestiunii feminine, faza referitoare la prezenţa voastră în instituţiile publice. Pe bună dreptate, voi căutaţi să aflaţi câtă importanţă şi cât spaţiu trebuie acordate contribuţiei pozitive a femeii la dezvoltarea întregii comunităţi umane. Nu este vorba de un conflict de roluri, ci de recunoaşterea unei contribuţii specifice şi necesare. Aşadar, femeia egală cu bărbatul în demnitate, liberă omeneşte vorbind în alegerile care se referă la dezvoltarea personalităţii proprii, este capabilă totodată să asume responsabilităţi specifice în angajarea de a căuta, a construi şi a garanta binele comun. În privinţa aceasta, ea e conştientă că are un rol special, datorită valorilor specifice condiţiei şi culturii sale. Ideea de egalitate şi de emancipare este continuată astăzi de un proces ce conduce la o participare mai largă şi liberă a femeii la responsabilităţile sociale cu caracter de organizare. Va trebui evidenţiat bine faptul că femeia are o misiune proprie în sânul structurilor ce reglementează viaţa publică, pe de o parte, recunoscând că prezenţa femeii în structura familială, cu întregul context de sentimente, de drepturi, de valori este un fapt la care nu se poate renunţa şi care nu poate fi înlocuit; pe de alta, introducând într-o modalitate pacifică şi echilibrată prezenţa femeii în structurile ce normează dezvoltarea societăţii întregi. În felul acesta, chestiunea feminină nu va fi considerată numai ca un aspect sectorial al cercetării cu privire la viitorul societăţii, ci va fi văzută ca unul dintre termenii esenţiali ai unui proces de reuşita căruia depinde destinul omenirii.

Prin urmare, vedeţi care e rolul vostru în procesul de dezvoltare al vremurilor noastre. Când îmbracă doar o semnificaţie tehnică şi economică, dezvoltarea ascunde în sine un pericol, şi anume riscă să devină negativă, închisă şi alienantă în raport cu valorile spirituale şi morale ale persoanei.

> În lumea noastră modernă – spunea predecesorul meu Paul al VI-lea, atât de încântat de minunatele cuceriri ale ştiinţei – este nevoie de un efort imens pentru a da inimii omului importanţa ce i se cuvine, pentru a dezvolta capacitatea ei de iubire, împărtăşire, dăruire, primire, deoarece, dacă ea lipseşte, dezvoltarea materială va putea duce către o societate în mod periculos subdezvoltată cât priveşte calea spiritului.

Vă revine vouă să garantaţi pentru viitorul nostru acel supliment de omenitate, pentru a spune aşa, fără de care lumea ar risca să alunece către un destin mai puţin pozitiv. Aşadar, prezenţa femeii în sectorul public este cerută de ordinea naturală a lucrurilor, este îndeosebi voită datorită valorilor supreme, pe care femeia le poartă şi le garantează.

De aceea, vreau să încurajez din toată inima lucrarea pe care o săvârşiţi acum, inspirându-vă, ca întotdeauna, din principiile creştine şi din magisteriul Bisericii. Aşa cum ideile de egalitate, de paritate a drepturilor şi demnităţii femeii s-au născut dintr-un principiu evanghelic şi creştin, tot la fel, în lumina creştinismului, se pot evidenţia mereu mai bine valoarea şi sensul prezenţei femeii în viaţa civilă[46].

- **Femeia şi „noul feminism”**

În cotitura culturală în favoarea vieţii, *femeile* au un spaţiu de gândire şi de acţiune unic şi, fără îndoială, hotărâtor: lor le revine să se facă promotoare ale unui „nou feminism” care, fără a cădea în ispita modelelor masculinizante, să ştie să recunoască şi să exprime adevăratul geniu al feminităţii în toate manifestările vieţii sociale, acţionând pentru depăşirea oricărei forme de discriminare, de violenţă şi de exploatare.

Reluând cuvintele mesajului de încheiere al Conciliului al II-lea din Vatican, adresez şi eu femeilor chemarea presantă: „*Reconciliaţi-i pe oameni cu viaţa!*” Voi sunteţi chemate să *daţi mărturie despre simţul de iubire autentică*, de dăruire şi de primire a celuilalt, care se realizează în mod specific în relaţia conjugală, dar care trebuie să fie sufletul oricărei alte relaţii interpersonale. Experienţa maternităţii favorizează la voi o sensibilitate acută pentru alţii şi, totodată, vă conferă o îndatorire deosebită: „Maternitatea cuprinde o comuniune aparte cu misterul vieţii, care se maturizează în sânul femeii (...) Acest mod unic de contact cu noul om aflat în curs de formare creează, la rându-i, o atitudine faţă de om – nu numai faţă de propriul copil, ci faţă de om în general – ce caracterizează profund întreaga personalitate a femeii”. Într-adevăr, mama primeşte şi poartă în sine pe un altul, îi dă posibilitatea să crească înlăuntrul ei, îi face loc, respectându-i alteritatea lui. Astfel, femeia percepe şi-i învaţă şi pe alţii că relaţiile umane sunt autentice dacă se deschid faţă de primirea celeilalte persoane recunoscute şi iubite pentru demnitatea

---

[46] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* la Congresul naţional al Centrului Feminin Italian, Roma, 14 decembrie 1985.

care-i derivă din faptul că este persoană, şi nu din alţi factori, cum ar fi utilitatea, vigoarea, inteligenţa, frumuseţea, sănătatea. Aceasta e contribuţia fundamentală pe care Biserica şi omenirea o aşteaptă de la femei. Şi este premisa de neînlocuit pentru o cotitură culturală autentică[47].

- **Mulţumire şi apel pentru drepturile femeilor**

Mulţumirea adusă Domnului pentru planul său referitor la vocaţia şi misiunea femeii în lume devine şi o mulţumire concretă şi directă adusă femeilor, fiecărei femei, pentru ceea ce reprezintă ea în viaţa omenirii.

Mulţumire ţie, *femeie-mamă*, care devii sânul fiinţei umane în bucuria şi în chinul experienţei unice, care te face zâmbetul lui Dumnezeu pentru copilul care vine la lumină, te face călăuza primilor săi paşi, sprijinul creşterii sale, punctul de referinţă în drumul vieţii care va urma.

Mulţumire ţie, *femeie-soţie*, care-ţi uneşti irevocabil destinul tău cu destinul unui bărbat, într-un raport de dăruire reciprocă, în slujirea comuniunii şi a vieţii.

Mulţumire ţie, *femeie-fiică* şi *femeie-soră*, care porţi în nucleul familial şi apoi în ansamblul vieţii sociale bogăţiile sensibilităţii tale, ale intuiţiei tale, ale generozităţii şi statorniciei tale.

Mulţumire ţie, *femeie-muncitoare*, angajată în toate domeniile vieţii sociale, economice, culturale, artistice şi politice, pentru indispensabila contribuţie pe care o ai la elaborarea unei culturi capabile să unească raţiunea şi sentimentul, la o concepţie despre viaţă mereu deschisă sensului „misterului”, la edificarea de structuri economice şi politice tot mai bogate ale umanităţii.

Mulţumire ţie, *femeie-consacrată*, care, după exemplul celei mai mari dintre femei, Mama lui Cristos, Cuvântul întrupat, te deschizi cu docilitate şi fidelitate la iubirea de Dumnezeu, ajutând Biserica şi întreaga omenire să trăiască în raporturile cu Dumnezeu un răspuns „sponsal”, care exprimă în mod minunat comuniunea pe care el vrea s-o stabilească cu creatura sa.

Mulţumire ţie, *femeie*, pentru însuşi faptul că eşti *femeie*! Cu percepţia care este proprie feminităţii tale, tu îmbogăţeşti înţelegerea lumii şi contribui la adevărul deplin al raporturilor umane (...)

Mulţumirea mea adresată femeilor devine *apel îndurerat*, ca toţi, şi în special statele şi instituţiile internaţionale, să facă tot ceea ce este necesar pentru a restitui femeilor respectul deplin al demnităţii şi rolului lor. În această

---

[47] IOAN PAUL AL II-LEA, *Evangelium vitae*, 99.

privinţă, nu pot să nu-mi manifest admiraţia faţă de femeile de bună voinţă care s-au dedicat apărării demnităţii condiţiei femeii prin cucerirea drepturilor fundamentale sociale, economice şi politice, şi au luat o iniţiativă curajoasă în acest sens în nişte timpuri în care această angajare a lor era considerată un act de încălcare a legii, un semn de lipsă de feminitate, o manifestare de exhibiţionism, şi chiar un păcat!

Aşa cum scriam în *Mesajul pentru Ziua Mondială a Păcii* din acest an, privind la acest mare proces de eliberare a femeii, se poate spune că „a fost un drum dificil şi complex, şi uneori nu lipsit de erori, dar esenţialmente pozitiv, chiar dacă nerealizat pe deplin din cauza multor obstacole care, în diferite părţi ale lumii, se interpun pentru ca femeia să fie recunoscută, respectată, evaluată în demnitatea ei specială”.

Trebuie continuat pe acest drum! Dar sunt convins că secretul parcurgerii mai rapide a drumului spre deplinul respect al identităţii feminine nu trece numai prin denunţarea, chiar dacă necesară, a discriminărilor şi nedreptăţilor, ci, mai ales, printr-un faptic şi luminat *plan de promovare*, care să privească toate domeniile vieţii femeii, începând de la o *reînnoită şi universală conştientizare a demnităţii femeii*. La recunoaşterea ei, în ciuda multiplelor condiţionări istorice, ne conduce raţiunea însăşi, care percepe legea lui Dumnezeu înscrisă în inima fiecărui om. Însă cuvântul lui Dumnezeu este mai ales acela care ne permite să identificăm clar radicalul *fundament antropologic* al demnităţii femeii, indicându-ni-l în planul lui Dumnezeu referitor la omenire[48].

III. ROLUL BĂRBATULUI ÎN FAMILIE

• Soţ şi tată

În cadrul comuniunii-comunităţii conjugale şi familiale, bărbatul este chemat să trăiască darul şi obligaţia de soţ şi tată.

El vede în soţia sa împlinirea planului lui Dumnezeu: „Nu e bine ca omul să fie singur: am să-i fac un ajutor care să semene cu el”, însuşindu-şi exclamaţia lui Adam când a văzut-o pe Eva: „Iat-o în sfârşit, pe aceea care este os din oasele mele şi trup din trupul meu”.

---

[48] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către femei* (1995), Editura Presa Bună, Iaşi 2000, 2 şi 6.

Iubirea conjugală autentică presupune şi cere ca bărbatul să aibă un profund respect pentru demnitatea egală a soţiei sale. Sfântul Ambroziu îi zice bărbatului: „Nu eşti stăpânul, ci soţul ei. Nu ţi-a fost dată ca sclavă, ci ca soţie. Redă-i atenţiile pe care ea le are faţă de tine şi fii recunoscător pentru iubirea ei". Bărbatul trebuie să trăiască cu soţia sa într-o „formă cu totul specială de prietenie personală". Bărbatul creştin este chemat să dezvolte o iubire nouă, arătând soţiei sale dragostea delicată şi puternică pe care Isus Cristos o are pentru Biserica sa.

Iubirea bărbatului faţă de soţia devenită mamă şi faţă de copiii săi reprezintă pentru el calea naturală pentru înţelegerea şi realizarea paternităţii sale. Mai ales acolo unde condiţiile sociale şi culturale îl determină uşor pe soţ la o anumită nepăsare faţă de familie, sau la o prezenţă mai redusă în opera de educaţie a familiei, este necesară o angajare pentru recuperarea socială a convingerii că locul şi obligaţia lui de tată în familie şi pentru familie sunt de o importanţă unică şi de neînlocuit. Aşa cum ne învaţă experienţa, absenţa tatălui în familie provoacă dezechilibre psihologice şi morale şi greutăţi însemnate în relaţiile familiale, aşa cum, în circumstanţe opuse, prezenţa opresivă a tatălui, mai ales acolo unde este actual sistemul „virilismului", adică fenomenul predominării bărbatului în viaţa de familie, femeia este umilită şi se frânează raporturile sănătoase din familie.

Însă redescoperind şi trăind pe pământ paternitatea lui Dumnezeu, bărbatul este chemat să garanteze dezvoltarea unitară a tuturor membrilor familiei şi-şi împlineşte această obligaţie în responsabilitatea generoasă faţă de viaţa concepută în sânul femeii, precum şi printr-o operă de educaţie atentă, împreună cu soţia sa, muncă ce să nu slăbească niciodată unitatea familiei, ci s-o promoveze cu competenţă şi stabilitate: o mărturie vie a unei vieţi creştine mature, care trebuie să-i introducă pe copii, cu cea mai mare eficacitate, în trăirea vie a lui Cristos şi a Bisericii[49].

• Valoarea solidarităţii

Dragi fraţi şi surori!

Ne întâlnim în solemnitatea Sfântului Iosif, în cursul *Anului marian*. Tocmai datorită acestei împrejurări, chipul acelui om drept merită o amintire specială unită cu veneraţia noastră.

---

[49] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 25.

În Anul marian, Maica lui Dumnezeu este prezentată tuturor ca aceea care ne „precede în drumul credinţei”, dând exemplu întregului popor al lui Dumnezeu în peregrinarea sa pământească.

În faţa misterului întrupării, nimeni nu a participat atât de direct la credinţa Mariei ca Iosif. Lucrul acesta este hotărâtor pentru a vedea măreţia lui spirituală în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor. *Omul* în care *Dumnezeu însuşi* şi-a pus atâta încredere – iar el nu a înşelat această încredere – merită *mare încredere şi din partea oamenilor*.

De fapt, el a primit o asemenea încredere. Într-adevăr, Biserica întreagă are o încredere specială în Iosif. Când Biserica se referă la mărturia lui Iosif, se gândeşte la două domenii ale realităţii: *familia şi munca*. Două domenii foarte extinse şi fundamentale pentru toată existenţa umană!

Familia şi munca sunt spaţii umane, în interiorul cărora se desfăşoară viaţa noastră întreagă. Ele, văzute împreună, fac trimitere la ideea de comuniune, prietenie, fraternitate. În familie şi în muncă, oamenii trebuie într-adevăr să trăiască unul alături de celălalt fără a se ignora, ci căutând constant căi de colaborare sinceră, de slujire reciprocă, de solidaritate.

Aş vrea să vă încurajez pe toţi să depăşiţi cu determinare tentaţiile de indiferenţă reciprocă sau de opoziţie sistematică şi de teamă generală, care deseori se infiltrează în sectorul muncii şi tind să-l transforme în duşman al omului ce lucrează acolo.

Cuvântul Evangheliei ne face să gândim că nu şi-ar îndeplini o datorie morală precisă oricine refuză să pună la dispoziţia binelui comun, în contextul serviciului pe care îl are, mijloacele inteligenţei, resursele tehnice şi puterea de care dispune. Cu siguranţă este legitim să lucrezi pentru îmbunătăţirea situaţiei proprii şi a categoriei căreia îi aparţii. Totuşi, dezvoltarea nu se actualizează doar prin căutarea exasperată a profiturilor. Orice fel de creştere se face prin colaborarea tuturor pentru toţi, având mereu în faţă consecinţele pe care revendicările unora le au asupra întregii pături sociale. Astăzi, mai mult ca oricând, oamenii îşi dau seama că sunt legaţi de probleme şi aspiraţii comune şi înţeleg că trebuie să construiască împreună, prin echilibru, prin participare adevărată, prin onestitate şi adevăr, binele care îi priveşte pe toţi împreună.

După cum se ştie, pentru a comemora 20 de ani de la enciclica papei Paul al VI-lea, *Populorum progressio*, am trimis o scrisoare către toţi creştinii, care începe cu *Sollicitudo rei socialis*. În ea am încercat să subliniez valoarea *solidarităţii*. Aceasta este o atitudine a sufletului întemeiată pe luarea în consideraţie a legăturilor mereu mai strânse care, de fapt, îi leagă pe oameni între ei şi naţiunile lumii de astăzi. Dar solidaritatea este şi o virtute morală,

care se naşte din conştiinţa interdependenţei naturale ce leagă pe fiecare fiinţă umană de semenii proprii în diferitele sectoare ale existenţei: economie, cultură, politică, religie. Aşadar, solidaritatea nu poate fi redusă la o atitudine vagă de participare emoţională sau la un cuvânt fără rezonanţă practică. Ea necesită o angajare morală activă, o determinare fermă şi statornică de a se consacra binelui comun sau binelui tuturor şi al fiecăruia: toţi suntem responsabili de toţi.

Deci, principiul solidarităţi cere să fie aplicat în diferite sectoare, acolo unde omul este chemat să acţioneze, începând cu acele domenii sociale care îl interesează mai îndeaproape: familia, comunitatea de muncă, comunitatea civilă şi cea religioasă[50].

- **Legătura strânsă dintre muncă şi familie**

Iosif din Nazaret – „om drept”, a cărui solemnitate ne permite să privim cu ochii credinţei cauza mare a muncii omului – este, în acelaşi timp, şeful casei, şeful familiei: al sfintei familii, la fel cum fiecare dintre voi, fraţii mei şi surorile mele, este soţ şi tată, soţie şi mamă, responsabil al familiei şi al casei. Există o *strânsă legătură între muncă şi familie*: între munca voastră şi familia voastră. Sfântul Iosif este, cu un titlu special, patronul acestei legături. De aceea, e bine ca, după întâlnirea noastră de dimineaţă, când ne-am adunat în jurul locului dumneavoastră de muncă, să ne întâlnim pentru a oferi familiilor sfânta Liturghie în solemnitatea Sfântului Iosif. Fiecărei familii şi tuturor familiilor.

Tocmai pe aceste familii doresc să le invit din toată inima la comunitatea euharistică, ce exprimă *unitatea noastră familială cu Dumnezeu*, Tatăl lui Isus Cristos şi Tatăl nostru, şi, în acelaşi timp, manifestă unitatea reciprocă a oamenilor, mai ales a acelora care formează o singură familie.

Îl cinstim pe Iosif, în care s-a oglindit mai mult decât în toţi taţii pământeşti *paternitatea lui Dumnezeu însuşi*. Îl cinstim pe Iosif care a construit casă familială pe pământ pentru Cuvântul veşnic, aşa după cum Maria i-a dat un trup uman. „Cuvântul s-a făcut trup şi a locuit între noi”.

De la acest mare mister al credinţei să dirijăm gândurile către casele noastre, către atâtea cupluri şi familii. Iosif din Nazaret este o revelaţie specială a *demnităţii paternităţii umane*! Iosif din Nazaret, lemnarul, omul muncii. Gândiţi-vă la lucrul acesta voi, tocmai voi, oameni ai muncii din Terni, Narni,

---

[50] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat muncitorilor de la ATAC, Roma, 19 martie 1988.

Amelia, din întreaga Italie, din toată Europa şi din lumea întreagă. Pe demnitatea paternităţii umane – pe responsabilitatea omului, soţ şi tată, dar şi pe munca sa – se sprijină familia. Iosif din Nazaret dă mărturie despre toate acestea.

Cuvintele pe care Dumnezeu i le adresează: „Iosife, fiul lui David, nu te teme să o iei la tine pe Maria, soţia ta" nu sunt oare adresate fiecăruia dintre voi? Dragi fraţi, soţi şi taţi de familie! „Nu vă temeţi să luaţi..." „Nu lăsaţi!" La început s-a zis: „De aceea, omul va lăsa pe tatăl şi pe mama sa şi se va uni cu soţia sa". Iar Cristos adaugă: „Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă". Unitatea familiei, stabilitatea sa este unul dintre *bunurile fundamentale ale omului şi ale societăţii*. La baza unităţii familiei se află indisolubilitatea căsătoriei; dacă omul, dacă societatea caută posibilităţile ce privează căsătoria de indisolubilitatea sa şi familia de unitatea şi stabilitatea sa, atunci îi retează aproape din rădăcină puterea sa morală şi sănătatea sa, se dispensează de unul dintre bunurile fundamentale pe care e construită viaţa umană.

Dragi fraţi! Glasul acela pe care Iosif din Nazaret l-a auzit în noaptea decisivă a vieţii sale să ajungă la voi mereu, îndeosebi când apare pericolul distrugerii familiei. „Nu vă temeţi să continuaţi!" „Nu lăsaţi!" Comportaţi-vă la fel ca acel om drept.

Iosife, nu teme să iei la tine pe Maria şi pe cel care este conceput în ea. Aşa spune Dumnezeu-Tatăl omului, cu care, într-un anumit fel, a împărtăşit paternitatea sa. Dumnezeu, dragi fraţi, împărtăşeşte într-un anumit sens paternitatea sa cu fiecare dintre noi. Nu în chip misterios şi supranatural, aşa cum a făcut-o cu Iosif din Nazaret... Şi totuşi, orice paternitate pe pământ, orice paternitate umană începe de la el şi în el îşi are modelul. Paternitatea voastră umană, dragi fraţi, se leagă mereu de maternitate. Iar ceea ce este conceput în sânul femeii-mame vă uneşte pe voi, soţilor, soţ şi soţie, printr-o legătură specială pe care Dumnezeu-creatorul omului a binecuvântat-o încă „de la început". Aceasta este legătura *paternităţii şi a maternităţii*, care se formează din momentul în care omul, soţul, găseşte în maternitatea femeii expresia şi confirmarea paternităţii sale umane.

Paternitatea este responsabilă faţă de viaţă: mai întâi faţă de viaţa concepută în sânul femeii, apoi ieşită la lumină, pentru că se descoperă într-însa un om nou, care este sânge din sângele vostru şi trup din trupul vostru. Dumnezeu care spune: „Să nu părăseşti femeia, soţia ta" spune în acelaşi timp: „*Acceptă viaţa concepută în ea!*" Aşa cum a spus-o lui Iosif din Nazaret, deşi Iosif nu era tatăl trupesc al aceluia care fusese conceput în Fecioara Maria prin lucrarea Duhului Sfânt.

Dumnezeu spune fiecărui om: „Acceptă viaţa concepută prin lucrarea ta! Nu-ţi este îngăduit să o întrerupi!” Dumnezeu spune lucrul acesta prin glasul poruncilor sale, prin glasul Bisericii. Dar el spune lucrul acesta mai ales prin *glasul conştiinţei*. Glasul conştiinţei umane. Acest glas are un singur înţeles, în ciuda eforturilor mari care se fac pentru a împiedica ascultarea lui şi a-l reduce la tăcere, adică pentru ca omul să nu-l asculte şi femeia să nu asculte acest glas simplu şi clar al conştiinţei.

Oamenii muncii, oamenii care muncesc din greu *cunosc* acest *glas* simplu al conştiinţei. Ceea ce ei simt într-un chip deosebit este tocmai acea legătură care uneşte munca şi familia. Munca este pentru familie, pentru că munca este pentru om (şi nu invers), iar familia şi, înainte de toate, familia este *locul specific al omului*. Este ambientul în care el este conceput, se naşte şi se maturizează; ambientul faţă de care el îşi asumă cea mai serioasă responsabilitate, în care el se realizează zilnic; ambientul fericirii sale pământeşti şi al speranţei umane. De aceea, astăzi, în ziua sfântului Iosif, cunoscând inimile oamenilor muncii, onestitatea şi responsabilitatea lor, îmi exprim convingerea că ei vor asigura şi vor consolida aceste două bunuri fundamentale ale omului şi ale societăţii: *unitatea familiei şi respectarea vieţii* concepute de sub inima mamei[51].

• Evanghelia muncii

Consider un har al Domnul faptul că am fost muncitor, pentru că lucrul acesta mi-a dat ocazia să cunosc îndeaproape omul muncii, munca industrială, dar şi oricare alt fel de muncă. Am putut să cunosc realitatea concretă a vieţii sale: o existenţă impregnată de o adâncă omenitate, chiar dacă nu e scutită de slăbiciuni, o viaţă simplă, dură, grea, vrednică de orice respect.

Când am lăsat fabrica pentru a urma chemarea mea la preoţie, am luat cu mine experienţa de neînlocuit a acelei lumi şi încărcătura serioasă de prietenie umană şi de solidaritate vibrantă a tovarăşilor mei de muncă, păstrându-le în spiritul meu ca pe un lucru preţios.

Dragi fraţi şi surori! Biserica, în virtutea mandatului ei divin, vă este aproape, stă de partea voastră, pentru că ea este alături de om, de fiecare om.

Poziţia centrală şi demnitatea persoanei umane îi fac pe papa şi pe episcopi să vestească solicitudinea lor faţă de lumea muncii. Biserica are multe de spus omului muncii: nu în chestiunile tehnice, ci în cele fundamentale şi în apărarea

---

[51] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* pe stadionul din Terni, 19 martie 1980.

demnităţii şi a drepturilor muncitorilor. Ea vesteşte că *demnitatea muncii face parte din demnitatea omului*; tutelând demnitatea muncii, ea ştie că participă în mod pozitiv la apărarea dreptăţii sociale. Iar dacă nu scapă din vedere „rezultatele” atinse, un motiv just pentru mândria voastră, lucrul acesta se datorează faptului că ea cunoaşte foarte bine „neliniştile” şi pericolele cu care ele se plătesc.

În calitate de muncitori în sectorul industrial, voi sunteţi introduşi în angrenajul muncii moderne pe care a lărgit-o puterea de invenţie a spiritului uman. Dar, în acelaşi timp, voi sunteţi expuşi consecinţelor pe care le are un asemenea proces, atât celor mai încurajatoare, cât şi celor mai periculoase, şi nu doar din punct de vedere economico-social, ci şi sub aspect etico-religios.

O dată cu afirmarea *organizării ştiinţifice a muncii* şi cu lanţurile de aranjare pe care ea le implică, s-a accentuat mai mult situaţia de alienare a omului şi neputinţa lui de a participa responsabil la munca ce o desfăşoară.

În plus, în aceste ultime decenii, în sectorul industriei a intrat *automatizarea*, iar caracterul ei inovator, bazat pe electronică şi pe informatică, nu întotdeauna este pe deplin favorabil omului.

În epoca modernă, conştiinţa fiinţelor umane, în special a muncitorilor şi a muncitoarelor, cu privire la demnitatea lor, capătă dimensiuni universale. Un asemenea fenomen nu s-a exprimat în istorie doar printr-o progresivă proclamare şi apărare a drepturilor umane, ci şi printr-o dorinţă adâncă de o mai vie şi mai concretă *dreptate socială*.

Nu e greu de văzut cum din orice parte a planetei noastre se înalţă astăzi *aspiraţia la mai multă dreptate*, având legătură cu noile condiţii ale economiei şi cu noile posibilităţi ale tehnicii, ale producţiei şi ale distribuirii bunurilor. Percepţia şi nevoia de această dreptate devin tot mai insistente şi dureroase în conştiinţa umană, care, dacă recunoaşte, pe de o parte, „rezultatele” atinse, pe de alta suferă mai mult din cauza „neliniştilor” cauzate de discriminări şi lipsuri, ce pot leza aspiraţiile legitime ale muncitorilor.

De fapt, dreptatea socială în concepţia creştină constituie baza, virtutea cheie şi valoarea fundamentală a convieţuirii socio-politice. Ea dirijează şi normează relaţiile şi raporturile cetăţenilor spre binele comun, într-o perspectivă, aşadar, nu pur contractuală şi individuală, ci comunitară. Ca atare, ea reprezintă un drept fundamental al tuturor oamenilor, acordat lor de către creator şi confirmat de mesajul evanghelic.

Depăşind delimitările rigide ale dreptăţii comunicative, dreptatea socială caută aşadar să subordoneze lucrurile la om, bunurile individuale la binele

comun, dreptul de proprietate la dreptul la viaţă, eliminând orice condiţie de existenţă şi de muncă nedemnă de persoana umană.

În felul acesta, am ajuns, dragi fraţi şi surori, la punctul central al problemei căreia îi este consacrată întâlnirea noastră de azi.

Nu voi înceta să afirm că economia şi structurile sunt valabile şi acceptabile numai dacă sunt umane, adică făcute *de om* şi *pentru om*. Şi nu pot să fie aşa dacă ameninţă demnitatea acelora – muncitori şi conducători – care muncesc în cadrul lor; dacă în ele se toceşte sistematic simţul de răspundere; dacă în ele este paralizată orice formă de iniţiativă; dacă, pe scurt, nu au un sens şi o logică umană.

Acum doresc să mă refer la câteva elemente pe care le consider esenţiale pentru ca ordinea socială să fie în mod real inspirată din dreptate în ceea ce priveşte munca umană.

Într-o societate care vrea să fie dreaptă şi umană, *profitul şi câştigul nu pot să valoreze mai mult decât omul*: este absolut necesar ca omul să rămână subiectul economiei şi al diferitelor structuri de producţie. Am scris în *Redemptor hominis*: omul „nu poate renunţa la sine însuşi nici la locul care i se cuvine în lumea vizibilă: nu poate deveni sclavul lucrurilor, sclavul sistemelor economice, sclavul producţiei, sclavul produselor sale”. Dumnezeu l-a creat ca *să fie stăpânul, şi nu sclavul muncii*.

În această exigenţă a dreptăţii trebuie puse dreptul la muncă şi celelalte drepturi ale muncitorilor. Munca reprezintă, de fapt, unul dintre drepturile mari, fundamentale şi inalienabile ale omului, pentru că îi dă viaţă, seninătate, semnificaţie. Prin muncă, omul devine *mai în întregime om* şi colaborator al lui Dumnezeu în desăvârşirea naturii. Se doreşte ca acest drept să reprezinte cu adevărat o realitate concretă pentru fiecare cetăţean, un drept promovat şi tutelat de către societate.

A crea locuri de muncă sau servicii nu este ceva uşor; totuşi, este necesar să se spună că această preocupare reprezintă un aspect central şi o îndatorire fundamentală a ordinii politice şi economice.

Am scris în *Laborem exercens* că „dreptatea întregului sistem socio-economic şi funcţionarea sa corectă se verifică în mod concret prin *justa salarizare*”. De fapt, indiferent de felul sistemului economic în care se desfăşoară activitatea umană, modul cel mai potrivit de a împlini dreptatea în raporturile de muncă dintre muncitor şi antreprenor este remuneraţia justă.

Într-adevăr, prin salariu, se deschide în general calea concretă de acces la bunurile destinate uzului comun. Adecvarea salariului în funcţie de modalităţile sale numeroase şi complementare, astfel încât să se poată spune că muncitorul

participă în mod real şi echitabil la averea comună, la crearea căreia el contribuie în mod solidar atât în întreprinderea privată, cât şi în economia naţională, este un postulat şi o exigenţă a unei economii sănătoase pentru o efectivă dreptate socială.

Având scopul de a-l face pe muncitor să se considere coproprietar în marea bancă a muncii, actualizarea propunerilor în câmpul catolic este un element bazilar al verificării despre care vorbeam mai sus: nu doar pentru ca omul muncii să găsească o împlinire deplină a aspiraţiei sale la remunerarea justă, ci, de asemenea, şi în mod deosebit, pentru a fi salvgardată dreptatea în toate structurile procesului economic.

Doresc să vă atrag atenţia asupra unui alt aspect esenţial al dreptăţii sociale, şi anume *libertatea de asociere*, pentru care trebuie să li se recunoască muncitorilor posibilitatea efectivă de a participa liber şi activ la elaborarea şi la controlarea deciziilor care se referă la ei, la toate nivelurile. Experienţa istorică arată – cum am mai spus-o şi în alte împrejurări – că astfel de asociaţii sau sindicate sunt un element indispensabil al vieţii sociale, în special în societăţile moderne industrializate. Înfiinţate pentru a apăra drepturile muncitorilor în faţa proprietarilor mijloacelor de producţie, sindicatele, în special cele din sectorul industrial, s-au dezvoltat bazându-se pe această luptă. Totuşi, în atitudinile lor de opoziţie socială, ele trebuie să acorde mai multă importanţă valorilor pozitive care le însufleţesc, dorinţei de bine, în contextul binelui comun, setei de dreptate socială, niciodată luptei „împotriva” altora, pentru că prima caracteristică a muncii este aceea de a fi „pentru”, de a-i uni pe oameni, şi în asta constă marea ei putere socială. Tocmai prin unire şi solidaritate, sindicatele au reuşit să tuteleze interesele muncitorilor, obţinând un salariu just, condiţii demne de muncă, asigurări pentru muncitor şi familia lui.

Fiind chemate să slujească binele comun, puterile publice trebuie să înţeleagă că este de datoria lor să protejeze aceste asociaţii în interiorul statului, prin legi înţelepte; în ce priveşte sindicatele, ele trebuie să ţină cont mereu de limitările pe care le cere uneori situaţia economică concretă în cadrul binelui comun al întregii naţiuni.

Dragi fraţi şi surori! Sunt încrezător că întâlnirea de astăzi va întări în fiecare dintre voi adeziunea sinceră la *Evanghelia muncii*, proclamată de acela care, fiind Fiul lui Dumnezeu făcut om, a voit să trăiască printre oamenii muncii manuale în atelierul lemnarului Iosif, soţul Mariei preasfinte.

Isus priveşte cu iubire munca noastră, diferitele ei forme de manifestare, văzând în fiecare dintre ele o răsfrângere a asemănării omului cu Dumnezeu

creator. Munca este voită şi binecuvântată de Dumnezeu: nu mai comportă greutatea unei condamnări, ci nobleţea unei misiuni, aceea de a-l face pe om protagonist, împreună cu Dumnezeu, în construirea convieţuirii umane şi a unei mişcări dinamice ce reflectă taina Atotputernicului.

La munca voastră se uită şi Biserica, care caută împreună cu toţi oamenii de bună voinţă să convalideze „rezultatele" obţinute şi să găsească răspuns la „neliniştile" din sufletul vostru. Credinţa creştină are puterea ascunsă de a da muncii un suflet, de a-i conferi seninătate, pace, forţă, raţionalitate, făcând din ea un moment de creştere umană nu doar personală, familială, comunitară, ci şi religioasă.

Iar acum daţi-mi voie să mă adresez vouă, tuturor celor care participaţi la această întâlnire – tuturor şi fiecăruia în parte. Procedând astfel, mă gândesc, în acelaşi timp, la familiile voastre, la copiii voştri, la fiii voştri, la soţiile voastre, la mamele voastre, la bolnavii voştri, la toţi cei dragi vouă: ştiu care este locul lor în inima voastră, ştiu ce mare valoare reprezintă aceştia pentru voi. Datorită lor, oboseala şi munca de fiecare zi devin expresie şi măsură spontană a iubirii voastre.

Iubiţi familiile voastre! Vă repet lucrul acesta: *iubiţi-le!* Fiţi pentru ele călăuze pline de bucurie, lumină sigură, atenţi purtători de grijă împotriva germenilor dezagregării morale şi sociale care, din păcate, conduc în mod inevitabil la desfacerea atâtor nuclee familiale.

Deschideţi-vă familiile la valorile sociale, la exigenţele spiritului! Viaţa familială trebuie să fie experienţă de comuniune şi de participare. Închiderea în sine nu intră în discuţie, pentru că familia este chemată să se deschidă către ambientul social pentru a deveni – mişcată de simţul dreptăţii, al grijii faţă de alţii şi de datoria responsabilităţii proprii faţă de societatea întreagă – instrument de umanizare şi de personalizare, slujire a aproapelui în multiplele forme ale întrajutorării frăţeşti, apărare şi tutelare conştientă a propriilor drepturi şi datorii.

Deschideţi familiile voastre către Cristos şi Biserica sa! Nu întâmplător familia creştină a fost definită „Biserica domestică", „Biserica mică". Printre datoriile sale importante este şi aceea de a da mărturie în lume despre Cristos: „ea este pusă în slujba edificării împărăţiei lui Dumnezeu în istorie, prin participarea la viaţa şi la misiunea Bisericii" şi este chemată să devină zi de zi mai mult o comunitate care crede şi evanghelizează, depăşind tentaţia de a trăi timid propria credinţă în interiorul pereţilor casei.

Păstraţi vie şi constantă sensibilitatea voastră faţă de respectarea dreptăţii sociale în lumea oamenilor muncii; hrăniţi-o şi susţineţi-o cu iubirea care este „legătura desăvârşirii”[52].

IV. COPIII, CENTRUL ÎMPĂRĂŢIEI LUI DUMNEZEU

• Drepturile copilului

În familie, comunitate de persoane, trebuie să fie rezervată o atenţie specială copilului, dezvoltând o stimă profundă pentru demnitatea lui personală, unită cu un mare respect şi dăruire generoasă pentru drepturile sale. Cele spuse mai sus sunt valabile pentru orice copil, dar capătă o valoare deosebită atunci când copilul este mic, bolnav, suferind ori cu handicap.

Îngrijindu-se şi nutrind o gingaşă şi puternică afecţiune pentru orice copil care vine pe lume, Biserica îşi îndeplineşte o datorie fundamentală, căci este chemată să redescopere şi să arate în istorie pilda şi munca lui Cristos Domnul, care a voit să pună copilul în centrul împărăţiei lui Dumnezeu: „Lăsaţi copiii să vină la mine... căci a unora ca acestora aparţine împărăţia lui Dumnezeu”.

Repet ceea ce am spus la Adunarea Generală O.N.U. în 2 octombrie 1979:

> Vreau să-mi exprim bucuria că, pentru fiecare dintre noi, copiii sunt primăvara vieţii, anticiparea istoriei viitoare a fiecăreia dintre patriile pământului. Nici o ţară din lume, nici un sistem politic nu se poate gândi la viitorul naţiunilor lor fără imaginea acestor noi generaţii care vor primi de la părinţii lor patrimoniul complex al valorilor şi aspiraţiilor naţiunii din care fac parte şi pe acela al întregii umanităţi. Grija pentru copii, chiar înainte ca ei să vadă lumina zilei, din prima clipă a conceperii şi apoi în anii copilăriei şi ai tinereţii, este garanţia primordială şi fundamentală a relaţiei de la om la om. De aceea, ce se poate dori mai mult unei naţiuni şi chiar omenirii întregi, tuturor copiilor din lume, decât un viitor mai bun în care respectul pentru drepturile omului să devină realitate deplină în orizontul anului 2 000 care se apropie?

Primirea, iubirea, stima, angajarea multiplă şi unitară – materială, afectivă, educaţională, spirituală – pentru oricare copil care vine pe lume vor trebui să constituie întotdeauna o notă distinctivă, la care nu se poate renunţa, pentru creştini şi, în special, pentru familiile creştine. Astfel, copiii vor putea creşte „în înţelepciune, în vârstă şi har înainte lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor”,

---

[52] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat muncitorilor din complexul Solvay (Livorno), 19 martie 1982.

pe de o parte, iar pe de alta, vor contribui substanţial la edificarea comunităţii familiale şi la însăşi sfinţirea părinţilor[53].

Copil în braţele Mariei preasfinte,
Cuvântule, care te-ai făcut trup
şi ai venit să locuieşti între noi,
Fiule născut din Femeie ca fiecare dintre noi,
astăzi Biserica te priveşte cu ochii sufletului şi ai trupului,
cu ochii credinţei şi ai inimii.
Acesta este „astăzi”-ul nostru uman.
„Astăzi”-ul lumii care trece.
„Astăzi”-ul istoriei,
Astăzi Biserica priveşte la tine,
Prunc în braţele Mariei.
„Astăzi” aici, pe pământ, ai mamă!
Oh, tu cel de necuprins, consubstanţial cu Tatăl,
care – prin lucrarea Duhului Veşnic – te-ai lăsat cuprins
de sânul matern al Fecioarei
în momentul buneivestiri.
Care te laşi, astăzi, strâns
de mâinile sale, de braţele sale
şi sugi de la sânul matern,
ca orice prunc omenesc!
Oh, tu cel de necuprins,
asupra căruia se apleacă veşnicul Tată şi spune:
„Fiul meu eşti tu – astăzi te-am născut”,
şi astfel te îmbrăţişează veşnic,
în misterul de nepătruns al dumnezeirii.
Oh, tu cel de necuprins, asupra căruia se apleacă mama pământească
şi spune: Tu eşti Fiul meu.
Eu, săracă, te-am adus la lumină
prin ascultarea faţă de Duhul Sfânt.
Numele tău este Isus... Dumnezeu mântuieşte.
Cu ajutorul mamei, tu intri în lumea noastră,
intri în istoria noastră.

---

[53] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 26.

Această mamă este fiica Sionului,
poartă în sine moştenirea lui Israel, a poporului său,
împlineşte în sine dorinţele atâtor mame ale acelui popor.
În ea este lumea care îl aşteaptă pe Dumnezeul său.
În ea este creatura deschisă până în adâncime,
în faţa creatorului ei.
În ea este istoria omului din toate locurile pământului.
Istoria omului începe mereu iarăşi
din sânul oricărei mame,
în mijlocul bogăţiei întregi de limbi, de culturi şi de rase.
Istoria omului, în maternitatea acestei
mame unice,
atinge culmea misterului divin,
legat veşnic de Cuvântul
care se întrupează: fiul Mariei.
Biserica îşi ridică glasul
şi îi cheamă şi pe oamenii de astăzi
să-şi îndrepte paşii spre Betleem,
pentru a-l întâlni pe acel Prunc şi a descoperi pe faţa lui
surâsul unui Dumnezeu care vrea să facă din fiecare născut din femeie
un fiul al său în Fiul, Cuvântul veşnic
prin mijlocirea căruia s-a făcut tot ceea ce există.
Toţi fii în Fiul,
toţi fraţi în unica familie a lui Dumnezeu.
Acesta este adevărul Crăciunului,
acesta e mesajul său veşnic;
Toţi fii în Fiul. Aşa să fie![54]

• Pace pentru toţi copiii lumii

Organizaţia Naţiunilor Unite a proclamat *anul 1979 Anul copilului*. Doresc, prin urmare, în prezenţa reprezentanţilor reuniţi aici ai atâtor naţiuni de pe glob, să exprim bucuria care pentru fiecare dintre noi o reprezintă copiii, primăvara vieţii, pregustarea istoriei viitoare a fiecărei patrii pământeşti prezente. Nici o ţară din lume, nici un sistem politic nu se poate gândi la propriul viitor altfel decât prin chipul acestor generaţii noi ce vor prelua de la părinţii lor complexul

---

[54] IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesaj-rugăciune* „Urbi et Orbi” de Crăciun 1987.

patrimoniu de valori, de datorii, de aspiraţii ale naţiunii căreia îi aparţin, împreună cu cel al întregii familii omeneşti. Grija faţă de copil, chiar înainte ca acesta să se nască, încă din primul moment al conceperii şi apoi în anii copilăriei şi ai tinereţii, este garanţia primordială şi fundamentală a relaţiei de la om la om.

De aceea, ce se poate dori mai mult oricărei naţiuni şi întregii omeniri, tuturor copiilor din lume decât acel *viitor mai bun* în care respectarea drepturilor omului să devină o realitate deplină în orizontul anului 2 000 care se apropie?

Dar într-o asemenea perspectivă trebuie să ne întrebăm dacă va continua să se adune pe spatele acestei noi generaţii de copii ameninţările exterminării obişnuite ale căror mijloace se află în mâinile statelor de astăzi, şi în special în cele ale mari puteri de pe pământ. *Oare vor trebui să moştenească de la noi*, ca un patrimoniu indispensabil, *cursa înarmărilor*? Cum putem explica această cursă nebună? Cei din vechime obişnuiau să spună: „Si vis pacem, para bellum”. Dar epoca noastră poate să mai creadă că spirala ameţitoare a înarmărilor slujeşte păcii în lume? Invocând ameninţarea unui potenţial duşman, nu se plănuieşte oare păstrarea în avantajul propriu a unui mijloc de ameninţare din propriul arsenal de distrugere? Şi în cazul acesta, dimensiunea umană a păcii tinde să slăbească, favorizând *probabile şi mereu noi imperialisme*.

Aşadar, trebuie să le dorim aici, în mod solemn, copiilor noştri, copiilor din toate naţiunile pământului, să nu ajungă niciodată în acest punct. De aceea, nu încetez să mă rog zilnic la Dumnezeu ca să ne ferească, prin milostivirea sa, de o asemenea teribilă zi[55].

- **Prima şcoală este familia**

Voi, dragi părinţi, care aţi dat naştere în mod natural fiilor voştri, fiţi mereu conştienţi, împreună cu naşii şi naşele, de această naştere spirituală şi supranaturală a creaturilor voastre. Naşterea naturală are un caracter temporal: naşterea la viaţa harului se va desfăşura de-a lungul întregii existenţe umane şi se va împlini doar în viaţa veşnică.

Dragi părinţi, dragi naşi şi naşe, amintiţi-vă mereu de responsabilitatea voastră: „să aduceţi” aceste creaturi la viaţa fiilor lui Dumnezeu. Trebuie să o

---

[55] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* în cadrul Adunării generale a Naţiunilor Unite, 2 octombrie 1979.

faceţi, puteţi să o faceţi în calitate de membri ai comunităţii ecleziale. Maternitatea Bisericii trebuie să treacă prin voi. Cu siguranţă, această maternitate se va exprima, la un moment dat, şi prin prezenţa preotului, a călugărului sau a călugăriţei. Dar nu uitaţi niciodată rolul de neînlocuit pe care îl îndeplineşte un ambient familiar sănătos, acela de a fi „Biserica domestică”, ce pe bună dreptate şi în mod repetat este numit ca atare. Familia este prima şcoală pentru formarea morală şi religioasă şi pentru transmiterea valorilor mai îndrăgite[56].

- **Educarea fiilor în iubire**

Iluminat de învăţătura oportună a părinţilor, ambientul familial constituie cea mai bună pregătire a fiilor pentru viaţă şi, deci, pentru căsătorie.

Pe măsură ce cresc, fiii intră într-o perioadă deosebit de importantă, delicată şi dificilă a educaţiei lor. Realizarea necesară a propriei identităţi îi face pe adolescenţi să se afirme cu putere şi, nu de puţine ori, manifestă tendinţa de a asuma o atitudine contestată faţă de autoritatea părinţilor, îndepărtându-se cumva de ambientul familial, care până nu demult era aproape unicul lor ambient vital. Tocmai la această vârstă se produce descoperirea fascinantă a celuilalt sex şi se accentuează influenţa elementelor extrafamiliale în viaţa adolescentului, în special a mijloacelor de comunicare socială, a grupurilor de prieteni, a şcolii. Ca urmare a acestor cauze, acţiunea educaţională a părinţilor devine mai grea, dar nu mai puţin importantă, şi se bazează de acum înainte în mod deosebit pe puterea de atracţie a exemplului şi pe influenţa discretă a unei atitudini prudente, care trebuie să cultive o legătură adâncă cu tânărul, adecvată în formă şi în stil vârstei lui şi caracteristicilor personale.

În perioada adolescenţei, dezvoltarea tinerilor este influenţată de alte elemente din afara familiei, care intervin cu o intensitate specială, cum s-a mai spus deja. Mă refer în mod deosebit la şcoală şi la mijloacele de comunicare socială.

Este necesar să favorizăm şi să realizăm o coordonare şi o cooperare mult mai strânse între părinţi şi educatori în colegii şi în şcoli. Părinţii nu pot lăsa în seama şcolii toate rolurile lor educative, care, la rândul ei, nu poate să-i lase la o parte pe cei care i-au încredinţat pe proprii fii pentru o educaţie completă. Şcoala şi părinţii trebuie să se ajute reciproc în îndeplinirea datoriei privitoare

---

[56] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* în Capela Sixtină pentru botezul a 31 de copii, 13 ianuarie 1985.

la educaţia copilului şi a adolescentului, şi în ceea ce se referă la educaţia în vederea iubirii şi a căsătoriei. Dar nu putem uita faptul că mulţi băieţi şi fete frecventează şcoli necatolice, în care deseori nu primesc o adecvată orientare în legătură cu aceste lucruri sau primesc o învăţătură şi trăiesc într-un ambient care nu-i ajută să-şi formeze o concepţie creştină despre iubire, despre viaţa sexuală şi despre căsătorie.

În cazul acesta, datoria părinţilor devine şi mai gravă, atât în raport cu şcoala, cât şi, dar mai ales, în raport cu ambientul familiei proprii în care trebuie să ducă la bun sfârşit acţiunea educativă şi să dea o mărturie capabilă să contracareze şi să depăşească influenţele negative pe care fii lor le primesc în şcoală sau în mediul de viaţă[57].

- **Cinstirea părinţilor şi cinstirea copiilor**

Părinţii sunt primii şi principalii educatori ai copiilor lor şi ei au şi *o competenţă fundamentală* în acest domeniu: sunt *educatori pentru că sunt părinţi*. Ei îşi împart misiunea educativă cu alte persoane şi instituţii, ca Biserica şi statul; totuşi, aceasta trebuie să se facă întotdeauna urmând o justă aplicare a *principiului subsidiarităţii*. În virtutea acestui principiu, e legitim, şi este chiar o datorie, să se aducă un ajutor părinţilor, respectându-se însă acea limită intrinsecă şi de netrecut trasată de superioritatea dreptului lor şi de posibilităţile lor concrete. Principiul subsidiarităţii vine, deci, în ajutor iubirii părinţilor, concurând la binele nucleului familial. Într-adevăr, părinţii nu sunt în măsură să răspundă singuri tuturor exigenţelor procesului educativ în ansamblul său, îndeosebi în ceea ce priveşte instruirea şi vastul sector al socializării. Subsidiaritatea completează astfel iubirea paternă şi maternă şi îi confirmă caracterul fundamental, prin faptul că toate celelalte persoane care iau parte la procesul educativ nu pot să acţioneze decât *în numele părinţilor, cu consimţământul lor* şi chiar, într-o oarecare măsură, *pentru că au fost însărcinaţi de ei*.

Drumul educaţiei duce până la faza *autoeducaţiei* la care se ajunge atunci când, datorită unui nivel mulţumitor de maturitate psihică şi fizică, omul *începe să „se educe pe sine”*. De-a lungul timpului, autoeducaţia depăşeşte obiectivele atinse anterior în procesul educativ, în care continuă totuşi să se înrădăcineze. Adolescentul întâlneşte noi persoane şi medii noi, în special învăţătorii şi

---

[57] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* în Adunarea generală a Consiliului pontifical pentru familie, 26 mai 1984.

colegii de clasă, care exercită asupra vieţii sale o influenţă ce se poate arăta educativă sau antieducativă. În această etapă, el se desprinde într-o oarecare măsură de educaţia primită în familie şi ia uneori o atitudine critică faţă de părinţii săi. Cu toate acestea, procesul autoeducării nu poate să nu sufere influenţa educativă exercitată de familie şi de şcoală asupra copilului şi a adolescentului. Chiar transformându-se şi luându-şi propria orientare, tânărul continuă să rămână intim legat de *rădăcinile* sale *existenţiale*.

În acest context, dimensiunea celei de-a patra porunci, „*cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta*”, se profilează într-un mod nou şi rămâne organic legată de ansamblul procesului educaţiei. Paternitatea şi maternitatea, aceste elemente primare şi fundamentale ale *darului umanităţii*, deschid în faţa părinţilor şi copiilor perspective noi şi mai profunde. Naşterea după trup înseamnă începerea unei alte „generări”, treptate şi complexe, prin tot procesul educativ. Porunca Decalogului prescrie copilului să cinstească pe tatăl său şi pe mama sa. Dar, cum a fost spus mai sus, aceeaşi poruncă impune părinţilor o datorie întrucâtva „simetrică”. Şi ei trebuie să-şi „cinstească” copiii, mici sau mari, şi această atitudine este indispensabilă de-a lungul întregului drum educativ, inclusiv al perioadei şcolare. „*Principiul de a cinsti*”, adică recunoaşterea şi respectarea omului ca om, este condiţia fundamentală a oricărui proces educativ autentic[58].

- **Şcoala exemplului**

Biserica priveşte la voi, oameni maturi, în trăirea voastră umană şi creştină şi vă încredinţează bogăţiile mesajului ei. Din felul vostru de a fi se inspiră tinerii, şi în special fiii voştri, care aşteaptă de la voi, ca de la „adevăraţi educatori şi cateheţi ai noilor generaţii”, exemplul atrăgător al vieţii voastre creştine, deoarece e trăit şi întrupat zilnic.

Dragi părinţi, nu vă sustrageţi acestei misiuni atât de sublime şi, în acelaşi timp, atât de delicate. Familiile voastre să devină în fiecare zi mai mult familii de iubire, de iubire adevărată, de iubire faţă de Dumnezeu.

Drumul acestei iubiri, orizonturile ei, conţinuturile ei, vi le arată Biblia, vi le învaţă Biserica prin glasul păstorilor voştri: ascultaţi-i!

Dacă mă uit la voi, tinerilor, care vă îmbogăţiţi mintea şi inima voastră în familie, în şcoală, în societate, nu pot să nu văd în voi speranţa omenirii. Vouă

---

[58] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 16.

vă sunt destinate atenţiile şi râvna părinţilor şi educatorilor voştri. Vouă vă înmânează, zi de zi, moştenirea cea mai importantă şi preţioasă: viitorul[59].

IV. BĂTRÂNII ÎN FAMILIE

• O pastorală adecvată

Există unele culturi care manifestă un respect deosebit şi o mare iubire faţă de bătrâni: fără a fi eliminaţi din familie sau suportaţi ca pe o greutate inutilă în familie, bătrânii rămân înglobaţi în viaţa familială, continuând să aibă o parte activă şi responsabilă şi respectând autonomia tinerei familii. Mai ales, prezenţa lor în familie este aceea de a fi martorul trecutului şi acela care inspiră tinerilor înţelepciune pentru viitor.

Alte culturi, dimpotrivă, mai ales în urma dezordinilor provocate de dezvoltarea industrială şi urbanistică, au dus şi îi duc încă pe bătrâni la forme inacceptabile de excludere, care sunt, în acelaşi timp, izvor de mari suferinţe pentru bătrâni şi sărăcire spirituală pentru atâtea familii.

Este necesar ca acţiunea pastorală a Bisericii să îi stimuleze pe toţi pentru a descoperi şi valorifica rolul bătrânilor în comunitatea civilă şi eclezială şi, în special, în familie. În realitate,

> viaţa bătrânilor ne ajută să facem lumină pe scara valorilor umane, să vedem continuitatea generaţiilor şi demonstrează interdependenţa poporului lui Dumnezeu. Pe lângă acestea, bătrânii au carisma de a depăşi barierele dintre generaţii, înainte ca acestea să vină la lumină. Câţi copii au găsit înţelegere şi iubire în ochii, în vorbele şi în dezmierdările bătrânilor!... Şi câţi bătrâni subscriu cu plăcere cuvintele inspirate ale Bibliei: „cununa bătrânilor sunt nepoţii lor! (*Pr* 17, 6)[60].

• Contribuţia bătrânilor

Nu vă lăsaţi surprinşi de tentaţia singurătăţii interioare. Chiar dacă problemele pe care urmează să le rezolvaţi sunt complexe, puterile vă lasă încet încet, iar organizaţiile sociale nu sunt bine puse la punct, legislaţia oficială întârzie, societatea egoistă se dovedeşte neînţelegătoare, voi nu sunteţi şi nici nu trebuie să vă simţiţi la marginea vieţii Bisericii, elemente pasive ale unei lumi într-un exces de mişcare, ci subiecte active ale unei perioade rodnice

---

[59] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către pelerinii din Umbria, 22 mai 1983.
[60] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 27.

uman şi spiritual din existenţa umană. Mai aveţi o misiune de îndeplinit, o contribuţie de oferit.

În conformitate cu planul divin, fiecare fiinţă umană în parte este o viaţă în creştere, din prima clipă a existenţei până la ultima respiraţie. Programul dezvoltării continue se proiectează în sus până la imitarea exaltantă a perfecţiunii lui Dumnezeu.

Nimeni nu are dreptul să spună „ajunge". Nu trebuie să vă opriţi, nici nu trebuie să vă consideraţi fiinţe la apus. În faţa ochilor lui Dumnezeu, această perioadă a existenţei voastre are o semnificaţie de har, pentru că viaţa umană, în orice stadiu al ei, este cea mai mare dintre valori, bineînţeles după viaţa lui Dumnezeu. Dacă societatea tehnologică nu o apreciază sau chiar o dispreţuieşte, cum se întâmplă deseori, lucrul acesta este cauzat de faptul că ea a intrat într-o fază de criză profundă, tocmai din momentul în care a crezut că e autorizată să respingă darul copiilor şi al bătrânilor. Această societate creează progresiva ei îmbătrânire, şi din cauza scăderii naşterilor, închizându-se într-un cerc fără viitor. Ei bine, în această mentalitate a consumismului superfluu şi a materialismului sistematic, voi puteţi şi trebuie să deveniţi factori de renaştere, determinând necesara inversiune de tendinţă, în familie şi în societate.

Problema bătrânilor este una dintre marile probleme ale societăţii, întrucât este aşa ceva. Nu e vorba doar de asistenţă, de binefacere şi de slujire. Trebuie favorizată actualizarea unei învechiri active. Problema primordială este valorificarea persoanelor. Trebuie făcut în aşa fel încât bogăţia umană şi spirituală, rezervele de experienţă şi de înţelepciune acumulate în cursul unei vieţi întregi să nu se risipească, ci să fie îndreptate spre binele generaţiilor mai tinere.

Pentru a atinge scopul, este necesar, înainte de toate, ca bătrânul să devină conştient de posibilităţile pe care le are la dispoziţie, pentru ca şi la o vârstă mai înaintată sufletul lui să se îmbunătăţească în continuare. În legătură cu acest punct, dragi fraţi şi surori, vreau să vă îndemn din tot sufletul să recurgeţi cât mai des şi intens la două mijloace uşoare de schimbare şi de elevare, pe care Domnul, în bunătatea sa, a binevoit să ni le pună la îndemână: rugăciunea şi jertfa. Datorită condiţiei speciale de vârstă în care vă găsiţi, vouă nu vă lipsesc nici ocaziile de suferinţă, nici timpul de rugăciune[61].

---

[61] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat grupurilor de Vârsta a Treia din diecezele italiene, 23 martie 1984.

• Iubire şi recunoştinţă faţă de bătrâni

În perioada Crăciunului, gândurile şi inimile noastre sunt îndreptate în chip special către copii. Şi este bine aşa, pentru că la Betleem s-a născut pentru noi Pruncul Isus.

Însă astăzi aş vrea ca gândurile noastre, inimile noastre şi, mai ales, rugăciunile noastre îndreptate spre cei mici şi spre cei tineri să fie purtate către cei *mai în vârstă*. Mă gândesc nu atât la cei de vârstă medie (în plinătatea puterilor fizice), ci mai degrabă la cei de vârstă înaintată: bunici, bunice, persoane îmbătrânite.

Aceste persoane sunt câteodată părăsite. Suferă din cauza îmbătrânirii lor. Suferă şi din cauza unor boli uşoare, pe care vârsta înaintată le aduce cu sine. Dar suferinţa lor cea mai mare este atunci când nu mai găsesc înţelegere şi recunoştinţa cuvenită din partea acelora de la care au dreptul să o aştepte.

Astăzi, în duminica de după Crăciun, consacrată cinstirii familiei din Nazaret, să ne amintim şi să medităm porunca a patra a lui Dumnezeu: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta". Această poruncă are o importanţă fundamentală pentru dezvoltarea *raporturilor dintre generaţii* nu doar în familie, ci şi în întreaga societate. Să-l rugăm pe Dumnezeu ca aceste raporturi să se dezvolte în spiritul celei de a patra porunci!

Tocmai la cei mai bătrâni trebuie să privim cu respect („cinsteşte!"); familiile le datorează lor existenţa, educaţia, întreţinerea, care deseori au fost plătite cu o muncă aspră şi cu multă suferinţă.

Nu pot fi trataţi ca şi cum de acum încolo ar fi inutili. Chiar dacă uneori le lipsesc puterile pentru a împlini acţiunile cele mai simple, au, în schimb, experienţa vieţii şi înţelepciunea, care de multe ori lipsesc de la cei tineri. Să medităm cuvintele sfintei Scripturi: „Cât de bine se potriveşte judecata cu părul alb, sfaturile cu cei bătrâni! Cât de bine se potriveşte înţelepciunea cu cei vârstnici, discernământul şi sfatul cu persoanele deosebite! Coroana celor în vârstă este o experienţă bogată, mândria lor e frica de Domnul".

De aceea, astăzi, gândurile şi rugăciunea papei se îndreaptă spre voi, bătrânilor. Sper că toţi cei prezenţi au plăcerea să intre în deplină sintonie cu papa; sper că intră astfel într-un chip deosebit cei mai tineri. Nepoţii îi iubesc pe bunicii şi bunicile lor şi, mai bine decât alţii, stau împreună cu ei.

În felul acesta, încheiem anul acesta în spiritul apropierii dintre generaţii, în spiritul înţelegeri reciproce şi al iubirii reciproce[62].

---

[62] IOAN PAUL AL II-LEA, *Angelus Domini*, 31 decembrie 1978.

• Rolul de neînlocuit al bătrânilor

Biserica vrea să-şi facă auzit glasul în sprijinul persoanelor în vârstă, atât de merituoase, dar, uneori, şi atât de nerespectate. De aceea, vă repet astăzi ceea ce am spus în noiembrie 1980, în catedrala din München: „Papa se închină cu respect în faţa bătrânilor şi-i invită pe toţi să facă acelaşi lucru împreună cu el. Bătrâneţea este o încoronare a etapelor vieţii. Ea aduce recolta a ceea ce s-a învăţat şi trăit, recolta a ceea ce s-a înfăptuit şi atins, recolta a ceea ce s-a suferit şi suportat. Ca în finalul unei mari simfonii, revin temele dominante ale vieţii într-o puternică sinteză sonoră. Iar această rezonanţă conclusivă conferă înţelepciune... bunătate, răbdare, înţelegere, iubire”.

În consecinţă, bătrânii sunt mai preţioşi ca niciodată şi, aş spune, indispensabili familiei şi societăţii. Ce mare ajutor oferă ei părinţilor tineri şi celor mici cu ştiinţa şi experienţa lor! Sfatul şi acţiunea lor sunt un avantaj pentru atâtea grupuri, din care şi ei fac parte, pentru atâtea iniţiative în mediul de viaţă eclezial şi civil. Toţi le suntem recunoscători!

Dar şi ei au nevoie, la rândul lor, să fie susţinuţi şi încurajaţi în dificultăţile în care s-ar putea afla din cauza sănătăţii şi a singurătăţii. Transmit sentimentele mele de preţuire vie tuturor acelor persoane care îşi găsesc timp şi ştiu cum să se apropie şi să-i ajute pe bătrânii mai nevoiaşi, părăsiţi sau uitaţi în ospicii, uneori lipsiţi de căldura umană.

În mod deosebit, adresez un gând de recunoştinţă şi de încurajare tinerilor care se consacră asistenţei spirituale şi sociale a bătrânilor. Este vorba de iniţiative luate de persoane singulare sau de mişcări şi asociaţii organizate, ce se inspiră din credinţa creştină, care arată că sub faţa celui nevoiaş se ascunde faţa lui Isus[63].

• Bătrânii vor să fie „acasă”

Comunitatea creştină poate primi foarte mult de la prezenţa senină a aceluia care este înaintat în vârstă. Mă gândesc mai ales la evanghelizare: eficacitatea sa nu depinde în principal de eficienţa operativă. În câte familii nu primesc nepoţii de la bunici primele noţiuni simple ale credinţei! Dar sunt şi multe alte domenii la care se poate extinde aportul benefic al persoanelor în vârstă. Duhul suflă cum şi unde vrea, slujindu-se deseori de nişte căi umane, care în ochii lumii apar de mică importanţă. Câte persoane nu găsesc înţelegere şi întărire

---

[63] IOAN PAUL AL II-LEA, *Angelus Domini*, 3 ianuarie 1982.

la persoanele în vârstă, singure sau bolnave, dar capabile să reverse curajul prin sfatul lor iubitor, prin rugăciunea lor tăcută, mărturia suferinţei primite cu lăsarea răbdătoare în voia lui Dumnezeu! Tocmai în timp ce le scad energiile şi li se reduc puterile, aceşti fraţi şi surori noastre devin mai preţioşi în planul misterios al providenţei.

De aceea, chiar şi sub acest aspect, pe lângă o evidentă exigenţă psihologică a bătrânului însuşi, locul cel mai natural pentru a trăi condiţia de bătrâneţe rămâne cel al mediului în care el este „acasă”, printre rude, cunoscuţi şi prieteni, şi unde mai poate aduce încă unele servicii. Pe măsură ce, prin prelungirea mediei de viaţă, pătura persoanelor în vârstă creşte, va fi tot mai urgentă promovarea acestei culturi a unei bătrâneţi acceptate şi valorificate, şi nicidecum marginalizate. Ideală este şi va fi rămânerea persoanei în vârstă în sânul familiei, garantându-i-se ajutoarele sociale eficiente în raport cu necesităţile crescânde pe care vârsta sau boala le comportă. Există totuşi situaţii în care împrejurările sfătuiesc sau impun intrarea lor în „case pentru bătrâni”, pentru ca bătrânul să se poată bucura de compania altor persoane şi să beneficieze de o asistenţă specializată. De aceea, aceste instituţii sunt lăudabile, iar experienţa ne arată că pot aduce o slujire preţioasă, în măsura în care se inspiră din principii nu numai de eficienţă organizatorică, ci dintr-o grijă iubitoare. În acest sens, totul devine mai uşor, dacă raportul stabilit din partea rudelor cu fiecare bătrân ajuns aici este într-o aşa manieră încât să-i ajute să se simtă persoane iubite şi, de asemenea, utile pentru societate[64].

- **Bătrânii slujesc evanghelia vieţii**

Un rol deosebit trebuie recunoscut *bătrânilor*. În timp ce în anumite culturi persoana mai înaintată în vârstă rămâne inserată în familie având un rol activ important, în alte culturi, în schimb, omul bătrân e simţit ca o povară inutilă şi e părăsit: într-un astfel de context, poate apărea mai uşor ispita de a recurge la eutanasie.

Marginalizarea sau, de-a dreptul, respingerea bătrânilor sunt intolerabile. Prezenţa lor în familie, sau cel puţin apropierea familiei de ei atunci când din cauza spaţiului restrâns de locuit sau din alte motive această prezenţă nu e posibilă, au o importanţă fundamentală în crearea unui climat de schimb reciproc şi de comunicare ce-i îmbogăţeşte pe toţi între diferitele vârste ale vieţii. Este, deci, important să se păstreze sau să se restabilească acolo unde s-a

---

[64] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către bătrâni* (1999), Editura Presa Bună, Iaşi 1999, 13.

pierdut, un fel de „pact” între generaţii, aşa încât părinţii bătrâni, ajunşi la capătul drumului lor, să poată afla în copii acceptarea şi solidaritatea pe care au avut-o ei înşişi faţă de aceştia când se aflau în pragul vieţii: o cere ascultarea faţă de porunca dumnezeiască de a-ţi cinsti tatăl şi mama. Dar nu doar atât. Bătrânul nu trebuie considerat doar ca obiect de atenţie, apropiere şi slujire. Şi el are o contribuţie preţioasă de adus la *evanghelia vieţii*. Datorită bogatului patrimoniu de experienţă acumulat de-a lungul anilor, el poate şi trebuie să fie dăruitor de înţelepciune, mărturie de speranţă şi iubire[65].

PARTEA A PATRA

SLUJIREA VIEŢII

I. O IUBIRE CARE UNEŞTE ŞI DĂ VIAŢA

- **Colaboratorii iubirii lui Dumnezeu creator**

Creând pe bărbat şi pe femeie după chipul şi asemănarea sa, Dumnezeu a încununat astfel opera sa creatoare: el îi cheamă să fie părtaşi în chip special la iubirea şi puterea de Creator şi Tată, prin intermediul cooperării libere şi responsabile a bărbatului şi femeii la transmiterea darului vieţii umane: „Dumnezeu i-a binecuvântat şi le-a zis: creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul, supunându-l”.

În felul acesta, rolul fundamental al familiei este slujirea vieţii, de a realiza în cursul istoriei binecuvântarea de la început a Creatorului, transmiţând prin naştere de la om la om chipul lui Dumnezeu.

Fecunditatea este rodul şi semnul iubirii conjugale, mărturia vie a deplinei dăruiri reciproce a soţilor: „Adevăratul cult al iubirii conjugale şi întreaga structură familială care naşte de aici, fără a trece cu vederea alte scopuri ale căsătoriei, tind să-i determine pe soţi să fie dispuşi cu tărie de suflet, să coopereze cu iubirea Creatorului şi Mântuitorului, care prin ei înmulţeşte mereu şi îmbogăţeşte familia sa”.

Fecunditatea iubirii conjugale nu se restrânge, deci, numai la procrearea copiilor – chiar dacă aceasta este înţeleasă în dimensiunea sa specific umană

---

[65] IOAN PAUL AL II-LEA, *Evangelium vitae*, 94.

– ci se lărgeşte şi se îmbogăţeşte cu toate acele roade ale vieţii morale, spirituale şi supranaturale pe care tatăl şi mama sunt chemaţi să le dea copiilor şi, prin copii, Bisericii şi lumii[66].

• Doctrina şi norma Bisericii: vechi şi mereu noi

Tocmai pentru faptul că iubirea soţilor este o participare specială la misterul vieţii şi al iubirii lui Dumnezeu însuşi, Biserica ştie că a primit misiunea specială de a păstra şi apăra demnitatea înaltă a căsătoriei şi responsabilitatea extrem de mare a transmiterii vieţii umane.

Astfel, continuând tradiţia vie a comunităţii ecleziale în cursul istoriei, recentul Conciliu Vatican al II-lea şi magisteriul predecesorului meu papa Paul al VI-lea, exprimat în enciclica sa *Humanae vitae*, au transmis timpurilor noastre o veste cu adevărat profetică, care reafirmă şi propune cu claritate doctrina mereu veche şi mereu nouă a Bisericii despre căsătorie şi despre transmiterea vieţii umane.

De aceea, în ultima lor adunare, părinţii sinodali au declarat textual: „Acest sfânt sinod, reunit în credinţă cu urmaşul lui Petru, ţine cu tărie cele ce s-au propus în Conciliul al II-lea din Vatican şi în enciclica *Humanae vitae*, în special că iubirea conjugală trebuie să fie pe deplin umană, exclusivă şi deschisă la noua viaţă”[67].

• Biserica este de partea vieţii

Doctrina Bisericii se află astăzi într-o situaţie socială şi culturală, care o face mai greu de înţeles, pe de o parte, iar pe de alta, mai urgentă şi de neînlocuit pentru promovarea binelui adevărat al bărbatului şi al femeii.

Într-adevăr, progresul ştiinţific şi tehnic pe care omul contemporan îl realizează mereu pentru dominarea naturii nu măreşte numai speranţa de a crea o omenire nouă şi mai bună, ci provoacă şi o îngrijorare, tot mai mare, pentru viitor. Unii se întreabă dacă e bine să trăieşti ori era mai bine de a nu se fi născut; se îndoiesc dacă este permis să îi aducă pe alţii la viaţă, din moment ce aceştia poate vor blestema propria lor viaţă într-o lume crudă, ale cărei cruzimi încă nu pot fi prevăzute. Alţii se gândesc că sunt singurii beneficiari ai avantajelor tehnicii şi îi exclud pe alţii cu mijloace anticoncepţionale sau cu

---

[66] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 28.

[67] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 29.

alte metode chiar mai rele. Alţii, încătuşaţi cum sunt de mentalitatea de consum şi cu unica preocupare de continuă creştere a bunurilor materiale, sfârşesc prin a nu mai înţelege nimic şi, de aceea, refuză bogăţia spirituală a unei noi vieţi umane. Motivul ultim al acestei mentalităţi este absenţa lui Dumnezeu din inima oamenilor, a lui Dumnezeu a cărui iubire singură este mai mare decât toate îngrijorările lumii şi le poate învinge pe toate.

S-a născut astfel o mentalitate împotriva vieţii (*anti-life mentality*), mentalitate care cuprinde multe probleme actuale: să ne gândim, de exemplu, la o anumită panică derivată din studiile de ecologie despre viitorul demografic al omenirii, care exagerează pericolul creşterii omenirii în detrimentul calităţii vieţii.

Dar Biserica crede cu tărie că viaţa umană, chiar slabă şi suferindă, este mereu un dar minunat al Dumnezeului bunătăţii. Împotriva pesimismului şi egoismului care umbresc lumea, Biserica este de partea vieţii, ştiind să descopere în fiecare viaţă umană splendoarea acelui „da” şi „amin” care este Cristos însuşi. Împotriva lui „nu” care invadează şi răneşte lumea, Biserica îi opune un „da” puternic, apărând în felul acesta omenirea şi omul de toţi aceia care uneltesc şi rănesc viaţa.

Biserica este chemată să arate din nou tuturor, cu cea mai clară şi puternică convingere, voinţa ei de a promova cu orice mijloace viaţa umană şi de a o apăra împotriva oricărei uneltiri la fiinţa ei, în orice stadiu de dezvoltare s-ar afla.

Pentru aceasta, Biserica condamnă, ca fiind o gravă ofensă adusă demnităţii umane şi dreptăţii, toate acele activităţi ale guvernelor sau ale altor autorităţi publice ce încearcă să limiteze în orice mod libertatea soţilor în a se hotărî cu privire la existenţa copiilor. Ca urmare, orice violenţă exercitată de aceste autorităţi în favoarea anticoncepţiei şi chiar a sterilizării şi a avortului procurat trebuie condamnată şi respinsă cu toată forţa. În acelaşi mod, trebuie detestate, pentru că sunt nedrepte, manevrele internaţionale care contribuie cu ajutoare economice pentru promovarea popoarelor, dar care sunt condiţionate de programarea anticoncepţionalelor, sterilizării şi provocării avortului[68].

- **Concepţia integrală despre om şi vocaţia lui**

În contextul unei culturi care deformează grav sau chiar a pierdut adevărata semnificaţie a sexualităţii umane, pentru că o smulge din raportul ei esenţial cu

---

[68] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 30.

persoana umană, Biserica simte acum mai urgentă şi de neînlocuit misiunea sa de a prezenta sexualitatea ca valoare şi obligaţie a întregii persoane create, bărbat şi femeie, după chipul lui Dumnezeu.

În această perspectivă, Conciliul al II-lea din Vatican a afirmat clar că,

> atunci când este vorba de a uni iubirea conjugală cu transmiterea responsabilă a vieţii, caracterul moral al comportamentului nu depinde numai de sincera intenţie şi de valorificarea motivelor, dar este determinat şi de *criterii obiective care îşi au baza în natura însăşi a persoanei umane şi a faptelor sale* şi sunt destinate la menţinerea în climat de adevărată iubire a întregului sens al dăruirii reciproce şi al procreării umane; iar toate acestea nu vor fi posibile dacă nu va fi cultivată cu suflet sincer virtutea castităţii conjugale.

Plecând de la „viziunea integrală asupra omului şi a vocaţiei lui nu numai naturale şi pământeşti, ci şi supranaturale şi veşnice", papa Paul al VI-lea a afirmat că doctrina Bisericii „e bazată pe legătura de nedespărţit dintre cele două semnificaţii (unitate şi procreaţie) ale actului conjugal, legătură pe care a voit-o Dumnezeu şi pe care omul nu o poate despărţi din proprie iniţiativă". Şi a încheiat confirmând că trebuie exclusă, fiind intrinsec lipsită de onestitate, „orice acţiune care, fie ca pregătire la actul conjugal, în împlinirea lui, sau în dezvoltarea urmărilor lui naturale, are ca scop sau mijloc de a face imposibilă procrearea".

Când soţii, recurgând la anticoncepţionale, despart aceste două semnificaţii pe care Dumnezeu creatorul le-a înscris în fiinţa bărbatului şi a femeii şi în dinamica comuniunii lor sexuale, devin „arbitrii" planului divin, „manipulând" şi înjosind sexualitatea umană, cu aceasta înjosindu-se pe ei înşişi şi alterând valoarea dăruirii totale. Astfel, limbajului genuin care exprimă dăruirea totală reciprocă a soţilor, anticoncepţia îi impune un limbaj obiectiv contradictoriu, acela de nedăruire totală unul altuia. De aici derivă nu numai refuzul pozitiv pentru o nouă viaţă, ci chiar falsificarea interioară a adevăratei iubiri conjugale, care e chemată a se dărui în totalitatea personală.

În schimb, atunci când soţii recurg la perioadele de infecunditate, respectând legătura de nedespărţit a semnificaţiei unitare şi procreative a sexualităţii umane, se comportă ca „miniştri" ai planului lui Dumnezeu şi „folosesc" sexualitatea conform dinamismului genuin al dăruirii „totale", fără manevre şi alterări[69].

---

[69] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 32.

● Politica demografică să respecte omul

Sfântul Scaun a urmărit discuţiile pe tema populaţiei în cursul acestor ani şi a studiat *ce implicaţii au factorii demografici asupra întregii familii umane*. Se înţelege uşor că situaţia populaţiei în lume este foarte complexă şi diferă de la regiune la regiune. În spatele fenomenelor demografice se ascund multe probleme care au de a face cu îmbunătăţirea situaţiilor de viaţă şi, deci, cu posibilitatea dată persoanelor de a trăi în mod demn, în dreptate şi în pace, pentru a putea să exercite dreptul sacru de a-şi forma o familie, de a aduce în lume copii şi de a-i creşte şi pentru a împlini astfel destinul lor veşnic, adică unirea cu Domnul iubitor care i-a creat. De aceea, Biserica catolică se interesează în mod pozitiv de unele probleme cum ar fi îmbunătăţirea sistemelor de învăţământ şi de sănătate, recunoaşterea rolului persoanelor bătrâne, încercarea de a lărgi posibilităţile indivizilor pentru a fi ei înşişi protagonişti activi în procesul de dezvoltare şi de construire a unui nou sistem economic global, bazat pe dreptate şi echitate.

Biserica recunoaşte rolul pe care îl au guvernele şi comunitatea internaţională de a studia şi de a trata cu simţ de răspundere problema populaţiei în contextul şi în perspectiva binelui comun a fiecărei naţiuni şi a întregii omeniri. Dar politicile demografice nu trebuie să considere persoanele ca nişte simple cifre, sau în termeni economici, sau în lumina vreunei alte prejudecăţi. Ele trebuie să respecte şi să promoveze demnitatea şi drepturile fundamentale ale persoanei umane şi ale familiei.

Demnitatea persoanei umane – a tuturor şi a fiecăruia – şi caracteristica sa unică de om şi de femeie, capacitatea sa de a contribui la bunăstarea societăţii au o importanţă primordială pentru Biserică, atunci când se intră în discuţiile despre populaţie. Într-adevăr, Biserica crede că demnitatea umană se bazează pe faptul că Dumnezeu a creat fiecare persoană, că am fost răscumpăraţi de Cristos şi că, în conformitate cu planul divin, ne vom bucura de Dumnezeu pentru totdeauna. Biserica trebuie să fie mereu un semn şi o apărătoare a caracterului transcendent al persoanei umane, redând speranţa acelora care altfel s-ar putea să nu mai aştepte ceva mai bun după viaţa prezentă. Această convingere a Bisericii este împărtăşită de alţii şi este în concordanţă cu cele mai tainice dorinţe ale inimii umane şi răspunde la aşteptările cele mai adânci ale persoanei umane. Deci demnitatea persoanei este o valoare de importanţă universală, susţinută de persoane de diferite religii, din diferite arii culturale şi naţionale. Acest accent pe valoarea persoanei cere respectarea vieţii umane, care este mereu un dar splendid al bunătăţii lui Dumnezeu. Împotriva

pesimismului şi egoismului care umbresc lumea, Biserica trece de partea vieţii şi lansează un apel pentru înfăptuirea unor eforturi mai mari în vederea corectării acelor situaţii ce ameninţă sau micşorează valoarea şi bucuria onestă a vieţii umane. Mă refer, aşadar, la cuvintele din îndemnul meu apostolic *Familiaris consortio*, care reflectă gândirea unanimă a Sinodului mondial al episcopilor din 1980 asupra familiei în lumea modernă.

Experienţele şi tendinţele anilor din urmă manifestă clar efectele foarte negative ale programelor contraceptive. Aceste programe au sporit permisivitatea sexuală şi au promovat o conduită iresponsabilă, cu grave consecinţe, în special asupra educaţiei tineretului şi asupra demnităţii femeilor. Noţiunea însăşi de „paternitate *responsabilă*" şi de „planificare *a familiei*" a fost violată prin distribuirea de contraconcepţionale la adolescenţi. În plus, de la programele contraceptive s-a trecut deseori, de fapt, la practica sterilizării şi a avortului, finanţată de guverne şi de organizaţii internaţionale[70].

- **Importanţa fundamentală a familiei**

Biserica subliniază *importanţa familiei*, care este „nucleul natural şi fundamental al societăţii şi are dreptul să fie ocrotită de către societate şi stat". La cererea Sinodului internaţional al episcopilor, Sfântul Scaun a publicat *Carta drepturilor familiei*, în care ea „face un apel către toate statele, organizaţiile internaţionale şi către toate instituţiile şi persoanele interesate, ca să respecte aceste drepturi şi să asigure recunoaşterea lor efectivă şi îndeplinirea lor". În acest document, familia este recunoscută ca „o comunitate de iubire şi de solidaritate, care este în mod unic înclinată spre învăţarea şi transmiterea valorilor culturale, etice, sociale, spirituale şi religioase, esenţiale pentru dezvoltarea şi bunăstarea propriilor membri şi a societăţii".

Familia este cu adevărat o comunitate de persoane legate împreună de iubire, de interesul reciproc, de obligaţii faţă de trecut şi faţă de viitor. Deşi membrii familiei sunt, în primul rând, soţii şi fiii lor, este important să se menţină un sens al familei drept o comunitate în care se întâlnesc diferite generaţii şi a cărei forţă rezidă în faptul că oferă un loc de identitate şi de siguranţă rudelor şi celor care sunt primiţi în sânul ei.

Familia are un rol unic şi de neînlocuit în transmiterea darului vieţii şi în oferirea unui climat mai bun pentru educaţia copiilor şi pentru inserarea lor în

---

[70] IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesaj* la Conferinţa internaţională despre populaţie (prima parte), 7 iunie 1984.

societate. Familia este primul loc unde copilul găseşte iubire şi e primit bine chiar din momentul conceperii şi, în continuare, în timpul procesului de creştere şi de dezvoltare.

Nesiguranţa viitorului nu ar trebui să micşoreze speranţa noastră în copii şi capacitatea noastră de a ne bucura de prezenţa lor. Acum, mai mult ca oricând, trebuie să reafirmăm convingerea noastră în valoarea copilului şi în contribuţia pe care copiii de astăzi o pot da întregii familii umane. Aşa cum spuneam şi în Adunarea generală a Naţiunilor Unite,

> în prezenţa reprezentanţilor atâtor naţiuni ale lumii aici reuniţi, doresc să-mi exprim bucuria că noi toţi găsim în copii, primăvara vieţii, anticiparea istoriei viitoare a fiecăreia dintre actualele noastre patrii pământeşti. Nu există ţară pe pământ, nu există sistem politic care poate să-şi facă o idee despre viitorul său altfel decât cu ajutorul imaginii acestor generaţii noi care vor primi de la părinţii lor moştenirea complexă a valorilor, datoriilor şi aspiraţiilor naţiunii căreia îi aparţin şi cea a întregii familii umane. Interesul faţă de copil, deja înainte de naştere, din primul moment al conceperii şi de-a lungul anilor copilăriei şi tinereţii, este experienţa primordială şi fundamentală a raportului dintre o fiinţă umană şi o altă fiinţă umană[71].

• Paternitatea responsabilă şi realismul conştient

Toţi ştim că hotărârea soţilor de a accepta să aducă pe lume un fiu şi de a-l creşte nu întotdeauna este uşoară şi că deseori e ocazie de jertfă. Biserica este în mod real conştientă de lucrul acesta, iar învăţătura sa despre *paternitatea responsabilă* se referă la cuplurile căsătorite – care numai ele au dreptul la procreaţie – pentru a le ajuta să ajungă la ceea ce trebuie să fie o decizie liberă, informată şi reciprocă cu privire la programarea naşterilor şi fixarea numărului de fii. Această hotărâre a părinţilor ar trebui să se bazeze pe recunoaşterea generoasă şi pioasă că au fost asociaţi de Dumnezeu în opera creaţiei şi pe responsabilitatea lor faţă de ei înşişi, faţă de fiii lor, de familia lor şi de societate. Ar trebui să fie o decizie bazată pe metodele moral acceptabile de distanţare sau de limitare a naşterilor, asupra cărora Biserica are dreptul şi datoria de a se pronunţa. De asemenea, guvernele şi organizaţiile internaţionale au obligaţia de a-i ajuta pe soţi creând o ordine socio-economică menită să favorizeze viaţa familială, naşterea şi educaţia fiilor şi furnizând o informaţie

---

[71] IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesaj* la Conferinţa internaţională despre populaţie (a doua parte), 7 iunie 1984.

corectă asupra situaţiei demografice, în aşa fel încât cuplurile să poată vedea cum se cuvine care sunt datoriile şi posibilităţile lor.

O atenţie specială ar trebui acordată *rolului femeilor în societatea modernă*. Îmbunătăţirea *status*-ului femeilor este importantă. În privinţa aceasta, nu ar trebui să neglijăm ajutorul pe care îl reprezintă femeile în familie, ele având capacitatea de neînlocuit de a creşte copilul şi de a-l călăuzi pe copilaş în prima fază a educaţiei. Această contribuţie specială a femeilor este deseori ignorată sau micşorată, privilegiind consideraţii economice sau posibilităţi de angajare, iar uneori chiar cu scopul de a scădea numărul fiilor. Eforturi constante ar trebui făcute pentru a asigura deplina integrare a femeilor în societate, recunoscând însă aşa cum trebuie importantul lor rol social în calitate de mame. Lucrul acesta ar trebui să comporte asistenţa sanitară a mamei şi copilului, un concediu adecvat de maternitate şi alocaţii familiale suplimentare.

Biserica are cunoştinţă despre iniţiativele în favoarea *bătrânilor* susţinute de UNPFA. Numărul persoanelor bătrâne este în creştere în multe ţări. Deseori, necesităţile lor sunt neglijate, aşa cum nu se cunoaşte nici ajutorul pe care ei îl dau societăţii. Ei au experienţă de viaţă, înţelepciune şi o răbdare specială în soluţionarea problemelor umane, de aceea, pot şi trebuie să fie membri activi ai societăţii de astăzi[72].

II. EDUCAŢIA CREŞTINĂ A COPIILOR

• Dreptul-datoria educativă a părinţilor

Obligaţia de educaţie îşi are rădăcinile în vocaţia iniţială a soţilor de a participa la opera creatoare a lui Dumnezeu, pentru că, aducând pe lume o nouă făptură din iubire şi pentru iubire, ceea ce în sine înseamnă vocaţie la creştere şi dezvoltare, părinţii îşi asumă obligaţia de a o ajuta efectiv să trăiască o viaţă pe deplin umană. Aşa cum a amintit Conciliul al II-lea din Vatican,

> deoarece au dat viaţă copiilor, părinţii au obligaţia gravă de a-i educa; ei sunt primii şi principalii lor educatori. Această funcţie educativă este atât de importantă încât, dacă lipseşte, poate fi înlocuită cu foarte mare greutate. Părinţilor le revine obligaţia de a crea în sânul familiei o atmosferă întărită de iubire şi evlavie faţă de Dumnezeu şi de oameni, atmosferă care favorizează educaţia completă a copiilor

---

[72] IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesaj* la Conferinţa internaţională despre populaţie (a treia parte), 7 iunie 1984.

în sens personal şi social. Deci, familia este prima şcoală a virtuţii sociale de care duce atâta lipsă societatea.

Dreptul şi datoria de educaţie a părinţilor sunt considerate ca *esenţiale* în legătură cu transmiterea vieţii umane; ca *originare şi primordiale*, în comparaţie cu misiunea educativă a altora, şi aceasta din cauza raportului de iubire care există între părinţi şi fii. Această educaţie este, în sfârşit, *de neînlocuit* şi *inalienabilă*, pentru că nu poate fi încredinţată cu totul altora şi nici uzurpată de alţii.

Pe lângă aceste caracteristici, nu poate fi dată uitării consideraţia că elementul cel mai radical al obligaţiei educative a părinţilor este *iubirea paternă şi maternă*; aceasta îşi găseşte angajarea în serviciul vieţii: iubirea părinţilor, din *izvor*, devine *sufletul* şi chiar *norma* care inspiră şi conduce acţiunea educativă concretă, îmbogăţind-o cu acele valori de gratitudine, perseverenţă, bunătate, slujire, dezinteres şi spirit de sacrificiu, care toate sunt cel mai preţios rod al iubirii[73].

- **Educaţia la valorile esenţiale ale vieţii umane**

Deşi sunt înconjuraţi de greutăţi ce se împotrivesc operei educative, mult agravate astăzi, părinţii trebuie să-şi formeze fiii cu încredere şi curaj pentru valorile esenţiale ale vieţii umane. Fiii trebuie să crească într-o libertate justă faţă de bunurile materiale, adoptând un stil de viaţă simplu şi auster, fiind convinşi că „omul este mai preţios prin ceea ce este decât prin ceea ce are".

Trăind într-o societate zdruncinată şi dezmembrată de tensiuni şi conflicte, din cauza ciocnirilor violente ale curentelor individualiste şi egoiste, fiii trebuie să se îmbogăţească nu numai în sensul adevăratei dreptăţi, care singură conduce la respectarea demnităţii personale a fiecăruia, ci, mai ales, în iubirea adevărată, înţeleasă ca grijă sinceră şi slujire dezinteresată faţă de alţii, în special faţă de cei săraci şi lipsiţi. Familia este prima şi fundamentala şcoală a sociabilităţii, pentru că este comunitate de iubire care ştie să afle în dăruirea de sine legea care o conduce şi o face să crească. Dăruirea de sine care inspiră iubirea soţilor între ei este modelul şi norma dăruirii de sine ce trebuie să se actualizeze între fraţi şi surori, precum şi între diferitele generaţii care sunt împreună în familie. Comuniunea şi participarea la trăirea zilnică în casă, în clipe de bucurie şi de

---

[73] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 36.

dificultate, reprezintă cea mai concretă şi eficace pedagogie pentru înscrierea activă, responsabilă şi fecundă a copiilor în orizontul larg al societăţii.

Educaţia la iubire ca dăruire de sine constituie şi premisa indispensabilă pentru părinţii chemaţi să ofere fiilor lor o clară şi delicată *educaţie sexuală*. În faţa unei culturi care „banalizează" în mare parte sexualitatea umană, deoarece o interpretează şi o trăieşte în mod reductiv şi sărăcit, legând-o în mod exclusiv de timp şi de plăcerea egoistă, slujirea educativă a părinţilor trebuie să insiste cu fermitate asupra unei culturi sexuale care să fie într-adevăr şi-n mod deplin personală: sexualitatea, de fapt, este o bogăţie a întregii persoane – trup, sentiment şi suflet – şi manifestă semnificaţia sa intimă în a purta persoana la dăruirea de sine în iubire.

Educaţia sexuală, drept şi datorie fundamentală a părinţilor, trebuie să se actualizeze mereu sub conducerea lor plină de grijă, fie în sânul familiei, fie în centrele de educaţie alese şi controlate de ei. În acest sens, Biserica insistă asupra legii subsidiarităţii pe care trebuie s-o respecte şcoala atunci când cooperează la educaţia sexuală, încadrându-se în spiritul care îi animă pe părinţi.

În acest context, este obligatorie şi *educaţia la castitate*, pentru că este virtutea care dezvoltă maturitatea autentică a persoanei şi o face capabilă de a respecta şi promova „semnificaţia matrimonială" a trupului. Mai mult, părinţii creştini îi vor acorda o atenţie şi o grijă deosebite, descoperind semnele chemării lui Dumnezeu prin educaţia la feciorie, forma superioară a dăruirii de sine care constituie sensul însuşi al sexualităţii umane.

Datorită legăturilor strânse care sunt între dimensiunea sexuală a persoanei şi valorile ei etice, datoria de educatori a părinţilor trebuie să-i conducă pe copii la cunoaşterea şi stima normelor necesare şi preţioase care garantează o creştere personală, *responsabilă* în sexualitatea umană.

Pentru aceasta, Biserica se opune cu tărie la o anumită formă de informare sexuală, ruptă de principiile morale şi aşa de răspândită, care nu este altceva decât o iniţiere la experimentarea plăcerii şi stimul ce duce la pierderea seninătăţii, chiar din anii nevinovăţiei, deschizându-se calea spre viciu[74].

- **Primii educatori sunt părinţii**

Pentru fiii voştri, voi, părinţilor, sunteţi şi trebuie să fiţi primii educatori importanţi: dând naştere în iubire şi din iubire la persoane noi, vă asumaţi

---

[74] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 37.

obligaţia de a le ajuta eficient să trăiască o viaţă în întregime umană şi creştină. Familia este prima şcoală de virtuţi umane şi sociale, de care au nevoie, în special astăzi, toate structurile civile şi politice. Este vorba de a-i educa pe fii în valorile esenţiale ale vieţii, în simţul adevărat al dreptăţii, al cinstei autentice, al respectării demnităţii proprii şi a altuia, dar mai mult în simţul iubirii adevărate, ca grijă şi slujire dezinteresată faţă de alţii, în special faţă de cei mai săraci şi nevoiaşi.

Educarea fiilor în marile valori ale credinţei creştine, în credinţa în Dumnezeu Tatăl, în Cristos, Fiul său, în Duhul Sfânt! Prima şcoală de cateheză este şi trebuie să fie familia! De la tata şi de la mama, de la fraţii şi surorile mai mari, copiii trebuie să primească, odată cu exemplele de viaţă creştină, tezaurul marilor adevăruri ale revelaţiei divine, pe care le vor adânci mai târziu printr-o cateheză sistematică în parohii, în institutele şi mişcările religioase.

Dar, mai ales, voi, părinţilor, trebuie să-i educaţi pe fiii voştri să se roage, să-i introduceţi în descoperirea treptată a tainei lui Dumnezeu şi în dialogul personal cu el. Această rugăciune făcută în familie, care e Biserica domestică, constituie pentru fii introducerea naturală în rugăciunea liturgică specifică din interiorul Bisericii. De aceea, este necesară participarea treptată a tuturor membrilor familiei creştine la Euharistie, mai ales la cea duminicală şi de sărbătoare, şi la alte sacramente, în special la cele ale iniţierii creştine[75].

- **Tinerilor, „de voi depinde viitorul!”**

Cristos ne cere să nu rămânem indiferenţi în faţa nedreptăţii, să ne angajăm responsabil în construirea unei societăţi mai creştine, a unei societăţi mai bune. Pentru aceasta, e necesar să îndepărtăm ura din viaţa noastră: să ne dăm seama că orice ideologie care proclamă violenţa şi ura ca soluţii pentru obţinerea dreptăţii este înşelătoare, falsă, incompatibilă cu urmarea lui Cristos. Iubirea învinge mereu, aşa cum şi Cristos a învins; iubirea a învins, deşi uneori, în faţa unor evenimente şi situaţii concrete, poate părea că este ineficientă. Şi Cristos dădea impresia că nu va reuşi. Dumnezeu poate întotdeauna mai mult.

În experienţa de credinţă cu Domnul, descoperiţi faţa aceluia care, fiind învăţătorul nostru, este singurul care poate să ceară ceva în întregime, fără limite. Optaţi pentru Isus şi refuzaţi idolatriile lumii, idolii care caută să seducă tineretul. Numai Dumnezeu este adorabil. Numai el merită dăruirea voastră întreagă.

---

[75] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* la întâlnirea cu familiile din Foggia, 24 mai 1987.

Este adevărat că vreţi să renunţaţi la idolul bogăţiei, la pofta de avere, de consumism, la banii nemunciţi?

Este adevărat că vreţi să refuzaţi idolul puterii, ca dominaţie asupra altora, şi nu ca atitudine de slujire fraternă aşa cum ne-a arătat Isus? Este adevărat?

Este adevărat că vreţi să refuzaţi idolul sexului, plăcerii, care frânează dorinţa voastră de a-l urma pe Cristos pe drumul crucii ce conduce la viaţă? Idolul care poate distruge iubirea.

Cu Cristos, cu harul său, veţi şti să fiţi generoşi pentru ca toţi fraţii voştri, oamenii şi, mai ales, cei mai nevoiaşi, să aibă parte de bunurile materiale şi de o formare şi de o cultură adecvată timpului nostru, menite să le îngăduie să-şi dezvolte talentele naturale pe care le-au primit de la Dumnezeu. În felul acesta, va fi mai uşor să fie atinse acele obiective de dezvoltare şi de bunăstare absolut necesare pentru ca toţi să poată trăi în demnitate şi ca fii ai lui Dumnezeu.

Tinere, ridică-te şi ia parte împreună cu sutele de mii de oameni şi femei din Biserică la misiunea neobosită de a vesti evanghelia, de a-i călăuzi cu gingăşie pe cei care suferă pe acest pământ şi de a căuta modalităţi de construire a unei ţări juste, a unei ţări care să trăiască în pace. Credinţa în Cristos ne învaţă că merită să lucrezi pentru o societate mai dreaptă, că merită să-l aperi pe cel nevinovat, oprimat şi sărac, că merită să suferi pentru a uşura suferinţa altuia.

Tinere, ridică-te! Eşti chemat să cauţi cu pasiune adevărul, să cultivi neobosit bunătatea, un om sau o femeie cu vocaţie de sfinţenie. Fie ca greutăţile prin care treci acum să nu te împiedice să iubeşti, să fii generos, ci să te provoace şi mai mult. Să nu oboseşti în slujire, să nu tăinuieşti adevărul, să depăşeşti momentele de frică, să fii conştient de limitele personale. Trebuie să fii puternic şi curajos, lucid şi statornic pe acest drum lung.

Nu te lăsa sedus de violenţă şi de miile de motive care par să o justifice. Greşeşte cel care spune că numai prin ea se ajunge la dreptate şi pace[76].

• Învăţaţi să fiţi oameni

Nu e bine ca omul să fie singur. Nu poate să trăiască singur pe pământ. Este chemat să-şi trăiască viaţa în comunitate. De aceea, apar *comunităţile*, prima şi cea mai fundamentală dintre ele fiind familia. Prin intermediul comunităţilor, în special prin intermediul familiei, omul se formează şi se maturizează ca om. Astfel, născut în comunitatea matrimonială a omului şi a femeii, omul datorează educaţia sa familiei. Fiind de acord cu semnificaţia deosebită a

---

[76] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către tinerii din Santiago, 2 aprilie 1987.

acestui cuvânt, educaţia e chemată să „umanizeze" omul. Încă din prima clipă a conceperii sale în sânul matern, omul *învaţă* treptat *să fie om*, iar această ucenicie fundamentală se identifică tocmai cu educaţia. Omul este viitorul familiei şi al omenirii întregi, dar viitorul său este strâns legat de educaţie.

Familia are dreptul primordial şi fundamental de *a educa*, însă îi revine şi *datoria* primordială şi fundamentală de *a educa*. În îndeplinirea acestei datorii esenţiale, care ţine îndeaproape de vocaţia sa, familia scoate apă din izvoarele marelui tezaur al omenirii întregi care este cultura, mai exact din cultura locului unde este înrădăcinată. Datorită acestei stări de lucruri, omul devine *moştenitorul trecutului* care în el se transformă în viitor: nu doar viitor al familiei proprii, ci şi al naţiunii şi al omenirii întregi (...)

Având în vedere generalizarea rapidă a fenomenelor sociale, cu urmări asupra mentalităţii şi comportamentului celulelor societăţii şi ale persoanelor, nu vreau să neglijez pregătirea conştiinţei umane şi creştine a tuturor în legătură cu aceste lucruri, deoarece marea cauză a familiei îi interesează pe toţi, şi să fac un apel către responsabilii direcţi ai culturii, îndeosebi ai culturii numite „de masă", către responsabilii educaţiei, către agenţii pastorali, să fac un apel, în sfârşit, către toţi aceia care pot contribui la menţinerea şi păstrarea unei situaţii favorabile a comunităţii conjugale şi familiale, unde, o dată cu transmiterea vieţii, apare obligaţia foarte gravă de a educa copilul. Iar voi, dragi taţi şi mame, conştienţi de faptul că familia voastră este prima şcoală de valorificare umană a fiilor pe care Dumnezeu vi i-a dat, veţi fi conştienţi, de asemenea, cu siguranţă, şi de această altă datorie care vă revine, şi anume de a pregăti totul sau de a insista asupra faptului ca fiii voştri să poată înainta armonios, în trăirea vieţii, bazaţi pe o adecvată formare umană şi creştină. Biserica se bucură când puterile legale în societate, dând importanţă pluralismului şi unei juste libertăţi religioase, „ajută familiile ca fiii să poată primi în toate şcolile o educaţie inspirată din principiile morale şi religioase ale familiilor înseşi"[77].

- **Şcolile catolice şi pluralismul educativ**

O parte importantă a vieţii ecleziale este educaţia catolică, în special şcolile catolice. Ştiu că *grija pentru educaţie* a caracterizat mereu viaţa Bisericii în provincia voastră ecleziastică şi pretutindeni în ţara voastră.

---

[77] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* la sfânta Liturghie dedicată familiei în sanctuarul Sameiro a Braga, Portugalia, 15 mai 1982.

Aşa cum învaţă Conciliul al II-lea din Vatican, responsabilitatea primordială a educaţiei fiilor le revine părinţilor. Educaţia începe în casă, unde viaţa familială tinde să înveţe virtuţile sociale şi iubirea faţă de Dumnezeu, şi faţă de aproapele. În acelaşi timp, Conciliul recunoaşte faptul că părinţii au nevoie de *ajutorul întregii societăţi* pentru a-şi îndeplini misiunea de educare a fiilor. În ceea ce o priveşte, *Biserica* a oferit mereu ajutor părinţilor pentru ca viaţa credincioşilor, încă din primii ani, să fie călăuzită de Spiritul lui Cristos. Biserica este convinsă puternic că o educaţie completă include în mod necesar *o dimensiune religioasă*. Dacă religia este neglijată sau dată deoparte în procesul de educaţie care formează inima şi sufletul naţiunii, atunci nu se va salva o moralitate demnă de om; dreptatea şi pacea nu vor ţine mult. Biserica este convinsă, de asemenea, că, prin grija faţă de educaţia catolică, se promovează şi „desăvârşirea integrală a persoanei umane, ca, de altfel, şi binele societăţii pământeşti şi edificarea unei lumi mai umane” (*GE* 3).

Această funcţie educativă asumă forme diferite, printre care *şcoala catolică* are o importanţă deosebită pentru misiunea Bisericii.

Astăzi problemele sunt atât de multe încât cer colaborare în societate şi în Biserică pentru a căuta *binele comun*. Îndeosebi situaţia în continuă schimbare pune la încercare şcolile catolice din punctul de vedere al resurselor umane şi financiare. În această perioadă a educaţiei catolice în ţara voastră, Bisericile voastre locale trebuie facă unele lucrări de reorganizare care conduc la acţiuni de închidere, fuzionare sau transfer. Este de înţeles faptul că părinţii sunt îngrijoraţi în privinţa fiilor lor şi învăţătorii în privinţa locurilor de muncă şi a perspectivelor de viitor. De aceea, este fundamental ca episcopii să arate direcţia justă în această fază de reorganizare, pentru a asigura educaţia catolică la un număr cât mai mare dintre membrii Bisericii şi pentru a asigura locul care li se cuvine şcolilor, precum şi justa şi înţeleapta lor structură educativă. Toate persoanele angajate în conducerea şcolilor catolice trebuie să colaboreze sub călăuza episcopilor, pentru ca aceste şcoli să poată desfăşura misiunea lor acum şi în viitor. Pentru mulţi, lucrul acesta va însemna sacrificarea opiniilor personale în vederea binelui comun.

Când trebuie luate decizii dificile cu privire la resursele umane şi materiale, să ne amintim cuvintele din *Gravissimum educationis*: „Păstorii Bisericii şi toţi credincioşii nu trebuie să renunţe la nici un efort... şi să vină în întâmpinarea mai ales a necesităţilor acelora care nu au mijloace economice sau sunt departe de darul credinţei” (nr. 9). Această preocupare este fundamentală pentru

angajarea fermă a Bisericii de a promova o societate mai *dreaptă*. De asemenea, este fundamentală pentru misiunea ei de evanghelizare[78].

- **Educaţia se hrăneşte din evanghelia iubirii**

În sfera educaţiei, *Biserica* are un rol specific de îndeplinit. În lumina tradiţiei şi a magisteriului conciliar, se poate spune că nu este numai vorba de *a încredinţa Bisericii* educaţia religioasă şi morală a persoanei, ci şi de a promova tot procesul educativ al persoanei „*cu*" *Biserica*. Familia este chemată să-şi îndeplinească sarcina sa educativă *în Biserică*, luând astfel parte la viaţa şi la misiunea eclezială, Biserica doreşte să educe mai ales *prin familie*, care e abilitată pentru aceasta prin sacramentul Căsătoriei, cu „harul stării" care decurge din acest sacrament şi prin carisma specifică ce îi este proprie oricărei comunităţi familiale.

Unul dintre domeniile în care familia este de neînlocuit este cu siguranţă cel al *educaţiei religioase*, care-i permite să se dezvolte ca „Biserică familială". Educaţia religioasă şi cateheza copiilor situează familia în Biserică ca un adevărat *subiect activ de evanghelizare şi de apostolat*. Este vorba despre un drept intim legat de *principiul libertăţii religioase*. Familiile, şi mai concret părinţii, au libertatea de a alege pentru copiii lor un model de educaţie religioasă şi morală determinat, corespunzător convingerilor lor. Dar chiar şi atunci când ei încredinţează aceste sarcini unor instituţii bisericeşti sau unor şcoli conduse de un personal religios, e necesar ca prezenţa lor educativă să rămână *constantă şi activă*.

În educaţie nu trebuie neglijată nici problema esenţială a *discernerii vocaţiei* şi, în acest cadru, în mod deosebit a *pregătirii la viaţa conjugală*. Biserica a depus eforturi şi iniţiative considerabile pentru pregătirea la căsătorie, de exemplu, sub forma unor întâlniri organizate pentru logodnici. Toate acestea sunt valabile şi necesare. Dar nu trebuie uitat că pregătirea la viitoarea viaţă de cuplu este *mai ales o sarcină a familiei*. Desigur, numai familiile cu maturitate spirituală pot să exercite această responsabilitate în mod adecvat. Se cuvine, aşadar, să subliniem necesitatea *unei strânse solidarităţi între familii* care se poate exprima în diverse tipuri de organizaţii, ca asociaţiile familiale pentru familii. Instituţia familială se află întărită de această solidaritate care apropie nu numai persoanele, ci şi comunităţile, angajându-le să se roage împreună şi

---

[78] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* despre procesul educativ adresat episcopilor englezi, 29 februarie 1988.

să caute, cu concursul tuturor, răspunsurile la întrebările esenţiale ce apar în viaţă. Oare aceasta nu este o formă preţioasă de *apostolat al familiilor* desfăşurat de familii? Este, aşadar, important ca familiile să caute să înnoade între ele legături de solidaritate. Între altele, aceasta le permite un schimb de servicii educative: părinţii sunt formaţi de către alţi părinţi, copiii de copii. Este astfel creată o tradiţie educativă deosebită, căreia caracterul de „Biserică familială" propriu familiei îi dă toată vigoarea.

Evanghelia iubirii este izvorul nesecat din care se hrăneşte orice familie umană în calitatea ei de „comuniune de persoane". Întregul proces educativ îşi găseşte în iubire sprijinul şi sensul său ultim, căci ea este pe deplin rodul dăruirii reciproce a soţilor. Datorită eforturilor, suferinţelor şi decepţiilor care însoţesc educaţia persoanei, iubirea este fără încetare supusă încercării. Pentru a face faţă, trebuie un izvor de putere spirituală care nu se găseşte decât în Cel care „a iubit până la sfârşit". *Educaţia se situează astfel pe deplin în perspectiva „civilizaţiei iubirii"*; depinde de ea şi contribuie în mare măsură la edificarea ei[79].

III. PARTICIPARE LA DEZVOLTAREA SOCIETĂŢII

• Familia, celula de bază a societăţii

„Deoarece Creatorul a toate a făcut din comunitatea conjugală începutul şi temelia societăţii umane", pentru aceasta, familia a devenit „celula vitală şi de bază a societăţii".

Familia are legături vitale şi organice cu societatea, pentru că este baza şi alimentul continuu al societăţii, prin obligaţia sa de a sluji viaţa: din familie se nasc cetăţenii şi în familie ei găsesc prima şcoală a acelor virtuţi sociale care sunt sufletul vieţii şi al dezvoltării societăţii înseşi.

Astfel, prin forţa naturii şi vocaţiei sale, departe de a se închide în ea însăşi, familia se deschide spre alte familii şi spre societate, asumându-şi propriul rol social (...)

Ca urmare, în faţa unei societăţi care riscă să fie mereu tot mai depersonalizată şi masificată, deci dezumanizată şi dezumanizantă, cu rezultatele negative ale atâtor forme de „evaziune" – cum sunt, de exemplu, alcoolismul, drogurile şi terorismul –, familia posedă şi descătuşează chiar şi azi energii formidabile capabile de a smulge omul din anonimat, de a-l menţine

---

[79] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 16.

conştient de demnitatea lui personală, de a-l îmbogăţi cu o omenitate profundă, de a-l insera activ în ţesutul organic al societăţii cu trăsăturile sale unice şi irepetabile[80].

- **Rolul social şi politic al familiei**

Rolul social al familiei nu se poate opri numai la opera de procreare şi educaţie, cu toate că această operă reprezintă prima formă de expresie a familiei, formă de neînlocuit.

Familiile, singure sau asociate, pot şi trebuie să se dedice multiplelor opere de slujire socială, mai ales în folosul celor săraci şi al tuturor acelor persoane ori situaţii, unde nu pot ajunge organizaţiile de prevenire şi de asistenţă socială ale autorităţilor publice.

Contribuţia socială a familiei are originalitatea sa, care cere să fie mai bine cunoscută şi mai prompt favorizată, mai ales datorită creşterii copiilor, antrenând, cât mai mult posibil, pe toţi membrii familiei (...)

Rolul social al familiilor este chemarea de a se exprima şi în intervenţii politice, în sensul că familiile trebuie să fie primele care să aibă grijă ca legile şi instituţiile statului să nu fie călcate, ci să susţină şi să apere pozitiv drepturile şi obligaţiile familiei. În acest sens, familiile trebuie să crească în conştiinţă că sunt protagoniste ale politicii familiale şi să-şi asume responsabilitatea de a transforma societatea; altfel, familiile vor fi primele victime ale acelor rele pe care se mulţumesc să le privească cu indiferenţă. Apelul Conciliului al II-lea din Vatican de a depăşi etica individualistă are, aşadar, valoare şi pentru familia ca atare[81].

- **Biserica şi statul în slujba familiei**

Familia şi căsătoria, care este temelia ei, sunt instituţii cărora întreaga comunitate civilă şi religioasă trebuie să le slujească. Dacă se înţelege faptul că „această societate formată din om şi femeie este prima formă de comuniune dintre persoanele umane”, atunci se acceptă faptul că orice iniţiativă în serviciul comunităţii matrimoniale şi familiale dă putere şi este un beneficiu pentru diferitele forme de convieţuire şi, în definitiv, pentru întreaga societate umană.

---

[80] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 42 şi 43.
[81] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 44.

Totuşi, se descoperă şi că această „societate de bază” are exigenţele sale naturale şi nu poate fi manipulată de ideologii sau concepţii parţiale despre societate. Introducerea de norme şi legi în reglementarea instituţiilor sociale, care ar putea să violeze exigenţele ei specifice sau să pună în dificultate şi într-o stare de lucruri răsturnată ceea ce de fapt este util familiei, sărăceşte şi privează întreaga societate de acele valori morale ce contribuie eficace la binele comun, lezând baza convieţuirii. Într-adevăr, nimic din ceea ce aduce prejudicii familiei nu poate fi în beneficiul societăţii.

Este important ca autorităţile publice şi cei care, prin activitatea lor ştiinţifică, se ocupă de ceea ce este în conformitate cu exigenţele autentice ale omului şi ale societăţii să înţeleagă ce înseamnă colaborarea adevărată între legislaţia civilă şi cea religioasă cu privire la drepturile familiei.

> Urmărind propria finalitate – învaţă Conciliul al II-lea din Vatican – Biserica nu comunică omului doar viaţa divină, ci răspândeşte şi lumina sa cu repercusiuni, într-un fel, asupra lumii întregi, mai ales pentru faptul că vindecă şi înalţă demnitatea persoanei, întăreşte unitatea societăţii umane şi introduce în munca zilnică a oamenilor un sens şi o semnificaţie mai adâncă.

De aceea, apărând concepţia creştină despre căsătorie şi familie, Biserica construieşte şi întăreşte şi comunitatea civilă cu legături ferme şi stabile de ordin moral.

Într-adevăr, adeziunea credincioşilor la învăţătura Bisericii despre căsătorie şi familie contribuie eficace la concretizarea faptului ca printre membrii unei comunităţi să domnească acele virtuţi morale care fac posibilă dreptatea şi fidelitatea, respectul persoanei, simţul răspunderii, înţelegerea reciprocă, întrajutorarea reciprocă.

Drepturile familiei nu sunt o temă pur spirituală şi religioasă, pe care, în consecinţă, societatea civilă o poate lăsa deoparte, ca şi cum nu ar fi o chestiune profund umană ce o priveşte îndeaproape.

Cu siguranţă, Biserica, promovând valorile fundamentale ale familiei, răspunde la obligaţiile misiunii sale, dar şi asupra autorităţilor civile apasă obligaţia de a promova salvgardarea unor asemenea drepturi care fac parte din bunurile de bază ale căsătoriei.

Destinul comunităţii umane este strâns legat de sănătatea instituţiei familiale. Atunci când, în legislaţia sa, puterea civilă nu recunoaşte că familia constituită în mod just este o valoare specifică pentru binele societăţii, când se comportă ca un spectator indiferent în faţa valorilor etice ale vieţii sexuale şi matrimoniale, atunci, nu doar că nu promovează binele şi păstrarea valorilor

umane, ci favorizează printr-un asemenea comportament disoluţia bunelor moravuri. La fel ca şi atitudinea permisivistă faţă de transmiterea vieţii în afara legilor naturale ale unirii conjugale, cu toate că poate rezolva unele probleme urgente cu privire la o paternitatea dorită, contribuie la întunecarea naturii şi a demnităţii căsătoriei.

Consider că e necesar să subliniez dreptul-datoria părinţilor de a-şi educa fiii. Obligaţia lor precisă este şi aceea de a forma în copil o personalitate matură, rod al patrimoniului valorilor vieţii.

> Această funcţie educativă – spune Conciliul al II-lea din Vatican – este atât de importantă încât, dacă lipseşte, cu greu poate fi înlocuită. Într-adevăr, părinţilor le revine misiunea de a crea în sânul familiei acea atmosferă însufleţită de iubire şi de evlavie faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni, care favorizează educaţia completă a fiilor în sens personal şi social. Aşadar, familia este prima şcoală de virtuţi sociale, de care au nevoie toate societăţile.

În ceea ce le priveşte, puterile publice, recunoscând acest drept-datorie a părinţilor, trebuie să favorizeze libertatea adevărată a învăţământului, pentru ca şcoala să coopereze, ca un fel de prelungire a familiei, şi să-i ajute pe copii să crească în acele valori fundamentale care sunt voite de cei ce le-au dat viaţa. Din păcate, libertatea învăţământului este limitată când, practic, din cauza dificultăţilor economice, familiile nu pot să aleagă orientarea formativă ce ar fi posibil să continue în mod adecvat opera lor educativă. De asemenea, când şcoala aleasă este catolică, părinţii au dreptul şi, de aceea, pot să ceară ca educaţia care se dă aici să fie în conformitate cu magisteriul Bisericii. Cazul contrar ar fi o înşelăciune ce ar leza virtutea dreptăţii[82].

- **Familia, primul spaţiu pentru angajarea socială**

Cuplul şi familia constituie *primul spaţiu pentru angajarea socială a credincioşilor laici*. Este o angajare care poate fi îndeplinită aşa cum se cuvine numai în convingerea valorii unice şi de neînlocuit a familiei pentru dezvoltarea societăţii şi a Bisericii însăşi.

Leagăn al vieţii şi al iubirii, în care omul „se naşte" şi „creşte", familia este celula fundamentală a societăţii. Acestei comunităţi trebuie să i se rezerve o grijă privilegiată, mai ales ori de câte ori egoismul uman, campaniile

---

[82] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către participanţii la „Colocviul" organizat de Institutul Pontifical „Utriusque iuris", Roma, 26 aprilie 1986.

antinatalitate, politicile totalitare, dar şi situaţiile de sărăcie şi mizerie fizică, culturală şi morală, ca şi mentalitatea hedonistă şi consumistă, fac să sece izvoarele vieţii, în timp ce ideologiile şi diferitele sisteme, împreună cu formele de dezinteres şi de lipsă de iubire, atentează la funcţia educativă proprie familiei.

Astfel, este urgentă o acţiune vastă, profundă şi sistematică, susţinută nu numai de cultură, dar şi de mijloacele economice şi de instrumentele legislative, destinată să asigure familiei misiunea sa de a fi *locul primar al „umanizării”* persoanei şi societăţii.

Angajarea apostolică a credincioşilor laici constă, înainte de toate, în a face familia conştientă de identitatea sa de prim nucleu social de bază şi de rol original în societate, pentru a deveni ea însăşi tot mai mult *protagonistul activ şi responsabil* al propriei creşteri şi al propriei participări la viaţa socială. În felul acesta, familia va putea şi va trebui să ceară de la toţi, începând cu autorităţile publice, respectarea acelor drepturi care, salvând familia, salvează însăşi societatea.

Tot ceea ce este scris în exortaţia *Familiaris consortio* privind participarea la dezvoltarea societăţii şi ceea ce a formulat Sfântul Scaun, la invitaţia Sinodului episcopilor din 1980, prin *Carta drepturilor familiei*, reprezintă un program operativ, complet şi organic pentru toţi credincioşii laici care, din diferite raţiuni, sunt interesaţi în promovarea valorilor şi exigenţelor familiei: un program a cărui realizare trebuie urgentată cu o rapiditate şi o hotărâre cu atât mai mare cu cât devin mai grave ameninţările faţă de stabilitatea şi rodnicia familiei şi cu cât devine mai apăsătoare şi mai sistematică tentativa de marginalizare a familiei şi zădărnicire a ponderii ei sociale.

Aşa cum o dovedeşte experienţa, civilizaţia şi robusteţea popoarelor depind mai ales de calitatea umană a familiilor lor. De aceea, angajarea apostolică faţă de familie dobândeşte o incomparabilă valoare socială. În ceea ce o priveşte, Biserica este profund convinsă de aceasta, ştiind foarte bine că „viitorul omenirii trece prin familie”[83].

- **Opoziţia faţă de avort, cultura morţii**

Vreau să vă spun numaidecât că viaţa constituie una dintre acele valori esenţiale, pentru tutelarea şi promovarea căreia există societatea şi se articulează în structurile sale. Nimeni nu poate aprecia această valoare aşa cum

---

[83] IOAN PAUL AL II-LEA, Îndemnul apostolic *Christifideles laici* (30 decembrie 1988), 40.

o face creştinul, care crede într-un Dumnezeu ce se revelează nu ca „Dumnezeul morţilor, ci al celor vii, deoarece toţi trăiesc prin el”, un Dumnezeu care, pentru a reînnoi faţa şi inima omenirii, l-a trimis pe pământ pe Fiul său, în care se află izvorul vieţii.

Datorită acestor motive, într-o epocă în care pare să domine peste tot cultura morţii, Biserica este angajată să ilumineze şi să atragă atenţia printr-o pastoraţie insistentă opiniei publice din orice ţară cu scopul de a favoriza o inversare a tendinţei.

De când s-a născut, mişcarea voastră s-a angajat generos să colaboreze cu alte forţe de bună voinţă, mai întâi pentru a împiedica intrarea în vigoare, apoi pentru a atenua efectele unei legi ce autorizează suprimarea celor nevinovaţi şi se foloseşte tot mai mult ca mijloc de control al naşterilor. Astăzi oferă ajutor mamelor în dificultate şi familiilor în pericol, îndemnând pe fiecare să-şi împlinească propriile responsabilităţi, pentru ca structurile sanitare şi, în special, Centrele de sfătuire pentru familii să fie locuri unde viaţa este apărată aşa cum se cuvine, şi nu întreruptă prematur.

Este o lucrare care merită orice fel de încurajare din partea celor ce se îngrijesc de viitorul moral şi civil al istoriei.

Eliminarea vieţii celui ce trebuie să se nască este astăzi, din păcate, un fenomen foarte răspândit în lume, chiar şi în naţiunile cu milenare tradiţii creştine, cum e Italia. Finanţat din contribuţia banului public, fenomenul este facilitat de legile umane printr-un ansamblu de argumentări, a cărui înşelăciune şi lipsă de consistenţă este uşor de întrevăzut.

În realitate, avortul este o mare înfrângere a omului şi a societăţii civile. Prin avort se sacrifică viaţa unei fiinţe umane pentru bunuri de valoare inferioară, invocând motive deseori inspirate din lipsa de curaj şi de încredere în viaţă şi uneori din dorinţa unei bunăstări rău înţelese. Iar statul, în loc să intervină – aceasta fiind misiunea sa – pentru a apăra pe cel nevinovat în pericol, prevenind suprimarea şi asigurându-i prin mijloace adecvate existenţa şi creşterea, autorizează şi chiar îşi dă concursul în executarea unei sentinţe de moarte.

Aceasta este una dintre consecinţele cele mai îngrijorătoare ale materialismul teoretic şi practic, care, negându-l pe Dumnezeu, sfârşeşte prin negarea şi a omului în esenţiala sa dimensiune transcendentă, şi este un rod al hedonismului consumist, care vede în interesul imediat scopul activităţii umane.

Biserica a intervenit de fiecare dată cu claritate şi vigoare pentru a denunţa avortul fie ca ofensă gravă la adresa legii lui Dumnezeu, singurul Domn al

vieţii, fie ca violare a dreptului primordial şi intangibil al persoanei umane de a exista. Ea va continua să intervină pentru a-i convinge pe oameni să reaşeze la baza societăţii valorile morale fundamentale, fără de care nu se poate construi o convieţuire cu adevărat civilă. Într-adevăr, civilizaţia se măsoară, întâi de toate, prin respectul şi promovarea vieţii în arcul întreg al existenţei umane.

Dragii mei, în doi februarie care vine veţi celebra a opta zi pentru viaţă. Cu acest prilej, intenţionez să vă încurajez din toată inima pe voi şi pe colaboratorii voştri pentru a continua fără întrerupere lucrarea voastră, pentru a o îmbunătăţi cât priveşte calitatea şi puterea de pătrundere, pentru a o dezvolta în toată gama articulaţiilor sale.

Vă daţi seama că lupta este grea.

Să nu pierdeţi niciodată claritatea ideilor, nici impulsul idealului, nici dinamismul necesar de a continua. Nu vă descurajaţi din cauza complexităţii şi lungimii confruntării. Adevărul şi binele, chiar dacă nu imediat, în cele din urmă vor învinge.

Străduiţi-vă să uniţi toate energiile disponibile, care sunt multe şi trebuie trezite. Scuturaţi sectoarele care se refugiază în agnosticism sau în dezangajare. Apelaţi la rezerva inepuizabilă a voluntariatului. În acest câmp, care depăşeşte puterile umane, să invocaţi mereu ocrotirea Fecioarei Mame, Maria preasfântă[84].

- **Destinul Europei este în mâinile voastre**

Tema asupra căreia v-aţi concentrat reflecţiile are o importanţă decisivă pentru viitorul Europei, ba chiar pentru fiecare popor şi naţiune. Respectarea necondiţionată a dreptului la viaţă pe care îl are persoana umană, deja concepută şi încă nenăscută, este unul dintre pilaştrii pe care se sprijină orice societate civilă. Când un stat pune la dispoziţie instituţiile sale pentru ca cineva să poată traduce în act voinţa de suprimare a celui conceput, renunţă la una dintre datoriile sale de bază şi la însăşi demnitatea sa de stat. Sfântul Toma de Aquino, unul dintre cei mai mari învăţători ai conştiinţei europene, învaţă că legea civilă „are putere de lege în măsura în care este dreaptă". Această dreptate – după cum explică Doctorul angelic – se întemeiază pe legea naturală,

---

[84] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către membrii „Movimento per la vita", Roma, 25 ianuarie 1986.

astfel încât o lege care nu este în conformitate cu ea, conchide el, „nu este o lege, ci coruperea legii”.

Nu este necesar să recurgem la lumina credinţei creştine pentru a înţelege aceste adevăruri de fond. Când Biserica face apel la ele, nu vrea să introducă un stat creştin: ea vrea doar să promoveze un stat uman. Un stat care să recunoască faptul că datoria sa de bază este apărarea drepturilor fundamentale ale persoanei umane, în special a celei mai slabe. Şi cine este mai slab decât persoana zămislită şi încă nenăscută?

Dar voi aţi vrut să reflectaţi în special asupra dreptului la viaţă pe care îl are cel zămislit şi destinul Europei. Este uşor de observat contradicţia stridentă dintre legalizarea avortului, de acum înainte în act, din păcate, în aproape toată Europa, şi ceea ce constituie măreţia culturii europene. Având rădăcinile sale majore în moştenirea greacă şi latină, ea a găsit în creştinism aportul iluminant ce i-a îngăduit să se întindă împreună cu creştinismul către orizonturi de măreţie superioară. Europa a descoperit demnitatea fiecărei persoane umane ca atare: o descoperire care a făcut din cultura europeană o cultură în mod eminent umanistă. Fiind înrădăcinată în latinitate, e a fost şcoala dreptului, înţeles ca organizare raţională a vieţii sociale bazate pe dreptate. Moştenind cultura greacă, cultura europeană a văzut în folosirea justă a raţiunii – concepută ca facultate de pătrundere a realităţii ce nu se lasă dominată de propriile interese particulare – unul dintre semnele cele mai clare ale măreţiei omului.

Ei bine, în acest incomparabil patrimoniu cultural, legalizarea avortului s-a inserat ca un element străin, purtând în sine germenele corupţiei. Cum se poate vorbi în continuare de demnitatea oricărei persoane, câtă vreme se îngăduie uciderea celei mai slabe şi a celei mai nevinovate? În numele cărei dreptăţi se face cea mai nedreaptă discriminare a persoanelor, declarând că unele sunt demne de apărare, iar altora această demnitate le este negată? Ce fel de raţiune se actualizează aici, dacă şi pentru motive utilitariste sau hedonistice se îngăduie eliminarea unui nevinovat? Într-adevăr, în legătură cu această problemă, Europa îşi joacă destinul său viitor, deoarece dă semne de decadenţă morală şi de sărăcire demografică, riscând astfel să risipească un patrimoniu cultural ce i-a fost transmis de gânditori iluştri, mari jurişti şi sfinţi admirabili.

Prezenţa voastră, zelul cu care aţi participat la aceste zile de studiu arată însă cât de serioasă şi adâncă este voinţa voastră de a schimba direcţia de mers pe acest drum. Nu vă temeţi de greutatea acestei misiuni. Să nu vă frâneze mersul faptul că sunteţi o minoritate. Istoria Europei arată că, nu de puţine ori, marile salturi calitative ale culturii sale au fost favorizate de mărturia unor solitari, care deseori a fost plătită cu sacrificiu personal. Forţa este în adevărul însuşi,

şi nu în cifre. Europa de mâine este în mâinile voastre. Fiţi vrednici de această misiune. Voi vă străduiţi să redaţi Europei demnitatea sa: aceea de a fi locul unde persoana, fiecare persoană, este confirmată în demnitatea sa incomparabilă[85].

- **Familia şi societatea**

Familia este o comunitate de persoane, cea mai mică celulă socială, şi, ca atare, este o instituţie fundamentală pentru viaţa oricărei societăţi.

Ce aşteaptă de la societate familia ca instituţie? Înainte de toate, să fie *recunoscută în identitatea sa* şi admisă în calitate de *subiect social*. Această natură de subiect este legată de identitatea proprie căsătoriei şi familiei. Căsătoria, care se află la baza instituţiei familiei, constă într-un legământ prin care „un bărbat şi o femeie alcătuiesc între ei o comunitate pe toată viaţa, orânduită prin caracterul ei natural spre binele soţilor, ca şi spre generarea şi educarea copiilor”. Numai o astfel de unire poate fi recunoscută şi confirmată drept „căsătorie” în sânul societăţii. Din contră, celelalte uniri de persoane, care nu răspund condiţiilor amintite mai sus, nu pot fi recunoscute, chiar dacă astăzi se răspândesc, în această privinţă, tendinţe foarte periculoase pentru viitorul familiei şi al societăţii înseşi.

Nici o societate umană nu se poate expune riscului permisivităţii în probleme de fond privind esenţa căsătoriei şi a familiei! O astfel de permisivitate morală nu poate decât să aducă prejudicii exigenţelor autentice ale păcii şi ale comuniunii dintre oameni. Înţelegem astfel de ce Biserica apără cu tărie identitatea familiei şi de ce incită instituţiile competente, în special pe cele responsabile de viaţa politică, precum şi organizaţiile internaţionale, să nu cedeze ispitei unei aparente şi false modernităţi.

Comunitate de viaţă şi de iubire, familia este o realitate socială temeinic înrădăcinată şi, într-un mod cu totul deosebit, o *societate suverană*, chiar dacă ea este condiţionată în diferite privinţe. Afirmarea suveranităţii instituţiei-familie şi constatarea multiplelor sale condiţionări ne fac să vorbim despre *drepturile familiei*. În legătură cu acest subiect, Sfântul Scaun a publicat în 1983 *Carta drepturilor familiei*, care îşi păstrează încă întreaga actualitate.

Drepturile familiei sunt strâns *legate de drepturile omului*. Într-adevăr, dacă familia este comuniune de persoane, împlinirea ei depinde, în mod

---

[85] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către participanţii la congresul despre „Il diritto alla vita e l'Europa”, Roma, 18 decembrie 1987.

semnificativ, de justa aplicare a drepturilor persoanelor care o alcătuiesc. Câteva dintre aceste drepturi privesc în mod imediat familia, ca dreptul părinţilor la procrearea responsabilă şi la educarea copiilor; alte drepturi, dimpotrivă, privesc nucleul familial numai în mod indirect: printre acestea, o importanţă deosebită o au dreptul la proprietate, în special la ceea ce numim proprietatea familială şi dreptul la muncă.

Cu toate acestea, drepturile familiei *nu sunt simpla sumă matematică* a drepturilor persoanei, familia fiind *ceva mai mult* decât suma membrilor ei luaţi separat. Ea este comunitate de părinţi şi de copii, uneori o comunitate compusă din mai multe generaţii. Din acest motiv, calitatea sa de subiect, care se realizează după planul lui Dumnezeu, fundamentează şi cere drepturi particulare şi specifice. Plecând de la principiile morale enunţate, *Carta drepturilor familiei* consolidează existenţa instituţiei familiale în ordinea socială şi juridică a „marii" societăţi: a naţiunii, a statului şi a comunităţilor internaţionale. Fiecare dintre aceste „mari" societăţi este cel puţin indirect condiţionată de existenţa familiei; pentru aceasta, definirea datoriilor şi a drepturilor „marii" societăţi faţă de familie este o chestiune extrem de importantă şi de esenţială.

În primul rând, găsim legătura cvasiorganică ce se instaurează între *familie* şi *naţiune*. Fireşte, nu putem vorbi de naţiune în sens propriu în toate cazurile. Dar există grupuri etnice care, deşi nu pot fi considerate ca adevărate naţiuni, acced totuşi într-o oarecare măsură la rangul de „mare" societate. Într-o ipoteză, ca şi în cealaltă, legătura familiei cu grupul etnic sau cu naţiunea se sprijină, înainte de toate, pe *participarea la cultură*. Într-un sens, părinţii dau naştere şi pentru naţiune unor copii, ca să facă parte dintre membrii acesteia şi să participe la patrimoniul ei istoric şi cultural. De la început, identitatea unei familii se dezvoltă într-o oarecare măsură după imaginea identităţii naţiunii căreia îi aparţine.

Participând la patrimoniul cultural al naţiunii, familia contribuie la *suveranitatea specifică* ce se naşte din cultura şi limba sa. Am abordat această problemă la Adunarea UNESCO de la Paris, în 1980, şi am revenit de nenumărate ori asupra ei, din pricina importanţei sale de netăgăduit. Datorită culturii şi limbii, nu numai naţiunea, ci fiecare familie îşi găseşte *suveranitatea spirituală*. Altfel, ar fi greu de explicat numeroase evenimente vechi şi recente, fericite şi dureroase, victorii şi înfrângeri, care arată cât de organic este legată familia de naţiune şi naţiunea de familie.

Legătura familiei cu *statul* este în parte asemănătoare şi în parte diferită. Într-adevăr, statul se distinge de naţiune prin structura sa mai puţin „familială",

căci este organizat în funcţie de un sistem politic şi în mod mai „birocratic”. Cu toate acestea, chiar şi sistemul statului are într-un sens un „suflet”, în măsura în care răspunde naturii sale de „comunitate politică” orânduită juridic în vederea binelui comun. Familia se află în relaţie strânsă cu acest „suflet”, ea este legată de stat tocmai în virtutea *principiului subsidiarităţii*. Într-adevăr, familia este o realitate socială care nu dispune de toate mijloacele necesare pentru a-şi realiza finalităţile proprii, îndeosebi în domeniile instruirii şi ale educaţiei. Statul este atunci chemat să intervină după principiul menţionat: acolo unde familia îşi este sieşi suficientă, se cuvine să fie lăsată să acţioneze în mod autonom; o intervenţiei excesivă a statului s-ar vădi nu numai nerespectuoasă, ci şi dăunătoare, căci ar constitui o violare evidentă a drepturilor familiei; numai acolo unde ea nu-şi este în mod real suficientă sieşi, statul are calitatea şi datoria de a interveni.

În afara domeniului educaţiei şi al instruirii la toate nivelele, ajutorul statului, care în orice caz nu trebuie să excludă iniţiativele persoanelor private, se exprimă, de exemplu, în instituţiile care vizează salvgardarea vieţii şi sănătăţii cetăţenilor şi, îndeosebi, în măsurile de prevedere care privesc lumea muncii. *Şomajul* constituie în zilele noastre una dintre ameninţările cele mai serioase pentru viaţa familială, preocupă pe bună dreptate politica statelor şi este un obiect de reflecţie atentă pentru doctrina socială a Bisericii. Mai mult ca oricând, în consecinţă, este indispensabil şi urgent să-i aducem remedii prin soluţii curajoase, ştiind să ne întoarcem privirea, chiar dincolo de graniţele naţionale, către numeroasele familii pentru care lipsa de lucru se traduce printr-o situaţie de mizerie dramatică.

Vorbind despre muncă în legătură cu familia, se cuvine să subliniem importanţa şi ponderea *muncii femeilor în căminul lor*: trebuie să *fie recunoscută şi valorizată la maximum*. „Datoria” femeii care, după ce a dat naştere unui copil, îl hrăneşte, îl îngrijeşte şi are grijă de educaţia lui, în special în decursul primilor ani, este atât de mare încât nu se poate compara cu nici o muncă profesională. Acest lucru trebuie afirmat limpede, la fel cum trebuie apărat orice alt drept legat de muncă. Maternitatea, cu toate ostenelile pe care le cuprinde, trebuie să dobândească o recunoaştere chiar economică cel puţin egală cu aceea a celorlalte munci prestate pentru a întreţine familia într-o perioadă atât de delicată a existenţei sale.

Se cuvine cu adevărat să nu se precupeţească nici un efort pentru ca familia să fie recunoscută ca *societatea primordială* şi, într-un sens, „suverană”. „Suveranitatea” sa este indispensabilă pentru binele societăţii. O naţiune cu adevărat suverană şi puternică din punct de vedre spiritual este întotdeauna

compusă din familii puternice, conştiente de vocaţia lor şi de misiunea lor în istorie. Familia se situează în centrul tuturor acestor probleme şi al acestor îndatoriri: a o surghiuni într-un rol subaltern şi secundar, îndepărtând-o de la locul care-i revine în societate, înseamnă a cauza un grav prejudiciu creşterii autentice a întregului corp social[86].

IV. PARTICIPAREA LA VIAŢA ŞI LA MISIUNEA BISERICII

- **Familia în misterul Bisericii**

Între rolurile fundamentale ale familiei creştine este şi rolul eclezial, adică familia este în serviciul edificării împărăţiei lui Dumnezeu în istorie prin participarea la viaţa şi misiunea Bisericii.

Pentru a înţelege mai bine baza, conţinutul şi caracteristicile acestei participări, trebuie studiate adânc legăturile multiple şi profunde, care leagă Biserica de familia creştină, făcând din familie o „Biserică în miniatură" (*ecclesia domestica*), aşa încât familia, în felul ei, este imaginea vie şi reprezentarea istorică a misterului însuşi al Bisericii.

În primul rând, este Biserica, mama cea care dă viaţă, educă şi edifică familia creştină, împlinind misiunea de mântuire pe care a primit-o de la Domnul său. Prin proclamarea cuvântului lui Dumnezeu, Biserica revelează familiei creştine adevărata sa identitate, adică ceea ce ea este şi trebuie să fie după planul lui Dumnezeu. Prin celebrarea sacramentelor, Biserica îmbogăţeşte şi întăreşte familia creştină cu harul lui Cristos, în vederea sfinţirii ei pentru gloria Tatălui; iar prin proclamarea reînnoită a poruncii noi a iubirii, Biserica însufleţeşte şi călăuzeşte familia creştină la slujirea iubirii, pentru a imita şi a reînvia aceeaşi iubire de dăruire şi de sacrificiu, pe care Cristos Isus o nutreşte pentru întreaga omenire.

La rândul ei, familia creştină este inclusă în misterul Bisericii până la acel punct de a lua parte, în felul ei, la misiunea de mântuire proprie Bisericii, anume: soţii şi părinţii creştini, prin puterea sacramentului, „au starea lor de viaţă şi, în funcţia lor, darul propriu în mijlocul poporului lui Dumnezeu". De aceea, nu numai că „primesc" iubirea lui Cristos, devenind comunitate „mântuită", dar sunt chemaţi să „transmită" fraţilor aceeaşi dragoste a lui Cristos, devenind în felul acesta comunitate „*care mântuieşte*". Astfel, familia

---

[86] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 17.

creştină, în timp ce este opera şi semnul fecundităţii supranaturale a Bisericii, devine simbol, mărturie şi participare la maternitatea Bisericii[87].

- **Familia creştină crede şi evanghelizează**

În măsura în care familia creştină primeşte evanghelia şi se maturizează în credinţă, ea devine evanghelizatoare. Să îl mai ascultăm încă o dată pe papa Paul al VI-lea:

> Familia, ca şi Biserica, trebuie să fie un spaţiu unde evanghelia este transmisă şi de unde iradiază evanghelia. Deci, în intimitatea unei familii conştiente de această misiune, toţi membrii familiei evanghelizează şi sunt evanghelizaţi. Părinţii nu numai că transmit copiilor evanghelia, ci pot primi de la ei evanghelia trăită adânc. O astfel de familie devine evanghelizatoare pentru multe familii în mediul unde-şi desfăşoară activitatea.

Aşa cum au amintit părinţii sinodali, reluând apelul lansat la Puebla, viitoarea evanghelizare depinde în mare parte de Biserica domestică – familia. Această misiune apostolică a familiei este însămânţată la botez şi primeşte de la harul sacramental al Căsătoriei o nouă forţă pentru a transmite credinţa, pentru a sfinţi şi transforma societatea actuală după planul lui Dumnezeu.

Familia creştină, mai ales astăzi, are vocaţia specială de a fi martoră a legământului învierii lui Cristos, prin iradierea constantă a bucuriei iubirii şi a siguranţei speranţei, de care trebuie să dea mărturie: „Familia creştină proclamă cu glas viu virtuţile prezente ale împărăţiei lui Dumnezeu şi speranţa în viaţa fericită”.

Necesitatea absolută a catehezei familiale este cerută cu mai multă tărie în anumite împrejurări pe care Biserica le întâlneşte în diferite locuri, şi anume: „acolo unde legislaţia antireligioasă interzice educaţia în credinţă sau acolo unde necredinţa ori secularizarea fac imposibilă o adevărată creştere religioasă, această «Biserică domestică» rămâne singurul mediu unde copii şi tinerii pot primi o catehizare autentică”[88].

- **Instrumente de evanghelizare**

Faţă de proprii copii, părinţii au un rol de neînlocuit, nu doar ca primi educatori în credinţă şi ca modele de virtute, ci şi ca exemple ale unei fidele

---

[87] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 49.
[88] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 52.

iubiri conjugale. În acea comunitate de iubire şi de încredere care ar trebui să fie orice familie, părinţii şi copiii *pot fi evanghelizaţi şi, în acelaşi timp, pot fi instrumente de evanghelizare*. Respectarea autentică a vieţii şi a demnităţii umane, caritatea generoasă şi simţul datoriei şi al dreptăţii, înrădăcinate stabil în evanghelie, provin dintr-o familie unde au întâietate raporturile sănătoase între copii şi părinţi şi unde fiecare membru al familiei caută să se fie de ajutor celorlalţi. Familia unde rugăciunea, susţinerea iubitoare şi formarea credinţei sunt principii constante va aduce beneficii foarte mari nu doar membrilor familiei, ci şi Bisericii şi societăţii[89].

- **Misiunea apostolică a familiei**

Când vorbim despre evanghelizare, trebuie să ne gândim, înainte de toate, la familiile creştine: celula originară a oricărei comunităţi umane, prevăzută de ordinea creaţiei, este şi locul de bază pentru învăţarea credinţei. Familia este locul întâlnirii dintre generaţii; în ea trebuie să fie învăţate virtuţile sociale; în relaţiile zilnice, credinţa devine experienţă personală şi, în acelaşi timp, comunitară. Grija faţă de suflete trebuie aşadar să aibă ca ţintă întărirea familiei, protejarea ei în faţa ameninţării tendinţelor ce o duşmănesc şi călăuzirea ei către misiunea apostolică în măsura în care e o realitate matură.

O grijă deosebită, la care particip şi eu, trebuie să fie atenţia faţă de *generaţiile tinere* ale Bisericii. Ei vor fi cei care au să transmită năvodul credinţei la generaţiile următoare. Deci trebuie să ne îngrijim de puterea lor interioară şi de mărturia credinţei lor. Consacraţi toate energiile voastre în favoarea tinerilor. Au nevoie de toată încrederea noastră şi de un dialog sincer cu adulţii. Numai în felul acesta poate fi umplută din ambele părţi distanţa dintre tineri şi adulţi, care astăzi pare să fie mai mare decât cea care separa generaţiile trecute. Arătaţi-le, aşadar, tinerilor că sunteţi tovarăşii lor de viaţă, că receptaţi întrebările şi necesităţile lor şi că puteţi să le daţi mărturie despre ceea ce poate să facă evanghelia în viaţa lor. Cu cât ne angajăm mai multă în favoarea tinerilor, cu atât mai clar şi mai hotărât trebuie să fie modul în care stăm aproape de ei ca păstori. Informaţi-i în legătură cu cei care, prin erorile lor ideologice, ar putea să-i corupă. Încurajaţi cu suflet bun noile experienţe pozitive ale tinerilor, dar, în acelaşi timp, arătaţi-le unde încep căile greşite şi care sunt drumurile trasate de Sfânta Scriptură şi de tradiţia creştină. Din cauza

---

[89] IOAN PAUL AL II-LEA, *Omilie* la sfânta Liturghie pentru familii, Cebù (Filipine), 19 februarie 1981.

lipsei de preoţi, puneţi alături de tineri un număr potrivit de îngrijitori de suflete de bună calitate, ce pot să comunice în mod convingător şi entuziast puterea şi frumuseţea revelaţiei biblice şi a credinţei Bisericii. Aşadar, acordaţi un spaţiu suficient mărturiei de credinţă a tinerilor şi ascultaţi părerile lor; deoarece „Domnul le arată deseori celor tineri ceea ce este mai bun", cum zice sfântul Benedict.

Fără îndoială, e bine să-i ajutaţi mereu pe tineri, să-i legaţi de elementele fundamentale ale concepţiei creştine despre viaţă şi despre angajarea socială cu inimă curată, cum ne spune învăţătura Bisericii când vorbeşte despre Domnul şi despre dogmele credinţei. Fiţi conştienţi, de asemenea, şi transmiteţi tinerilor lucrul acesta, şi anume că noi, cei adulţi, am văzut mai întâi şi am început să stimăm anumite valori noi şi opţiuni pentru ca omenirea să aibă o viaţă mai sigură, care apoi au fost descoperite şi acceptate de către cei tineri. Mă refer aici mai ales la pace, la dezvoltarea popoarelor şi la mediu[90].

- **Deschiderea faţă de viaţa „cu alţii" şi „pentru alţii"**

În domeniul vast în care proiectul de viaţă, elaborat în tinereţe, se întâlneşte cu „alţii", am atins punctul cel mai nevralgic. Să observăm în continuare că acest punct central, în care „eu-l" nostru personal se deschide către viaţa „cu alţii" şi „pentru alţii" în legământul matrimonial, găseşte în Sfânta Scriptură un cuvânt foarte semnificativ: „*Va lăsa omul pe tatăl şi pe mama sa şi se va uni cu soţia sa*". Acel „va lăsa" merită o atenţie deosebită. Istoria omenirii trece încă de la început – va trece până la sfârşit – *prin familie*. Omul intră în ea prin naştere, pe care o datorează părinţilor, tatălui şi mamei, pentru a *părăsi* apoi la momentul potrivit acest prim climat de viaţă şi de iubire şi *a trece la unul nou*. „Părăsind pe tatăl şi pe mama", fiecare dintre voi, în acelaşi timp şi într-un anumit sens, *îi poartă în interiorul său*, preiau *moştenirea* complexă, care începe direct şi izvorăşte în ei şi în familia lor. În felul acesta, chiar *părăsind*, fiecare dintre voi *rămâne*: moştenirea pe care o preia îl leagă strâns de cei care i-au transmis-o şi cărora le datorează atât de mult. Iar el însuşi – ea şi el – vor continua să transmită aceeaşi moştenire. De aceea, porunca a patra din decalog are o aşa mare importanţă: „Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta".

Este vorba aici, înainte de toate, de *moştenirea de a fi om* şi, apoi, de a fi om într-o situaţie personală şi socială mai definită. Sub acest aspect, chiar şi asemănarea fizică în raport cu părinţii are partea sa de contribuţie. Dar mai

[90] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* adresat episcopilor din Germania, Roma, 23 ianuarie 1988.

important decât aceasta este întreaga *moştenire a culturii*, în centrul căreia se găseşte aproape zilnic *limba*. Părinţii v-au învăţat pe fiecare dintre voi să vorbiţi acea limbă care reprezintă expresia esenţială a legăturii sociale cu ceilalţi oameni. Această legătură este determinată de graniţe mai largi decât familia însăşi sau decât un anumit mediu. Acestea sunt graniţele cel puţin ale unui *trib*, dar de cele mai multe ori sunt graniţele *poporului* sau *ale naţiunii* în care v-aţi născut.

În felul acesta, moştenirea familială se extinde. Prin educaţia familială participaţi la o anumită cultură, *participaţi* şi la *istoria* poporului sau naţiunii voastre. Legătura familială înseamnă, totodată, apartenenţa la o comunitate mai mare decât familia şi, de asemenea, o altă bază de identitate a persoanei. Dacă familia este prima educatoare a fiecăruia dintre voi, în acelaşi timp – *prin familie* – educator este tribul, poporul sau *naţiunea* de care suntem legaţi prin unitatea culturii, a limbii şi a istoriei.

Această moştenire reprezintă, de asemenea, *o chemare în sens etic*. Primind credinţa şi moştenind valorile şi conţinuturile care constituie lumea culturală a societăţii sale, a istoriei naţiunii, fiecare dintre voi este *înzestrat spiritual* în omenitatea sa individuală. Revine aici *parabola talanţilor*, pe care îi primim de la creator prin intermediul părinţilor noştri şi al familiilor noastre, dar şi al comunităţii naţionale de care aparţinem. Faţă de această moştenire nu putem avea *o atitudine pasivă* sau de refuz, cum a făcut ultimul dintre slujitorii pomeniţi în parabola talanţilor. Trebuie să facem tot ceea ce suntem în stare pentru *a asuma* această moştenire spirituală, *pentru a o întări, păstra şi spori*. Aceasta este o obligaţie importantă pentru toate societăţile, în special poate pentru cele care se găsesc la începutul *existenţei lor autonome* sau pentru cele care trebuie să apere esenţialul identităţii propriei naţiuni de pericolul distrugerii din afară sau de cel al descompunerii dinlăuntrul acestei existenţe.

Scriindu-vă vouă, tinerilor, caut să am în faţa ochilor sufletului situaţia complexă şi distinctă a *triburilor, popoarelor şi naţiunilor* de pe globul pământesc. Tinereţea voastră şi proiectul vieţii, pe care fiecare dintre voi îl elaborează în timpul tinereţii, sunt încă de la început *inserate în istoria* acestor diferite societăţi, iar lucrul acesta are loc nu „din afară”, ci, în mod eminent, „din interior”. Lucrul acesta devine pentru voi o problemă de conştientizare familială şi, în consecinţă, naţională: *o chestiune de inimă, o chestiune de conştiinţă*. Conceptul de „patrie” se dezvoltă în imediata apropiere a conceptului de „familie” şi, într-un anumit sens, unul în domeniul celuilalt. Iar voi, treptat, experimentând această legătură socială, care este mai largă decât legătura familială, începeţi şi să participaţi *la responsabilitatea faţă de binele*

comun al familiei mai mari, care este „patria” pământească a fiecăruia şi a fiecăreia dintre voi. Figurile eminente ale istoriei, vechi sau contemporane, ale unei naţiuni călăuzesc şi tinereţea voastră şi favorizează *dezvoltarea acelei iubiri sociale*, care deseori se numeşte „amor patriae”[91].

- **Familia vesteşte, celebrează şi slujeşte evanghelia vieţii**

Ca *Biserică domestică*, familia e chemată să vestească, să celebreze şi să slujească *evanghelia vieţii*. E o îndatorire ce-i priveşte, în primul rând, pe soţi, chemaţi să fie transmiţători ai vieţii, pe baza unei mereu reînnoite *conştiinţe asupra sensului zămislirii* ca eveniment privilegiat în care se vădeşte că *viaţa umană este un dar primit pentru a fi, la rându-i, dăruit*. În procrearea unei noi vieţi, părinţii observă că fiul „dacă e rodul dăruirii lor reciproce de iubire, este, la rându-i, un dar pentru amândoi, un dar care izvorăşte din dar.

Familia îşi îndeplineşte misiunea de a vesti *evanghelia vieţii*, mai ales prin *educarea copiilor*. Prin cuvânt şi exemplu, în relaţiile şi alegerile de fiecare zi şi prin gesturi şi semne concrete, părinţii îşi iniţiază copiii la libertatea autentică, ce se realizează în dăruirea sinceră de sine, şi cultivă în ei respectul faţă de celălalt, simţul de dreptate, primirea cordială, dialogul, slujirea generoasă, solidaritatea şi orice altă valoare ce ajută la trăirea vieţii ca pe un dar. Acţiunea educativă a părinţilor creştini trebuie să se facă slujire a credinţei copiilor şi ajutor oferit lor ca să-şi împlinească vocaţia primită de la Dumnezeu. În misiunea educativă a părinţilor e cuprins faptul de a-şi învăţa copiii şi a le da mărturie despre adevăratul sens al suferinţei şi al morţii: o vor putea face dacă vor şti să fie atenţi la orice suferinţă pe care o vor întâlni în jurul lor şi, în primul rând, dacă vor şti să dezvolte atitudini de apropiere, asistenţă şi participare faţă de bolnavi şi bătrâni în mediul familial.

Pe lângă aceasta, familia *celebrează evanghelia vieţii prin rugăciunea zilnică*, individuală şi familială: prin ea îl laudă pe Domnul şi îi mulţumeşte pentru darul vieţii şi imploră lumină şi putere pentru a înfrunta momentele de dificultate şi suferinţă, fără a-şi pierde niciodată speranţa. Dar celebrarea care dă semnificaţie oricărei alte forme de rugăciune şi de cult este aceea care se exprimă în *existenţa de fiecare zi a familiei*, dacă e o existenţă făcută din iubire şi dăruire.

Celebrarea se transformă astfel într-o *slujire a evangheliei vieţii*, care se exprimă prin *solidaritate*, experimentată în interiorul şi în jurul familiei ca

---

[91] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare apostolică adresată tinerilor*, 31 martie 1985.

atenţie grijulie, trează şi cordială în acţiunile mici şi smerite de fiecare zi. O expresie deosebit de semnificativă a solidarităţii între familii e disponibilitatea *de a adopta* sau *de a lua în încredinţare* copii părăsiţi de părinţii lor sau aflaţi în orice situaţie de gravă dificultate. Adevărata iubire paternă sau maternă ştie să meargă dincolo de legăturile de carne şi sânge şi să primească şi copii din alte familii, oferindu-le cele necesare pentru viaţă şi pentru dezvoltare deplină. Printre formele de adopţiune, merită propusă şi *adopţiunea la distanţă*, care e de preferat în cazurile în care părăsirea are drept unic motiv condiţiile de mare sărăcie a familiei. Într-adevăr, printr-un astfel de tip de adopţiune, li se oferă părinţilor ajutoarele necesare pentru a-şi păstra şi educa proprii copii, fără a-i dezrădăcina din mediul lor natural.

Înţeleasă ca „determinarea hotărâtă şi perseverentă de a se implica pentru binele comun", solidaritatea se cere exercitată şi prin diferite forme de *participare socială şi politică*. Prin urmare, a sluji *evanghelia vieţii* implică efortul familiilor, mai ales prin participare la asociaţii adecvate, pentru ca legile şi instituţiile statului să nu lezeze în nici un fel dreptul la viaţă, de la zămislire până la moartea naturală, ci să-l apere şi să-l promoveze[92].

- **„Evanghelia familiei" are nevoie de martori vii**

Am început Anul Familiei la Nazaret, în *solemnitatea Sfintei Familii*; dorim, de-a lungul acestui an, să facem un pelerinaj până în acest loc de har care a devenit *sanctuarul sfintei familii* în istoria omenirii. Dorim să facem acest pelerinaj regăsind conştiinţa patrimoniului de adevăr despre familie care, de la început, constituie *una dintre comorile Bisericii*. Este comoara care se adună începând cu bogata tradiţie a Vechiului Legământ, care se desăvârşeşte în Cel Nou şi care îşi găseşte expresia plenară şi emblematică în misterul sfintei familii, prin care Mirele dumnezeiesc îndeplineşte răscumpărarea tuturor familiilor. Plecând de aici, Isus proclamă „*evanghelia familiei*". Din această comoară de adevăr se inspiră toate generaţiile de ucenici ai lui Cristos, începând cu apostolii, a căror învăţătură am folosit-o pe larg în această scrisoare.

În epoca noastră, această comoară este exploatată din plin de documentele Conciliul al II-lea din Vatican; de asemenea, analizele interesante sunt dezvoltate în numeroase discursuri consacrate soţilor de către Pius al XII-lea, în enciclica *Humanae vitae* a lui Paul al VI-lea, în intervenţiile Sinodului

---

[92] IOAN PAUL AL II-LEA, *Evangelium vitae*, 92-93.

episcopilor consacrat familiei (1980) şi în îndemnul apostolic *Familiaris consortio*. Am menţionat deja aceste luări de poziţie ale magisteriului. Dacă revin acum asupra lor, o fac pentru a sublinia amploarea şi bogăţia acestei *comori de adevăr creştin despre familie*. Totuşi, numai *mărturiile scrise* nu sunt îndeajuns. Mult mai importante sunt *mărturiile vii*. Paul al VI-lea a atras atenţia că „omul contemporan îi ascultă mai bucuros pe martori decât pe învăţători, sau, dacă-i ascultă pe învăţători, aceasta se datorează faptului că sunt martori". Comoara familiei este încredinţată, în Biserică, în special martorilor, taţilor şi mamelor, fiilor şi fiicelor care, prin familia lor, şi-au găsit drumul vocaţiei umane şi creştine, dimensiunea „omului lăuntric" despre care vorbeşte Apostolul, şi care au ajuns astfel la sfinţenie. *Sfânta familie este cea dintâi dintre atâtea alte familii sfinte*. Conciliul a reamintit că sfinţenia este vocaţia universală a celor botezaţi. În epoca noastră, ca şi în trecut, nu lipsesc martori ai „evangheliei familiei", chiar dacă ei nu sunt cunoscuţi sau dacă n-au fost canonizaţi de Biserică[93].

V. O COMUNITATE ÎN DIALOG CU DUMNEZEU

• Biserica se roagă pentru familii

Biserica se roagă pentru familia creştină şi o educă, pentru a trăi în generoasă coerenţă cu darul şi misiunea preoţească primite de la Cristos, marele preot. În realitate, preoţia Botezului primită de toţi creştinii, preoţie trăită în căsătoria-sacrament, constituie pentru soţi şi pentru familie baza vocaţiei şi misiunii preoţeşti, pentru care faptele existenţei lor zilnice se transformă în „sacrificii spirituale plăcute lui Dumnezeu prin mijlocirea lui Cristos". Iar aceasta se întâmplă nu numai cu celebrarea sfintei Euharistii şi a altor sacramente şi cu jertfa de sine însuşi lui Dumnezeu, ci şi cu viaţa de rugăciune, cu dialogul rugător cu Tatăl ceresc prin Isus Cristos şi în Duhul Sfânt.

Rugăciunea familială are caracteristicile sale specifice. Este o rugăciune făcută *în comun*, soţ şi soţie împreună, părinţi şi copii împreună. Comuniunea rugăciunii este rodul acelei comuniuni dăruite de sacramentul Botezului şi al Căsătoriei. Membrilor familiei creştine li se pot aplica în mod deosebit cuvintele cu care Cristos Domnul a făgăduit prezenţa sa: „Adevăr zic vouă: dacă doi dintre voi se vor aduna pe pământ pentru a cere ceva, Tatăl meu care

---

[93] IOAN PAUL AL II-LEA, *Scrisoare către familii*, 23.

este în ceruri le va da. Pentru că unde sunt doi sau trei adunaţi în numele meu, eu sunt în mijlocul lor”.

O astfel de rugăciune are drept conţinut original însăşi *viaţa de familie*, care în toate circumstanţele sale este interpretată ca vocaţia lui Dumnezeu şi este transpusă în viaţă ca răspuns familial la chemarea lui Dumnezeu în toate împrejurările vieţii: bucurii şi dureri, speranţe şi tristeţe, naşteri şi aniversări, aniversarea naşterii părinţilor, plăceri, îndepărtări îndelungate şi întoarceri, alegeri importante şi decisive în viaţă, moartea persoanelor iubite etc. marchează intervenţia iubirii lui Dumnezeu în istoria familiei, aşa cum trebuie să marcheze şi momentul favorabil pentru rugăciuni de mulţumire, de cerere şi de încredinţare plină de încredere a familei Tatălui comun din ceruri. Apoi, demnitatea şi responsabilitatea familiei creştine – Biserica domestică – pot fi trăite numai cu ajutorul necontenit al lui Dumnezeu, care va fi dăruit, fără îndoială, dacă va fi cerut cu umilinţă şi încredere[94].

- **Educarea copiilor la rugăciune**

Părinţii creştini, în forţa demnităţii şi misiunii lor, au rolul specific de a-l educa pe copii la rugăciune, de a-i introduce în descoperirea progresivă a tainei lui Dumnezeu şi în dialogul personal cu Dumnezeu, aşa cum învaţă Conciliul al II-lea din Vatican: „în familia creştină – îmbogăţită cu harul şi misiunea sacramentului căsătoriei – copiii trebuie să înveţe a percepe, din fragedă copilărie, pe Dumnezeu şi a-l iubi, precum şi a-l iubi pe aproapele în spiritul credinţei pe care au primit-o la Botez”.

Momentul fundamental şi de neînlocuit al educaţiei la rugăciune este exemplul concret, mărturia vie a faptelor părinţilor, pentru că, rugându-se împreună cu copiii, tatăl şi mama îşi împlinesc rolul preoţesc propriu şi coboară în adâncul inimii copiilor, lăsând urme adânci pe care nu le vor şterge evenimentele vieţii viitoare. Să ascultăm chemarea papei Paul al VI-lea către părinţi:

> Mamelor, îi învăţaţi pe copiii voştri să se roage creştineşte?... Îi pregătiţi, în colaborare armonioasă cu preoţii, pe copiii voştri la primirea sacramentelor iniţierii: Spovada, prima Împărtăşanie şi sfântul Mir?... Îi obişnuiţi ca, atunci când sunt bolnavi, să se gândească la suferinţele lui Cristos?... să ceară ajutorul Maicii Domnului şi al sfinţilor... Recitaţi voi sfântul Rozariu în familie?... Şi voi, taţilor, ştiţi să vă rugaţi împreună cu copiii voştri... cu toată comunitatea familială... cel

[94] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 59.

puţin câteodată?... Exemplul vostru de corectitudine a gândirii şi a faptelor, susţinut de rugăciunea făcută în comun, este o lecţie pentru viaţă, un act de cult, cu merit deosebit... şi în felul acesta duceţi pacea între pereţii casei voastre: „Pace acestei case!” Aduceţi-vă aminte: în felul acesta construiţi Biserica![95]

- **Prezenţa sfintei Fecioare Maria în familie şi în lume**

Aţi auzit şi voi „chemarea” Mariei şi, într-un anumit fel, aţi devenit instrumentele sale docile, semne sensibile ale „prezenţei sale active” în istoria de astăzi, ca, de altfel, în toată istoria Bisericii, în cea a fiecărui suflet în parte şi a omenirii.

De această prezenţă a Mariei are nevoie în mod deosebit secolul nostru, asupra căruia se proiectează umbre întunecate, dar în care strălucesc şi lumini speciale de speranţă. Iar sfânta Fecioară Maria, la rândul ei, face să nu lipsească, pentru cel care ştie să o înţeleagă şi să o aprecieze, mijlocirea sa maternă şi susţinerea ei valabilă ca să putem înfrunta senin şi curajos încercările vieţii prezente, crucile zilnice, datoriile mărturiei noastre creştine. Preasfânta Fecioară Maria ne este alături pentru a ne ajuta să împlinim lucrarea de edificare a unei lumi întemeiate pe valorile solidarităţii, dreptăţii, păcii.

De aceea, trebuie să vedem anul acesta marian ca o speranţă, o putere de revitalizare a energiilor supranaturale ale credinţei şi ale carităţii, o fel de „antidot” al numeroaselor veninuri ce riscă, dacă nu suntem atenţi, să intoxice pe fiecare persoană în parte din societate, îndepărtând-o de Cristos şi, deci, de mântuire. Sfânta Fecioară Maria este ca un fel de busolă, o „stea” luminoasă, care ne orientează mereu spre „soarele dreptăţii”, spre Isus.

Fascinaţia suavă a Mariei preasfinte ne conduce la adevăr şi ne îndepărtează de seducţiile acestei lumi. Ea ne arată o frumuseţe superioară, în care sufletul nostru găseşte pacea adevărată şi ne face să redescoperim lumea, dincolo de orice urâţenie a sa, în realitatea sa şi în nevinovăţia sa originară, aşa cum a ieşit din mâinile creatorului său şi cum a fost mântuită de sângele Răscumpărătorului[96].

- **Binecuvântat este rodul trupului tău**

[95] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 60.

[96] IOAN PAUL AL II-LEA, *Discurs* către Comitetul Central pentru Anul Marian, Roma, 1 februarie 1988.

În acest An Marian, Conferinţa Episcopală Italiană a ales în mod fericit ca temă a Zilei pentru Viaţă expresia evanghelică: „Binecuvântat este rodul trupului tău”. Aceste cuvinte ale Elisabetei adresate Mariei preasfinte, dacă, pe de o parte, evocă pentru cei credincioşi începutul mântuirii omenirii, pe de altă parte, revelează şi faptul că fiii sunt darul Domnului. Dacă sfânta Fecioară Maria este binecuvântată între toate femeile, *fiecare mamă pe pământ este binecuvântată*, pentru că orice rod al trupului este binecuvântare.

Să reafirmăm acel adevăr şi să spunem un „da” vieţii: un „da” iubirii adevărate dintre soţi, mereu deschisă vieţii; un „da” autentic, care trebuie să-i ajute să depăşească greutăţile de nelipsit, prezente în orice alegere definitivă.

Să spunem „da” vieţii ca Maria preasfântă, în momentul minunat şi istoric pentru întreaga omenire care este buna-vestire, să mulţumim lui Dumnezeu care ne-a dăruit-o prin părinţii noştri iubiţi, să ne bucurăm şi să fim solidari cu cel care este chemat acum să o dăruiască şi să o ocrotească: acestea sunt lucrurile pe care vreau să le repet pentru fiecare dintre voi.

Aşadar, cuplurilor tinere să nu le fie frică să dăruiască viaţa; operatorii sociali şi pastorali să o susţină şi să o apere în toate locurile unde sunt chemaţi să slujească marea comunitate umană.

În acest An Marian, femeia care este Mama lui Isus, şi în Isus e mama tuturor oamenilor, ne cheamă să pregătim adventul celui de al treilea mileniu acceptând vieţile tinere, angajându-ne să le formăm şi să le educăm pentru iubirea lui Dumnezeu şi a fraţilor, să deschidem drumuri noi încrederii şi speranţei. Mariei preasfinte îi încredinţăm acum în rugăciune rodul oricărui trup[97].

• Toţi suntem fraţi şi surori ai Mariei preasfinte

În acest *An marian*, pe care l-am decretat pentru ca toţi credincioşii catolici să privească mai mult la Maria preasfântă, ea, care ne precede în pelerinajul credinţei şi cu o grijă maternă mijloceşte pentru noi înaintea Fiului ei, răscumpărătorul nostru, doresc *să-i încredinţez ei* şi *mijlocirii sale circumstanţele dificile* ale lumii de astăzi, eforturile care se fac şi se vor face, deseori cu mari suferinţe, pentru a contribui la dezvoltarea adevărată a popoarelor, propusă şi vestită de predecesorul meu, Paul al VI-lea.

Aşa cum a procedat mereu pietatea creştină, noi îi prezentăm preasfintei Fecioare grelele situaţii individuale, pentru ca, arătându-le Fiului ei, să obţină

---

[97] IOAN PAUL II, *Angelus*, Roma, 7 februarie 1988.

de la el *uşurarea şi schimbarea lor*. Dar îi prezentăm, de asemenea, *situaţiile sociale* şi *criza internaţională* cu aspectele ei îngrijorătoare de mizerie, lipsa locurilor de muncă, lipsa locuinţelor, cursa înarmărilor, încălcarea drepturilor umane, stări sau pericole de conflict, parţial sau total. Toate acestea vrem în final să le punem în faţa „ochilor ei milostivi”, repetând încă o dată cu credinţă şi speranţă vechea antifonă: „Sfântă Maică a lui Dumnezeu, nu dispreţui rugile celor care sunt greu încercaţi, ci scapă-ne mereu de toate încercările, o, Fecioară preamărită şi binecuvântată”.

Maria preasfântă, mama noastră şi regină, este aceea care, întorcându-se către Fiul ei, spune: „Nu mai au vin”, dar şi aceea care îl laudă pe Dumnezeu Tatăl, pentru că: „I-a dat jos de pe tronuri pe cei puternici, i-a înălţat pe cei smeriţi; i-a umplut de bunuri pe cei flămânzi, i-a trimis cu mâinile goale pe cei bogaţi”. Grija ei maternă se interesează de aspectele *personale şi sociale* ale vieţii oamenilor de pe pământ.

În faţa Preasfintei Treimi, eu încredinţez sfintei Fecioare Maria ceea ce am prezentat în această scrisoare, invitându-i pe toţi să reflecteze şi să se angajeze activ în promovarea dezvoltării adevărate a popoarelor, cum afirmă în mod eficace rugăciunea de la sfânta Liturghie omonimă:

> O, Dumnezeule, care ai dăruit tuturor popoarelor un singur început şi vrei să-i reuneşti într-o singură familie, fă ca oamenii să se recunoască drept fraţi şi să promoveze în solidaritate dezvoltarea oricărui popor, ca... să se respecte drepturile oricărei persoane şi comunitatea umană să cunoască un timp de egalitate şi de pace[98].

• Dimensiunea mariană a vieţii

Dimensiunea mariană a vieţii unui ucenic al lui Cristos se exprimă în mod deosebit tocmai printr-o astfel de încredinţare filială faţă de Mama lui Dumnezeu, iniţiată prin testamentul făcut de Cristos pe Golgota. Încredinţându-se ca un fiu Mariei, creştinul, ca şi apostolul Ioan, o primeşte „întru ale sale” pe mama lui Cristos şi o introduce în tot ceea ce constituie viaţa lui interioară, adică în „eu-l” său uman şi creştin: „*A luat-o întru ale sale*”. În acest fel, el încearcă să intre în sfera acelei „iubiri materne” cu care mama Răscumpărătorului „se îngrijeşte de fraţii Fiului său”, „la naşterea şi creşterea cărora ea conlucrează”, după măsura darului fiecăruia, prin puterea Duhului lui

---

[98] IOAN PAUL AL II-LEA, Concluzia scrisorii enciclice *Sollicitudo rei socialis*, 30 decembrie 1987.

Cristos. Tot astfel se explică maternitatea în spirit, care a devenit rolul Mariei sub Cruce şi în cenacol.

Această legătură filială, această încredinţare mamei ca un fiu nu numai că îşi are *începutul în Cristos*, dar se poate spune că în final este *îndreptată spre el*. Se poate spune că Maria continuă să ni se adreseze tuturor cu aceleaşi cuvinte pe care le-a rostit în Cana Galileii: „Faceţi tot ce vă va spune el”. Într-adevăr, el, Cristos, este unicul Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni. El este „calea, adevărul şi viaţa”, el este acela pe care Tatăl l-a dăruit lumii, pentru ca omul „să nu piară, ci să aibă viaţa veşnică”. Fecioara din Nazaret este cea dintâi „martoră” a acestei iubiri mântuitoare a Tatălui şi *pururi şi pretutindeni* doreşte să-i *rămână slujitoare smerită*. Faţă de orice creştin, de orice om, Maria este aceea „care a crezut” cea dintâi şi prin această credinţă de mireasă şi mamă vrea să acţioneze asupra tuturor acelora ce i se încredinţează ca fii. Se ştie: cu cât mai mult aceşti fii stăruie într-o astfel de atitudine şi înaintează în ea, cu atât Maria îi aduce mai aproape de „nepătrunsele bogăţii ale lui Cristos”. Şi, în acelaşi timp, ei îşi dau tot mai bine seama de demnitatea omului în toată plinătatea ei şi de semnificaţia finală a chemării lui, deoarece „Cristos... îl dezvăluie pe deplin omului pe om”.

Această dimensiune mariană a vieţii creştine este pusă în mod deosebit în lumină în relaţie cu femeia şi cu condiţia ei. Într-adevăr, feminitatea se află într-o *relaţie cu totul deosebită* cu Mama Răscumpărătorului, subiect ce va putea fi aprofundat cu altă ocazie. Aici doresc numai să arăt că Maria din Nazaret aruncă o lumină asupra *femeii ca atare*, prin însuşi faptul că Dumnezeu, în sublimul eveniment al Întrupării Fiului, s-a bazat pe slujirea liberă şi activă a unei femei. Aşadar, se poate afirma că femeia, privind la Maria, găseşte în ea calea spre o trăire demnă a condiţiei sale şi spre realizarea adevăratei sale dezvoltări. În lumina Mariei, Biserica citeşte pe chipul oricărei femei reflexul unei frumuseţi care oglindeşte cele mai înalte sentimente de care este capabilă inima omenească: iubirea în totală dăruire de sine, puterea de a face faţă celor mai mari dureri; fidelitatea fără margini şi strădania neobosită; capacitatea de a uni intuiţia pătrunzătoare cu vorba de încurajare şi întărire[99].

VI. O COMUNITATE ÎN SLUJBA OMULUI

- **Ospitalitatea şi respectul**

---

[99] IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Redemptoris Mater* (25 martie 1987), Editura Arhiepiscopia Romano-Catolică, Bucureşti 1992, 45-46.

Însufleţită şi susţinută de porunca nouă a iubirii, familia creştină traduce în viaţă ospitalitatea, respectul şi slujirea fiecărui om, consolidând mereu demnitatea persoanei lui şi văzând în el un fiu al lui Dumnezeu.

Acest lucru trebuie să se întâmple mai ales în sânul şi în folosul perechilor de soţi şi al familiei, străduindu-se să promoveze zilnic o autentică comunitate de persoane, bazată şi alimentată de comuniunea interioară a iubirii. Ulterior, sfera se lărgeşte mai mult în câmpul vast al comunităţii ecleziale, în care familia creştină este înglobată, pentru că, graţie carităţii familiei, Biserica poate şi trebuie să-şi asume o dimensiune mai domestică, adică mai familială, adoptând un stil de raporturi mai umane şi mai frăţeşti.

Caritatea trebuie să meargă mai departe de proprii fraţi în credinţă, pentru că „orice om este fratele meu". În fiecare om – mai ales dacă este sărac, slab, suferind şi nedreptăţit – dragostea ştie să descopere chipul lui Cristos şi un frate pe care să-l iubească şi să-i servească.

Pentru ca slujirea omului să fie trăită în familie după spiritul evangheliei, va trebui să se pună în aplicare cu grijă ceea ce Conciliul al II-lea din Vatican cere: „Ca acest exerciţiu al carităţii să fie în afara oricărei suspiciuni şi să se manifeste astfel încât să vadă în aproapele chipul lui Dumnezeu, după care a fost creat şi pe Cristos Domnul, căruia îi dăruim ceea ce îi dăm celui lipsit".

Familia creştină, în timp ce prin caritate edifică Biserica – se pune în serviciul omului şi al lumii, actualizând cu adevărat acea „*promovare umană*", care este sintetizată astfel de către mesajul sinodului către familii:

> O altă obligaţie a familiei este aceea de a forma oameni pentru iubire şi de a practica iubirea în toate raporturile pe care le au cu alţii, astfel încât familia să nu se închidă în ea însăşi, ci să rămână deschisă comunităţii, fiind animată de sensul dreptăţii şi de grija faţă de alţii, precum şi de datoria propriei responsabilităţi faţă de întreaga societate[100].

• Separările forţate şi situaţia imigranţilor

Situaţia în care se găsesc imigranţii este de cele mai multe ori paradoxală: fiind obligaţi să ia decizii curajoase pentru binele familiei pe care o au sau doresc să o formeze, ei sunt, de fapt, privaţi de posibilitatea de a atinge aspiraţiile lor legitime.

---

[100] IOAN PAUL AL II-LEA, *Familiaris consortio*, 64.

Având misiunea de a transmite valorile vieţii şi ale iubirii, familia care emigrează întâmpină dificultăţi în a trăi propria vocaţie tocmai din cauza exodului migrator, ce o loveşte în diferite moduri.

Alături de reîntregirile familiale, continuă să supravieţuiască, ba, mai mult, se înmulţesc sistemele care permanentizează separarea forţată a soţilor. Muncitorii, nu doar cei stagionali sau cei fără acte în regulă, sunt constrânşi să rămână departe pentru mai multe luni sau mai mulţi ani de soţiile lor, care trebuie, în consecinţă, să-şi asume roluri pe care nu sunt obişnuite să le îndeplinească. În felul acesta, soţii sunt condamnaţi să trăiască departe unul de altul, ceea ce face şi mai traumatică experienţa emigrării. De cele mai multe ori, emigrarea comportă separarea părinţilor de copii, constrânşi să se socializeze fără chipul părinţilor şi educaţi de comportamentul persoanelor în vârstă, care nu sunt întotdeauna capabile să ajute generaţiile tinere să se orienteze spre viitor.

Dar şi în cazul familiei imigrante, reîntregită după mai mulţi ani de separare, caracterul provizoriu al permisului de şedere sau de muncă influenţează deseori situaţia familială a mii de muncitori, făcând ca oricare dintre proiectele lor să fie nesigur, inclusiv cel al şcolarizării copiilor, care necesită prin sine o anumită stabilitate pentru o perioadă mai lungă de timp.

De altfel, nu doar caracterul provizoriu al locului de muncă ameninţă stabilitatea familiilor emigrate. Deseori, faţă de ele se asistă la unele discriminări care se manifestă în condiţiile casei unde locuiesc, situate în sectoarele dărâmate ale metropolelor sau în refuzarea participării lor la nivel socio-politic sau în excluderea femeii emigrate. Acceptarea muncilor grele refuzate de populaţia băştinaşă deseori comportă ture şi prelungiri ale programului de muncă ce îngreunează mult creşterea sănătoasă şi armonioasă a nucleului familial.

Toate acestea pot face ca familia imigranţilor să nu se deschidă către societatea ce-i găzduieşte şi să refuze asumarea responsabilităţilor în afara măruntelor interese private. După ce trece de greutăţile iniţiale, cum ar fi problema subzistenţei, familia imigrată este tentată să caute doar valorile materialiste şi consumiste şi să neglijeze alegerile necesare din punct de vedere cultural şi spiritual.

În ce priveşte apoi educaţia copiilor, familia imigrată este deseori lipsită de posibilitatea de a transmite limba şi cultura maternă: părinţii imigraţi devin astfel martori pasivi ai unei şcoli şi ai unei societăţi care impun copiilor lor modele şi valori non integrate cu valorile familiale. Iar lucrul acesta dă naştere unui conflict care, uneori, se termină fie printr-o totală şi amară capitulare a

părinţilor, fie printr-o totală separare a copiilor, ce şi-au însuşit o cultură diferită, impermeabilă la valorile părinteşti. Dar şi mai dramatice sunt condiţiile de viaţă ale familiilor exilate în lagărele de refugiaţi, unde este imposibilă proiectarea viitorului pentru toţi membrii familiei, pentru că aceştia sunt complet la îndemâna disponibilităţii altuia.

Aşa sunt, de exemplu, unitatea atât a cuplului, cât şi a nucleului familial, ca şi armonia integrării reciproce a soţilor din punct de vedere moral, afectiv şi armonia rodniciei lor în iubire; această armonie implică creşterea ordonată a tuturor membrilor familiei, pentru formarea de personalităţi sigure din punct de vedere individual şi angajate din punct de vedere social şi care, în acelaşi timp, necesită o amplă solidaritate şi disponibilitate la sacrificiu.

În această privinţă, credinţa dă o lumină şi o putere care înalţă profund şi dezvoltă în perfecţiune valorile sădite în instituţia familială, definită de Conciliul al II-lea din Vatican ca „Biserica domestică". Aceste valori impun datorii precise acelora care au obligaţia de a favoriza binele comun pentru cei ce vor să răspundă la exigenţele adânci pe care creatorul le-a sădit în inima omului.

Biserica reafirmă cu insistenţă că, pentru un stat de drept, tutelarea familiei şi, în special, a familiei imigranţilor şi refugiaţilor, care sunt împovărate de ulterioare dificultăţi, constituie un proiect prioritar inderogabil. Statul trebuie să fie garantul parităţii legislative în tratarea familiilor şi, în consecinţă, trebuie să tuteleze familia imigrantă şi refugiată cu toate drepturile ei fundamentale, evitând orice formă de discriminare în sfera muncii, locuinţei, sănătăţii, educaţiei şi culturii[101].

- **Familia şi „ecologia umană"**

Prima structură fundamentală pentru „ecologia umană" este *familia*, în sânul căreia omul primeşte cele dintâi noţiuni hotărâtoare despre adevăr şi despre bine, învaţă ce înseamnă a iubi şi a fi iubit şi, prin urmare, ce înseamnă în mod concret a fi o persoană. Ne gândim aici la *familia întemeiată prin căsătorie*, în care dăruirea de sine reciprocă dintre bărbat şi femeie creează un mediu de viaţă în care copilul poate să se nască, să-şi dezvolte capacităţile, să devină conştient de demnitatea sa şi să se pregătească să facă faţă destinului său unic şi de neînlocuit. Dimpotrivă, se întâmplă adesea ca omul să se descurajeze de

---

[101] IOAN PAUL AL II-LEA, *Mesaj* pentru „Ziua mondială a migranţilor", Roma, 15 August 1986.

la împlinirea condiţiilor autentice ale reproducţiei umane şi ajunge să se considere pe sine şi propria-i viaţă ca pe un ansamblu de senzaţii de experimentat, şi nu ca pe o lucrare de îndeplinit. De aici se naşte o lipsă de libertate care îl face să renunţe la datoria de a se lega în stabilitate cu o altă persoană şi de a zămisli copii, sau care îl face să-i considere pe aceştia ca pe unul dintre numeroasele „lucruri" pe care poţi să le ai sau să nu le ai, după plac, şi care intră în concurenţă cu alte posibilităţi.

Trebuie să ne întoarcem la considerarea familiei drept *sanctuarul vieţii*. Într-adevăr, ea este sacră: e locul în care viaţa, darul lui Dumnezeu, poate fi primită aşa cum se cuvine şi apărată de numeroasele atacuri la care e expusă, locul unde ea se poate dezvolta conform exigenţelor unei creşteri umane autentice. Împotriva a ceea ce se numeşte cultura morţii, familia constituie locul culturii vieţii.

În acest domeniu, ingeniozitatea omului pare a se orienta mai degrabă spre limitarea, suprimarea sau anularea izvoarelor vieţii, recurgând chiar şi la avort, din nefericire, foarte răspândit în lume, decât spre apărarea şi lărgirea posibilităţilor vieţii însăşi. În enciclica *Sollicitudo rei socialis*, au fost denunţate campaniile sistematice împotriva natalităţii care, pe baza unei concepţii false asupra problemei demografice şi într-un climat de „totală lipsă de respect pentru libertatea de decizie a persoanelor interesate", le supun adeseori „unor presiuni intolerabile... pentru a le determina să se supună acestei noi forme de oprimare". Este vorba de politici care îşi extind, cu ajutorul noilor tehnici, raza de acţiune, ajungând, ca într-un „război chimic", să otrăvească viaţa a milioane de fiinţe umane lipsite de apărare.

Aceste critici se adresează mai puţin unui sistem economic, cât unui sistem etic şi cultural. Într-adevăr, economia nu este decât un aspect şi o dimensiune în complexitatea activităţii umane. Dacă e absolutizată, dacă producerea şi consumul de mărfuri ajung să ocupe centrul vieţii sociale şi devin singura valoare a societăţii, nesupuse nici unei alte valori, cauza trebuie căutată nu numai şi nu atât în sistemul economic, cât în faptul că întregul sistem socio-cultural, ignorând dimensiunea etică şi religioasă, a slăbit şi a ajuns să se reducă la producerea de bunuri şi de servicii.

Se pot rezuma toate acestea repetând afirmaţia că libertatea economică nu este decât un element al libertăţii umane. Când ea se face autonomă, când omul este considerat mai degrabă ca un producător sau un consumator de bunuri

decât ca un subiect care produce şi consumă pentru a trăi, atunci ea îşi pierde relaţia corectă cu persoana umană şi, până la urmă, o alienează şi o oprimă[102].

---

[102] IOAN PAUL AL II-LEA, Scrisoarea enciclică *Centesimus annus* (1991), 39.

DOCUMENTE

CARTA DREPTURILOR FAMILIEI[103]

Prezentare

Carta drepturilor familiei îşi are originile în cererea formulată de Sinodul episcopilor ţinut la Roma în anul 1980 pe tema „Datorii ale familiei creştine în lumea de astăzi" (cf. „Propositio", nr. 42).

Sanctitatea sa papa Ioan Paul al II-lea, în exortaţia apostolică *Familiaris consortio* (nr. 46), primeşte cererea Sinodului şi angajează Sfântul Scaun să pregătească o *Cartă a drepturilor familiei* care să fie prezentată mediilor şi autorităţilor interesate.

Este important să se înţeleagă în mod corect natura şi stilul acestei Carte, aşa cum este ea prezentată acum.

Documentul nu este o expunere de teologie dogmatică şi morală asupra căsătoriei şi a familiei, deşi el reflectă gândirea Bisericii în domeniu. Nici nu este un codice de conduită pentru persoanele sau instituţiile interesate în această problemă. Carta diferă şi de o simplă declaraţie de principii teoretice privind familia. Ea intenţionează, mai curând, să prezinte tuturor contemporanilor noştri, fie că sunt creştini sau nu, o formulare – cea mai completă şi mai ordonată posibil – a drepturilor fundamentale inerente acelei societăţi naturale şi universale care este familia.

Drepturile enunţate în Cartă sunt manifestate în conştiinţa fiinţei umane şi în valorile comune ale întregii umanităţi. Viziunea creştină este prezentă în această Cartă ca o lumină a revelaţiei divine care iluminează realitatea naturală a familiei. Aceste drepturi izvorăsc, într-o ultimă analiză, din acea lege care este înscrisă de Creator în inima fiecărei fiinţe umane. Societatea este chemată să apere aceste drepturi de diverse încălcări, să le respecte şi să le promoveze în totalitatea conţinutului lor.

Drepturile propuse trebuie să fie înţelese conform caracterului specific al unei „Carte". În unele cazuri, ele enunţă adevărate şi proprii norme angajate în mod juridic; în alte cazuri, exprimă postulate şi principii fundamentale pentru

---

[103] Documentul *Carta drepturilor familiei* a fost elaborat de Sfântul Scaun şi publicat în 24 noiembrie 1983. Traducerea documentului în limba română a fost făcută de Mariana Ghergu şi apărut pentru prima dată în colecţia „Documente", la Editura „Presa Bună" din Iaşi (2001).

o legislaţie de îndeplinit şi pentru dezvoltarea politicii familiale. În toate cazurile, ele sunt un apel profetic în favoarea instituţiei familiale, care trebuie să fie respectată şi apărată de toate uzurpările.

De altfel, aproape toate aceste drepturi se pot găsi şi în alte documente, atât ale Bisericii, cât şi ale comunităţii internaţionale. Prezenta Cartă îşi propune să le elaboreze ulterior, să le precizeze cu o mai mare claritate şi să le adune într-o prezentare organică, ordonată şi sistematică. Anexate la text sunt indicaţiile din „izvoare şi referinţe", din care au fost extrase unele formulări.

Carta drepturilor familiei este acum prezentată de Sfântul Scaun, organul central şi suprem al guvernului Bisericii Catolice. Documentul este îmbogăţit cu abundente observaţii şi sugestii primite ca răspuns la o amplă consultare a conferinţelor episcopale ale întregii Biserici, ca şi a experţilor în materie, reprezentanţi ai diverselor culturi. Carta se adresează în principal guvernelor. Cu scopul de a reafirma, pentru binele societăţii, conştiinţa comună a drepturilor esenţiale ale familiei, Carta oferă tuturor celor care împărtăşesc responsabilitatea pentru binele comun un model şi un punct de orientare pentru elaborarea unei legislaţii şi a unei politici a familiei, şi un ghid pentru programele de acţiune.

În acelaşi timp, Sfântul Scaun propune cu încredere acest document atenţiei organizaţiilor internaţionale interguvernamentale care, în virtutea competenţei lor şi a grijii pentru apărarea şi promovarea drepturilor umane, nu pot să ignore sau să permită violarea drepturilor fundamentale ale familiei.

Carta se adresează în mod natural chiar familiilor: ea intenţionează să consolideze în ele conştiinţa rolului de neînlocuit şi a poziţiei familiei; sugerează familiilor să se unească în apărarea şi în promovarea drepturilor lor; încurajează familiile la îndeplinirea datoriilor lor în aşa fel încât rolul familiei să poată deveni tot mai clar apreciat şi recunoscut în lumea de astăzi.

Carta se adresează, în sfârşit, tuturor bărbaţilor şi femeilor, cu scopul de a se angaja să facă tot ce este posibil pentru a asigura ca drepturile familiei să fie protejate şi ca instituţia familiei să fie întărită pentru binele întregii umanităţi, astăzi şi în viitor.

Sfântul Scaun, în prezentarea acestei Carte, dorită de către reprezentanţii episcopatului din toată lumea, adresează un apel tuturor membrilor şi instituţiilor Bisericii de a mărturisi cu claritate convingerile lor creştine cu privire la misiunea de neînlocuit a familiei şi de a se îngriji ca familiile şi părinţii să primească susţinerea necesară şi încurajarea pentru a îndeplini această sarcină încredinţată lor de Dumnezeu.

Preambul

Considerăm că:

a) drepturile persoanei, chiar dacă se exprimă ca drepturi ale individului, au o fundamentală dimensiune socială, care găseşte în familie expresia sa naturală şi vitală;

b) familia este fondată pe căsătorie, unire intimă de viaţă în complementaritatea dintre un bărbat şi o femeie, care se constituie ca o legătură indisolubilă a căsătoriei în mod liber încheiată şi exprimată public, şi este deschisă la transmiterea vieţii;

c) căsătoria este instituţia naturală căreia îi este încredinţată într-o manieră exclusivă misiunea transmiterii vieţii;

d) familia, societatea naturală, este anterioară statului şi oricărei alte comunităţi şi posedă drepturi proprii, care sunt inalienabile;

e) familia constituie, mai mult chiar decât un simplu nucleu juridic, social şi economic, o comunitate de iubire şi de solidaritate, care este în mod unic adaptată la învăţarea şi transmiterea valorilor culturale, etice, sociale, spirituale şi religioase, esenţiale pentru dezvoltarea şi bunăstarea propriilor membri ai societăţii;

f) familia este locul în care diverse generaţii se întâlnesc şi se ajută reciproc pentru a creşte în cunoaşterea umană şi pentru a armoniza drepturile individului cu alte cereri ale vieţii sociale;

g) familia şi societatea, care sunt reciproc legate prin legături vitale şi organice, au o funcţie complementară în apărarea şi în progresul binelui umanităţii şi al fiecărei persoane;

h) experienţa diverselor culturi de-a lungul istoriei a arătat cât este de necesar pentru societate să recunoască şi să apere instituţia familială;

i) societatea şi, în special, statul şi organizaţiile internaţionale, trebuie să protejeze familia cu măsuri de ordin politic, economic, social şi juridic, cu scopul de a consolida unitatea şi stabilitatea familiei, în aşa fel încât ea să poată să-şi exercite funcţia sa specifică;

j) drepturile, necesităţile fundamentale, bunăstarea şi valorile familiei, chiar dacă sunt în mod progresiv apărate în unele cazuri, sunt adesea ignorate şi nu rareori subminate de legi, instituţii şi programe socio-economice;

k) multe familii sunt constrânse să trăiască în situaţii de sărăcie care le împiedică să-şi desfăşoare propriul rol cu demnitate;

l) Biserica Catolică, conştientă că binele persoanei, al societăţii şi al Bisericii însăşi trece prin viaţa de familie, a reţinut ca parte a misiunii sale de

a proclama tuturor planul lui Dumnezeu înscris în natura umană cu privire la căsătorie şi la familie, de a promova aceste două instituţii şi de a le apăra împotriva tuturor celor care le atacă;

m) sinodul episcopilor, celebrat în anul 1980, anunţă în mod explicit că a fost redactată şi va ajunge la toţi cei interesaţi o *Cartă a drepturilor familiei*;

Sfântul Scaun, după ce a consultat conferinţele episcopale, prezintă acum această *Cartă a drepturilor familiei* şi face apel la toate statele, organizaţiile internaţionale şi la toate instituţiile şi persoanele interesate, pentru a respecta aceste drepturi şi pentru a asigura recunoaşterea lor efectivă şi observarea lor.

Articolul 1

Fiecare persoană are dreptul la libera alegere a propriului statut de viaţă şi, prin aceasta, să se căsătorească şi să formeze o familie, să rămână celibatară sau necăsătorită.

a) Fiecare bărbat şi fiecare femeie, care a ajuns la vârsta căsătoriei şi are capacitatea necesară pentru aceasta, are dreptul de a se căsători şi de a forma o familie, fără nici o discriminare; restricţii legale în exercitarea acestui drept, atât cu caracter permanent, cât şi temporar, pot fi introduse numai când sunt cerute de exigenţe grave şi obiective ale însăşi instituţiei matrimoniale şi ale relevanţei sale sociale şi publice; trebuie, în fiecare caz, să se respecte demnitatea şi drepturile fundamentale ale persoanei.

b) Cei care doresc să se căsătorească şi să formeze o familie au dreptul să aştepte de la societate acele condiţii morale, educative, sociale şi economice care să facă posibilă exercitarea dreptului lor de a se căsători în deplină maturitate şi responsabilitate.

c) Valoarea instituţională a căsătoriei trebuie să fie susţinută de autorităţile publice: situaţia cuplurilor necăsătorite nu trebuie să fie pusă pe acelaşi plan cu căsătoria încheiată cu forme legale.

Articolul 2

Căsătoria nu poate fi încheiată dacă nu exprimă liberul şi deplinul consens al soţilor exprimat în mod legal.

a) Păstrând respectul cuvenit faţă de rolul tradiţional al familiilor din anumite culturi în a călăuzi decizia fiilor lor, trebuie evitată orice presiune care împiedică alegerea unei persoane potrivite ca soţ sau ca soţie.

b) Viitorii soţi au dreptul la libertatea lor religioasă. De aceea, a impune ca prealabilă condiţie pentru căsătorie refuzul credinţei sau o profesiune de

credinţă, care ar fi contrară propriei conştiinţe, constituie o încălcare a acestui drept.

c) Soţii, prin complementaritatea naturală care există între bărbat şi femeie, se bucură de aceeaşi demnitate şi de drepturi egale cu privire la căsătorie.

Articolul 3

Soţii au dreptul inalienabil de a constitui o familie şi de a decide cu privire la intervalul dintre naşteri şi numărul de fii pe care să-i aibă, având în vedere toate datoriile lor faţă de ei înşişi, faţă de fiii deja născuţi, faţă de familie şi de societate, păstrând ierarhia justă a valorilor şi în conformitate cu ordinea morală obiectivă care exclude recurgerea la contracepţie, sterilizare şi avort.

a) Activităţile autorităţilor publice şi ale organizaţiilor private, care încearcă în vreun fel să limiteze libertatea cuplului în a decide numărul copiilor lor, constituie o gravă ofensă împotriva demnităţii umane şi împotriva justiţiei.

b) În relaţiile internaţionale, ajutorul economic pentru dezvoltarea popoarelor nu trebuie să fie condiţionat de acceptarea unui program de contracepţie, sterilizare sau avort.

c) Familia are dreptul la asistenţă din partea societăţii în ceea ce priveşte datoriile sale cu referire la procrearea şi educarea fiilor. Având o familie numeroasă, cuplurile căsătorite au dreptul la un ajutor potrivit şi nu trebuie să fie supuse discriminării.

Articolul 4

Viaţa umană trebuie să fie respectată şi protejată în mod absolut încă din momentul conceperii ei.

a) Avortul este o încălcare directă a dreptului fundamental la viaţă a fiinţei umane.

b) Respectul pentru demnitatea fiinţei umane exclude orice manipulare experimentală sau exploatare a embrionului uman.

c) Toate intervenţiile asupra patrimoniului genetic al persoanei umane, care nu au ca scop corectarea anomaliilor, constituie o încălcare a dreptului la integritatea fizică şi împiedică binele familiei.

d) Atât înainte, cât şi după naştere, fiii au dreptul la protecţie şi asistenţă specială, cum au şi mamele, atât în timpul sarcinii, cât şi după naştere, pentru o anumită perioadă.

e) Atât cei născuţi în familii căsătorite, cât şi în afara căsătoriei, fiii se bucură de acelaşi drept al protecţiei sociale, în vederea dezvoltării lor personale şi integrale.

f) Orfanii sau copiii privaţi de asistenţa părinţilor sau a tutorilor trebuie să primească o protecţie specială din partea societăţii. În ceea ce priveşte încredinţarea sau adopţia, statul trebuie să prevadă o legislaţie menită să încurajeze familiile capabile să primească în casele lor copiii care au nevoie de o asistenţă permanentă sau temporară, şi care, în acelaşi timp, să respecte drepturile naturale ale părinţilor.

g) Copiii care sunt handicapaţi au dreptul de a găsi în casă sau în şcoală un mediu adaptat dezvoltării lor umane.

Articolul 5

Dând viaţă copiilor lor, părinţii au originarul, principalul şi inalienabilul drept de a-i educa; de aceea, ei trebuie să fie recunoscuţi ca primii şi principalii educatori ai fiilor lor.

a) Părinţii au dreptul să-i educe pe fiii lor în conformitate cu convingerile lor morale şi religioase, luând în considerare tradiţiile culturale ale familiei, care favorizează binele şi demnitatea copilului; pe lângă aceasta, ei trebuie să primească din partea societăţii ajutorul şi asistenţa necesare pentru a desfăşura cum se cuvine rolul lor educativ.

b) Părinţii au dreptul de a alege liber şcolile sau alte mijloace necesare pentru educarea fiilor lor, în conformitate cu convingerile lor. Autorităţile publice trebuie să facă în aşa fel încât alocarea ajutoarelor publice să favorizeze libertatea părinţilor în exercitarea acestui drept, fără ca ei să întâlnească obstacole nedrepte. Părinţii nu trebuie constrânşi să facă, direct sau indirect, cheltuieli suplimentare, menite să împiedice sau să limiteze în mod nedrept exercitarea acestei libertăţi.

c) Părinţii au dreptul de a obţine facilitatea ca fiii lor să nu fie constrânşi să frecventeze şcolile care nu sunt în armonie cu propriile lor convingeri morale şi religioase. În special educaţia sexuală – care este un drept fundamental al părinţilor – trebuie să fie realizată sub atenta lor îndrumare, fie în casă, fie în centrele educative alese şi controlate de ei.

d) Drepturile părinţilor sunt încălcate ori de câte ori se impune de către stat un sistem obligatoriu de educaţie, din care se exclude orice formare religioasă.

e) Dreptul principal al părinţilor de a-şi educa proprii fii trebuie să fie susţinut prin toate formele de colaborare dintre părinţi, educatori şi autorităţile

şcolare şi, în special, prin formele de participare cunoscute, prin exprimarea opiniei cetăţenilor cu privire la funcţionarea şcolilor şi la formularea şi aplicarea politicii educative.

f) Familia are dreptul de a pretinde ca mijloacele de comunicare socială să fie instrumente pozitive pentru construirea unei societăţi care să consolideze valorile fundamentale ale familiei. În acelaşi timp, familia are dreptul de a fi în mod adecvat protejată, în special cu privire la membrii săi mai tineri, de efectele negative şi de abuzurile *mass-media*.

Articolul 6

Familia are dreptul de a exista şi de a creşte ca familie.

a) Autorităţile publice trebuie să respecte şi să promoveze demnitatea, legitima independenţă, intimitatea, integritatea şi stabilitatea oricărei familii.

b) Divorţul atacă însăşi instituţia căsătoriei şi a familiei.

c) Sistemul familiei lărgite, acolo unde există, trebuie să fie stimat şi ajutat în împlinirea mereu mai bună a rolului său tradiţional de solidaritate şi de asistenţă mutuală şi în respectarea, în acelaşi timp, a drepturilor familiei restrânse şi a demnităţii personale a fiecărui membru.

Articolul 7

Orice familie are dreptul de a trăi liber propria viaţă religioasă domestică sub îndrumarea părinţilor, aşa cum are dreptul de a profesa în mod public şi de a răspândi credinţa, de a lua parte la cultul public şi de a alege în mod liber programele de instruire religioasă, fără a suferi discriminări.

Articolul 8

Familia are dreptul de a exercita funcţia sa socială şi politică în construirea societăţii.

a) Familiile au dreptul de a forma asociaţii cu alte familii şi instituţii, pentru a desfăşura rolul familiei în mod convenabil şi efectiv, ca şi pentru a proteja drepturile, a promova binele şi a reprezenta interesele familiei.

b) Pe plan economic, social, juridic şi cultural trebuie să fie recunoscut rolul legitim al familiilor şi al asociaţiilor familiale în elaborarea şi actualizarea programelor care interesează viaţa de familie.

Articolul 9

Familiile au dreptul de a putea conta pe o politică familială adecvată a autorităţilor publice în domeniile juridic, economic, social şi fiscal, fără discriminări de nici un fel.

a) Familiile au dreptul la condiţii economice care să le asigure un nivel de viaţă potrivit demnităţii şi dezvoltării lor depline. Nu trebuie să fie împiedicate de a obţine şi de a păstra proprietăţile private ce pot favoriza o viaţă familială stabilă; legile privind moştenirea sau transmiterea proprietăţii trebuie să respecte nevoile şi drepturile membrilor familiei.

b) Familiile au dreptul la măsuri în mediul social, care să ia în considerare nevoile lor, în special în cazul de moarte prematură a unuia sau a ambilor soţi, de abandon al unuia dintre soţi, de accident, de boală sau de invaliditate, în caz de şomaj şi ori de câte ori familia are de suportat poveri extraordinare pentru binele membrilor săi, cauzate de bătrâneţe, de stări de handicap fizice sau mentale sau de educaţie a copiilor.

c) Bătrânii au dreptul de a găsi în interiorul propriei familii sau, când acest lucru nu este posibil, în instituţii adecvate, un mediu care să le permită să-şi petreacă bătrâneţea în linişte, promovând acele activităţi compatibile cu vârsta lor, ajutându-i să participe la viaţa socială.

d) Drepturile şi necesităţile familiei şi, în special, valoarea unităţii sale trebuie să fie luate în consideraţie în politica şi în legislaţia penală, în aşa fel încât deţinutul să rămână în contact cu propria familie şi aceasta să fie susţinută adecvat în perioada de detenţie.

Articolul 10

Familiile au dreptul la o ordine socială şi economică în care organizarea muncii să permită membrilor să trăiască împreună, şi nu să împiedice unitatea, bunăstarea, sănătatea şi stabilitatea familiei, oferind chiar posibilitatea unei recreeri sănătoase.

a) Remunerarea muncii trebuie să fie suficientă pentru fondarea şi menţinerea unei familii cu demnitate, fie printr-un salariu convenabil, numit „salariu familial”, fie prin alte măsuri sociale, precum indemnizaţiile familiale sau remunerarea muncii casnice a unuia dintre părinţi; ar trebui făcut în aşa fel încât mamele să nu fie obligate să lucreze în afara casei în detrimentul vieţii familiale şi, în special, în detrimentul educaţiei fiilor.

b) Munca în casă a mamei trebuie să fie recunoscută şi respectată pentru valoarea sa în raport cu familia şi societatea.

Articolul 11

Familia are dreptul la o locuinţă decentă, adaptată pentru viaţa de familie şi proporţionată cu numărul de membri, într-un loc care să prevadă serviciile de bază pentru viaţa familiei şi a comunităţii.

Articolul 12

Familiile imigranţilor au dreptul la aceeaşi protecţie ca aceea acordată altor familii.

a) Familiile imigranţilor au dreptul la respect pentru propria cultură şi la a primi sprijin şi asistenţă pentru integrarea lor în comunitatea pe care o ajută prin contribuţia lor.

b) Muncitorii imigranţi au dreptul de a vedea propria familie unită cât mai curând posibil.

c) Refugiaţii au dreptul la asistenţă din partea autorităţilor publice şi a organizaţiilor internaţionale, care să faciliteze reunirea familiilor lor.

Prezentată jurnaliştilor în Sala de Presă a Sfântului Scaun în 24 noiembrie 1983

Izvoare şi referinţe

a) *Rerum novarum*, 9; *Gaudium et spes*, 24.
b) *Pacem in terris*, partea I; *Gaudium et spes*, 48 şi 50; *Familiaris consortio*, 19; *Codex iuris canonici*, 1056.
c) *Gaudium et spes*, 50; *Humanae vitae*, 12; *Familiaris consortio*, 28.
d) *Rerum novarum*, 9 şi 10; *Familiaris consortio*, 45.
e) *Familiaris consortio*, 43.
f) *Gaudium et spes*, 52; *Familiaris consortio*, 21.
g) *Gaudium et spes*, 52; *Familiaris consortio*, 42 şi 45.
i) *Familiaris consortio*, 45.
j) *Familiaris consortio*, 46.
k) *Familiaris consortio*, 6 şi 77.
l) *Familiaris consortio*, 3 şi 46.
m) *Familiaris consortio*, 46.

Articolul 1

Rerum novarum, 9; *Pacem in terris*, partea I; *Gaudium et spes*, 26; *Declaraţia universală a drepturilor omului,* 16,1.
a) *Codex iuris canonici*, 1058 şi 1077; *Declaraţia universală*, 16,1.

b) *Gaudium et spes*, 52; *Familiaris consortio*, 81.
c) *Gaudium et spes*, 52; *Familiaris consortio*, 81 şi 82.

Articolul 2

Gaudium et spes, 52; *Codex iuris canonici*, 1057,1; *Declaraţia universală*, 16,2.
a) *Gaudium et spes*, 52.
b) *Dignitatis humanae*, 6.
c) *Gaudium et spes*, 49; *Familiaris consortio*, 19 şi 22; *Codex iuris canonici*, 1135; *Declaraţia universală*, 16,1.

Articolul 3

Populorum progressio, 37; *Gaudium et spes*, 50 şi 87; *Humanae vitae*, 10; *Familiaris consortio*, 30 şi 46.
a) *Familiaris consortio*, 30.
b) *Familiaris consortio*, 30.
c) *Gaudium et spes*, 50.

Articolul 4

Gaudium et spes, 51; *Familiaris consortio*, 26.
a) *Humanae vitae*, 14. Sfânta Congregaţie pentru Doctrina Credinţei, *Declaraţia asupra avortului provocat*, 18 noiembrie 1974; *Familiaris consortio*, 30.
b) Papa Ioan Paul al II-lea, *Indirizzo alla Pontificia Accademia delle Scienze*, 23 octombrie 1982.
c) *Declaraţia universală* 25,2; *Declaraţia asupra drepturilor copilului*, Preambul şi 4.
d) *Declaraţia universală* 25,2.
e) *Familiaris consortio*, 41.
f) *Familiaris consortio*, 77.

Articolul 5

Divini illius magistri, 27-34; *Gravissimum educationis*, 3; *Familiaris consortio*, 36; *Codex iuris canonici*, 793 şi 1136.
a) *Familiaris consortio*, 46.
b) *Gravissimum educationis*, 7; *Dignitatis humanae*, 5; Ioan Paul al II-lea, *Libertatea religioasă şi actul final de la Helsinki* (Scrisoare către conducătorii de stat ai naţiunilor care au semnat actul final de la Helsinki), 4b; *Familiaris consortio*, 40; *Codex iuris canonici*, 797.
c) *Dignitatis humanae*, 5; *Familiaris consortio*, 37 şi 40.
d) *Dignitatis humanae*, 5; *Familiaris consortio* 40.
e) *Familiaris consortio*, 40; *Codex iuris canonici*, 96.
f) Papa Paul al VI-lea, *Mesaj pentru Cea de-a III-a Zi Mondială a Comunicaţiilor Sociale*, 1969; *Familiaris consortio*, 76.

Articolul 6

Familiaris consortio, 46.
a) *Rerum novarum*, 10; *Familiaris consortio*, 46; *Convenţia internaţională asupra*

drepturilor civile şi politice, 17.
b) *Gaudium et spes*, 48 şi 50.

Articolul 7

Dignitatis humanae, 5; *Libertatea religioasă şi actul final de la Helsinki*, 4b; *Convenţia internaţională asupra drepturilor civile şi politice*, 18.

Articolul 8

Familiaris consortio, 44 şi 48.
a) *Apostolicam actuositatem*, 11; *Familiaris consortio*, 46 şi 72.
b) *Familiaris consortio*, 44 şi 45.

Articolul 9

Laborem exercens, 10 şi 19; *Familiaris consortio*, 45; *Declaraţia universală*, 16,3 şi 22; *Convenţia internaţională asupra drepturilor economice, sociale şi culturale*, 10,1.
a) *Mater et magistra*, partea a II-a; *Laborem exercens*, 10; *Familiaris consortio*, 45; *Declaraţia universală*, 22 şi 25; *Convenţia internaţională asupra drepturilor economice, sociale şi culturale*, 7, a, ii.
b) *Familiaris consortio*, 45 şi 46; *Declaraţia universală*, 25,1;
Convenţia internaţională asupra drepturilor economice, sociale şi culturale, 9, 10,1 şi 10,1.
c) *Gaudium et spes*, 52; *Familiaris consortio*, 27.

Articolul 10

Laborem exercens, 19; *Familiaris consortio*, 77; *Declaraţia universală*, 23,3.
a) *Laborem exercens*, 19; *Familiaris consortio*, 23 şi 81.
b) *Familiaris consortio*, 23.

Articolul 11

Apostolicam actuositatem, 8; *Familiaris consortio*, 81; *Convenţia internaţională asupra drepturilor economice, sociale şi culturale*, 11,1.

Articolul 12

Familiaris consortio, 77; *Carta socială europeană*, 19.

FAMILIA ŞI VIAŢA[1]
Comunicat final

Congresul internaţional „*Familia şi viaţa la începutul unui nou mileniu*”, organizat din raţiuni de ordin pastoral, ecumenic şi social, la iniţiativa Bisericii Ortodoxe Române şi a Bisericii Romano-Catolice, sub patronajul Preşedintelui României, a avut loc la Bucureşti între 25 şi 27 septembrie 2001. La şedinţa de deschidere a Congresului din Aula Palatului Patriarhiei, au participat Preafericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Eminenţa Sa Cardinalul Alfonso Lopez Trujillo, preşedintele Consiliului Pontifical pentru Familie, Înaltpreasfinţitul Ioan Robu, Arhiepiscop şi Mitropolit Romano-Catolic al Bucureştilor, şi Excelenţa Sa Domnul Ion Iliescu, Preşedintele României.

În alocuţiunile rostite cu acest prilej, s-a subliniat rolul şi importanţa familiei pentru viitorul omenirii. În decursul celor opt sesiuni ale Congresului, numeroşi vorbitori din rândul ierarhilor, teologilor, preoţilor, specialiştilor din partea Bisericii Ortodoxe Române şi a Bisericii Catolice şi miniştrilor din guvernul ţării, Domnul Răzvan Teodorescu, ministrul Culturii şi Cultelor, şi Doamna Daniela Bartoş, ministrul Sănătăţii şi Familiei, precum şi senatorilor din Parlamentul României şi a altor reprezentanţi ai organismelor europene, au prezentat comunicări şi contribuţii valoroase referitoare la problemele familiei şi ale vieţii în societatea contemporană.

În cadrul lucrărilor, participanţii au evidenţiat fundamentul biblic al familiei, arătând că Dumnezeu l-a creat pe om ca bărbat şi femeie, ca să se întregească reciproc. Aşa cum Dumnezeu nu e o singură persoană, ci Dumnezeul iubirii şi al comuniunii treimice, nici omul nu ar fi cu adevărat chipul lui Dumnezeu dacă ar rămâne o monadă închisă în ea însăşi, fără să reflecte comuniunea specifică Creatorului său. Acesta este motivul principal pentru care Dumnezeu a zis: „nu e bine ca omul să fie singur” (*Gen* 2,18) şi a creat-o pe Eva din Adam, ca să-i ferească de singurătate; iar sfântul Ciril al Alexandriei spune: „Dumnezeu a creat coexistenţa”. Căsătoria, ca legătură naturală pe viaţă dintre

---

[1] Documentul *Familia şi viaţa* reprezintă comunicatul final al Congresului internaţional „Familia şi viaţa la începutul unui nou mileniu creştin”, 25-27 septembrie 2001, Palatul Patriarhiei, Bucureşti.

un bărbat şi o femeie, se întemeiază pe faptul că aceştia alcătuiesc împreună familia, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, de a creşte, de a se înmulţi şi de a stăpâni pământul. Această binecuvântare conferă familiei dimensiunea ei spirituală şi coeziunea interioară prin puterea harului divin. În această lumină se explică şi cuvintele Mântuitorului, care cere ca „omul să nu despartă ceea ce Dumnezeu a împreunat" (*Mt* 19,4-6). La originea familiei se află legătura indisolubilă dintre fire şi har.

Participanţii au scos apoi în evidenţă cauzele care conduc la dezintegrarea familiei în societatea contemporană, sub mai multe aspecte. Mai întâi, este vorba de individualismul care determină membrii familiei să pună interesul personal deasupra celui familial şi să contribuie la dizolvarea vieţii de familie prin căutarea plăcerii erotice, prin lipsa de interes faţă de educaţia copiilor sau prin abandonul lor, prin violenţa părinţilor contra copiilor sau a copiilor contra părinţilor, prin scăderea natalităţii, provocată de contraceptive sau de numărul îngrijorător de mare al avorturilor, care constituie un adevărat măcel al inocenţilor. Apoi, este vorba de modele de familie alternative, consensuale, monoparentale sau de alte orientări, care nu ţin seama de legătura firească a căsătoriei dintre bărbat şi femeie. Se practică chiar şi colectivismul sexual, care transformă omul în sclavul instinctelor dereglate de păcat. Copiii sunt transformaţi adesea în instrumente menite să risipească solitudinea cuplurilor de acelaşi sex, iar embrionul uman este scos din mediul lui natural, pentru a fi transformat în obiect de manipulări genetice, care subminează fiinţa umană şi familia. În cele din urmă, este vorba de procesul de globalizare care nu mai vede în comunitatea internaţională o familie de popoare, ci un spaţiu destinat schimburilor economice şi financiare, care ignoră identitatea popoarelor şi pe cea a familiei. Asistăm astfel, în moduri diferite, la un proces generalizat de dezintegrare a familiei, provocat de absenţa dimensiunii spirituale, care lipseşte familia de trăinicia coeziunii ei interioare.

Participanţii au reliefat apoi căile ce pot contribui la restaurarea familiei şi a vieţii, la început de nou mileniu. Mai întâi, s-a subliniat că familia îşi descoperă fundamentul ei natural şi supranatural în taina Treimii mai presus de fire. După cuvântul Mântuitorului care a spus că „Tatăl şi cu Mine una suntem" (*In* 10,30), în chip asemănător, bărbatul şi femeia, prin căsătoria lor, alcătuiesc o singură fiinţă. Dar aşa după cum Tatăl şi cu Fiul sunt una după fiinţă, însă rămân două persoane distincte, tot astfel, deşi bărbatul şi femeia alcătuiesc, prin căsătorie, o singură fiinţă, rămân totuşi doi. Prin căsătorie, familia caută să depăşească divizarea naturii după persoane, ca să adâncească comuniunea

dintre membrii ei, după chipul Sfintei Treimi. Taina familiei nu rezidă doar în ea însăşi, ci în comuniunea treimică, mai presus de fire.

Participanţii au arătat că prima icoană cerească a familiei creştine o aflăm în Nazaretul Galileii, acolo unde bătrânul Iosif lucra, Maica Domnului păstra în inima ei cuvintele Fiului, iar Pruncul Mântuitor le era supus (*Lc* 2,51). Iubirea Maicii Domnului faţă de Fiul său a fost atât de profundă încât l-a urmat până la piciorul crucii. Iar de pe crucea suferinţei sale negrăite, Fiul şi-a arătat iubirea faţă de Maica sa, lăsând-o în grija apostolului iubit. Familia Maicii Domnului, cinstită ca Născătoare de Dumnezeu, constituie mediul sfânt prin care Tatăl din ceruri şi-a manifestat iubirea sa faţă de lume, prin jertfa Fiului preaiubit. Familia Maicii Domnului rămâne peste veacuri modelul familiei creştine în care se plămădesc virtutea şi martirii, care socotesc că lumea nu se schimbă prin violenţă şi terorism, ci prin dăruire şi jertfă de sine, asemenea lui Cristos.

În fine, participanţii au mai arătat că Biserica este, în Cristos, spaţiul în care se zămisleşte familia creştină, sub lucrarea Duhului Sfânt şi bunăvoirea lui Dumnezeu Tatăl. Mântuitorul a instituit taina Cununiei la nunta din Cana Galileii, prin transformarea minunată a apei în vin, pentru ca această minune să constituie simbolul prefacerii spirituale care converteşte egoismul din fiinţa celor care se căsătoresc în comuniune şi dăruire reciprocă. Mântuitorul ne ajută să evităm o abordare secularizată a familiei, care duce la individualism, fiindcă uită de Dumnezeu, după cum ne ajută să evităm o abordare religioasă exclusivistă a familiei, care duce la despotism, fiindcă uită de om. În Cristos, Dumnezeu şi om adevărat, familia se înfăţişează ca o comuniune menită să spiritualizeze relaţia dintre bărbat şi femeie, să adâncească iubirea lor reciprocă, care nu este posibilă fără înfrângerea egoismului fiecăruia. În Cristos, Biserica păstrează familia în adevărata ei unitate şi comuniune.

Pentru punerea în practică a acestor recomandări spirituale şi duhovniceşti, participanţii cer instituţiilor de învăţământ teologic, profesorilor de religie din şcolile publice sau private, asistenţilor sociali, asociaţiilor creştine şi parohiilor să pună în evidenţă dimensiunea spirituală a familiei şi să organizeze cateheze pentru tinerii care se căsătoresc, ca şi pentru naşii lor. Participanţii consideră că este benefic ca Biserica să coopereze cu instituţiile publice abilitate pentru protecţia şi susţinerea familiei, prin alocaţii familiale decente, sprijin real pentru familiile aflate în dificultate, recunoaşterea demnităţii mamei, şcolarizarea calitativă a copiilor, servicii medicale accesibile şi ocrotirea bătrânilor. Instituţiile publice abilitate, organizaţiile non-guvernamentale şi mass-media sunt chemate la un parteneriat viabil pentru promovarea familiei

şi a vieţii. Participanţii cer Bisericii să angajeze un dialog constructiv cu Ministerele Educaţiei şi Cercetării, Sănătăţii şi Familiei, Culturii şi Cultelor şi Muncii şi Solidarităţii Sociale, pentru a identifica mijloacele licite sau ilicite care promovează sau afectează viaţa de familie. Aceasta cu atât mai mult cu cât ştiinţa, care odinioară era împotrivă, astăzi ne apropie de Dumnezeu.

Tot atât de importantă este şi cooperarea Bisericilor cu Comunitatea Europeană şi considerăm că este oportună întemeierea unui Consiliu Ecumenic Naţional pentru apărarea vieţii, menit să deschidă calea aderării noastre la forumul corespunzător din Parlamentul European. Suntem recunoscători raportorului Parlamentului European, Baroneasa Emma Nicholson, pentru mesajul adresat Congresului nostru şi pentru solicitudinea şi sprijinul acordat în vederea promovării vieţii de familie şi pentru protecţia copilului. În fine, participanţii consideră că Bisericile sunt chemate să coopereze cu ONU, pe temeiul declaraţiei referitoare la drepturile omului, în care se precizează că familia constituie „elementul natural şi fundamental al societăţii şi are dreptul la protecţie din partea societăţii şi a statului" (Art.16). Cât priveşte globalizarea, aceasta va deveni viabilă şi folositoare în măsura în care dimensiunea ei economică sau financiară va fi însoţită şi de o dimensiune culturală şi spirituală, care să-i permită să ţină seama de identitatea fiecărui popor şi să contribuie la promovarea vieţii şi a familiei.

La început de nou mileniu, participanţii la congres se angajează în lupta pentru restaurarea familiei în societatea contemporană, cu ajutorul lui Dumnezeu. Biserica lui Cristos nedespărţită din primul mileniu a luptat pentru renaşterea familiei în societatea antică. Astăzi, Bisericile noastre îşi unesc glasurile, în demers ecumenic, pentru a protesta atât împotriva terorismului, care sacrifică oameni nevinovaţi, cât şi împotriva procesului de dezintegrare a familiei la care asistăm.

Dorim să contribuim hotărât la renaşterea spirituală şi morală a familiei în societatea contemporană, fiindcă suntem convinşi că familia este darul lui Dumnezeu şi reprezintă viitorul omului şi al întregii lumii, destinată să devină cer nou şi pământ nou în împărăţia lui Dumnezeu.

Co-moderatori ai Congresului

Biserica Ortodoxă Română	Biserica Catolică din România
✠ **NIFON**	✠ **IOAN ROBU**
Arhiepiscopul Târgoviştei	Arhiepiscop şi Mitropolit al Bucureştilor

LA FAMILLE ET LA VIE

Communiqué final

Le Congrès international „*La Famille et la Vie à l'aube d'un nouveau millénaire*", organisé pour des raisons d'ordre pastoral, oecuménique et social à, l'initiative de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et de l'Eglise Romain-Catholique, sous le patronage du Président de la Roumanie, s'est tenu à Bucarest, du 25 au 27 septembre 2001. À la séance d'ouverture, dans la salle de festivités du Palais Patriarcal, ont participée Sa Béatitude Théoctiste, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine, Son Éminence le Cardinal Alfonso Lopez Trujillo, Président du Conseil Pontifical de la Famille, Son Excellence Mgr. Ioan Robu, Archevêque Métropolite Catholique de Bucarest et Son Excellence Monsieur Ion Iliescu, Président de la Roumanie. Dans les allocutions prononcées à cette occasion, on a souligné le rôle et l'importance de la famille pour l'avenir de l'humanité. Au cours des huit sessions du Congrès, de nombreux conférenciers appartenant aux deux Églises, prélats, théologiens, spécialistes, de même que des ministres du gouvernement, M. Răzvan Theodorescu, Ministre de la Culture, et Mme Daniela Bartoş, Ministre de la Santé et de la Famille, des sénateurs du Parlement de la Roumanie ou des représentants des organismes européens ont présenté des communications et des interventions de grande valeur concernant les problèmes de la famille et de la vie dans la société contemporaine.

Dans le cadre des travaux, le Congrès amis en évidence le fondement biblique de la famille, en montrant que Dieu a créé l'être humain -homme et femme -pour qu'ils se complètent réciproquement. Dieu n'est pas lui non plus une seule personne, mais le Dieu de l'amour et de la communion trinitaire. Et l'homme lui non plus ne serait pas vraiment à l'image de Dieu, s'il restait une monade fermée sur elle-même, sans refléter la communion spécifique à son Créateur. C'est la principale raison pour laquelle Dieu a dit: „*il n'est pas bon que l'homme soit seul*" (*Gen* 2,18) et il a créé Ève à partir d'Adam, pour les sauver de la solitude. Ou, pour citer saint Cyrille d'Alexandrie, „*Dieu a créé la coexistence*". Le mariage comme lien naturel pour la vie entre un homme et une femme se fonde sur ce que les deux forment ensemble la famille, avec la bénédiction de Dieu, afin de croître, de se multiplier et de dominer la terre. C'est cette bénédiction qui confère à la famille sa dimension spirituelle et la cohésion intérieure par la force de la grâce divine. C'est dans cette lumière qu'il faut également comprendre la parole du Sauveur qui demande que „*ce que Dieu a uni, l'homme ne doit point le séparer*" (*Mt* 19,4-6). À l'origine de la famille se trouve le lien indissoluble entre la nature et la grâce.

Le Congrès a mis ensuite en évidence les causes qui contribuent à la désintégration de la famille dans la société contemporaine, sous plusieurs aspects. Il s'agit d'abord de l'individualisme, qui détermine les membres de la famille à mettre l'intérêt personnel au-dessus de l'intérêt familiale et de contribuer à la dissolution de la vie familiale par la recherche du plaisir érotique, par la manque d'intérêt pour l'éducation des enfants ou par l'abandon de ces derniers, par la violence des parents contre les

enfants ou des enfants contre les parents, par la chute de la natalité, provoquée par des contraceptifs ou par le nombre inquiétant des avortements, représentant un véritable „*massacre des innocents*”. Il s'agit ensuite des modèles de „*familles alternatives*”, consensuelles, monoparentales ou d'autres orientations, qui ne tiennent plus compte du lien naturel du mariage entre l'homme et la femme. On pratique également le collectivisme sexuel, qui transforme l'homme en esclave de ses instincts, déréglés par le péché. Les enfants sont souvent réduits au statut d'instruments destinés à dissiper la solitude des couples du même sexe, et l'embryon humain est enlevé à son ambiance naturelle pour être transformé en objet de manipulations génétiques qui minent l'être humain et la famille. Enfin, il s'agit du processus de globalisation ou de mondialisation, qui ne voit plus dans la communauté internationale une famille des peuples, mais un espace destiné aux échanges économiques et financiers, ignorant l'identité des peuples et celle de la famille. Nous assistons aujourd'hui, de plusieurs manières, à un processus généralisé de désintégration de la famille, provoqué par l'absence d'une dimension spirituelle, qui prive la famille de sa cohésion intérieure inébranlable.

Le Congrès a relevé ensuite les voies susceptibles de contribuer à la restauration de la famille et de la vie, au début de ce nouveau millénaire. On a souligné tout d'abord que la famille découvre son fondement naturel et surnaturel dans le mystère surnaturel de la Trinité. Selon la parole du Sauveur, qui a dit que „*Moi et le Père nous sommes Un*” (*In* 10,30), de même l'homme et la femme, par la mariage, forment un seul être. Mais comme le Père et le Fils son Un selon l'être, tout en restant deux Personnes distinctes, de même l'homme et la femme forment, par le mariage, un seul être, en restant toutefois deux. Par le mariage, la famille tend à dépasser la division de la nature selon les personnes, afin d'approfondir la communion entre ses membres, à l'image de la Sainte Trinité. Le mystère de la famille ne réside pas seulement en elle-même, mais dans la communion trinitaire, surnaturelle.

Le Congrès a montré que la première image concrète de la famille chrétienne se retrouve à Nazareth, en Galilée, là où le vieux Joseph travaillait, la Mère de Dieu gardait dans son cœur les paroles du Fils et l'Enfant Sauveur leur était soumis (cf. *Lc* 2,51). L'amour de la Mère de Dieu pour son Fils a été si profond qu'elle a suivi son Fils jusqu'au pied de la Croix. Et, sur la Croix de sa souffrance ineffable, le Fils a montré son amour pour sa Mère, en la confiant au Disciple bien-aimé. La famille de Notre Dame, honorée comme Mère de Dieu, constitue l'ambiance sainte à travers laquelle le Père des cieux a manifesté son amour pour le monde, par le sacrifice du File bien-aimé. La famille de Nazareth reste, par delà les siècles, le modèle de la famille chrétienne où se forment la vertu et le martyrs, qui croient que le monde ne change pas par la violence et le terrorisme, mais par le don de soi et le sacrifice, dont le Christ est le modèle.

Enfin, le Congrès a encore rappelé que l'Église est, dans le Christ, l'espace où se forme la famille chrétienne, selon l'inspiration de l'Esprit Saint et selon la

bienveillance de Dieu le Père. Le Sauveur a institué le Sacrement du Mariage aux noces de Cana, en Galilée, par la transformation miraculeuse de l'eau en vin, pour que cette merveille constitue le symbole de la transformation spirituelle qui convertit l'egoïsme de l'être de ceux qui se marient en communion et en don réciproque. Le Sauveur nous aide ainsi à éviter à la fois une perspective exclusivement naturelle sur la famille, qui mène à l'individualisme parce qu'elle oublie Dieu, et une perspective purement surnaturelle de la famille, qui conduit au despotisme, parce qu'elle oublie l'homme. Dans le Christ, vrai Dieu et vrai homme. la famille se présente comme communion appelée à spiritualiser la relation entre l'homme et la femme, à approfondir leur amour réciproque, lequel n'est pas possible sans la victoire sur l'egoïsme de chacun. Dans le Christ, l'Eglise garde la famille dans sa véritable unité et communion.

Pour traduire en pratique ces exhortations spirituelles, le Congrès demande aux institutions d'enseignement théologique, aux professeurs de religion des écoles publiques ou privées, aux assistants sociaux, aux associations chrétiennes et aux paroisses de mettre en évidence la dimension spirituelle de la famille et d'organiser des catéchèses pour les jeunes qui se préparent au mariage de même que pour leur témoins (accompagnateurs). Le Congrès considère qu'il est bénéfique que l'Église coopère avec les institutions publiques habilitées pour protéger et soutenir la famille par des allocations familiales décentes, un appui réel aux familles en difficulté, la reconnaissance de la dignité des mères, la bonne qualité de la formation scolaire des enfants, des soins médicaux accessibles et la protection des personnes âgées. Les institutions publiques habilitées, les organisations non-gouvernementales et les médias sont appelés à un parteneriat viable pour promouvoir la famille et la vie. Le Congrès demande à l'Église d'engager un dialogue constructif avec les Ministères de l'Éducation, de la Santé, de la Culture, du Travail et de la Solidarité Sociale, pour identifier les moyens licites ou illicites qui promeuvent ou affectent la vie familiale. Ceci d'autant plus que la science, qui jadis s'opposait à Dieu, nous rapproche maintenant de Lui.

Tout aussi importante est la coopération des Églises avec la Communauté Européenne, et nous considérons opportun de créer un conseil oecuménique national pour défendre la vie, afin d'ouvrir la voie à l'adhésion au Forum européen pour la vie du Parlement Européen. Nous savons gré au rapporteur du Parlement Européen pour la Roumanie, la baronne Emma Nicholson, pour le message adressé à notre Congrès, pour son appui, pour la sollicitude manifestée à l'égard de la protection de l'enfant et pour la promotion de la vie familiale. Le Congrès considère enfin que les Églises sont appelées à coopérer avec l'ONU, se fondant sur la Déclaration des Droits de l'Homme, où l'on précise que la famille constitue „l'élément naturel et fondamental de la société, ayant droit à la protection de la société et de l'État" (Art. 16). En ce qui concerne la globalisation, elle pourra devenir viable et utile dans la mesure où elle prendra en compte, en plus de l'aspect économique ou financier, la dimension

culturelle et spirituelle, qui lui permette de respecter l'identité de chaque peuple et de contribuer à la promotion de la vie et de la famille.

À l'aube du nouveau millénaire, le Congrès s'engage, aidé par Dieu, à combattre pour restaurer la famille dans la societé contemporaine. L'Église du Christ, une au cours du premier millénaire, a milité en faveur de la renaissance de la famille dans la societé antique. Aujourd'hui, nos Églises unissent leurs voix dans une démarche oecuménique, pour protester tant contre le terrorisme, qui sacrifie des innocents, que contre la désintégration de la famille, à laquelle on assiste actuellement. Nous souhaitons contribuer de façon décisive à la renaissance spirituelle et morale de la famille dans la societé contemporaine, parce que nous sommes persuadés que la famille est le don de Dieu et représente l'avenir de l'humanité et du monde entier, appelée à devenir ciel nouveau et terre nouvelle, dans le Règne de Dieu.

Co-modérateurs du Congrès

L'Eglise Orthodoxe Roumaine
✠ **NIFON**
archevêque de târgovişte

L'Eglise Catholique de Roumanie
✠ **IOAN ROBU**
archevêque et métropolite de bucarest

FILE DE ARHIVĂ

1. Episcopul Nicolae Iosif Camilli (1907)
(AERC Iaşi, dosar 1/1875, f. 236)

Căsătoria, instituită de Dumnezeu în paradisul pământesc, a fost readusă la unitatea ei primitivă şi ridicată la demnitatea de sacrament de către Domnul nostru Isus Cristos, care nu venise să strice, ci să împlinească legea. Pentru ca, apoi, patimile oamenilor să nu corupă din nou această instituţiune dumnezeiască, el a voit să încredinţeze Bisericii sale, precum celelalte şase sacramente, aşa şi sacramentul Căsătoriei.

Prin urmare, singură Biserica lui Isus Cristos are dreptul de a hotărî legile şi condiţiunile ce trebuie observate de aceia dintre fiii săi, care voiesc să primească acest *mare sacrament*. De aceea Biserica, prin puterea ce a primit-o de la dumnezeiescul său Întemeietor, precum poate decreta împiedecări care fac căsătoria credincioşilor cu totul nulă sau invalidă, ori numai ilicită sau neertată: tot aşa, pentru cauze grave şi oneste, ea singură poate dispensa de asemenea împiedicări, şi ridica orice îndoială cu privire la validitatea acestui sacrament.

2. Episcopul Nicolae Iosif Camilli (1907)
(AERC Iaşi, dosar 1/1875, f. 237-242)

DE MODO PETENDI DISPENSATIONES SUPER IMPEDIMENTIS MATRIMONIALIBUS AD DIOCESEOS IASSIENSIS PAROECIARUM RR. ADMINISTRATORES

INSTRUCTIONES ET MONITA

No. 939.

Quando dispensationes ab impedimentis matrimonialibus petuntur, eveniunt nonnumquam errores, quos summopere ab omnibus vitari gauderemus. Hanc ob causam sequentia RR. Parœciarum Nostrarum Administratoribus instructiones damus ac monita quoad petitiones dispensationum super impedimentis matrimonialibus rite conficiendas.

Primo loco omnibus patefacimus, vi facultatum ab Apostolica Sede Nobis ad quinquennium concessarum, Nos posse:

1° Dispensare ab impedimentis dirimentibus in 3° et 4° consanguinitatis et affinitatis gradu simplici et mixto tantum, et in 2° et 3° et 4° mixtis, non tamen

in 2° solo quoad futura matrimonia; quoad præterita vero etiam in 2° solo, dum modo nullomodo attingat primum gradum, et hoc quidem solum cum iis, qui ab hæresi vel infidelitate convertuntur ad catholicam fidem:

2° Dispensare super impedimento publicæ honestatis iustis ex sponsalibus proveniente:

3° Dispensare super impedimento criminis, neutro tamen coniuge machinante:

4° Dispensare in impedimento cognationis spiritualis, præterquam inter levantem et levatum.

Vi special is facultatis possumus insuper

5° Dispensare ab impedimento mixtæ religionis, sed pro determinato tantum casuum numero.

Pro his igitur impedimentis, a quibus vi supradictarum facultatum Nobis dispensandi potestas data est, RR. Parœciarum Nostrarum Administratores supplices libellos ad Nos dirigent.

In reliquis vero impedimentis, a quibus Nos dispensare non valemus, nec non in casu duplicis impedimenti, v. gr. duplicis consanguinitatis vel affinitatis, etiamsi in 3° vel 4° gradu, item in casu mixtæ religionis cum quocunque alio impedimento, supplex libellus dirigatur ad Summum Pontificem („Beatissime Pater"), ad Nos tamen mittatur, ut ipsum examinare super veritate causarum a petentibus expositarum, et sic examinatum et commendatum ad S. C. de Propaganda Fide transmittere possimus.

In conficiendis petitionibus ad obtinendas dispensationes pro matrimonio, RR. Parœciarum Nostrarum Administratores sequentia servabunt:

1° Supplex libellus semper latine conscribatur, consulendo brevitati absque nocumento claritatis.

2°Assignetur nomen et pronomen illorum, qui dispensationem flagitant, quique *Oratores*, non *Sponsi*, dicendi sunt, simul et nomen patris illorum; simili modo ætas, ipsorumque domicilii locus dicatur.

3° Quia dispensationes non conceduntur nisi ob causas canonicas graves et impedimento proportionatas, ita ut invalida sit dispensatio absque canonicis causis concessa, et consequenter etiam matrimonium cum tali impedimento contractum nullum sit; hortamur omnes RR. Administratores Nostrarum Parœciarum, ut diligenter et serio inquirant, num aliqua vera, et, prout casus exquirit, gravis causa dispensandi adsit, et tunc tantum supplicem libellum conficiant, et huic Ordinariatui transmittant.

4° In suis petitionibus RR. Parœciarum Nostrarum Administratores clare et quantum fieri potest brevissime causas pro dispensatione exponant, adhibendo

terminos usu Doctorum Iuris Canonici et Theologiæ Moralis iam consecratos, ne ullum supersit dubium de causarum sufficientia.

5° Attendant insuper, ne causas nullius valoris afferant, ut sunt: „Angustia loci" vel „Ætas superadulta" *pro viro*, „Eleemosyna solvenda ab Oratoribus" (S. C. de Prop. Fide 11 Mart. 1848): item ne pro iisdem personis causas afferant, quarum una aliam excludit, v. gr. „Virtutes christianas Oratorum" simul cum „Nimia partium familiaritate, ex qua scandalum timetur"! Si tales afferuntur causæ, suspicioni datur locus, nullas pro dispensatione adesse veras et graves causas, has autem electas, exhibitasque fuisse tantum pro forma. Ut patet, in hoc casu petita dispensatio concedi nequit.

6° Demum, quoties super aliquo con sanguinitatis affinitatisve impedimento quæritur dispensatio, toties non in disiuncta charta, sed in ipso supplici libello schema describatur clare demonstrans quo propinquitatis gradu oratores sunt inter se coniuncti.

RR. Administratores Nostrarum Parœciarum meminerint, in matrimoniis mixtis, quæ cum dispensatione Apostolica celebrantur, Parocho non permitti nisi assistentiam passivam in loco non sacro.

Diœcesis Iassiensis difficillimas circumstantias ob oculos habentes, et conscientia nostrae tranquillitati consulere volentes, anno 1890 Nos ipsi a Sancta Sede postulavimus, ut aliquid specialiter suprema sua auctoritate statuere dignaretur pro Diœcesi nostra quoad ritum celebrandi mixta matrimonia, pro quibus apostolica dispensatio obtenta fuit. Per organum Sanctæ Romanæ et Universalis Inquisitionis sub die 3 Septembris eiusdem anni, sequens accepimus responsum: „Stet orator instructioni *Etsi Sanctissimus* anni 1858".

In hac instructione Summus Pontifex Pius Papa IX omnes Episcopos adhortatur, ut numquam desistant omni cura studioque advigilare, ut sedulo impleantur conditiones de mixtis matrimoniis etiam licitis *extra ecclesiam et absque parochi benedictione alioque ecclesiastico ritu celebrandis*. Subiungit tamen immediate hæc verba: „Quodsi in aliquibus locis sacrorum Antistites cognoverint, easdem conditiones impleri haud posse, quin graviora exinde oriantur damna ac mala, in hoc casu tantum Sanctitas Sua ad huiusmodi maiora damna ac mala vitanda, prudenti eorumdem sacrorum Antistitum arbitrio committit, ut ipsi, salvis firmisque semper ac perdiligenter servatis cautionibus de perversionis peliculo amovendo a coniuge catholico, de conversione acatholici coniugis ab ipso coniuge catholico pro viribus procuranda, deque universa utriusque sexus prole in sanctitate Catholicæ Religionis omnino educanda, iudicent quando commemoratæ conditiones de contrahendis mixtis

hisce nuptiis extra ecclesiam, et absque parochi benedictione impleri minime possint, et quando in promiscuis hisce coniugiis ineundis tolerari queat mos adhibendi ritum pro matrimoniis contrahendis in diœcesano Rituali legitime præscriptum, exlusa tamen semper Missæ celebratione, ac *diligentissime perpensis omnibus rerum, locorum, ac personarum adiunctis, atque onerata ipsorum Antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate et gravitate*".

Cum autem Nos videamus, non ab omnibus RR. Administratoribus Nostrarum Parœciarum exponi in supplici libello pro dispensatione obtinenda super impedimento mixtæ, ut aiunt, communionis, an graviora damna et mala oriantur nec ne, negata presbyteri activa assistentia, ad omnem abusum tollendum, mandamus quoties hæc graviora mala et damna **revera** timenda erunt, ut a Nobis petant et super hac activa assistentia dispensationem, expositis causis, aliisque rationibus ac circumstantiis quæ Nos ad eam dispensationem, sive potius permissionem concedendam suadeant. Si tamen, quod absit, omnes circumstantiæ atque causæ ad hanc permissionem impetrandam Nobis expositæ vel veritate non inniterentur, vel gravitatis defectu laborarent, sciant RR. Parœciarum Nostrarum Administratores, se gravi obnoxios esse peccato.

Quum facultas dispensandi ab impidimento mixtæ religionis Nobis concessa ad certum casuum numerum coarctetur, RR. Nostrarum Parœciarum Administratores, qui talem dispensationem impetrarunt quin postea ipsam applicare ob quamcumque causam potuerint, debebunt schedulam impetratæ sed non applicatæ dispensationis ad hanc Nostram Episcopalem Curiam remittere, ut ipsam aliis petentibus applicare possimus.

Quandocunque dispensatio matrimonialis a S. C. de Prop. Fide impetratur, Oratoribus semper imponitur eleemosyna iuxta vires solvenda pro causis piis. Litteris S. C. de Prop. Fide No. 6291 diei 28 Febr. 1887 facultas est Nobis data obtinentibus dispensationem ab impedimentis matrimonii eleemosynam iuxta vires imponendi pro Nostro Seminario diœcesano. Quam eleemosynam semper iniungimus verbis: „Erogata iuxta Oratorum viles aliqua eleemosyna in pium opus a Nobis applicanda". Ouamobrem sciant RR. Administratores Parœciarum Nostrarum, ipsis nullum competere ius, aliam insuper eleemosynam pro ecclesiis suis imponere propter aliquam matrimonialem dispensationem suis parochianis obtentam.

Omnes Nostrarum Paraœciarum RR. Administratores in Domino hortamur, ut omnia et singula, quæ hic super memorata sunt, ob oculos habeant, religioseque servent in petenda aliqua matrimoniali dispensatione: si enim secus fecerint nullum ab hac Nostra Curia responsum se obtenturos sperent.

Datum Iassiis, hac die 6/19 Martii 1907.

✠ Nicolaus Ioseph Camillius
Archiepiscopus-Episcopus Iassiensis

3. Episcopul Mihai Robu (1939)
(AERC Iaşi, Dosar 3/1936, f. 50-52)

Biserica, fiind mama suprafirească a oamenilor, a primit de la Cristos puterea şi însărcinarea de a educa pe toţi oamenii, din toate timpurile şi de pretutindeni, pentru a-i duce la împărăţia lui Dumnezeu. „De aici urmează în chip firesc, că Biserica, atât în ordinea, cât şi în împlinirea misiunii sale educatoare, este independentă de orice putere lumească, nu numai ce priveşte obiectul însuşi al educaţiunii creştine, ci şi în ce priveşte mijloacele pentru atingerea acestui scop" (Enciclica *Divini illius Magistri* a lui Pius XI).

Acest drept şi această datorie, ce-o are Biserica de a educa, trebuie accentuată astăzi mai cu seamă faţă de tineretul, care a ieşit din şcoală. Căci în anii desvoltării corporale şi spirituale tineretul are nevoie de conducere şi de ajutor, pentru ca dintr-însul să iasă oameni deplini. Tineretul are nevoie de această conducere mai ales în timpurile de faţă, când este târât în luptele şi curentele spirituale de tot felul, care tind să pună stăpânire pe suflete.

Ceea ce s-a început în casa părintească, şi s-a continuat în şcoală, trebuie întărit şi adâncit în tinerii ieşiţi din şcoală. În felul acesta munca cu tineretul – în toate formele sale – este cuprinsă între datoriile pastorale ordinare. Ea este una dintre cele mai însemnate datorii ale parohilor şi capelanilor lor.

Educaţiunea creştinească consideră pe om ca ceva întreg. „De aceea educaţiunea creştinească a tineretului se-ntinde la sfera întreagă a vieţii omeneşti: la viaţa naturală şi la viaţa supranaturală; la viaţa în familie şi la viaţa în societate; nu pentru a limita viaţa omenească, ci pentru a o înălţa, regula şi perfecţiona după pilda şi învăţătura lui Cristos" (*Divini illius Magistri*).

Din această concepţiune fundamentală a educaţiunii creştine a tineretului reies scopurile şi problemele parţiale şi speciale, ce trebuie urmărite cu toate mijloacele în educarea tineretului.

Aceste scopuri parţiale sunt: să formeze din tineri creştini adevăraţi, membri vii ai Bisericii; să-i pregătească pentru formarea unui cămin şi unei familii creştine; să-i facă să devină meseriaşi ori profesionişti destoinici; să-i lege mai strâns cu Dumnezeu şi cu poporul din care fac parte (să iubească limba,

tradiţiile şi obiceiurile lui); să-i formeze cetăţeni buni şi credincioşi faţă de ţară şi faţă de legile ei.

4. Pr. Petru Pleşca (1940)
(AERC Iaşi, dosar 3/1940, f. 14-15)

Sfânta Familie.

În zilele noastre se fac atâtea apeluri pentru a regenera şi sfinţi familia, izvorul dătător de viaţă a naţiunei, a omenirii, a statului, a Bisericii – de e bolnavă familia, tot poporul e bolnav, dacă familia e decăzută, naţiunea se clatină şi ea, şi nici bunăstarea, nici cultura, nici puterea mundană nu pot opri căderea, ruina!

Nici o reformă socială, nici o reconstrucţie, nici o nădejde într-un viitor mai bun fără reînoirea familiei!

Sărbătoarea duminicii de azi ne conduce la Nazaret, în casa sfintei familii, mică, neînsemnată faţă de palate, totuşi străluceşte ca model de-a lungul veacurilor.

Când Moise trebui să ridice Cortul, zice Domnul: „Priveşte şi fă după modelul ce-ţi arăt”. Priviţi şi faceţi după model, spune Dumnezeu tuturor familiilor, tuturor celor ce voiesc să lucreze pentru binele poporului. Nazaretul e icoana ideală a familiei! (...)

I. Icoana demnităţii

Cea mai mare onoare a familiei este că ea e fondată, întemeiată de Dumnezeu însuşi în paradis. Dumnezeu a creat un bărbat şi o femeie, i-a binecuvântat şi le-a spus: Creşteţi şi vă înmulţiţi.

Familia e o creaţie dumnezeiască, este centrul paradisului pământesc, cea dintâi şi cea mai mănoasă, rădăcina, izvorul societăţii.

Cea de-a doua onoare a familiei – Mântuitorul iese dintr-o familie şi a stat ascuns 30 de ani. Paradisul era pierdut. Dumnezeu a făcut altul, a creat altul nou – Nazaretul. Şi ziua familiei creştine trebuie să fie o copie după cea din Nazaret. Din familia creştină izvorăşte lumea.

Când păstorii vin plini de bucurie la Betleem, găsiră pe Maria, Iosif şi copilul, culcat în iesle.

Venind craii, steaua strălucea deasupra sfintei familii.

Îngerul – „ia pe copil”.

La 12 ani merse cu părinţii – învăţătorul lumii.

Creştinismul a ieşit din familie.

Creştinismul e respectul familiei.
Cristos a sfinţit unirea – durabilă, indisolubilă.
Nu se poate distruge sanctuarul sfintei familii din Nazaret.
Căsătoria e un ideal. Problema cu divorţul.
Noi, catolicii, ne orientăm după modelul sfintei familii din Nazaret şi luptăm contra semnelor de corupţie. Noi facem mare serviciu.
Cine lucrează la distrugerea familiei comite o crimă socială. Cine lucrează pentru naşterea, reînoirea familiei – o operă socială.

II. Modelul virtuţilor

Iosif om drept, Maria slujitoarea Domnului.
Dumnezeu n-a fost mai cinstit de serafimii din cer mai mult decât de sfânta familie.
Azi se fac mari sforţări, dar de multe ori se clădeşte pe nisip, multe daune, nenorociţi, religia e viaţa familiei, e ca pomul de lângă apă.
O casă religioasă – e pace – prinţul păcii.
O casă cu pace, e bucurie în timpul nostru – săracă în bucurie, bogată îngrijorare.

III. Izvorul puterii familiei

Sărăcia comoară – fuga în Egipt – pe drum necunoscut fără pâine, foamea. Cine poate să-şi închipuie, de ce nu a fost prevenită de Simeon. – Omul durerii – mama durerii – regina martirilor.
Familia creştină are de învăţat umilinţa – răbdarea – supunerea la voinţa Domnului. Deci: Scoală-te, ia copilul şi fugi – s-a sculat, a luat, a plecat.
După obicei, mergea la Ierusalim – rugăciunea – Numai unde e viu harul, poate rezista timpurilor rele.

5. Episcopul Mihai Robu (1940)
(AERC Iaşi, dosar 3/1936, f. 90-97)

Episcopia Catolică de Iaşi

Iaşi, die 31 Maji 1940
No. 136/40

Venerabiles Fratres,

Verba facturus ad vos de præparatione fidelium ad sacramentum matrimonii suscipiendum, non invenio aptius verbum exordium faciendi quam illud S. Pauli Apostoli ad carissimum suum discipulum Timotheum: *„Ministerium tuum imple”* (2.Tim. 4, 5), quod etiam ego vobis singulis repeto, qui estis cooperatores mei in vinea Domini excolenda, et administratores mysteriorum Dei.

Ministerium vestrum implete circa fideles vestræ curæ pastorali concreditos, ut ipsi digni inveniantur, qui aliquando regnum cœlorum ingrediantur. Ministerium vestrum implete in omnibus et singulis pastoralis muneris oficiis, ut et vos tamquam boni servi coronari mereamini, quando Dominus venturus est, ut unicuique secundum opera eius retribuat.

Ministerium vestrum implete præcipue circa venerandum Matrimonii sacramentum, de quo S. Paulus dicit in epistola ad Ephesios: *„Sacramentum autem hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et in Ecclesia”* (Eph.5, 32). Nam vita coniugum ad vivum repræsentare debet intimam unionem et perfectissimum amorem, quae intercedunt inter Christum et Ecclesiam. Hinc fideles coniugati quotidie adniti debent, ut vivum evadant exemplar unionis inter Christum et Ecclesiam vigentis. Quomodo autem evadent, absque vestro ministerio?

Nonne plurima coniugia infelicia evadunt? Nonne plurima foedis vitiis turpantur? Nonne plurima pessumdantur et miserando naufragio merguntur, coniugibus contra fas ab invicem discedentibus et ad alias uniones adulterinas convolantibus? Quot inde lacrimæ, quot miseriæ, quot scandala, quot pericula æteræ damnationis?

Unde hæc mala? Nonne plurimum extinde, quia fideles inconsiderate matrimonium contraxerunt, sive ex ignorantia, sive ex animi levitate, nec fuit, qui illos instrueret prius et de sanctitate matrimonii eiusque officiorum moneret? Præsertim, quum his temporibus impii tot modis et mediis matrimonii christiani fundamenta et principia evertere conantur!

Muneris itaque vestri pastoralis est, Venerabiles Fratres, ut fideles *ante matrimonium contractum* edoceatis de natura matrimonii christiani eiusque obligationibus, eosque præmuniatis contra falsa impiorum asserta in hac re, neque sinatis eos falsis imbui principiis. Mementote verborum Pii papæ XI: „Si quis Confessarius aut animarum Pastor, quod Deus avertat, fideles sibi creditos aut in hos errores ipsemet induxerit, aut saltem sive approbando sive dolose tacendo in iis confirmarit, sciat se Supremo Iudici Deo de muneris proditione severam redditurum esse rationem, sibique dicta existimet verba Christi:

Cæcisunt et duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt" (Encycl. Casti Connubii).

Quae quidem verba spectant directe onanisnum coniugalem, sed eodem iure dici possunt de Pastoribus, qui fideles errare siverint quoad alias matrimonii obligationes. Si enim, verbi gratia, vir iniuste derelinquens suam uxorem legitimam particeps acusatur adulteriorum ab uxore commissorum, - nonne etiam Pastor animarum accusabitur fornicationum et adulteriorum - qua non obstans et non manifestans si ex incuria munus suum non implevit in præparatione matrimoniorum contrahendorum?

Sancta sancte sunt tractanda, tum a vobis, tum a fidelibus, ne in damnationem æternam incurratis.

Ut vos, Venerabiles Fratres, a remorsibus conscientiæ liberi sitis, et in cura animarum circa sacramentum Matrimonii rite præparandum certum quemdam „Ducem" vel „Mentorem" habeatis, præsentem INSTRUCTIONEM DE REBUS MATRIMONIALIBUS vobis propono, præ oculis tenendo ea, quae Codex Iuris Canonici de hac restatuit, ut eam sancte et studiose adimpleatis, ad bonum commune tum singulorum nupturientium tum totius Ecclesiae et Civilis Societatis.

Instructio haec duas partes distinctas comprehendit, nempe : 1) Examen generale nupturientium. - 2) Instructionem religiosam nupturientium tum generalem tum specialem.

Examen generale nupturientium bene et rite exaretur, secundum formulare speciale adiectum. Est enim fundamentum futuri ligaminis, quod per claras stipulationes in tutto collocatur. Ne terreamini multitudine interrogationum, quae responsa pressa et clara postulant. Nam ex his interrogationibus nupturientes timoratæ conscientiae magna ideam sibi de matrimonio efformabunt, eiusque gravitatem et sublimitatem agnoscent; nupturientes vero incurii vel impii ad meliorem frugem reducentur, vel certe in angustias redigentur, firmam voluntatem Pastoris videntes, qui nihil de iuribus divinis et de præscriptis Ecclesiae prodere paratus est. Item magno erit adiumento Pastori animarum tale examen scripto exaratum, tum in sede confessionali, tum in cura pastorali, ad componenda dissidia inter coniugatos exorta, tum in processibus matrimonialibus intentatis. Certa enim exinde erui possunt argumenta, quae parti lamentanti vel reluctanti opponantur.

Non negandum, hoc Pastoris munus aliquando grave esse futurum. Sed admoneo unumquemque vestrum verbis S. Pauli: *„Resuscita gratiam Dei, quam accepisti per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis"* (2 Tim 1, 6-7). Hac

enim agendi ratione innumerabilium connubiorum funesti effectus arcebuntur a fidelibus bonis vel bona fide deficientibus. Sancta enim Ecclesia prudenter statuit, non esse admittendos ad processum canonicum de nullitate matrimonii eos, qui ipsi sua culpa causa evaserunt nullitatis matrimonii.

Instructio religiosa nupturientium, tum generalis, tum specialis de matrimonio, solide et exacte fiat, nihil omittendo vel contrahendo, sed potius abundantius eam ministrando. Sic enim agendo, facile videbitis, an nupturientes parati sint, tum remote tum proxime, ad fructuose recipiendum Matrimonii sacramentum, vel non. - Quam praeparationem, si in nupturientibus non inveneritis, diligentius eos instruite, per plures vices vel sessiones, ut digni evadant. - Neque eos domum remittatis, ut melius catechismum discant per se ipsos; sed vos ipsi eos instruite, hoc est enim munus vestrum pastorale, nec laborem recusetis, qui vobis incumbit, futilibus nixi rationibus (quod desit tempus, vel quod nupturientes occasiones se instruendi culpabiliter hucusque omiserint etc.)

Absterreantur fideles a matrimonio contrahendo cum consanguineis, inter gradus ab Ecclesia prohibitos, quum eiusmodi matrimonia etiam a medicis dissuadeantur ob pericula physiologica.

Absterreantur quam maxime a matrimoniis mixtis contrahendis, sive cum schismaticis sive cum haereticis, a fortiori cum non baptizatis, quum vera animorurn unio et pax domestica haberi numquam possit absque unitate fidei.

Absterreantur etiam a matrimoniis cum peccatoribus pub1icis, apostatis (qui nulli sectae nomen dederunt), et censuratis. Irrationabiliter enim speraret quis, eiusmodi coniugem, infidelem erga Deum, fidelem fore erga suam compartem, et obligationes suas impleturum!

Quodsi nihilominus pars catholica a tali matrimonio recedere nolit instructioni ræligiosæ huiusmodi fideli catholico tradendæ *assistere debet etiam pars acatholica,* quacum ipsa contrahere vult. Hac enim ratione, cognita veritate religionis catholicae, sæpe pars acatholica convertetur ad fidem cath., et sic matrimonia mixta vitabuntur. Vel certe pars acatholica, dogmata catholica discendo, a matrimonio recedet, vel (si in suo proposito perseverabit) spem ingeret, quod suas obligationes sponte susceptas implebit.

In instructione agendum etiam de *onanismo*, caute tamen et honeste, ne ignorantes scandalizentur. - „Sacerdotes, qui audiendis confessionibus dant operam aliosque qui curam animarum habent, pro suprema Nostra auctoritate et omnium animarum cura admonemus, ne circa gravissimam hanc Dei legem fideles sibi commissos errare sinant”, scribit Pius Papa XI in Encycl. Casti Connubii. - Si Pastor sedulus explicite nupturientes de enormitate onanismi

edocuerit, et declaraverit, quod, taliter peccantes et seriam emendationem non proponentes nullo pacto in confessione absolvi poterunt, multum alleviabit crucem confessariorum.

Pro commodiore usu Cleri Nostri addimus *decisiones Sanctae Sedis relate ad „onanismum conjugalem”,* ne quis in hac re tam gravi erret, sed stricte servet.

1. Actus coniugalis propter finem primarium et secundarium est licitus; propter solam voluptatem (tamen intra limites matrimonii) est venialis (cfr. dec. I, XX) est autem mortalis, si in actu coniugali constituitur ultimus finis.

2. Usus matrimonii onanisticus est intrinsece malus, nec quacumque etiam gravissima causa potest honestari (cfr. VII, IX, XX).

3. Vir, qui ab onanismo se abstinere non vult, non potest absolvi (cfr. XII, XIV)

4. Mulier non potest absolvi, quae desiderat, ut se retrahat vir (cfr. VI).

5. Uxor potest onanismum viri ex iusta et rationabili causa permittere, sed debet virum de turpitudine actus monere (cfr. II, III, IV, V, VI, XVI, XX); imo potest licite a viro debitum petere, si ipsa in periculo incontinentiae versatur (cfr. II, XX).

6. Actus sodomitico vel condomistico viri uxor debet positive resistere, etiam cum periculo vitae (cfr. IX, XVI, XVII).

7. Uxor pollutionem solitariam propriam nec desiderare nec procurare potest licite, etsi referat eam ad proprium virum absentem; confessarius autem hunc actum approbans est denuntiandus (cfr. XV).

8. Non licet viro propriam pollutionem solitariam procurare nequidem ad artificialem foecundationem propriae uxoris (cfr. XIIl), aut ad morbum curandum (cfr. XIX).

9. Quando adest fundata suspicio, pœnitentem, qui de onanisrno omnino silet, huic crimini esse addictum, regulariter non licet confessario a prudenti et discreta interogatione abstinere, eo quod prævideat plures a bona fide exturbandos et multos sacramenta deserturos esse, sed potius tenetur confessarius eum prudenter ac discrete interogare, et, illum de huius peccati gravitate monere... eique absolutionem tunc solum impertiri, cum sufficientibus signis constet, eumdem dolere de præterito, et habere propositum non amplius onanistice agendi (cfr. V, VII, X, XIV, XX).

10. Confessarius, qui copulam dimidiatam (quae conceptionem reddit difficiliorem: sed non impossibilem) sponte sua docet illamque omnibus pœnitentibus, qui timent ne prole numerosiore graventur, vel docet ad avertendum pœnitentem ab abusu matrimonii, pœnitenti interroganti, num

copula dimidiata licita sit, respondet simpliciter „licere”, absque ulla restrictione seu explicatione, vituperandus est (cfr. XVIII).

11. Coniuges possunt ex legitima causa (onus numerosioris familiæ, abductio ab onanismo) iis tantum diebus actu matrimoniali uti, in quibus conceptio mulieris locum habere non potest; et confessarius hoc tempus iis caute insinuare potest (cfr. VIII, XI).

NOTA. - *Numeri in parentesi referuntur ad numeros decisionum S. Sedis, quae integre inveniuntur in libello Patris Hartmann Batzill O. S. B., cui tilulus „De usu et abusu matrimonii”. - Libellum istum omnibus sacerdotibus et confessoribus commendamus. - Haberi potest a „Librăria BIANCHI - Bucureşti 2 - Str. Berthelot 19*”. *- Pretium: 4 Lire (seu circiter 60 Lei).*

Ab eadem Libraria comparari possunt alii libri liturgici et theologici valde utiles, editi a Marietti - Torino. - Petatur catalogus a Bianchi.

In hac materia juvat quaedam practica monita adjicere relate ad theoriam *Ogino Knaus*, secundum quam coniugati generationem evitare possunt certis diebus, etsi rite copulentur, nihilque faciant ad impediendam conceptionem. Secundum hanc theoriam mulier apta est ad concipiendum solum quinque periodi diebus, id est a decima quarta usque ad decimam octavam diem futuræ menstruationis, retrorsum computando. Causa physiologica est, quia his diebus sterilibus abest membrana flava, quae ad conceptionem et evolutionem fœtus omnino est necessaria. Unde patet, revelato hoc naturæ secreto quamlibet feminam conceptioni se posse subducere, evitando maritalem congressum illi quinque diebus supra memoratis.

1. Sacerdotes *numquam de hac theoria coram laicis loquantur,* neque valorem eius physiologicum defendant, neque usum eiusdem commendent. Multi enim medici valorem huius theoriæ impugnant; et non est sacerdotis leges physiologicas explorare vel evincere.

2. *Numquam mentio fiat de hac theoria in instructione matrimoniali,* ut remedio ad regulandum numerum prolis; multoque minus commendetur neonuptis.

3. *Theoria in se non adversatur principiis moralitatis christianæ.* Distinguendum enim est in usu matrimonii inter actionem coniugum, et actionem naturæ. Fit enim ad analogiam vegetabilium, ubi persæpe semen et idoneum et recto modo seminatur, at non semper in sinu terræ evolvitur, sed arescit.

4. *Coniuges, qui hac theoria utuntur* in congressu maritali, ex mutuo consensu ad evitandam prolem numerosam, *ex juxta gravique causa, in sede confessionali non sunt inquietandi*. Sed prudenter a Confessario edocendi, quod non peccant, si forte Confessarius animadverterit, eos ex ignorantia peccare. - Coniuges, qui ita congrediuntur tantum ob solam voluptatem, sine ulla seria causa volentes prolem excludere, saltem venialiter peccant.

5. *Licebit Confessario coniugibus onanistis*, quos frustra a detestabili eoru crimine abducere conatus est, *caute hanc methodum insinuare, ad evitanda peccata gravia*. (Caute, quia non est infallibilis methodus, secundum dicta medicorum, et etiam teste experientia). - Sed quoad Calendarium sterilitatis coniuges remittat ad medicos timoratos (nullo modo ipse de hoc calendario loquator), ea tameo conditione, ut ipsi ad confessione redeant, et solum illa exequantur e dictis medicorum, quae confessarius approbaverit.

6. Ex dictis liquet, methodum hanc non cuicunque esse insinuandam, sed solum iis coniugibus, qui *mutua voluntate et ex gravibus rationibus* ea uti volunt. Tale honestæ et graves rationes sunt difficultas alendi et educandi numerosam prolem, periculum gravis morbi vel mortis pro uxore (si denuo concipiat), periculum morbi hereditarii in prole, tranquillitas conscientiae, etc.

Denique valde optandum est, ut neonuptis in memoriam copulationis et sacramenti recepti non solum imago quædam pia detur, sed etiam aliquis libellus de matrimonio tractans, quem perlegentes, ad vitam sanctam coniugalem agendam excitentur intermissione.

Opportunum etiam erit, præsertim rudioribus, e catalogo Sanctorum exempla virorum et mulierum matrimonio iunctorum ostendere, quos imitentur, et quorum auxilia e cælis in orationibus efflagitent, ut in dies perfectiora membra corporis mystici Christi efficiantur.

Iterum hortor vos, Fratres Venerabiles, ut sequentem Instructionem diligenter perlegatis et in eius sensum penetrare studeatis, ut ministerio vestro familiæ christianæ roborentur et copiosos fructus salutares producant, opitulante Gratia Dei.

Datum Iassiis, ex residentia Nostra, die festo Sacratissimi Cordis Iesu, anno Domini 1940.

✠ Michael Robu
Episcopus

INSTRUCTIO DIOECESANA
DE REBUS MATRIMONIALIBUS

PARS PRIMA:
DE EXAMINE NUPTURIENTIUM

I. Generalia

1. In hac instructione ea tantum explicantur, ad uniformitatem in Dioecesi obtinendam, quae a codice Iuris Canonici Ordinario loci disponenda relinquuntur (can. 1020. §3).

2. Curent animarum Pastores, ut nupturientes, antequam contrahant, adeant prius tempestive Parochum proprium, et cum ipso verba faciant. Hac ratione praecaveri poterunt tum matrimonia mere civilia, tum illa quae legibus divinis vel ecclesiasticis prohibentur (can. 1020. §1).

3. Sponsalia in forma canonica ne fiant, nisi partes expresse postulaverint. Si postulentur, observetur can. 1017.

II. De examine generali nupturientium

4. Examen generale nupturientium fiat semper scripto tenus, a Parocho sponsae (can. 1020. §2), iuxta formulare huic instructioni adnexum, in lingua vulgari. Hoc formulare, cum reliquis documentis examini adiectis, fasciculum efficiet („Dosar"), in archivo paraeciali conservandum. Solum ex *iusta causa Parochus sponsi* examen peragere potest.

Fasciculis examini iisdem numeris currentibus notentur, quibus notantur matriculae nupturientium, pro eodem casu matrimoniali.

5. Matricula nupturientium, ut in formulari adiecto, in forma commoda impressa et religata, inservit etiam promulgationi bannorum, ex ambone, in lingua vulgari (can. 1022).

6. In matricula nupturientium inscribantum ab ipso Parocho cuiusvis loci:

a) *Nupturientes subditi*, quorum examen generale in propria paroecia a proprio Parocho factum est.

b) *Nupturientes alieni*, si Parocho examinator alterutrius petat, ut inscribantur et promulgentur etiam in illa paroecia.

c) *Nupturientes alieni*, de quorum status libertate Parochus examinator informationes et testimonia rogat.

In casibus sub b) et c) memoratis in matricula mentio fiat de litteris Parochi requirentis inscriptionem, notando earum numerum et diem, quo datae fuerunt.

Eodem modo faciat cum propriis litteris parochus requisitus exequendo quae ab aliis Parochis rogantur.

7. Nomina nupturientium scribantur prout in testimonio baptismi leguntur. Si discrepent ab aliis testimoniis (Status civilis), mentio de hoc fiat, ut possit identitas personarum stabiliri. (Exempli gratia: Joseph (vulgo Johann) Kräuter; vel Caius Amartinesei (vulgo Martinescu) etc.).

8. Domicilium, quasi-domicilium, praesens commoratio, quolibet testimonio probari potest, edito a parocho loci, vel ab alia auctoritate locali, vel testibus, vel e propria Parochi scientia.

9. Inter vagos recensendi sunt etiam opifices, famuli, emigrantes, et alii huiusmodi, qui solum per aliquod tempus in uno eodemque loco commorantur, absque intentione manendi; ideoque ex defectu intentionis nec domicilium nec quasi-domicilium acquirunt.(Instructio S.C. Sacramentorum 4 Julii 1921).

III. De status libertate inquirenda

10. Non licet matrimonio assitere, nequidem ad praecavendum matrimonium civilem vel ad exstirpandum turpem concubinatum, nisi ad normam iuris constet de libertate status nupturientium. (Can. 1019, et S.C. Sacrament. 4 Julii 1921).

11. Libertas status in ordine ad matrimonium contrahendum probatur his modis:

a) *a personis caelibibus*

1) testimonio de statu caelibe recentioris editionis (non plus quam a tribus mensibus), item per testimonium recens baptismatis, in quo notatur personam in quaestione esse caelibem;

2) testimonio de peractis bannis, in quo declaratur, nullum impedimentum fuisse detectum. Istud testimonium, si nupturientes antea pluribus antea pluribus in locis commorati fuerint, suppletur solo testimonio de non contracto matrimonio in iis locis, ut infra dicetur sub No. 31.

Si ambo haec testimonia haberi non possunt, nupturientes possunt status sui libertatem comprobare modo suppletorio: a) aliis documentis ad rem – b) testibus fide dignis, – c) juramento, simul sumptis. De modo suppletorio, quo probata fuerit status libertas, fiat mentio in actis examinis.

b) *a personis quondam legatis*

1) testimonio mortis prioris coniugis (vel coniugum, si pluries matrimonium contraxerint); vel declaratione mortis prioris coniugis cum permissione transeundi ad alias nuptias (S.C. Inquis. 13 Mart. 1868); vel declaratione per

Ordinarium nullitatis prioris matrimonii cum sententia executoria et permissione transeundi ad alias nuptias;

2) testimonio bannorum, ut supra pro caelibibus (a,2).

Probationes suppletoriae pro quondam ligatis non admittuntur, nisi in periculo mortis (can. 1019, 2).

c) *a personis vagis*

Iisdem testimoniis ac pro caelibibus vel quondam ligatis, secundum casum. – Addenda est permissio Ordinarii loci, qui casus rite exponi debet. (S.C. Sacr. 4 Julii 1921, et can. 1032).

12. Tantum in periculo mortis, si aliae probationes haberi non possint, admittitur et sufficit iuramentum suppletorium de status libertate et de suscepto baptismate praestitum ab ipso nupturiente, coram testibus, si fieri potest. (S.C. Sacr. 4 Julii 1921).

13. Ad probandam libertatem status personarum acatholicarum non sufficiunt testimonia edita ab officiis Status Civilis vel a ministris sectae respectivae. Haec quidem exquiri debent a nupturiente acatholico, et notantur ut adminicula probationis. Probatio autem status liberi cuiusvis acatholici fit: a) declaratione, iuramento firmata (in dubio), tum ipsius nupturientis – b) tum testium parocho et nupturienti bene notorum – c) et adminiculis ex aliis quibuscumque testimoniis suppletoriis.

14. Testimonium de statu libero iam non est recens, si ante tres menses elapsos editum est. Quo in casu novum testimonium exquirendum est.

15. Parochus examinator certus esse debet de baptismo valido nupturientis. Si post diligentem inquisitionem dubium de valido baptismo acatholicorum, perduret, petenda est dispensatio super impedimento disparitatis cultus (ad cautela); quod praesertim observandum erit in coniugiis mixtis cum asseclis protestantismi.

IV. De testimoniis et documentis

16. Exceptis testimoniis baptismi vel nativitatis nupturientium acatholicorum, *omnia testimonia et documenta debent esse edita ab auctoritate ecclesiastica catholica*, ut coram Ecclesia plenam fidem faciant in ordine ad matrimonium (S.C. S. Officii 2 Aprilis 1873).

17. Testimonia exhibita omnia ponenda sunt in fasciculo examinis et conservari debent in archivo paroeciali. Quod minime impedit, quominus singula documenta adnotentur etiam in folio examinis, ut fieri solet in quolibet officio publico.

18. Tantum testimonia nativitatis, baptismi, mutatae religionis, nupturientibus restitui possunt (si ipsi petant); sed notentur in actis examinis, quod ista testimonia restituta fuerunt; simul exigatur a persona recipiente testificatio de actis receptis.

19. Si Parochus ex propria notitia aliquid testificandum iudicaverit, addet in folio examinis (ut ex actis constare possit): *ex propria Parochi notitia*. Similiter, si casus ferat: *e matriculis paroecialibus loci*.

V. De ipso examine nupturientium

20. Interrogationes fiant iuxta regulas pastorales, et intelligentiae uniuscuisque nupturientis adaptentur, lingua vulgari, pro ut in formularibus indicantur.

21. Responsa conscribantur *non stereotypa* („ita", vel, „non"), sed integra et adaequata, pro ut a nupturientibus proferuntur, ut in casu necessitatis tamquam testimonia afferi possint (Instr. S.C. Sacr. 15 Aug. 1926, art. 72).

22. Nupturientes probare debent (quantum fieri potest) responsa, quaedant, praesertim baptismum et status libertatem (S.C. Sacr. 4 Julii 1921).

23. Maxima cum diligentia exquirenda est voluntas nupturientium de libero consensu in futurum matrimonium. Ideo a quovis nupturiente *separatim*, sub gravi, exquirenda est declaratio, facta admonitione ad conscientiam, ut in formulari:

a) de consensu libero, ab omni vi vel gravi metu immuni,

b) de consensu libero ab omni conditione contraria bonis essentialibus matrimonii, et de voluntate contrahendi iuxta legem Dei et mentem Ecclesiae,

c) de consensu libero usque ad mortem duraturo,

d) de voluntate non abutendi matrimonio, excludendo prolem,

e) de voluntate declarandi coram Statu Civili omnes liberos tamquam catholicae Ecclesiae pertinentes,

f) de voluntate baptisandi et educandi universam prolem in fide catholica, tum in familia, tum in scholis publicis.

Quae omnia, si casus ferat, pro captu nupturientium enucleatius erunt explicanda.

24. In matrimoniis mixtis, et similibus (vide No. 38 et 39), *cautelae* ad Ecclesia requisitae *sub fide iuramenti* in scriptis exigantur ab ambobus nupturientibus, coram duobus testibus, qui una cum Parocho subscribere debent documentum de cautelis datis (can. 1061).

VI. De promulgatione bannorum

25. Promulgationes matrimoniorum fieri debent a Parocho proprio, verbo tenus, inter Missarum solemnia, in ecclesia, tribus continuis diebus dominicis aliisque festis de praecepto, aut inter alia divina officia, ad que populus frequens accedat (can. 1023, 1024).

26. Peculiares condiciones in Diocesi Nostra vigentes prae oculis habentes, decernimus, ut abhinc promulgationes bannorum fiant:

a) Ut supra, a Parocho, ubicunque Missam celebraverit.

b) Promulgationis bannorum fiant etiam in ecclesiis filialibus, iisdem diebus, sive per Parochum, sive per Cooperatorem, sive per cantorem vel organistam, – si ambo nupturientes, vel saltem unus eorum, est ex illa filiali.

c) Etsi promulgationes rite fiant a Parocho, ut supra, tamen praecipimus, ut fiant etiam per affixionem ad valvas ecclesiae, iisdem diebus, in loco amborum nupturientium, – secundum formulare huic Instructioni adnexum.

27. In promulgatione bannorum nulla fiat mentio aetatis vel alicuius notae infamantis vel probrosae nupturientium.

28. Matrimonia mixta vel disparitatis cultus numquam publice proclamentur, neque per affixionem ad valvas ecclesiae, etsi obtenda fuerit dispensatio super impedimento (can. 1026).

29. Si promulgatio bannorum ex qualibet causa facta non fuerit in Missarum solemniis, suppleri potest in officiis divinis pomeridianis, si adsit concursus populi. (Ex mandato Parochi, hanc promulgationem facere possunt cantores vel organistae ecclesiarum ut supra dictum est).

30. Matrimonia vagorum promulgantur tantum in ecclesia loci, ubi actu commorantur (can. 94. §2).

31. Si quis nupturiens post adeptam pubertatem per semestre, et in casu suspicionis etiam per brevius tempus, in alio loco commoratus fuerit, publicationes bannorum ne fiant in locis nativitatis vel domicilii vel quasi-domicilii iam derelictis, sed tantum in loco actualis domicilii. Sed in hoc casu requirantur a Parochis anteriorum commorationum testimonia de non contracto matrimonio, seu de statu libero (Pont. Commissio 2 Julii 1918). Etiam haec requisitio omitti potest, si Parocho de status libertate nupturientis ex certa notitia constat.

32. Requisitio tum pro promulgatione bannorum, tum pro testimonio de non contracto matrimonio fit per Parochum examinis, sicut in formulari. Parochus requisitus, facta promulgatione bannorum, vel investigatione de non contracto

matrimonio, prout fert casus, in eodem folio respondet (sive per postam sive per certam personam), procedendo iuxta dicta sub No. 6.

Haec testimonia de libertate status nupturientium tantum in territorio Romaniae requirantur a Parochis respectivis; ab extraneis Parochis non petantur directe, sed per eorum Ordinarium, qui providere debet.

VII. De facultate dispensandi a bannis

33. Vicarii Foranei (Decani) dispensare poterunt, ex iusta causa, a duabus promulgationibus bannorum.

34. Parochi dispensare poterunt a duabus (non vero tribus) promulgationibus, si nupturientes, ob formalitatem civilem iam certae diei affixam et omnibus ad nuptias paratis, recusant expectare, vel si damna maiora praevidentur, donec dispensatio obtineatur ab Ordinario vel a Decano (can. 199 et 1028).

35. Si post ultimam promulgationem, matrimonium intra sex menses non fuerit contractum, iterentur promulgationes (can 1030. §2).

Permittimus ut in hoc casu promulgationes *semel tantum* fiant.

36. Dispensationes omnes petendae sunt ab Ordinario, vel a Decanis, *in scriptis*. Si in casibus urgentibus ad Ordinarium recurratur telegraphice vel telephonice (quod numquam praecipitur – ex declaratione S. Off. 14 Aug 1892), indicentur breviter causae pro dispensatione, et solvantur expensae pro responso telegraphico dando.

37. Occasione sacrarum Missionum Parochi tempestive adeant Ordinarium pro diversis facultatibus, necessariis vel opportunis, relate ad quaestiones matrimoniales regulandas, ut Missiones fructus salutares quam plurimos afferre possint.

38. Parochi assistere poterunt matrimoniis peccatorum publicorum quorumcunque (catholicorum), dummodo cautum sit educationi catholicae universae prolis suspiciendae et remotioni periculi perversionis alterius coniugis. Quem in finem cautelae exigantur in scriptis, sicut praescribuntur pro matrimoniis mixtis.

39. Ad assistendum matrimoniis apostatarum, vel asseclarum societatum ab Ecclesia damnatarum, Parochi indigent licentia Ordinarii. Petitioni pro licentia assistendi adjungendum este semper documentum de praestitis cautelis, sicut pro matrimoniis mixtis postulantur (can. 1065. §2.)

40. Parochis impeditis, Vicarii paroecialis (seu Cooperatores) iisdem facultatibus praeditos esse volumus, tum pro assistentia praestanda matrimoniis, tum pro dispensationibus a bannis.

VIII. De consensu parentum

41. Consensus parentum pro matrimoniis filiorumfamilias maiorennibus semper praesumendus est. – Parentibus etiam rationabiliter non consentientibus, Parochus matrimonio assistere valet, inconsulto Ordinario, facta prius investigatione cum parente et filio scripto consignanda.

42. Etiam pro matrimoniis filiorumfamilias minorennibus consensum parentum praesumere licet. – Sed si parentes, praesertim pater, rationabiliter opponantur, Parochus matrimonio ne assistat inconsulto Ordinario, etiamsi Status Civilis consensum suppleverit; sed exquisita in scriptis declaratione tum patris tum filii, et addito proprio voto, rem totam Ordinario deferat, qui providebit (can. 1034).

IX. De nupturientium instructione religiosa

43. Parochi numquam omittant instructionem religiosam nupturientium, tum generalem de rebus fidei, tum specialem de matrimonio, iuxta formulam hic adnexam Parte Secunda (vide can. 1020. §2).

44. *Instructio specialis sponsae* fiat semper praesente eius matre, vel alia persona honesta provectioris aetatis, ad evitanda dicteria et scandala.

45. Eadem de causa Parochi instructionem specialem nupturientium *ipsi per se facinat*, neque junioribus Cooperatoribus committant absque gravi causa.

46. Si agatur de matrimoniis mixtis, instructioni religiosae partis catholicae assistere tenetur etiam pars acatholica. Instructio fiet de omnibus veritatibus fidei catholicae, per plures sessiones, ita ut pars etiam acatholica in cognitionem fidei pervenire possit.

In petitione pro dispensatione super impedimento mixtae religionis semper addi debet documentum, quod pars acatholica instructioni religiosae interfuerit. Absque hoc documento numquam concedetur dispensatio super impedimento mixtae religionis.

47. Dies instructionis religiosae nupturientibus traditae adnotentur in matricula eorum.

X. De copulatione

48. Copulatio nupturientium fieri debet in ecclesia, sive paroecialis, sive filiali, numquam autem in ecclesia Religiosarum.

49. Consuetudo benedicendi matrimonia in domibus particularibus, ob solam commodidatem nupturientium catholicorum, tamquam irrationalis abusus exstirpanda est.

50. In copulatione connubiorum mixtae religionis, non vero disparitatis cultus, omnes sacri ritus in ecclesia tolerantur, sicut pro catholicis, excepta semper Missa votiva pro sponsis et benedictione nuptiali in Missa.

51. Copulatio ne fiat, nisi prius omnia documenta necessaria recepta fuerint, et tres dies ab ultima promulgatione decurrerint (can. 1030. §1).

52. Quantum fieri poterit, copulatio in ecclesia ne fiat eadem die, vel saltem non eodem tractu, quando civilis formalitas peragitur, ne fideles sanctitatem tanti sacramenti parvipendant.

53. Exhortentur nupturientes catholici, ut matrimonium contrahant mane; deinde Missae assistant, ut benedictionem nuptialem in eadem recipiant (tempore non clauso), et S. Communione reficiantur.

54. Tempore clauso prohibetur solemnis benedictio nuptialis in Missa; prohibetur etiam quaevis pompa in ecclesia et extra ecclesiam ocassione copulationis, ne pii poenitentes offendantur. – Proinde nonnisi hac prohibitione bene intimata et stipulata, Parochi matrimonnis assistere poterunt tempore clauso.

55. Benedictio novae nuptae acatholicae et eius introductio in ecclesiam post felicem partum permittitur in universa Dioecesi, si ipsa desideret ecclesiam catholicam adire, ad obtinendum verae fidei lumen et corporis sanitatem.

56. Copulatione peracta, Parochus tenetur eam notare tum in libro copulatorum, tum in libro baptizatorum et status animarum. – Si unus copulatorum baptizatus fuerit in aliena paroecia, tunc Parochus copulans notitiam de peracta copulatione mittere tenetur ad Parochum loci baptismi (can. 1103), quod valde multum conferet ad probandam libertatem status.

57. Parochi in Bucovina et Basarabia, observatum usque ad finem anni 1929 characterem officii publici Status, adnotant in matriculis etiam matrimonia solum civiliter contracta, de quibus notitiam ab Officiis Civilibus Status accipiunt.

58. Si forte contingat, ut Parochus baptismi – recepta denuntiatione promulgationis vel copulationis – comperiat alterutrum contrahentium ligatum fuisse aliis nuptiis, rem statim significabit Parocho denuntianti, ut investigationes faciat.

59. Mixtis nuptiis celebratis, Parochi sedulo invigilent, ut coniuges promissiones factas fideliter impleant (can. 1064. §3). – Pars catholica, quae culpabilis invenietur gravis negligentiae absolvi non poterit in sede confessionali, nisi poenituerit et serio emendationem promiserit.

60. Omnes coniugati, qui vitam communem non ducunt, sed separate vivunt, decretum separationis a mensa et thoro habere debent ab Ordinario, ad suae conditionis justificationem; secus non sunt absolvendi in confessione. – Absolvi tamen poterunt coniuges innocentes, quorum compartes in civili matrimonio vel in concubinatu publico vivunt.

XI. De secundis nuptiis

61. Secundae et ulteriores nuptiae, validae et licitae, servatis de iure servandis (can. 1142).

62. Ad secundas nuptias ineundas – si priores invalidae fuerunt, sive ob non servatam formam, sive ob nullitatem propter impedimentum dirimens antecedens definitive declaratam – requiritur etiam decretum Ordinarii de libertate nupturientis et eius permissio transeundi ad alias nuptias (can. 1069 §2).

63. Si quando ex libris mortuorum paroecialium haberi non possit testimonium mortis coniugis, ad novum matrimonium contrahendum non suficit declaratio Tribunalis Civilis de praesumpta morte prioris coniugis, sed requiritur declaratio facta Tribunali Ecclesiastico.

64. Si Parochi vel Confessarii repererint aliquod matrimonium nullum esse, ob aliquod impedimentum canonicum dirimens, non recurrant statim ad declarationem nullitatis obtinendam, sed potius curent, ut eiusmodi matrimonium convalidetur in formo consueta, vel sanetur in radice. – Solum si experti fuerit tale matrimonium nullo modo sartum tectumque servari posse, processui canonico instituendo opem ferant, ad tranquillitatem conscientiae partium. – Libellus pro processu nullitatis porrigendus est Tribunali Dioecesano, additis omnibus informationibus necessariis, quas Parochi vel Confesarii utiles esse judicaverint, ad effectum.

XII. De taxis

65. Non licet a nupturientibus alias taxas, pro variis documentis vel servitiis praestitis, exigere, praeter taxas ab Ordinario approbatas.

66. Prohibemus taxas exigere in sequentibus casibus:

1) Pro promulgationibus factis in aliena paroecia (ex qua oritur unus nupturientium) ad requisitionem Parochi examinis; ne pro iisdem bannis bis solvere videantur.

2) Pro testimoniis de status libertate, vel de non contracto matrimonio, quae eduntur ad requisitionem Parochi examinis. decet enim, ut Parochi in tali negotio curando fraterne inter se collaborent, absque emolumento materiali.

67. Pro copulatione (etiam in matr. mistix) taxas consuetas approbatas exigere licet.

XIII. De formularibus adhibendis

68. Formularia, de quibus in hac Instructione sermo fit, et quae ipsi adnectentur (tamquam specimina), ad perspicuitatem et uniformitatem obtinendam et servandam, *reservantur soli Ordinariatui*, qui illa imprimenda et singulis paroeciis distribuenda curabit, pretio moderato solvendo.

PARS SECUNDA:
MODUS INSTRUENDI NUPTURIENTES

I. Observationes generales

69. Instructio religiosa nupturientium, etsi a can. 1020 §2, praesupponatur, plerumque necessaria erit etiam in personis cultioribus, ob magnam ignoratiam ubique hodie vigentem.

Itaque iam in ipso examine generali Parochus nupturientes, quos in rebus fidei non satis instructos esse compererit, moneat de necessitate se instruendi: 1) ut reviviscant et amplificentur eorum notitiae de rebus fidei et de matrimonio christiano, – 2) ut melius cognoscant obligationes novi status coniugalis, quem ultro amplecti desiderant, – 3) ut ex hac instructione certam normam christiane vivendi hauriant pro tota vita, et – 4) ut in promptu habeant principia christiana in vita coniugali sequnda, quorum ope pericula salutis et remorsus conscientiae evitent.

70. Instructio nupturientium cultiorum, a qua Parochus numquam excusatur ob conditionem socialem ipsorum, fieri potest etiam per opportunum librum dono datum, vel in hunc finem commodatum.

Eodem modo procedendum cum iis, qui instructionem religiosam recusarent.

71. Quivis Parochus suos instruat subditos; et quidem per se ipsum, quantum fieri potest. Praesertim non relinquat iunioribus cooperatoribus instructionem specialem nupturientium de matrimonio eiusque obligationibus.

72. Parochus praesto habeat totam materiam instructionis, pro variis nupturientium generibus, pro vario eorum intelligentiae gradu, et pro variis circumstantiis eloboratam, ne umquam necessaria omittat.

73. Instructio non debet fieri modo examinatorio, nec concionatorio, sed potius collocutorio gravi, ut suum finem attingat.

74. Instructio, secundum circumstantias, incipiat et finem habeat oratione, et invocatione ad B.M.V., Angelum Custodem, S. Joseph domesticae vitae decus – qua occasione verificari potest, utrum nupturientes preces ordinarias sciant, vel non.

75. In sequentibus articulis materiam huius instructionis catecheticae indicabimus, lineis generalibus. Parochorum erit, haec puncta enucleatius explicare, ad captum; et etiam alia addere, si occasio tulerit.

II. Materia instructionis nupturientium

A. Instructio catechetica generalis

76. *De Deo et de fine creationis hominis*. 1) Deus universa propter se creavit, nempe ad suam gloriam manifestandam (*Prov* 16,4). – 2) Homo specialiter creatus est a Deo, ut omnibus creatoribus visibilibus in terra dominaretur, ad suas necessitates vel utilitates, et earum ope Deum laudet, ipsi serviat et ad vitam perveniat aeternam. – Crescite et multiplicamini et replete terram et subjicite eam et dominamini (*Gen* 1,28). – Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei (*1Cor* 3,22-23).

77. Ad suam finem assequendum homo tenetur:

a) *Credere veritates a Deo revelatas*. – Breviter percurratur Symbolum Apostolorum, et veritates ab omnibus credendae speciali modo. – Si alteruter nupturientium est acatholicus, distinctius proponantur dogmata catholica de Ecclesia, et de sacramentis, et reliqua, in quibus acatholici (schismatici vel haeretici) differunt a nobis; probando has veritates ex Scripturis, Ss. Patribus, ratione, cavendo a verbis vel expressionibus partem acatholicam offendentibus.

b) *Mandata Dei servare et Ecclesiae*. – Percurri debent mandata Dei et Ecclesiae. Speciatim agendum de iuramento, de iustitia, de ieiunio et abstinentia, de sanctificatione festorum, de confessione et communione paschali.

Transgressio mandatorum constituit peccatum. Agendum ergo de peccato, et *bene inculcanda notio peccati gravis,* ne peccata gravia committantur ex ignoratia vel dubia conscientia.

c) *Gratiam Dei acquirere et usque ad mortem conservare*. – Dicatur quid sit gratia sanctificans, gratia actualis; quam sint necessariae ad salutem. Quomodo acquiratur gratia sanctificans, et quomodo amittatur. – De gratia actuali dicatur quomodo acquiratur: 1) *per orationem* – (quid sit oratio eius conditiones, quando orandum etc) – 2) *per sacramenta* – (quid sit sacramentum, quot numerantur, quaenam omnibus necessaria). – Enucleatius tractetur de poenitentia et Eucharistia (et Missae sacrificio) et de frequentatione sacramentorum.

78. Detur specialis instructio de sacramento matrimonialii, quae sequentibus absolvetur:

1) *Matrimonium institutum est a Deo* in paradiso. – Crescite et multiplicamini (*Gen* 1,28).

2) *Matrimonium institutum est sacramentum*, a Christo Domino ad hanc dignitatem elevatum, gratias conferens pro vita coniugali sancte percurrenda. – „Sacramentum hoc magnum est, in Christo et in Ecclesia” (*Ef* 5,32). – est sacramentum in fieri et in facto esse, simile aliquomodo Eucharistiae.

3) *Matrimonium non est ad salutem necessarium*, sed libero sinitur arbitrio fidelium sicut et virginitas, quae tamen est perfectior. – „Unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic” (*1Cor* 7,7). – Sed matrimonium est certe via ordinaria et facillima salutis. – „Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem” (*1Tes* 4,7).

4) *Finis matrimonii a Deo intentus et volitus* – a) *principalis* est *procreatio prolis* in societate coniugali, eiusque educatio (ut terra habitatoribus repleatur, ut Ecclesia nova semper membra per baptismum acquirat, ut in coelo quam plurimi mortales coronentur in aeternum). – b) *secundarii* fines sunt: 1) *mutuum adiutorium* – „Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi” (*Gen* 2,18). 2) *remedium concupiscentiae* (post peccatum originale). – „Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permaneant sicut et ego. Quod si non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri” (*1Cor* 7,8-9).

Admiranda in matrimonio sapientia Creatoris: datur enim feminae debili in viro firmum adiutorium et praesidium, viro autem robusto datur in femina tenera subsidium domesticum, sine quo character eius indomitus maneret. – Per usum autem rectum matrimonii non solum concupiscentia sedatur, sed et proles concipitur, cuius causa matrimonium principaliter institutum fuit.

5) *Bona matrimonii* inde a S. Augustino tria numerantur: proles, fides, sacramentum, de quibus sequentia enucleanda magis:

a) *Proles* est scopus principalis matrimonii. Usus rectus matrimonii est voluntas Dei; abusus est peccatum. Quidquid positive fit ad impediendam conceptionem prolis grave est peccatum. – De onanismo coniugali caute et prudenter agendum est, ne coniuges in hac materia falsis imbuantur impiorum principiis.

b) *Fides servanda* continuo, quia coniuges per matrimonium fiunt „una caro" (*Mt* 19,4). – Malitia adulterii. – Adulteria sunt etiam peccata interna cum alia persona commissa. – „Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo" (*Mt* 5,28). – Caveant a nimia familiaritate cum extraneis.

c) *Sacramentum* firmat indissolubilitatem. – „Quod Deus coniuxit, homo non separet" (*Mt* 19,6). – Matrimonium valide contractum et consummatum numquam dissolvi potest, sed durat usque ad mortem alterius coniugis. – Divortium prohibitum lege divina et ecclesiastica. – Separatio a mensa et thoro permittitur ob grave causas, ab auctoritate ecclesiastica, sed vinculum manet et coniuges ab invicem separati in continentia vivere debent, sicut et ceteri non nupti. – Divortium civile ab Ecclesia damnatur, et nullum matrimonium christianum invalidare potest. – Coniuges confugientes ad illud, peccatores publici sunt.

B. Instructio juridica

79. Matrimonium a Deo, lapsu temporis ab hominibus depravatum, qui bigamiam et polygamiam et divortium introduxerunt, a Christo Domino iterum restitutum est verbis „ab initio autem non fuit sic" (*Mt* 19,8). Sed etiam in Decalogo sancitum erat „Non moechaberis" et „Non desiderabis uxorem proximi tui" (*Ex* 29,14.17). Tum a Statu tum ab Ecclesia variis legibus circumdatur, ne abusui pateat.

80. *Matrimonium est contractus bilateralis*. Fit per consensum verbis expressum. Ad validitatem requiritur consensus ab utroque contrahente libere expressus, absque impedimento, sine ulla conditione, in forma debita. Quae omnia rite explicentur, sed non ita, ut exinde nupturientes pravi ansam vitiandi suum consensum, ut postea processum nullitatis intentare valeant.

81. *Obligationes ex contractu matrimoniali* exortae sunt multiplices quibus coniuges renuntiare non possunt (etiamsi vellent), sancitae sub poena peccati et damnationis aeternae. Obligationes istae oriuntur ex ipso contractu

matrimoniali, et sunt relate ad Deum, Ecclesiam, alterum coniugem, prolem, consanguineos, societatem civilem.

1) *Obligationes erga Deum et Ecclesiam*. Sanctificatio propria per vitam vere christianam, tum in familia, tum extra familiam. Media: oratio quotidiana, observatio festorum, assistentia ad Missam et reliqua divina officia diebus dominicis et festis (et etiam intra hebdomadam, si facilis est occasio), confessio et communio paschalis, et etiam frequentior; usus aquae benedictae, recitatio Rosarii B.M.V. in communi, lectio librorum spiritualium, praesertim Novi Testamenti etc. Actioni catholicae adscribantur.

2) *Obligationes erga seipsos*. Vir est caput familiae, uxor autem eius socia, non serva. Debent sibi mutuum honorem, amorem et fidem coniugalem. Uxor in reverentia et obedientia non tam dominationem viri sentiat, quam eius protectionem. Deus non habet duplicem moralitatis normam: unam pro viris, aliam pro mulieribus. Labores et aerumnas vitae simul ferre debent, ut poenam peccati, et ocasiones meritorum. „Sol non occidat super iracundiam vestram" (*Ef* 4,26).

3) *Obligationes erga prolem*. Nullum impedimentum eius conceptioni ponere licet. Suscipienda a Deo, si dederit. Evitandum quidquid eius vitam in sinu matris periclitare posset. Nihil directe poni potest (etiam ad mortem matris arcendam), quod foetum occidat. Abortus, craniotomia, sunt peccata gravissima.

a) *Educatio corporalis prolis* ab ipsis parentibus procuranda, eam alendo (lacte materno), vestiendo, custodiendo a vitae periculis, curando tempore morbi, munditiem corporalem non negligendo etc.

b) *Educatio christiana prolis*. Declaretur catholica in officio Status Civilis. Baptizetur quam primum. Patrini catholici adhibeantur (eorum obligationes). Praesentetur una cum matre ad benedictionem recipiendam post partum. In familia addiscat orationes et primas fidei veritates ex ore matris. Catholicas scholas frequentet, ubi adsunt; secus eius catholicae educationi inviligetur et provideatur. Censura plectuntur parentes tradentes prolem suam acatholicis educandam (can. 2319. 4). Ab infantia Deum timere discat, vitae christianae studeat, ecclesiam et sacramenta frequentet. Parentes exemplo praeeant, quia tunc infantes sine difficultate sequentur.

4) *Educatio civilis et socialis prolis*. Parentes curare tenentur convenientem suis infantibus dare educationem, et praeparare ad vitam honeste ducendam sive per laborem manuum, sive aliquem professionem liberalem exercendo. Exerceant suos liberos ad virtutes omnes, maxime autem ad temperantiam, sobrietatem, parsimoniam, iustitiam, castitatem, patientiam, laborem assiduum,

reverentiam erga superiores et obedientiam, sine quibus impossibile quasi erit, ut boni cives evadant, et utilia membra societatis humanae..

5) *Obligationes coniugum erga suos parentes*. Si simul convivant, coniuges debent parentibus subesse et obedire in disciplina domestica servanda. Si separati sint, debent filialem agere. „Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram" (*Ex* 20,12). Si quid coniuges hic peccaverint, eadem mensura eis a propriis filiis remetietur, ut tristis docet experientia.

6) *Obligationes coniugam erga Statum*. Familia est radix et fundamentum societatis civilis. Si bene fuerit fundata in vita christiana, eo ipso efficaciter concurret ad bonum commune societatis civilis tum per laborem domesticum, tum per bonam educationem succrescentium membrorum societatis. Coniuges ergo curent, ut per honestum et assiduum laborem diligentiam et per parsimoniam ditiores evadant, unde possint etiam bona opera misericordiae exercere, et progressui generali aliquid addere.

C. Instructio liturgica

82. Explicetur scopus inscriptionis, examinis, promulgationum, quae nondum perpetuam afferunt obligationem. Utrique nupturienti fas est recedere, et proposito nubendi renuntiare; quia est tantum tempus mutuae cognitionis et seriae reflexionis, utrum matrimonium cum tali persona ineundum sit.

83. Dicendum nupturientibus, quid ipsis ante copulationem liceat, quid prohibitum sit, ne conscientiam suam gravibus peccatis onerent (vide Moralistas). Admoneantur ut caste vivant hoc tempore, et per quotidianas preces auxilium divinum imploret pro felici matrimonio.

84. Quum matrimonium sit sacramentum vivorum, nupturientes praeparentur ad illud suscipiendum per bonam confessionem (si possibile erit, generalem) et sacram communionem.

85. *Matrimonium civile*. – Status nullum ius habet in matrimonium christianorum, nisi ad effectus civiles stabiliendos. – Contractus civilis, ob hos effectus obtinendos, poni debet, et quidem ante copulationem religiosam, sed non constituit vinculum matrimoniale et sacramentum nec ulum ius dat ad vitam coniugalem instaurandum. – Fideles tantum civiliter copulati, si maritaliter vivant, sunt concubinarii et publici peccatores, a sacris arcendi.

86. *Matrimonium ecclesiasticum*, quod este sacramentum, illud est, quod forma ab Ecclesia praescripta contrahitur. – Sola Ecclesia ius habet in matrimonium christianorum, quia est sacramentum; et ipsa sola impedimenta

matrimonialia (tum dirimentia tum impedientia), tum formam contrahendi stabilire potest.

87. *Ritus copulationis*. – Explicentur secundum Rituale Romanum: expressio consensus (quo perficitur sacramentum), benedictio sacerdotis qua testis necessarii et ministri Ecclesiae, benedictio et traditio annulorum (symbolum amoris et fidelitatis coniugalis), praesentia testium catholicorum, benedictio novae nuptae in Missa. Exhortentur nupturientes, ut copulentur mane, ante Missam; deinde Missae assistant, ut specialem benedictionem accipiant, et simul ad s. communionem accedant; sicque cum Christo novam vitam incipiant.

88. *Convivium nuptiale*, quod copulationem sequi solet, sit modestum, non supra vires nupturientium, ne sit occasio gulae et ebrietatis, nec ludorum indecentium. Coniuges timoratae conscientiae arceant verba turpia, iocos et cantilenas pudorem christanum offendentes; uno verbo, laetentur et epulentur coram Domino, ut neque ipsi neque alii praesentes conscientiae maculam inde referant.

89. Exhortentur noviter copulati, ut certum ordinem familiarem sibi praefigant pro labore, oratione, mensa, quiete, celebratione dierum festorum, receptione sacramentorum etc., quem fideliter custodiant; et ad cuius custodiam uxor praesertim sit attenta, ut omnibus rite dispositis et suo tempore peractis, pax et harmonia regnet inter parietes domesticos, ad exemplum Sanctae Familiae Nazarethanae. „Serva ordinem, et ordo te servabit”.

Haec et alia, secundum circumstantias, nupturientibus inculcentur, in qualibet sessione; qua finita, cum benedictione sacerdotali dimittantur, praefixa die et hora, qua ad eandam instructionem continuandam redeant.

Nota: Ubi plures praevidentur statis temporibus matrimonium contracturi, Parochi poterunt certis diebus Adventus et Quadragesimae cursus instituere instructionis collectivae aspirantium ad matrimonium: quo facto minorem laborem et fatigationem experientur.

Datum Iassiis, die 31 Maji 1940

✠ Michael Robu,
Episcopus

6. Episcopul Marcu Glaser (1946)
(AERC Iaşi, Dosar 3/1936, f. 160-161)

Sfânta noastră Biserică a păstrat totdeauna o grijă deosebită pentru sacramentul Căsătoriei, ca să fie considerat ca un sacrament sfânt şi tratat cu sfinţenie. Pentru acest scop, Sfintele Congregaţiuni dela Roma insistă mereu asupra acestui lucru, iar răposatul episcop Mihai Robu, a dat o instrucţiune amănunţită în această privinţă.

În ultimul timp s-au ivit multe cazuri de dispensă de rudenie care ne neliniştesc foarte mult, ceea ce ne face să vă scriem această scrisoare despre sfânta Căsătorie şi în special despre dispensele de rudenie. La început aceste cazuri erau rare, dar mai târziu s-au înmulţit în mod îngrozitor şi adeseori sunt cerute din motive slabe şi neîntemeiate, ba, am avut impresia că dispensa de rudenie se consideră ca o simplă formalitate, nu ca o excepţie care se dă numai din motive cu adevărat importante. Tot astfel s-au înmulţit cazul cererilor de dispensă prin curieri speciali. La început se datora aceasta nefuncţionării normale a poştei, sau când se descoperea o piedică de căsătorie în ultimul moment, când nu se mai putea amâna nunta.

De aceea, suntem siliţi, să dăm unele lămuriri despre rudenie şi apoi câteva îndrumări practice.

1. Urmările fizice: Piedicile de rudenie sunt introduse în Biserică şi stat, pentruca poporul să nu degenereze. S-a dovedit că din căsătorii cu rude, mai ales cu rude foarte apropiate, se nasc copii adeseori anormali, adică: muţi, surzi, proşti. Pericolul este mai mare atunci când rudenia este foarte apropiată. E adevărat că nu totdeauna rudenia este cauza acestor grozăvii, dar şi aceasta este una din cauzele principale.

2. Urmările morale: Nu mai puţin rele sunt urmările morale. În familiile unde se căsătoresc tineri înrudiţi, se pierde stima, respectul şi simţul de ruşine între rudele apropiate şi de aceea sunt în mai mare primejdie de a păcătui între ele, deoarece se întâlnesc mai des şi mai liber. Unde nu sunt aceste căsătorii între neamuri, nici în gând nu le vine de a păcătui rudele între ele.

3. Urmările pentru societate: Pentru societate este de o mare importanţă, ca familia să fie sănătoasă şi aceasta se obţine numai atunci, când căsătoriile se fac între străini. În felul acesta se propagă buna înţelegere între străini şi prietenia între familiile mai îndepărtate una de alta. Societatea clădită pe astfel de căsătorii este sănătoasă, folositoare şi morală. De aceea, din motivele expuse mai sus, trebuie evitate căsătoriile între rude şi dacă se acordă vreo dispensă, aceasta se face pentru că sunt cauze într-adevăr grave, de ex: dacă o fată a trecut vârsta de 24 ani, sau o văduvă cu copii pe care o ia un bărbat înrudit, sau o fată cu totul săracă pe care o ia în căsătorie o rudă cu stare şi altele. Desigur, că şi în cazurile acestea se pot ivi urmările nesănătoase, dar dacă au loc mai rar,

pericolul este mai mic. De aceea, nu toate cererile de dispensă pot fi acordate, ci numai acelea care au motive serioase şi de aceea nu se poate spune: acela sau aceea au primit dispensa şi de ce nu primesc şi eu? Nu primeşti pentru că nu ai cauze pe care ceilalţi le-au avut şi episcopul judecă în conştiinţă toate cazurile şi cauzele. De aceea, nu insistaţi pe lângă părintele paroh, ca să vă înainteze cererea de dispensă la episcopie, dacă cererea nu este motivată şi nici nu-i faceţi reproşuri.

Dispoziţiuni:

1. Să nu se trimeată curieri la episcopie, cu cereri de dispensă, decât numai atunci când este absolut necesar.
2. Nu fiecare cerere poate fi satisfăcută.
3. Să nu se facă nimic în grabă în privinţa aceasta.

Atât despre piedica de rudenie.

Sfânta Biserică vede idealul căsătoriei numai în căsătoria făcută între catolici. O căsătorie curat catolică, are pentru ei şi copiii lor o importanţă covârşitoare: ei nu vor avea certuri în privinţa religiei şi nici greutăţi în ce priveşte creşterea religioasă a copiilor. Copiii din părinţi catolici sunt mult mai uşor de educat şi nici nu vor fi traşi în două părţi prin două credinţe văzute la părinţii lor şi pot fi influenţaţi mai uşor de educaţia şi exemplul părinţilor. Cu toate că sunt şi familii foarte bune din căsătorii mixte, aceasta este o excepţie fericită care se întâmplă numai atunci când partea necatolică este foarte bine dispusă pentru religia catolică şi ajută partea catolică în educaţia copiilor. În caz contrar, astfel de familii sunt din punct de vedere religios un adevărat pericol pentru credincioşi în general şi pentru credinţa catolică în special. Este o experienţă tristă, în special la tinerii catolici intelectuali, cari îşi iau soţii necatolice, adesea fără cauză serioasă şi de aceea multe fete catolice nu se pot căsători cu catolici. Dar nu rareori se întâmplă că fetele catolice nu-şi fac caz din aceasta ca viitorul soţ să fie catolic.

Biserica Catolică este în privinţa aceasta foarte severă. Pentru binele familiilor şi al Bisericii, ea vrea să evite aceste căsătorii. Dacă totuşi sunt cauze grave, le permite numai sub anumite condiţiuni.

1. Căsătoria să se celebreze numai în faţa preotului catolic. Cine face căsătoria în biserica necatolică este afurisit.
2. Toţi copiii să fie botezaţi şi crescuţi în religia catolică.
3. Să nu fie nici un pericol pentru credinţa părţii catolice, ba mai mult, partea catolică să convingă partea necatolică cu exemplul bun şi învăţătura sa despre adevărul religiei catolice.

De aceea, Biserica dă dispense numai atunci când aceste condiţiuni sunt promise cu jurământ de ambele părţi şi când se prevede că vor fi îndeplinite. Din cauza aceasta, tinerii şi tinerele catolice, să aibă în vedere în primul rând căsătoria curat catolică, mai ales unde sunt mulţi catolici, sau dacă nu este cu putinţă să fie dispuşi pentru religia catolică şi să făgăduiască cu jurământ că vor îndeplini toate condiţiunile prescrise de Biserică. Mai ales tinerele catolice să se convingă din timp că partea necatolică va îndeplini condiţiunile prescrise de Biserică, şi să nu amâne aceste chestiuni până mai târziu, când dragostea pentru logodnic le orbeşte, sau pregătirile pentru nuntă sunt aşa de înaintate, că nu se mai poate retrage cuvântul dat.

Am amintit la începutul acestei scrisori pastorale a noastre, că sfânta Biserică consideră Căsătoria ca un mare sacrament (cum o şi numeşte sfântul Paul în Epistola sa către Efeseni) „Taina aceasta mare este, iar eu o spun cu privire la Hristos şi Biserică” (*Ef* 5,32).

Dacă tinerii care vor să se căsătorească creştineşte nu vor ţine seamă de aceste condiţiuni, vor considera căsătoria ca ceva natural şi personal, nu vor pricepe nimic din sfinţenia acestui sacrament şi vor face foarte mari greşeli. Dar dacă îşi vor aminti de cuvintele sfântului Paul: „Taina aceasta mare este, iar eu o spun cu privire la Hristos şi Biserică”, care face comparaţie între unirea lui Isus Cristos Domnul nostru cu sfânta Biserică, vor considera căsătoria lor ca lucrul cel mai delicat, cel mai sfânt în familia lor, dar şi ca o binecuvântare aşa de mare cum numai singur Isus Cristos poate s-o dea.

Salutare şi binecuvântare în Domnul.

Episcop Marcu Glaser
Administrator Apostolic de Iaşi

7. Episcopul Petru Pleşca (1968)
(AERC Iaşi, dosar 3/1967, f. 136-137)

O sfântă familie

Sfântă în pregătire, sfântă în continuarea legământului şi nimic să nu o zdrobească. Să nu se uite că secretul familiei sănătoase, tari, e devotamentul în datorii, frica de Dumnezeu, lăsarea în voia lui Dumnezeu!

Sfântă să fie creşterea copiilor. Acei copii într-o zi trebuie să fie aleşii cerului, de unde urmează obligaţia serioasă ca părinţii să se ocupe de formarea

creştină din copilărie, să-i pregătească pentru paradis, nu pentru iad! Părinţii – reprezentanţii lui Dumnezeu – mare demnitate, dar fără cusur!

Copiii să fie respectuoşi şi ascultători – cum de la părinţi primesc totul – şi ei să le răsplătească după bună cuviinţă!

Mama creştină ocupă un loc providenţial: îngerul păcii, regina vetrei căminului, mamă încoronată de cinste şi mărire! Înger al păcii pentru a mângâia, compătimi, îndulci amărăciunile vieţii; prezenţa ei e o binecuvântare, ea e fericirea celor din jur dacă e devotată; nenorocire de nu corespunde. Totul e rodul harului, nu neglijează drepturile lui Dumnezeu şi ale religiei: coroana copiilor – sfânta Monica – 14 ani de plâns pentru fiul Augustin.

Tatăl familiei: capul: lui prima răspundere materială şi morală. El conduce sub privirile lui Dumnezeu şi aşteaptă ajutor de sus, ştiind că Dumnezeu nu-i părăseşte pe cei ce-şi pun încrederea. Şi dacă în decursul vieţii vin apele încercării (Cine nu e încercat?), le suportă curajos, găsind, scoţând tărie din inima Dumnezeului său răstignit din dragoste pentru dânsul.

Părinţi creştini, cercetaţi credinţa, cercetaţi voinţa lui Dumnezeu, împotriva uşurătăţii mondene, nebuniei independenţei, nebuniei plăcerilor, cercetaţi interesele superioare ale sufletelor, jertfa lui Isus mort pentru voi, a inimii lui Isus, trăiţi în sfinţenie!

Constatăm că familia suferă de o boală cronică. Cea mai mică celulă a societăţii, familia nu-şi îndeplineşte datoriile economice, biologice, educative, morale, nu mai e în unire cu Dumnezeu! Sub toate raporturile, familia e într-o criză. În Epistola de azi, sfântul Paul ne comunică doctrina, medicina pentru vindecarea familiei, povăţuieşte.

El sfătuieşte, propune reînoirea omenirii: cuvioşie, bunătate, modestie, smerenie, blândeţe, cu îndelungă răbdare. „Cuvântul lui Cristos să locuiască în voi cu îmbelşugare, cântaţi cu recunoştinţă lui Dumnezeu în inimile voastre. Orice faceţi cu cuvântul sau cu fapta, toate să le faceţi în numele Domnului” (*Col* 3,9-17).

Această poziţie echilibrează temperamentele, face paşnică viaţa de toate zilele, purifică atmosfera intoxicată.

În căminul familiei trebuie să înceapă a străluci, ceea ce va trebuie să strălucească în Patrie! Acolo să fie temelia unei existenţe demne de om.

Familia să fie (patria) izvorul tuturor forţelor biruitoare!

„În inimile voastre să domnească biruitoare pacea lui Cristos!”

Inima omului nu ajunge pentru tămăduirea familiei!

Familia creştină poate dăinui de e clădită pe un fundament solid, pe exemplul lui Cristos, harul lui Cristos, pe prezenţa lui vie în mijlocul celor

reuniţi în numele lui, când Cristos trăieşte în toţi! Numai dacă în familie se cântă cu recunoştinţă lui Dumnezeu, altfel totul rămâne atârnat în vânt! (...)

Trăire creştină în familie!

Mântuirea e datoria tuturor!

Rugăciune: Doamne Isuse Cristoase, care ai fost ascultător Mariei şi lui Iosif, ajută-ne, ca luminaţi de sfânta familie a ta, să merităm într-o zi să intrăm şi noi în sfânta familie cerească, în lăcaşurile veşnice.

RECENZII

MARKO RUPNIK – SERGHEI AVERINŢEV, *Adam şi coasta sa. Spiritualitatea iubirii conjugale*, Ars Longa, Iaşi 1998, 78 p.

Editura Ars Longa propune prin această carte cititorului român o abordare creştină a temei iubirii conjugale, făcută de doi cunoscuţi autori contemporani. Marko Ivan Rupnik, preot iezuit sloven, pictor şi profesor la Institutul Pontifical Oriental, şi Serghei Sergheevici Averinţev, poet şi filolog rus, se opresc în aceste câteva pagini asupra iubirii dintre bărbat şi femeie trăite în taina căsătoriei. Ambii pornesc de la aceleaşi premise, ajung la concluzii identice, dar fiecare îşi desfăşoară gândul într-un stil propriu şi cu argumente diferite.

Prezentarea lui M. Rupnik, care constituie prima parte a cărţii, intitulată *Spiritualitatea iubirii conjugale*, este inspirată din catehezele pe care Sfântul Părinte papa Ioan Paul al II-lea le-a ţinut pe această temă – din care, de altfel, sunt extrase câteva fragmente în introducere – şi îşi propune să fie „o introducere teologico-antropologică a problemei, pentru a surprinde semnificaţia sexualităţii şi a iubirii conjugale în ordinea planului de mântuire a omului" (p. 13). Ea nu reprezintă numai rodul reflecţiilor şi meditaţiilor sale, ci s-a născut mai degrabă din experienţa sa de duhovnic, din discuţiile avute cu tinerele cupluri pe care le-a condus spre căsătorie.

Autorul aşază problema iubirii conjugale în cadrul mai larg al antropologiei, plecând de la faptul că omul este creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu şi, de aceea, are o natură simbolică. Relatarea biblică despre crearea omului arată cum bărbatul şi femeia au fost creaţi unul pentru celălalt şi cum esenţa relaţiei lor este iubirea. Un dor după celălalt este sădit în inima fiecăruia, iar acest dor îi va face să se caute toată viaţa. Numai căutându-se şi întâlnindu-se în iubire, bărbatul şi femeia îşi vor realiza asemănarea lor cu Creatorul. De aceea, toate gesturile prin care ei îşi însoţesc această iubire, inclusiv cele erotice, nu sunt simple impulsuri trupeşti, ci, datorită naturii simbolice a omului, trimit la ceva mai profund, la ceva spiritual. Iubirea dintre bărbat şi femeie este consfinţită prin taina Căsătoriei, şi atunci când e trăită în conformitate cu vocaţia ei originară, devine o modalitate de depăşire a egoismului, o cale de mântuire şi un simbol al morţii pentru celălalt. Autorul nu se limitează doar la anumite consideraţii de ordin teoretic, ci propune şi unele lucruri practice pentru maturizarea pe drumul ce duce de la îndrăgostire la iubirea conjugală. E necesară, astfel, alegerea unui interlocutor spiritual care să-i ajute şi să-i asiste pe acest drum, ţinerea unui jurnal al iubirii pentru a putea observa creşterea lor în această iubire, cultivarea cunoaşterii de sine şi a celuilalt, pregătirea pentru o viitoare viaţă sexuală care să fie expresia totală a iubirii lor, învăţarea rugăciunii în comun.

De un stil cu totul diferit sunt paginile lui S. Averinţev, intitulate *Însemnări despre conceptul creştin de familie*, care reprezintă – aşa cum ne spune şi autorul – „nişte mărturisiri aşternute pe hârtie fără ordine şi foarte personale" (p. 58). Pentru el, problema iubirii şi a experienţei conjugale este strict legată de credinţă. Greutatea familiei stă în faptul că ea este un loc unde fiecare se apropie şi se întâlneşte cu

celălalt, iar această întâlnire transformă şi desăvârşeşte viaţa noastră. De aceea, aproapele devine calea ce duce la Dumnezeu pentru că fiecare „altul”, în virtutea diversităţii sale, ne dăruieşte experienţa lui Dumnezeu. Viaţa conjugală trebuie să se desfăşoare în orizontul unei etici bazate pe fidelitate şi încredere nelimitată în celălalt, pentru că numai în acest mod căsătoria devine imaginea legământului matrimonial dintre Iahve şi poporul său, Israel.

Există mai multe motive pentru care această carte poate fi foarte provocatoare pentru cititorul român. În primul rând, datorită autorilor ei, ea se înscrie într-un dialog ecumenic cultivat deja de mult timp de Bisericile creştine. Provenind din medii culturale foarte apropiate, dar din tradiţii spirituale diferite – unul e catolic, celălalt ortodox – M. Rupnik şi S. Averinţev ne arată încă o dată bogăţia tradiţiei comune care ne apropie. Apoi, în modul în care ei îşi articulează gândul, concepte ca iubire, căsătorie, viaţă sexuală „sună” parcă altfel decât ne-am obişnuit noi astăzi să le auzim. De aceea, cartea ar putea deveni un reper pentru o corectă evaluare a lor. Şi nu în ultimul rând, cititorul poate găsi în ea multe răspunsuri la întrebările referitoare la familie şi la viaţa desfăşurată în cadrul ei, pe care lumea de astăzi şi le pune din ce în ce mai des – cum ar fi: ce rost mai are căsătoria, dacă se poate iubi şi în afara ei? de ce trebuie ca viaţa sexuală să fie expresia numai a iubirii conjugale? iubirea dintre bărbat şi femeie reprezintă singurul tip posibil de iubire conjugală? – răspunsuri, de altfel, decisive pentru fiecare dintre noi, căci de modul în care arată familia de astăzi atârnă neîndoielnic imaginea lumii de mâine.

Mihăiţă Blaj

ANTON I. ADĂMUŢ, *Filosofia Sfântului Augustin*, Editura Polirom, Iaşi 2001, 200p.

Deşi de mici proporţii, cartea de faţă cuprinde întreaga operă a sfântului Augustin (354-430), văzută din perspectiva filozofiei, operă care, după cum se ştie, este foarte vastă, complexă şi profundă. Studiul prof. Adămuţ (conferenţiar pe teme de filozofie patristică şi scolastică în cadrul Facultăţii de Filozofie a Universităţii „Al. I. Cuza” din Iaşi) interpretează texte originale din opera augustiniană, greu de găsit în bibliotecile din România, folosindu-se în mod critic şi de comentariile mai multor exegeţi ai gândirii sfântului Augustin, atât din ţară (I. Coman, N. Corneanu, C-tin Pavel, B. Ştef), cât şi din străinătate (H. Chadwick, Ph. Delhaye, E. Gilson, I.-H. Marrou, E. Portalié, F. Van Steenberghen, P. Tillich şi alţii). De aceea, trebuie recunoscut ca un merit deosebit al lucrării faptul că pune în evidenţă aspectele filozofice ale unui autor cunoscut mai ales ca teolog, îndepărtând astfel prejudecăţile lectorilor lui Augustin, de ieri şi de azi, care sunt tributari influenţelor „gândirii slabe”.

Dar cititorul va găsi în paginile acestei cărţi şi descrieri cu tentă istorico-patristică, succinte şi semnificative, care focalizează atenţia asupra efervescenţei intelectuale şi

spirituale din epoca în care a trăit sfântul Augustin, în chip deosebit asupra rolului pe care l-a avut mama lui (sfânta Monica) şi sfântul Ambroziu în convertirea şi formarea sa creştină şi, respectiv, şcoala platoniciană şi neoplatoniciană în formarea şi activitatea sa filozofică, teologică şi pastorală, ca episcop de Hippona.

Totuşi, meritul major al cărţii constă în cercetarea atentă a categoriilor fundamentale din gândirea augustiniană: raţiunea şi credinţa, problema cunoaşterii, existenţa şi atributele lui Dumnezeu, liberatea şi răul, temporalitatea şi veşnicia, conceptul de istorie.

Cartea debutează cu analiza sintagmei „filozofie creştină”, în orizontul căreia autorul doreşte să situeze filozofia sfântului Augustin. În concluzia acestei analize, aflăm că gândirea patristică, în general, şi gândirea augustiniană, în special, rămâne deschisă problematicii filozofiei greceşti, dar evită închiderea sa într-un „sistem” filozofic. De fapt, filozofia sfântului Augustin este o rugăciune, este în strânsă legătură cu viaţa morală, cu aspiraţia creştinului la desăvârşire şi cu iubirea acestuia faţă de Dumnezeu. Fiind strâns legată de teologie, filozofia augustiniană nu este sistematică, nu este atât „scientia”, cât mai ales „sapientia”. Mai exact, filozofia lui Augustin se desfăşoară în orizontul credinţei, fiind un efort de a redescoperi prin raţiune adevărul revelat. Două concluzii rezultă de aici: raţiunea are nevoie de credinţă (iubire, umilinţă) pentru a înţelege, iar credinţa, dacă nu este gândită, este nulă. Acceptarea revelaţiei divine conţinute în Sfintele Scripturi nu duce la umilirea raţiunii sau la încetarea căutării de a înţelege adevărul, dimpotrivă. Raţiunea şi credinţa se stimulează reciproc, deşi fiecare rămâne suverană în domeniul propriu de cercetare, prin metodele specifice de căutare. Autorul împărtăşeşte ideea că, dacă înţelepciunea augustiniană e şi astăzi sursă a meditaţiei filozofice fecunde, lucrul acesta se datorează orizontului credinţei în care se desfăşoară gândirea, pe de o parte, iar pe de alta, antropologiei religioase care constituie punctul ei de pornire şi care conferă gândirii o densitate maximă. Aşadar, filozofia sfântului Augustin este o „ştiinţă” al cărei principiu e credinţa, dar o „ştiinţă” specială, întrucât conduce la „înţelepciunea” creştină al cărei scop este iubirea şi posesia beatifică a lui Dumnezeu.

Printre alte categorii analizate în mod adecvat de către prof. Adămuţ, semnalez cele referitoare la existenţa şi atributele lui Dumnezeu. În legătură cu această problemă, ni se spune că nu există un argument în favoarea existenţei lui Dumnezeu, după sfântul Augustin, ci există un mod de a arăta că Dumnezeu este subînţeles.

Să mai adaug faptul că lectura acestei cărţi de „filozofie” este uşoară, fiindcă din punct de vedere filozofic, nu există o terminologie augustiniană strictă; Augustin se opreşte mult asupra sensului cuvintelor, pentru a le face capabile să exprime câte un concept nou. Acest efort de şlefuire a conceptelor şi a cuvintelor este surprins de autor în analiza disputelor lui Augustin cu mişcările şi curentele teologice eretice din epocă, în special cu maniheismul şi pelagianismul. Dacă vrem totuşi să vorbim despre un „sistem” augustinian, atunci claritatea şi explicaţia raţională adăugată dogmei reprezintă cheia lui de înţelegere.

Scrisă într-o manieră clară, calmă, cartea se adresează deopotrivă specialiştilor şi publicului larg. În chip deosebit, studenţii şi profesorii de filozofie şi teologie vor trage profit din lectura acestei cărţi, deoarece lucrarea prof. Adămuţ este una dintre cele mai bune introduceri în gândirea augustiniană, care se află momentan pe piaţa literaturii de specialitate din ţara noastră.

W. Dancă

ACTELE CONGRESULUI INTERNAŢIONAL, *Familia şi viaţa la începutul unui nou mileniu creştin*, Bucureşti, Palatul Patriarhiei, 25-27 septembrie 2001, 390p.

Mileniul al III-lea al erei creştine nu a debutat sub auspicii prea bune. La 11 septembrie 2001, are loc atacul terorist la adresa Statelor Unite ale Americii, un atac de o forţă nemaiîntâlnită, care zdruncină din temelii instituţiile fundamentale şi sistemele de securitate ale lumii. Cum de a fost posibil aşa ceva? – s-au întrebat mulţi oameni din America şi din lumea întreagă. S-au dat mai multe răspunsuri şi explicaţii, dar nu ne oprim asupra lor. Ceea ce ne interesează aici este faptul că lumea s-a trezit în faţa unui atac terorist şi a căutat răspunsuri la întrebări noi şi importante.

Făcând o aplicaţie la familie şi la viaţa umană, se poate vorbi acum, la început de nou mileniu, despre un fel de atac terorist la adresa lor – avortul, contracepţia şi toate celelalte mijloace ilicite de control a naşterilor, pornografia etc. La fel ca şi în cazul exemplului de mai sus, şi în această privinţă instituţiile abilitate să protejeze familia şi viaţa, asociaţiile creştine, Biserica, prin reprezentanţii săi, s-au întrebat cum de este posibil aşa ceva? Şi tot la fel, explicaţiile şi răspunsurile sunt multiple.

În acest sens, o inţiativă demnă de toată lauda a avut loc la Palatul Patriarhiei din Bucureşti, în perioada 25-27 septembrie 2001, şi anume Congresul internţional „Familia şi viaţa la începutul unui nou mileniu creştin". Evenimentul a fost organizat, în premieră, de Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, în colaborare cu Biserica Catolică din România. Congresul s-a desfăşurat sub înaltul patronaj al preşedinţiei României şi s-a bucurat de prezenţa a numeroase personalităţi, clerici şi mireni, din ţară şi din străinătate, cu responsabilităţi şi preocupări în domeniile abordate. Numerosul auditoriu participant la cele trei zile de lucrări a fost format din tineri preoţi ortodocşi şi catolici, elevi şi studenţi de la instituţiile de învăţământ teologic al celor două Biserici şi de la alte instituţii de învăţământ public, tinere familii de la parohii ortodoxe şi catolice din Bucureşti şi din ţară, precum şi responsabili pe probleme pastorale din cadrul celor două Biserici.

Congresul a debutat printr-o sesiune solemnă de deschidere, la care au luat parte: Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Eminenţa sa Cardinalul Alfonso Lopez Trujillo, preşedintele Consiliului Pontifical pentru Familie şi Preşedintele României, Excelenţa sa Domnul Ion Iliescu. În alocuţiunile rostite cu acest prilej, înaltele oficialităţi au subliniat importanţa familiei pentru societatea

contemporană şi pentru viitorul întregii omeniri. Prima sesiune de comunicări a congresului a accentuat importanţa bunei colaborări dintre confesiunile creştine pentru depăşirea problemelor cu care se confruntă astăzi familia. Sesiunea a doua a abordat câteva subiecte extrem de interesante în raport cu tema congresului: implicaţiile pastorale şi ecumenice ale căsătoriilor mixte, sacramentul Căsătoriei ca dar, familia între individualism, colectivism şi comuniune, familia drept cămin de sfinţenie şi martirii secolului al XX-lea. În cadrul celei de a treia sesiuni, au fost prezentate următoarele comunicări: familia – sanctuar şi leagăn al vieţii, familia şi societatea într-o lume secularizată, situaţia demografică în Europa, familia în societatea de tranziţie. Sesiunea a patra a debutat cu comunicarea pe tema protecţiei familiei în România, apoi a continuat cu tema angajamentului creştin în viaţa politică, tema familiei în legislaţia europeană şi a familiei ca subiect de drept. În sesiunea a cincea s-a vorbit despre valori creştine ale familiei în România şi practici contrare acestora, despre familia în preocupările Bisericii Catolice din Ungaria, politici familiare în Ungaria, rolul familiei preotului în parohie şi familia în învăţătura Noului Testament. Sesiunea a şasea a reunit personalităţi cunoscute în ţară şi în străinătate, pentru vasta experienţă în domeniile despre care au vorbit: liniile unei etici a adopţiei, asociaţiile pentru apărarea vieţii, respectul faţă de persoana umană şi transplantul de organe, familia şi *planing*-ul familial. În sesiunea a şaptea au fost prezentate câteva teme de larg interes: familia şi cultura secularizată, a trăi în sfinţenie astăzi în familie – metode naturale, rolul familiei în educaţia copiilor, experienţa medicilor catolici din spitalul Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea, Bambino Gesù din Roma. A opta sesiune a prezentat comunicări pe teme cum ar fi problema eutanasiei, avortului şi SIDA în Europa de Est, impactul mass-media asupra familiei, familia văzută în mass-media, familia şi Biserica.

În cadul sesiunii de închidere, a fost citit mesajul final al congresului, în cuprinsul căruia au fost consemnate principalele concluzii şi soluţii propuse societăţii româneşti de acest congres. În fine, intenţia principală a congresului a fost aceea de a reafirma fundamentul sacru al familiei şi speranţa pe care o asigură lumii familia în acest nou mileniu al erei creştine. Într-adevăr, dimensiunea divino-umană a familiei ne poate dărui curajul de a spera că această instituţie binecuvântată de Dumnezeu va învinge greutăţile prin care trece în momentul de faţă.

În ce priveşte mesajul şi învăţăturile pe care le propune, lucrările congresului se adresează unei categorii largi de cititori, de aceea, merită să aibă un loc de cinste în biblioteca tuturor clericilor şi mirenilor, dar mai ales în conştiinţa şi în viaţa lor.

W. Dancă